

Uut. uien

MUSEOVIRASTO
RAKENNUSHISTORIAN
OSASTON ARKISTO

Kansaneläkelaitoksen pääkonttori

Rakennushistoriallinen selvitys

inventoinnit, kunnat, Helsinki 17. touk., osa Taka
10018 1/11

JAAKKO PENTTILÄ / Alvar Aalto -museon rakennusperintöosasto 2004–2006

Saatteeksi

Tässä Alvar Aalto Säätiössä 2004–2006 laaditussa rakennushistoriallisessa selvityksessä käsitellään yhtäältä Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suunnittelun ja rakentamisen vaiheita aina vuonna 1948 järjestetystä aatekilpailusta sen valmistumiseen vuonna 1956 ja toisaalta sen muutoshistoriaa vuodesta 1957 vuoteen 2004. Käsitystä jälkimmäisestä täydentävät rakennushistorialliset pohjapiirustukset sekä luettelo muutos- ja korjaustöistä, jotka laajuutensa vuoksi muodostavat erillisen vihon. Tämä versio korvaa selvityksen 30.6.2005 päivätyn ennakkoversion.

Rakennushistoriallisen selvityksen ohella suoritettiin Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa vuoden 2005 jälkimmäisellä puoliskolla rakennushistoriallinen inventointi. Sen tulokset on koottu yhdeksäksi vihoksi.

MUNKKINIEMESSÄ 28.2.2006

Jaakko Penttilä

Kansaneläkelaitoksen tehtävät ja organisaatio

Vuoden 1937 kansaneläkelaki

Vuonna 1937 Eduskunta säätö kansaneläkelain ja perusti Kansaneläkelaitoksen sitä toteuttamaan. Kansaneläkelaki koski kaikkia Suomessa asuvia henkilöitä ja tarjosi vanhuuseläkkeen yli 65-vuotiaille ja työkyvyttömyyseläkkeen tätä nuoremmille työkyvyttömille. Eläkejärjestelmä noudatti säästövakuutusperiaatetta: Niin vanhuus- kuin työkyvyttömyyseläkkeenkin saamisen ehtona oli vakuutusmaksujen suorittaminen edellisessä tapauksessa kymmenen, jälkimmäisessä kolmen vuoden ajan. Kansaneläkelaitoksessa oli kullakin vakuutetulla henkilökohtainen tili, jolle kertyneet vakuutusmaksut määräisivät ns. maksueläkkeen suuruuden. Pienituloisten maksueläkkeet jäivät tällaisessa järjestelmässä vaatimattomiksi, mutta niitä täydensivät valtion ja kuntien kustantamat tarveharkintaiset lisäeläkkeet.¹

Vakuutusmaksujen kerääminen alkoi vuonna 1939. Vaikka vakuutetut pääsivätkin nauttimaan työkyvyttömyyseläkkeestä vuodesta 1942 ja vanhuuseläkkeestä vuodesta 1949 alkaen, rahastoi Kansaneläkelaitos valtaosan—noin 90 %—vakuutusmaksuista aina vuonna 1956 säädetyn uuden kansaneläkelain voimaantuloon asti. Vakuutusmaksut oli kansaneläkelain mukaan sijoitettava ”silmiäpitäen tuotannollisten tarkoitusten edistämistä”. Sodanjälkeisinä vuosina Kansaneläkelaitoksen merkitys yleishyödyllisten hankkeiden, kuten Pohjois-Suomen vesivoimalaitosten rakentamisen, rahoittajana olikin suomalaisen yhteiskunnan kannalta huomattavasti tärkeämpi kuin eläkkeiden maksajana.²

Kansaneläkelaitoksen organisaatio

Kansaneläkelaitoksen paikallisorganisaation muodostivat pääasiassa kuntarajoja noudattavat vakuutuspiirit, joista jokaiseen asetettiin piiriasiamies. Aluksi piiriasiamiehet olivat sivutoimisia—poikkeuksina päätoimiset piiriasiamiehet neljässä suurimmassa kaupungissa—, mutta vähitellen piiriasiamiehen toimi muutettiin päätoimiseksi yhä useammassa vakuutuspiirissä ja kaupunkeihin perustettiin 3–5 virkailijan piiritoimistojakin. Vakuutetut olivat kosketuksissa Kansaneläkelaitokseen juuri piiriasiamiesten ja piiritoimistojen virkailijoiden kautta; nämä mm. vastasivat neuvonnasta, ottivat vastaan eläkehakemukset ja valvoivat vakuutettujen antamien tietojen paikkansapitävyyttä. Päätösvaltaa paikallistasolla ei ollut, vaan eläkehakemukset toimitettiin Helsinkiin keskushallinnon käsiteltäviksi.³

¹ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 21–25.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 7–15.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 364–365.

² HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 21–25 ja 62–73.

³ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 29–32 ja 106–112.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 46–49.

Paikallis- ja keskushallinnon välisenä portaan organisaatiossa muodostivat tarkastuspiirit, joiden piiritarkastajat valvoivat ja ohjasivat piiriasiamiehiä ja piiritoimistoja.⁴

Kansaneläkelaitoksen organisaation keskushallintopainotteisuutta kuvanee, että esimerkiksi vuonna 1952 kaikkiaan 891 työntekijästä 389 (joista sivutoimisia 240) toimi "kentällä", 502 keskushallinnossa Helsingissä.

Keskushallintoon kuului kuusi osastoa: kenttäosasto (aluksi piiriasiamiesosasto), eläkeasiainosasto, vakuutusteknillinen osasto, varojensijoitusosasto, yleinen osasto ja sihteeristö. Kenttäosaston 3 työntekijää valvoivat paikallishallinnon toimintaa. Eläkehakemukset käsiteltiin eläkeasiainosastolla, jolla työskenteli yhteensä 119 henkilöä. Vakuutusteknisen osaston 247 työntekijää pitivät yllä yli kahden miljoonan vakuutetun henkilökohtaisia tilejä sekä laskivat ja maksoivat eläkkeet. Apuna monimutkaisissa laskutoimituksissa käytettiin Hollerith-reikäkorttikoneita.⁵ Sijoitusosaston 9 työntekijää vastasivat kerättyjen vakuutusmaksujen sijoittamisesta. Yleinen osasto huolehti Kansaneläkelaitoksen henkilökunnasta ja sen palkoista, irtaimistosta sekä kirjanpidosta; osastolla työskenteli 113 henkilöä. Sihteeristön 7 työntekijää valmistelivat hallituksen ja lisätyn hallituksen kokoukset ja laativat niistä pöytäkirjat, valvoivat laitoksen etua hallinto- ja oikeusriidoissa sekä hoitivat tiedotuksen.⁶

Organisaatio huipentui hallitukseen ja lisättyyn hallitukseen. Varsinaisesti Kansaneläkelaitosta johti nelijäseninen hallitus, jonka puheenjohtaja oli laitoksen pääjohtaja ja muut jäsenet johtajia. Harvemmin kokoontunut lisätty hallitus, johon hallituksen jäsenten lisäksi kuului enintään 14 lisäjäsentä, päätti suurista linjoista, kuten esimerkiksi sijoituksista, omaisuuden ostamisesta tai myymisestä sekä tärkeimmistä virkanimityksistä. Lisätty hallitus toimi myös Kansaneläkelaitoksen tekemien eläkepäätöksiä muutoksenhakuelimenä. Sekä hallituksen että lisätyn hallituksen nimitti valtioneuvosto.⁷

⁴ SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 46–49.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 374–376.

⁵ Reikäkorttikoneet olivat tietojenkäsittelykoneita, joissa tiedon säilyttäjinä ja toimintaimpulssien antajina olivat reikäkortit. Niitä käytettiin kaupallisessa, tilastollisessa ja tieteellisessä laskentatyössä ja erityisesti niiden lajittelukyvyn ansiosta päästiin suurten tietomäärien taloudelliseen käsittelyyn. Ensimmäisen reikäkorttikoneen kehitti H. Hollerith (1860–1929) Yhdysvaltojen väestönlaskentaa 1880–1882 varten.

⁶ Myös keskushallinnon eri osastojen työntekijöiden lukumäärät kuvaavat vuotta 1952. Osastoihin olisi oikeastaan vielä lisättävä hallitus, johon kuului 4 jäsentä.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 106–112 ja 119–121.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 46–49 ja 56–59.

⁷ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 21–25.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 42–43.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 374–376.

Kansaneläkelain mukaisesti Kansaneläkelaitos oli välittömästi eduskunnan valvonnan alainen. Käytännössä valvonnasta vastasivat eduskunnan nimittämät 12 valtuutettua, jotka myös valitsivat tilintarkastajat ja vahvistivat tilinpäätökset.⁸

⁸ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 21–25.
SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 42–43.
SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 374–376.

Aatekilpailu

Vuodesta 1938 Kansaneläkelaitoksen keskushallinto oli toiminut valtiolta vuokratussa, arkkitehti Lars Sonckin alun perin Suomen Hypoteekkiyhdistykselle suunnittelemassa rakennuksessa Etelä-Esplanadi 16:ssa. Se oli kuitenkin *”Kansaneläkelaitoksen tarpeisiin varsin sopimaton sekä - - liian pieni”*.⁹

Jo vuonna 1944 Kansaneläkelaitos pyysi Valtioneuvostoa myymään sille Neitsytpolun, Vuorimiehen-, Ullan- ja Tehtaankatujen rajaaman, koko korttelin kokoisen tontin, jolle se olisi rakennuttanut *”rakennusryhmän, joka sisältäisi paitsi Kansaneläkelaitoksen omia toimistohuoneita myös vuokrahuoneistoja yleisiä laitoksia ja yksityisiä asunnontarvitsijoita varten”*. Kansaneläkelaitos perusteli pyyntöään sillä, että *”tällä tavoin voitaisiin osaltaan täyttää Eduskunnan äskettäin jälleen esiintuoma toivomus, että tarkoituksenmukaisuussyistä olisi pyrittävä siihen, että Kansaneläkelaitoksen varoja voitaisiin nykyistä enemmän sijoittaa reaaliomaisuuteen”*¹⁰—tarkoitus oli suojautua 1940-luvulla villisti laukanneelta inflaatiolta.”

Tonttikaupoista Valtioneuvoston kanssa ei kuitenkaan tullut mitään. Kansaneläkelaitos kääntyikin Helsingin kaupungin puoleen ja pyysi saada ostaa tontin *”sopivalta paikalta - - uuden toimitalon rakentamista varten”*. Loppuvuodesta 1947 Helsingin kaupunginhallitus ilmoitti varanneensa Kansaneläkelaitokselle noin 17 000 m³ suuruisen alueen kortteleista n:ot 468 ja 469 Mannerheimintien varrelta.¹²

Rakennuslautakunnan nimittäminen

Joulukuussa 1947 Kansaneläkelaitoksen lisätty hallitus valtuutti hallituksen asettamaan rakennuslautakunnan *”yksityiskohtaisen ohjelman”* laatimiseksi Kansaneläkelaitokselle kortteleista n:ot 468 ja 469 varatun alueen rakentamista varten. Rakennuslautakuntaan nimitettiin hallituksen jäsenen, pääjohtaja Eino Louhion, johtajien Kaarlo Hillilän ja Aleksi Aaltosen sekä lisätyn hallituksen jäsenen, maaherra Erkki Härmän lisäksi asiantuntijoina arkkitehti Erkki Huttunen ja diplomi-insinööri Eero Kalaja ja sihteereinä yleissihteeri Veli Saarinen ja osastopäällikkö Werner Nieminen. Kevästä 1949 alkaen rakennuslautakuntaan kuului hallituksen neljäskin jäsen, johtaja Matti Janhunen.¹³

⁹ Kansaneläkelaitoksen kirje valtioneuvostolle 29.11.1944, lisätyn hallituksen pöytäkirjan 8.12.1944 liitteenä. KELA. HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 25–26.

¹⁰ Kansaneläkelaitoksen kirje valtioneuvostolle 29.11.1944, lisätyn hallituksen pöytäkirjan 8.12.1944 liitteenä. KELA. HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 62–73.

¹¹ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 73–79.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 365–366.

¹² Hallituksen pöytäkirja 8.11.1947. KELA.

¹³ Lisätyn hallituksen pöytäkirjat 9.12.1947 ja 6. 5. 1949. KELA. Hallituksen pöytäkirja 10.12.1947. KELA.

Korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushanke

Rakennuslautakunnan päämääränä oli pääjohtaja Louhion sanoin *”löytää sellainen ratkaisu, että rakennusyritys pystyisi turvaamaan säästöperiaatteen perustuvan kansaneläkevakuutusjärjestelmän edellyttämän korkotuoton”*¹⁴—tämä johtoaajatus tulikin hallitsemaan rakennushanketta.

Mannerheimintien sekä Dunckerin-, Töölön- ja Kivelänkatujen rajaamat korttelit n:ot 468 ja 469 olivat Helsingin kaupungin puhtaanapitolaitoksen käytössä, minkä vuoksi niihin viitataan asiakirjoissa usein *”puhtaanapitolaitoksen tonttina”*. Koska kortteliin n:o 469 Töölön- ja Kivelänkatujen kulmaan oli määrä rakentaa kansakoulu, jäi Kansaneläkelaitokselle varattu alue hankalasti L-kirjaimen muotoiseksi. Jos korttelit olisivat olleet kokonaisuudessaan Kansaneläkelaitoksen käytössä, olisi voitu suunnitella *”suuri ajanmukainen rakennus, johon mm. voitaisiin maan alle sijoittaa autosuojia kolmeen kerrokseen sekä sijoittamalla esim. hotelli-, ravintola-, kokous- ym. huoneita rakennuksen keskiosaan rakentaa alue tarpeen mukaan umpeen”*. Rakennuslautakunta tulikin siihen tulokseen, että *”alue olisi kokonaisuudessaan saatava eläkelaitokselle ja että se olisi rakennettava mahdollisimman täyteen, jolloin rakentaminen olisi taloudellisinta”*.¹⁵ Kansaneläkelaitoksen oma pääkonttori ei olisi täyttänyt miltei kahden korttelin laajuista rakennuskompleksia, minkä vuoksi rakennuslautakunta selvitteli jo varhaisessa vaiheessa sekä liikelämän—erityisesti sellaisten yhtiöiden, joihin Kansaneläkelaitos oli sijoittanut vakuutusmaksuja—että valtion viranomaisten kiinnostusta liike- ja toimistotilojen vuokraamiseen.¹⁶

Helsingin kaupungin kanssa vuodenvaihteessa 1947–1948 käydyissä neuvotteluissa ilmeni, että Kansaneläkelaitos voisi saada korttelit n:ot 468 ja 469 kokonaisuudessaan käyttöönsä, jos kansakoululle löytyisi toinen tontti—kaupungilla sopivaa tonttia ei ollut. Rakennuslautakunta kiinnitti huomionsa Puolustuslaitoksen alueeseen korttelissa n:o 484, jonka koilliskulma olisi *”asemakaavallisesti sopiva kansakoulua varten”*, ja esitti, että Kansaneläkelaitoksen tuohon kortteliin rakennuttamaa, 58 huoneistoa käsittävää asuinrakennusta vastaan Puolustuslaitos luovuttaisi sen koilliskulmasta 8000 m²:n laajuisen alueen kansakoulutontiksi Helsingin kaupungille, joka taas luovuttaisi korttelin n:o 469 näin vapautuneen, noin 7000 m²:n laajuisen kansakoulutontin Kansaneläkelaitokselle. Puolustuslaitos ja Helsingin kaupunki suhtautuivat esitykseen myönteisesti.¹⁷ Valtioneuvosto ei kuitenkaan voinut tehdä vaihtokauppaa ilman eduskunnan suostumusta, jonka saamista rakennuslautakunta piti niin epävarmana, että luopui toistaiseksi asian ajamisesta.¹⁸

¹⁴ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 16.11.1948. KELA.

¹⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.12.1947. KELA.

¹⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 22.1. ja 2.2.1948. KELA. Muistio, s. a.. KELA.

Puhtaanapitolaitoksen tontille rakennettavaa uudisrakennusta koskevia huonetilojen varauksia, s. a.. KELA.

¹⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 18.12.1947 sekä 3.1., 12.1., 14.1., 15.1., 3.2., 6.2. ja 9.2.1948. KELA.

¹⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 28.2.1948. KELA.

Kansaneläkelaitoksen keskushallinnon tilapäiset toimitilat

Kansaneläkelaitoksen työmäärä oli 1940-luvulla kasvanut tasaisesti. Käsiteltävien työkyvyttömyyseläkeasioiden määrä oli lisääntynyt, ja entistä enemmän työtä oli luvassa, kun vanhuuseläkehakemusten käsittelyn ja vanhuuseläkkeiden maksatuksen oli määrä vuonna 1949 alkaa. Työmäärän lisääntymisen vuoksi henkilökuntaakin oli lisätty, ja Kansaneläkelaitoksen pääkonttori Etelä-Esplanadilla oli käynyt niin ahtaaksi, ettei vanhuuseläkeasioiden hoitamiseksi tarpeellista lisähenkilökuntaa voitu palkata hankkimatta lisätilaa.¹⁹

Korttelien n:ot 468 ja 469 rakentamissuunnitelma oli aivan alkutekijöissään, eikä siitä ollut välittömän tilanpuutteen poistajaksi. Rakennuslautakunta harkitsi ensin pihasiiven korottamista Etelä-Esplanadi 16:ssa,²⁰ mutta helpommaksi ja nopeammaksi vaihtoehdoksi osoittautui tontin ostaminen Meilahdesta Mäntytien varrelta ja uudisrakennuksen rakennuttaminen tilapäiseksi toimitilaksi. Mäntytie 8:n vuodenvaihteessa 1948–1949 valmistunut uudisrakennus —ja Kansaneläkelaitoksen sen naapuriin Mäntytie 10:een ja 21–23:een seuraavina vuosina rakennuttamat kolme muuta uudisrakennusta—suunniteltiin niin, että ne Kansaneläkelaitoksen uuden pääkonttorin valmistuttua voitaisiin muuttaa asuinkäyttöön.²¹

Aatekilpailu

Helmikuussa 1948 Kansaneläkelaitoksen rakennuslautakunta päätti, että korttelien n:ot 468 ja 469 rakentamisesta järjestettäisiin aatekilpailu. Kilpailujärjestelyistä huolehti kilpailulautakunta, johon rakennuslautakunnan jäsenten lisäksi kuuluivat asemakaava-arkkitehti Väinö Tuukkanen sekä Suomen arkkitehtiliiton nimeäminä professori Alvar Aalto ja arkkitehti Yrjö Lindegren.²²

Ensimmäisessä kokouksessaan kilpailulautakunta keskusteli ehdotuksesta aatekilpailun ohjelmaksi, jonka arkkitehti Tuukkanen oli rakennuslautakunnan pyynnöstä laatinut.²³ Sen mukaan kilpailun tarkoituksena oli *”selvittää uudisrakennusta varten varatun alueen mahdollisimman tarkoituksenmukainen käyttö sekä rakennukseen sijoitettavien eri rakennusryhmien järjestely”*. Näihin rakennusryhmiin kuului Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin lisäksi toimistotiloja, *”ensi sijassa*

¹⁹ Kansaneläkelaitoksen kirje Rakennushallitukselle 3.2.1948, hallituksen pöytäkirjan 3.2.1948 liitteenä. KELA. Muistio s. a., lisätyn hallituksen pöytäkirjan 16.4.1948 liitteenä. KELA.

²⁰ Luonnospiirustukset Kansaneläkelaitoksen toimitalon pihasiiven korottamisesta laati arkkitehti Lars Sonck. Rakennuslautakunnan pöytäkirja 22.1.1948. KELA. Hallituksen pöytäkirja 3.2.1948. KELA.

²¹ *”Kun toimitalon omistaa valtio, olisi - - asia saatettava eduskunnan käsiteltäväksi. Laajennustyö tulisi tämän johdosta viivästyttämään. Työn suorittamista varten olisi lisäksi välttämätöntä usean kuukauden ajaksi tyhjentää suurin osa pihanpuolisesta rakennuksesta. Edelläolevan johdosta on eläkelaitoksessa harkittu, että ainoa keino saada tarvittavat lisätilat ajoissa on rakentaa uusi rakennus - -”*. Kansaneläkelaitoksen Mäntytien varrelle rakennuttamat uudisrakennukset suunnitteli arkkitehti Erkki Huttunen.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.3.1948. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirjat 16.4.1948 sekä 18.6.1949 sekä 27.6.1950. KELA.

²² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 6.2. ja 9.3.1948. KELA.

²³ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 9.2., 9.3. ja 16.3.1948. KELA.

Kilpailulautakunnan pöytäkirja 23.3.1948. KELA.

ensimmäiseen kerrokseen” sijoitettavia liiketiloja, 250-paikkainen ”I luokan” ravintola ja 500-paikkainen lounasravintola, kerhohuoneisto, ”suurehko” autotalli ja huolto-asema sekä arkisto-, varasto- ja huoltotiloja. Kilpailulautakunnassa käydyn keskustelun tulosta lienee lopullisen ohjelman mainitsema mahdollisuus sisällyttää rakennukseen edellä mainittujen lisäksi vielä yksi rakennusryhmä, 400–500 hengen kokous- ja juhlasali. Kilpailun aateluonne näkyi selvästi siinä, ettei edes merkittävimmästä rakennusryhmästä, Kansaneläkelaitoksen omasta pääkonttorista, annettu ohjelmassa 10 000 m²:n laajuutta yksityiskohtaisempia suunnitteluohjeita; *”taloudellisuuteen ja eri tilojen tarkoituksenmukaiseen käyttöön”* oli kuitenkin kiinnitettävä huomiota. Vaikka korttelin n:o 469 kansakoulutonttia koskeneista toiveista oli toistaiseksi luovuttu, vaati ohjelma, että kilpailijoiden oli *”kaaviomaisesti esitettävä rakennuksen laajentaminen tälle alueelle”* siltä varalta, että se myöhemmin liitettäisiin Kansaneläkelaitokselle jo varattuun alueeseen.²⁴

Aatekilpailun kilpailuohjelman ylimalkaisuuden selittänee se, että rakennusryhmiin lienee ajateltu syvennyttävän yksityiskohtaisemmin myöhemmin järjestettävässä jatkokilpailussa.²⁵

²⁴ Kansaneläkelaitoksen arkistossa on säilynyt vain lopullinen, kilpailulautakunnan kokouksessa 6.4.1948 hyväksytty kilpailuohjelma. Alvar Aalto Säätiön arkistossa säilyneistä kahdesta kilpailuohjelmasta merkinnällä ”alustava ehdotus” varustettu, josta puuttuvat niin palkintosummat kuin päivämäärätkin ja jossa kokous- ja juhlasalia ei lainkaan mainita, lienee kilpailulautakunnan kokouksessa 23.3.1948 käsitelty; merkinnällä ”luonnos” varustettu eroaa lopullisesta enää päivämäärien osalta.

Kilpailuohjelma, alustava ehdotus, s. a.. AAS.

Kilpailuohjelma, luonnos, s. a.. AAS.

Kilpailuohjelma, kilpailulautakunnan pöytäkirjan 6.4.1948 liitteenä. KELA.

²⁵ SAFA:n Kansaneläkelaitokselle huhtikuussa 1948 lähettämän kirjeen mukaan arkkitehtuurikilpailun ensimmäistä vaihetta, aatekilpailua, olisi seurannut ”toinen kilpailu”—varmaankin aatekilpailun lupaavimpien kilpailuehdotusten kesken järjestetty jatkokilpailu. Tällaista mahdollisuutta ei kilpailuohjelmassa mainittu lainkaan—ehkei kilpailulautakunta halunnut sitoutua toisen vaiheen järjestämiseen näkemättä ensimmäisen vaiheen tuloksia. SAFA:n kirje Kansaneläkelaitokselle 2.4.1948, kilpailulautakunnan pöytäkirjan 6.4.1948 liitteenä. KELA.

Muutos kilpailulautakunnan kokoonpanossa

Kilpailulautakunnan ensimmäisen kokouksen jälkeen Aalto ilmoitti, että hän heinäkuun 31. päiväksi määrätyn *"aatekilpailun päättymisajan jälkeen joutuu työnsä vuoksi oleskelemaan ulkomailla, joten hän ei voi osallistua kilpailijain ehdotusten tarkastamiseen"* ja pyysi *"vapautusta lautakunnan jäsenyydestä"*. Kilpailulautakunta pyysi SAFA:n hallitusta valitsemaan toisen henkilön Aallon sijaan, mutta SAFA:n hallituksen ehdotuksesta päädyttiinkin pidentämään kilpailuaikaa lokakuun 18. päivään asti, jotta *"Aalto voisi osallistua lautakunnan työhön"*.²⁶ Kilpailu julistettiin huhtikuun alussa.²⁷

Kun kilpailulautakunta kilpailuajan umpeuduttua jälleen kokoontui, todettiin SAFA:n toisen edustajan vaihtuneen. Palkintolautakunnasta eronneen Aallon tilalle SAFA oli valinnut arkkitehti Jussi Paatelan ja tälle varamieheksi arkkitehti Aulis Blomstedtin. Kun Paatela jääväsi itsensä sen vuoksi, että *"eräs hänen sukulaisensa oli kilpailun osanottajana"*, edustivat SAFA:a kilpailulautakunnassa siis Blomstedt ja Lindegren.²⁸

Aatekilpailun tulokset²⁹

Kilpailuehdotuksia saapui määrääjassa 42 kappaletta.³⁰ Niiden arvostelun voi sanoa jääneen täysin kilpailulautakunnan ammattijäsenten—arkkitehtien Huttusen, Blomstedtin, Lindegrenin ja Tuukkasen sekä yli-insinööri Kalajan—muodostamalle työjaostolle; palkintolautakunta tyytyi *"yksimielisesti"* yhtymään työjaoston ehdotukseen palkittavista ja lunastettavista ehdotuksista.³¹ Työjaosto vaikuttaa kilpailuehdotuksia arvioidessaan pitäneen visusti mielessään, että rakennus-yritykseen sijoitettaville vakuutusmaksuille oli saatava korkoa; rakennustaiteelliset ansiot, joita kilpailuehdotuksista löytyi, olivat ansioita myös taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna—tai päinvastoin.

Aatekilpailun tulosta oli kilpailulautakunnan mielestä selvästi heikentänyt se, että kansakoulutontti oli ollut *"vain kaaviomaisten laajennusyksikköjen sallittuna alueena"* ja katsoi kilpailun *"tyhjentävästi osoittaneen, että alueen onnelliselle, elimelliselle yleisratkaisulle on kansakoulu-*

²⁶ Aallon mainitsema ulkomailla oleskelua edellyttävä työ oli Massachusetts Institute of Technology'n professuuri. Aalto oli nimitetty professoriksi vuonna 1940, mutta hän hoiti virkaansa vain lyhyinä ajanjaksoina vuosina 1940 ja 1945–1948.

Kilpailulautakunnan pöytäkirjat 23.3. ja 31.3.1948. KELA.

SCHILD: Inhimillinen tekijä, s. 117.

²⁷ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 6.4.1948. KELA.

²⁸ On mielenkiintoista huomata, että SAFA ilmoitti edustajansa muutoksesta vain kaksi päivää ennen kilpailuajan päättymistä.

Kilpailulautakunnan pöytäkirja 12.11.1948. KELA.

SAFA:n kirje Kansaneläkelaitokselle 16.10.1948, kilpailulautakunnan pöytäkirjan 12.11.1948 liitteenä. KELA.

²⁹ Ellei muuta mainita, ovat luvun lähteet seuraavat:

Kilpailulautakunnan pöytäkirja 15.12.1948. KELA.

Kansaneläkelaitoksen virasto-, liike- ja konttoritalon aatekilpailu, s. 3–10.

³⁰ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 4.11.1948. KELA.

³¹ Kilpailulautakunnan pöytäkirjat 12.11., 24.11. ja 15.12.1948. KELA.

tontin käyttöoikeus sekä taloudellisesti että arkkitehtoonisesti aivan välttämätön". Tältä osin tulokset vain vahvistivat rakennuslautakunnan jo aikaisemmin omaksuman kannan.

Edelleen kilpailulautakunta totesi, että *"ideakilpailun luonteesta johtuen kilpailijoiden on ollut vaikea arvioida alueelle sijoitettavan rakennuskompleksin sopivaksi katsottavaa suuruutta"*; kilpailuohjelmahan oli antanut kilpailijoille varsin vapaat kädet vuokrattavaksi tarkoitettujen toimistojen ja liiketilojen määrän osalta. Kilpailuohjelmaa laadittaessa *"Helsingin kaupungin kiinteistötoimiston asemakaavaosaston laskelmat sallitusta rakennusala-alueesta, kerrospinta-alueesta, huoneluovasta ja maanpäällisestä kuutiotilavuudesta"* olivat kyllä olleet tiedossa—viimeksi mainitun osalta asemakaavaosasto esitti tyytymistä 171 500 m³:een rakennusjärjestyksen salliman 267 750 m³:n sijasta³²—, mutta niitä ei mainittu kilpailuohjelmassa; ehkä asemakaavaosaston suosituksen rakennusjärjestyksen sallimaa alemmasta rakentamistehokkuudesta ei haluttu suotta kahlitsevan kilpailijoiden mielikuvitusta.³³ Niinpä aatekilpailuun saatiin sekä *"suhteellisen tiheäksi rakennettuja suunnitelmia että ehdotuksia, joissa väljemmät kaupunkirakennusperiaatteet ovat olleet määräävinä"*. Kun kilpailijoiden harkintavalta Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suhteen oli rajoitettu, saattoivat erot rakentamistehokkuudessa syntyä vain vuokrattavaksi tarkoitetuista tiloista. Vaikka tilavuus sinänsä ei ollutkaan arvosteluperuste, kiitteli kilpailulautakunta vuokrattavien tilojen runsautta—ja samalla tietenkin korkeahkoa rakentamistehokkuutta—peräti kuudessa kahdeksasta palkitusta tai lunastetusta kilpailuehdotuksesta.³⁴

Kilpailulautakunta huomioi *"tyydytyksellä - - useiden kilpailijoiden esittämän ajatuksen jalankulkuyhteyden avaamisesta alueen poikkisuunnassa Töölöntori–Mannerheimintie"*. Tällöin kortteleista n:ot 468 ja 469 muodostuivat niistä etelässä, lännessä ja pohjoisessa ympäröivien tiiviiden asuntokaupunginosien *"ilmavaksi yhdyssiteeksi Töölönlahdelle päin"*. Parhaissa kilpailuehdotuksissa hyödynnettiin Mannerheimintien ja Töölönkadun välistä noin 8 metrin³⁵ korkeuseroa niin, että Mannerheimintien suuntaisena korttelien läpi kulkeva ajoneuvoliikenne ei katkaissut Töölöntorilta Mannerheimintielle johtavaa jalankulkuyhteyttä. Kilpailulautakunnan katsoi, että tällaiset

³² " - - Kansaneläkelaitokselle kortteleista n:ot 468 ja 469 varatulle n. 17 000 m²:n suuruiselle tonttialueelle voidaan rakennusjärjestyksen määräysten mukaan rakentaa ¾ tontin pinta-ala ja rakennuskorkeus saa olla 21 m. Tämän mukaan on sallittu rakennusala = 12 750 m², kerrospinta-ala = 76 500 m², huoneluuku (à 35 m²) = 2 185, maanpäällinen kuutio = 267 750 m³. Kun edellämainitun rakennusjärjestyksen salliman teoreettisen rakennusoikeuden mukaan rakennettaessa valaistussuhteet, pihamaiden järjestelyt y. m. seikat tulevat hyvin epäedullisiksi, ei asemakaavaosaston mielestä olisi aluetta rakennettava näin tiiviisti, vaan käytettävä rakennusoikeutta, joka vastaa enintään n. 1400 huoneyksikköä. Tällöin olisi kerrospinta-ala n. = 49 000 m², huoneluuku n. = 1 400, maanpäällinen kuutio n. = 171 500 m³."

Helsingin kaupungin kiinteistötoimiston asemakaavaosaston kirje Kansaneläkelaitokselle 21.11.1947. KELA. Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.12.1947. KELA.

³³ Jo ennen kuin aatekilpailu oli päättynyt, myönsi KYMRO—kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasiainosasto—Kansaneläkelaitokselle rakennustyöluvan 400 000 m³:n suuruisen virastotalon rakentamiseen; Kansaneläkelaitoksen rakennustoimikunnan jäsen, diplomi-insinööri Kalaja oli toinen luvan allekirjoittaneista virkamiehistä. Vuosina 1941–1949 toiminut KYMRO säännösteli rakentamista myöntämällä (tai epäämällä) rakennusainelupia rakennusainelupia hankintaa varten ja rakentamislupia työvoiman käyttämistä varten.

Rakennustyöluva Mannerheimintielle rakennettavaa virastotaloa varten 6.10.1948. KELA.

³⁴ Kilpailuohjelman mukaan kilpailuehdotuksien leikkauspiirustuksiin oli merkittävä *"koko rakennuksen kuutiotilavuus"*. Kilpailulautakunnan pöytäkirjassa tilavuuksia ei valitettavasti mainita.

³⁵ Korkeusero kilpailuohjelmaan liittyneen tonttikartan mukaan.

ratkaisut *"avaavat lisämahdollisuuksia alueen taloudellisesti tehokkaalle käytölle mm. siten, että myymälät ja muut liikehuoneistot vapaasti voivat levitä täten avautuville uusille torialueille"*.

Kriteerit, joilla kilpailulautakunta yksittäisiä kilpailuehdotuksia arvioi, käyvät mielenkiintoisemmalla tavalla ilmi palkitsemattomille kilpailuehdotuksille jaetuista moitteista kuin palkittujen ja lunastettujen saamista kiitoksista.

Rakennuskompleksin jäsentelyn piti olla selkeä. Kilpailuehdotukselle luettiin viaksi, jos *"mikään - - osa ei erotu hallitsevana"*. Kansaneläkelaitoksen pääkonttori olisi varmaankin soveltunut tällaiseksi hallitsevaksi osaksi; joka tapauksessa kilpailulautakunta piti hierarkkisena virheenä sitä, että pääkonttori ei muodostanut *"vuokrattavista tiloista erottautuvaa kokonaisuutta"*. Myös taloudelliset näkökohdat oli huomioitava kompleksin jäsentelyssä: oli anteeksiantamatonta, jos kilpailuehdotuksessa oli *"tontin taloudellisesti arvokasta osaa - - tuhlattu toisarvoisiin aputiloihin"*; erityisesti *"arvokasta myymälätilaa"* Mannerheimintien varrella ei sopinut haaskata edes Kansaneläkelaitoksen omiin tarpeisiin.³⁶

Selkeyttä kilpailulautakunta edellytti myös rakennuskompleksin sisäisiltä liikenneyhteyksiltä. Avainsana oli orientoituvuus: huonoimmissa kilpailuehdotuksissa olivat *"sisätilat - - hajanaiset"*, eikä niissä ollut *"kävijää orientoivaa tulohallia porras- ja hissiryhmineen"*, vaan *"useita samanarvoisia vertikaaliyhteyksiä, jotka vaikeuttavat nopeaa orientoitumista laajassa liiketalokompleksissa"*.

Valaistussuhteita arvioidaan kilpailulautakunnan pöytäkirjassa lähes jokaisen kilpailuehdotuksen kohdalla. Kilpailulautakunta joutui toteamaan monet niistä tässä suhteessa epätyydyttäväiksi; erityisesti ratkaisuissa, joissa *"konttorirakennussiivet [oli] sijoitettu itä-länsisuuntaan"* —so. poikittain Mannerheimintiehen nähden—oli tuloksena *"suuri määrä epäedullisesti valaistuja huonetiloja"*.

Kilpailulautakunnan käsitys rakennuskompleksin julkisivuille soveltuvasta ilmeestä käy selvästi ilmi niistä moitteista, joita se jakoi yhtäältä kilpailuehdotukselle, jossa *"pääjulkisivu vaikuttaa asuin- eikä liiketaloluonteiselta"* ja toisaalta kilpailuehdotukselle, jonka *"arkkitehtuuri on kovin romanttisluntoisena vierasta nykyaikaiselle liiketalolle"*.

³⁶ Ylimalkaisesta kilpailuohjelmasta tai muistakaan lähteistä ei käy ilmi, liittyikö pääkonttoriin lainkaan sellaisia luonteeltaan julkisia tiloja, joiden sijoittamista Mannerheimintien varrelle voisi pitää mielekkäänä.

Aatekilpailussa palkitut ja lunastetut kilpailuehdotukset

Aatekilpailu ratkaistiin kilpailulautakunnan kokouksessa 15. joulukuuta 1948.³⁷ Ensimmäisen palkinnon saivat arkkitehdit Aino ja Alvar Aalto³⁸ kilpailuehdotuksellaan "Forum redivivum"—kilpailuohjelmassa palkintotuomariksi mainitun arkkitehdin paljastuminen voittaneen ehdotuksen toiseksi tekijäksi lienee ollut melkoinen yllätys suurimmalle osalle kanssakilpailijoista.³⁹ Toisen palkinnon saivat arkkitehdit Viljo Rewell ja Keijo Petäjä kilpailuehdotuksellaan "Werk" ja kolmannen palkinnon arkkitehti Heikki Sirén kilpailuehdotuksellaan "Kadenssi". Lisäksi lunastettiin viisi kilpailuehdotusta: arkkitehti Jorma Järven "Piirretty kolmio", arkkitehtien Ragnar Ypyän ja Veikko Malmion "Hyvää päivää 200 m", arkkitehti Aarne Ervin "Majakka ja perävaunu", arkkitehtien Viljo Rewellin ja Torben Valeurin "Bumerang" sekä arkkitehtien Heikki Sysimetsän ja Eero Kajavan ja arkkitehtuurin ylioppilaiden Väinö Hirvelän ja Esko Hyvärisen "Cuccaro".

Aino ja Alvar Aallon kilpailuehdotus "Forum redivivum"⁴⁰

Aallot esittivät kilpailuehdotuksessaan kaksi vaihtoehtoa: A-ehdotuksessa korttelin n:o 469 kansankoulutonttia oli käsitelty vain "kaaviomaisen laajennusyksikön sallittuna alueena" useimpien kanssakilpailijoiden tavoin.⁴¹ B-ehdotuksessa sen sijaan oletettiin, että korttelit n:ot 468 ja 469 rakennettaisiin molemmat yht'aikaa ja että niihin vielä liitettäisiin kilpailualueen eteläpuolelta kortteli n:o 462.⁴² Kilpailuehdotukseen liittyvän selostuksen mukaan vaihtoehto A oli pääehdotus, mutta B-ehdotuksessa oli "pääehdotuksen ajatus kehitetty täyteen laajuuteensa ilman kansakoulutontin aiheuttamaa ahtautta".⁴³

Aaltojen mukaan "Mannerheimintien taite juuri ennen KEL:n tonttia on Helsingin herkimpiä motiiveja, jota välttämättä on korostettava". Korttelin n:o 462 liittäminen "KEL:n tonttiin vasta [antaisi] ratkaisulle sen lopullisen suurpiirteisen luonteen, minkä Mannerheimintien pääte vaatii" ja mahdollisuuden "tulevaisuudessa toteuttaa yhtenäinen arkkitehtooninen idea—Mannerheimintietä

³⁷ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 15.12.1948. KELA.

Palkitut ja lunastetut kilpailuehdotukset esiteltiin Arkkitehti-lehdessä 1–2/1950.

³⁸ Aaltoja olivat avustaneet arkkitehdit Keijo Ström, Gustaf Boström ja Olav Hammarström.

Kilpailulautakunnan pöytäkirja 15.12.1948. KELA.

³⁹ Ei kuitenkaan toisen palkinnon ja lunastuksen saaneelle arkkitehti Viljo Rewellille, joka SAFA:n asiamiehenä oli muodollisesti ilmoittanut Kansaneläkelaitokselle Aallon esteellisyydestä.

SAFA:n kirje Kansaneläkelaitokselle 16.10.1948, kilpailulautakunnan pöytäkirjan 12.11.1948 liitteenä. KELA.

⁴⁰ Ellei muuta mainita, ovat luvun sitaattit peräisin Aaltojen alla mainitusta kilpailuehdotukseen "Forum redivivum" liittyvästä selostuksesta. Kilpailulautakunta laski kilpailuehdotukseen "Forum redivivum" kuuluvan 27 piirustusta; Alvar Aalto -museon piirustuskokoelmassa (miltei) valmiita kilpailupiirustuksia on kuitenkin vain 22 kappaletta. Puuttuvien joukossa on ainakin A-ehdotuksen kolmannen kerroksen pohjapiirustus.

Selostus, "Forum redivivum", s. a. AAS.

Kilpailulautakunnan pöytäkirja 15.12.1948. KELA.

⁴¹ PIIRUSTUKSIA: Kilpailupiirustuksia 60/544, 60/545, 60/547–556, 60/565. AAS.

⁴² PIIRUSTUKSIA: Kilpailupiirustuksia 60/557–564, 60/566, 60/567. AAS.

⁴³ A-ehdotuksen kutsumista pääehdotukseksi lienee pidettävä lähinnä kilpailuteknisenä menettelynä—B-ehdotushan ei noudattanut kilpailuohjelmaa.

päättävä torien ja rakennusten vino kompositio". Sommitelma oli vino vain B-ehdotuksessa; A-ehdotuksen ahtaammissa puitteissa Aallot olivat pitäytyneet suorakulmaisessa, Mannerheimintiestä suuntansa saaneessa koordinaatistossa. Pääteenä katunäkymälle pohjoiseen kaupungin keskustasta olivat Mannerheimintietä reunustavien liiketilojen muodostamalta yhden kerroksen korkuiselta podiumilta kohoavat Kansaneläkelaitoksen pohjapiirustukseltaan neliömäinen, suurimmaksi osaksi nelikerroksinen pääkonttori kilpailualueen pohjoisosassa ja kapearunkoinen, kolmetoistakerroksinen⁴⁴ toimistotorni, joka hallitsi kilpailualueen eteläosaa; B-ehdotuksen asema- ja perspektiivipiirustuksissa torni oli vielä saanut parikseen kilpailualueen ulkopuolelle, kortteliin n:o 462 sijoitetun identtisen tornin. Mannerheimintien taitteen vuoksi nähtiin Kansaneläkelaitoksen pääkonttori ja toimistotorni (tai -tornit) kaupungin keskustan suunnasta kulmittain—vaikka katunäkymällä oli selkeä pääte, ei silti syntynyt vaikutelmaa kadun päättyemisestä. Erityisesti B-ehdotuksessa Aallot olivat käsitelleet torniaihetta taiten: Kahden tornin kapeiden runkojen sirous tuli erinomaisesti esiin, koska ne eivät perspektiivissäkään kosketaneet tai peittäneet toisiaan.⁴⁵ Lisäksi tornit olivat hieman vinossa toisiinsa nähden, minkä vuoksi ne nähtiin hieman eri kulmista. Tornien identtisyyden vuoksi mieleen tulee kubistinen ajatus yhden esineen näkemisestä useista kulmista yhtä aikaa.

Kaupunkikuvaa hallitsevien toimistotornin (tai -tornien) ja Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suurpiirteisyyden vastapainoksi Aallot olivat luoneet niiden juurelle pienimittakaavaisen lähiympäristön. Kilpailuehdotuksen nimimerkin *"Forum redivivum"* mukaisesti⁴⁶ oli *"päämotiivina - - uuden Töölön torin rakentaminen vanhan, liikenteellisesti epäonnistuneen tilalle (vanhasta Töölöntorista muodostuu silloin parkeerauspaikka ja tämän uuden torisysteemin syöttöalue)"*. Onkin syytä tähdentää, että *"Forum redivivum"* ei ollut niinkään toimisto- ja liiketalosuunnitelma kuin visio kaupunkikeskuksesta, jossa rakennuksia tärkeämpi oli niiden välinen julkinen kaupunkitila—lukihan Aalto julkiseksi rakentamiseksi *"ennen kaikkea avoimet julkiset paikat, torit, puistot ja katetut galleriat, joissa kansalaiset saattoivat erotuksetta kokoontua"*.⁴⁷

"Liikenteellisesti epäonnistunut" vanha Töölöntori oli siksi, ettei jalankulkijoita ja ajoneuvoja siellä ollut *"oikealla tavalla"* erotettu. Aaltojen kilpailuehdotuksen *"toinen pääidea"* sen sijaan oli juuri *"ajo- ja kävelyliikenteen täydellinen erottaminen, jolloin saadaan syntymään pienten, ihmisen skaalaa olevien kauppatorien ja -kujien yhdistelmä, joka samalla on sopiva tausta KEL:n julkisen rakennuksen monumentaalisuudelle. Edullisena lähtökohtana on korkeusero Töölönkadun ja Mannerheimintien välillä, mikä sallii torien ja myymälöiden sijoittamisen kolmelle eri tasolle, joilla kävelyliikenne*

⁴⁴ Kerrosten lukumäärät podiumin tasosta lukien.

⁴⁵ Olettaen, että B-ehdotuksen perspektiivipiirustus on konstruoitu oikein ja *"valehtelematta"*. Se vaikuttaa väljemmältä kuin B-ehdotuksen asemapiirustuksen perusteella olettaisi.

⁴⁶ Forum oli kaupankäyntiin ja oikeus- ym. julkisten asioiden suorittamiseen varattu tori tai aukio Rooman valtakuntaan kuuluneissa kaupungeissa. *"Forum redivivum"* voitaneen suomentaa *"uudistetuksi toriksi"*.

⁴⁷ AALTO: Julkisten rakennusten dekadenssi, s. 144–146.

tapahtuu". Ensin jalankulkijat nousivat Mannerheimintien tasosta kadunvarren liiketilojen muodostamalle podiumille, alatorille, jolta avautui edustava näkymä Mannerheimintien yli kohti Töölönlahtea, ja edelleen Töölönkadun tasolle, ylätorille (B-ehdotuksessa; A-ehdotuksessa ei kansakoulutontti sallinut kujaa leveämpää kulkuyhteyttä kohti vanhaa Töölöntoria). Ajo-neuvot sujahtivat Dunckerinkadulta Kivelänkadulle toritasojen alla.

"Kauppatoreilla ja -kujilla" kohtasivat julkinen ja kaupallinen, yleinen hyvä ja yksityinen voitontavoittelu. Julkista valtaa edusti Kansaneläkelaitoksen pääkonttori. Luonteeltaan julkinen oli myös juhlasali, vaikka epäselväksi jääkin, millaisia tilaisuuksia siellä oli ajateltu järjestettävän; siihen liittyvä ravintola oli jo astetta kaupallisempi. Toimistotornin (tai -tornien) konttoritiloja sekä toreja ja Mannerheimintietä reunustavia liiketiloja oli Kansaneläkelaitokselta kiinnostunut vuokraamaan mitä kirjavin joukko valtion viranomaisia, yleishyödyllisiä yhdistyksiä sekä suur- ja pienyrityksiä.⁴⁸ Kaikki edellytykset aamusta iltaan kuhisevan torielämän kehittymiselle "Töölön uudistetulla forumilla" olivat näin olemassa.

Julkinen ja kaupallinen eivät kuitenkaan törmänneet sattumanvaraisesti, vaan niiden välillä vallitsi selkeä hierarkia. Alvar Aalto ei halunnut kaupunkien muodostuvan "*amorfiseksi massaksi, jossa kaupungintalot, kirjastot, muut yleiset laitokset jopa niin kunnianarvoisa laitos kuin Suomen Pankkikin ovat tavallisia kulmataloja tai sijaitsevat vuokrataloteilla ilman valtiovallan tai sosiaalisen velvollisuuden leimaa*".⁴⁹ Yhtä sopimatonta kuin Suomen Pankin oli Kansaneläkelaitoksen toimia "tavallisessa kulmatalossa". Vaikka Kansaneläkelaitoksen pääkonttori ei korkeudessa konttoritornin (tai tornien) kanssa voinutkaan kilpailla, kävi niiden välinen luonne-ero selville julkisivuista.

Toimistotornin idän- ja lännenpuoleiset julkisivut oli jaettu säännöllisiksi ruudukoiksi, jotka kertoivat takana olevan kerroskaupalla yhdenmukaista, joustavasti toimistohuoneiksi jaettavaa tilaa keskikäytävien varsilla. Pelkkien julkisivupiirustusten perusteella niitä olisi voinut pitää paperinmakuisina, mutta A-ehdotukseen liittyvästä pienoismallista käy ilmi, että Aallot olivat ajatelleet julkisivuruudukkoa myös syvyys suunnassa, reliefinä päivän myötä muuttuvine varjoineen. Pohjois- ja eteläpäädyt—pääportaan kohdalla myös itä- ja länsisivut—olivat umpinaiset. Vertailukohdaksi sopii Aallon hieman myöhemmin suunnittelema "Rautatalo"

⁴⁸ Helmikuussa 1948 rakennuslautakunta antoi sihteerin Saaren tehtäväksi "*ottaa alustavasti selvää niiltä yhtiöiltä ja järjestöiltä, joiden kanssa eläkelaitoksella on yhteyttä, olisiko niillä tarvetta varata konttorihuoneita suunnitellusta liike-, konttori- ja virastotalosta - -*". Kiinnostusta osoittivat Oy Ford Ab, Helsingin kaupungin puhtaanapitolaitos, Helsingin yksityinen keskikoulu, International Business Machines Corporation, Kansallis-Osake-Pankki, Kasvatusopillinen talouskoulu, Kauppa- ja teollisuusministeriö, Maatutkimuslaitos, Outokumpu Oy, Patentti- ja rekisterihallitus, Pohjoismaiden Yhdyspankki, Pohjolan Voima Oy, Posti, Rakennushallitus, Rikkihappo- ja superfosfaattitehtaat Oy, Sosiaaliministeriö, Suomen Työn Liitto, Syöpäsäätiö, Turkispörssi Oy, Valtion tapaturmavakuutuslaitos ja Valtiovarainministeriön kansantalousosasto. Lisäksi tarpeen olivat poliklinikka, lastenseimi, pesula ja "*ajanmukainen keilahalli*". Luettelo mahdollisista vuokralaisista ei varmastikaan ollut Aaltojen tiedossa.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.2.1948. KELA.

Puhtaanapitolaitoksen tontille rakennettavaa uudisrakennusta koskevia huonetilojen varauksia, s. a.. KELA.

⁴⁹ AALTO: Julkisten rakennusten dekadenssi, s. 144–146.

(1951–1954), jonka kadunpuoleisessa julkisivussa kupariprofiiliruudukkoa kehystää puhtaaksi muurattu punatiili,⁵⁰ samat materiaalit lienevät olleet kyseessä jo kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” toimistotornin julkisivuissa.⁵¹

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin julkisivujen ilme oli aivan toinen: rintamuurien kanssa vuorottelivat kulmienkin ympäri katkeamatta jatkuneet ikkunanauhat (leikkauspiirustus tosin osoittaa kaksi pohjoisenpuoleista lyhyttä siipeä ”kaksikasvoiseksi”—nauhajulkisivu Mannerheimintielle ja Töölönkadulle, rasterijulkisivu siipien väliselle pihalle); luonnosmaisten julkisivupiirustusten antamaa mielikuvaa voinee mielessään täydentää Kansaneläkelaitoksen toteutetun pääkonttorin (1952–1956) julkisivujen materiaalivalikoimalla: puhtaaksi muuratulla punatiilellä sekä ikkunanauhojen tammella ja kuparilla.⁵² Pääsisäänkäynnin Viipurin kirjastosta (1933–1935) muistuttava luonnonkiviportaali alatorilla sekä ennen kaikkea suorastaan ekspressionistiset kattolanterniinit, jotka näkyivät paitsi alatorille myös kauas Mannerheimintielle, antoivat aavistaa rakennuksessa piilevän poikkeuksellisen sisätilan.

Aaltojen mukaan ”voidaan suurpankkien tapaisten liikelaitosten⁵³ konttorisysteemi ratkaista parhaiten suurien katkeamattomien horisontaalitasojen avulla”. Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin ytimessä olikin kaksi laajaa horisontaalitasoa, joista alempi oli alatorin ja pääsisäänkäynnin tasolla, ylempi taas kuuden ristinmuotoisen, ylöspäin levenevän pilarin kannattamana (alatorin tasosta lukien) neljännen kerroksen korkeudella. Alemman tason korkea hallitila ”saa valonsa ylemmän, suurilla kattolanterniineilla valaistun kerroksen lattiassa olevien hexagonisten⁵⁴ aukkojen läpi. Horisontaalitasoja valaisevat kattolanterniinit ovat kristallimaisia, mikä antaa jyrkät, vuotamattomat lasipinnat sekä poikkeuksellisen valoeffektin, mikä sopii julkisen rakennuksen luonteeseen”. Ydintä ympäröi tavanomaisten toimistohuoneiden kehä neljässä kerroksessa; kahdessa horisontaalitasojen välisessä kerroksessa huoneisiin käytiin hallitilaa kiertäviltä lehteri-käytäviltä. Näin pääkonttorista muodostui ”neljän kerroksen ja kahden laajan horisontaalitasojen systeemi, joka sallinee suurimman mahdollisen joustavuuden”.

⁵⁰ AALTO: Rautatalo, s. 129.

⁵¹ Aallot eivät maininneet julkisivumateriaaleja sen enempää julkisivupiirustuksissa kuin kilpailuehdotukseen liittyvässä selostuksessaankaan; vaakaviivitus julkisivupiirustuksissa merkinnee kuitenkin puhtaaksi muurattua punatiiltä.

⁵² Ennen Kansaneläkelaitoksen pääkonttoria Aalto toteutti tällaisen nauhajulkisivun Insinööritalossa (1948–1953), jälkeen taas Teknillisen korkeakoulun päärakennuksessa (1953–1955, 1960–1964).

⁵³ Tällainen mielikuva Kansaneläkelaitoksesta lienee sodan jälkeisinä vuosina ollut vallitseva (varsinkin ennen kuin vanhuuseläkkeitä alettiin vuonna 1949 maksaa).

⁵⁴ Itse asiassa aukot ovat kahdeksan-, eivät kuusikulmaisia. Kiitos tästä huomiosta Markku Norvasuolle.

Kilpailuehdotuksen nimimerkin perusteella Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin monumentaalista hallitilaa voisi pitää basilikana⁵⁵—sellainenhan roomalaiseen forumiinkin aina liittyi. Tulkinnan oikeuttanee hallitilan sujuva liittyminen alatoriin ja sen ilmeisen julkinen luonne, ei niinkään sen arkkitehtoninen ilmiasu, vaikka sitä kolmilaivaiseksi voisikin luonnehtia. Antiikkisen lähtökohdan rinnalla on mainittava eräs nykyaikaisempikin tilatyyppe, nimittäin pankkisali,⁵⁶ jollaista lähin—ja lisäksi varsin edustava—esimerkki oli suorastaan Kansaneläkelaitoksen omassa pääkonttorissa Etelä-Esplanadi 16:ssa. Pankkisalista oli Kansaneläkelaitoksen keskuhallinnon käytössä sukeutunut ”orjalaivaksi” kutsuttu konttorisali, jonka ”täyttivät kymmenien konttoriapulaisten tasaisissa jonoissa toisiaan seuraavat työpöydät” ja jota kiertävältä parvekkeelta yleisen osaston päällikkö saattoi työntekoa valvoa⁵⁷—”suuret horisontaalitasot” eivät näin olleet Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa ennestään tuntemattomia.⁵⁸ Edelleen Aaltoja on saattanut innoittaa toinenkin ”orjalaiva”, arkkitehti Frank Lloyd Wrightin suunnittelema, vuonna 1939 valmistunut S. C. Johnson & Son Inc.:n hallintorakennuksen ”suuri työhuone”,⁵⁹ vaikka muotokieleltään hallitilan ristinmuotoiset, ylöspäin levenevät pilarit ja kristallimaiset katto-lanterniinit tuovat mieleen ennemmin arkkitehti Peter Behrensin Hoechst AG:lle vuosina 1919–1924 suunnitteleman hallintorakennuksen keskushallin.⁶⁰ Toisaalta on huomattava, etteivät Aallot sentään ehdottaneet Kansaneläkelaitokselle totaalista avotoimistoratkaisua kuten Wright S. C. Johnson & Son Inc.:lle, vaan avotoimiston ja toimistohuoneiden yhdistelmää, jollaista nykyään saatettaisiin kutsua kombikonttoriksi.

Aaltojen kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” tarkastelu jäisi vaillinaiseksi, jos ei muistettaisi, millainen etulyöntiasema heillä aatekilpailun muihin osallistujiin nähden oli. Maaliskuussa 1948 Alvar Aalto oli osallistunut kilpailulautakunnan ensimmäiseen kokoukseen⁶¹ ja saanut kuulla kilpailuehdotuksen laatimisessa epäilemättä hyödyllisiä taustatietoja.

Varmaa on, että kokouksessa käsiteltiin kilpailuohjelmaa. Puheeksi saattoi tulla Kansaneläkelaitoksen Helsingin piiritoimiston tarvitsema tila, jossa vakuutetut kansalaiset asioisivat. Piiritoimistoksi soveltuvaa monumentaalista, luonteeltaan julkista hallitilaa eivät

⁵⁵ Basilika oli kreikkalaisesta pylväskäytävästä Roomassa kehittynyt kolmi- tai viisilaivainen hallimainen rakennus, jonka apsikseen päätyvä keskilaiva oli muita korkeampi. Basilikoja käytettiin kaupallisina, oikeudenkäynti- tai kokoustiloina.

⁵⁶ ”Pankkisaliksi” hallitila onkin nimetty luonnospiirustuksessa 60/531.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/531 (s. a.). AAM.

⁵⁷ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 99.

⁵⁸ Ehkä juuri tästä syystä Kansaneläkelaitoksen oli helppo hyväksyä Aaltojen kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” kombikonttoriratkaisu ja myöhemmin toteutetun pääkonttorin avoin Helsingin piiritoimisto.

⁵⁹ Katso esimerkiksi LIPMAN: Frank Lloyd Wright and the Johnson Wax Buildings.

⁶⁰ Katso esimerkiksi Peter Behrens—Umbautes Licht, das Verwaltungsgebäude der Hoechst AG.

Saksalaiseen ekspressionismiin on kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” yhteydessä muutenkin viitattu.

REED: Alvar Aalto and the New Humanism of the Postwar Era, s. 102–103.

⁶¹ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 23.3.1948. KELA.

vaikuta kilpailijoista ehdottaneen kuin Aallot—eihän sellaista kilpailuohjelmassa edes vaadittu.⁶² Olisi myös houkuttelevaa uskoa Aallon vaikuttaneen siihen, että kilpailuohjelmaan ilmestyi toimisto- ja liiketilojen joukkoon kokous- ja juhlasalin kaltainen julkinen ”rakennusryhmä”.⁶³ Joka tapauksessa Aallot tunsivat kilpailuohjelman yksityiskohdatkin ennen kuin kollegat olivat edes kuulleet koko aatekilpailusta.

Edelleen kokouksessa lienee käynyt ilmi, että Kansaneläkelaitoksen näkökulmasta kysymys ei ollut niinkään pääkonttorin rakentamisesta kuin vakuutusmaksujen sijoittamisesta reaaliomaisuuteen, mistä Aallot vetivätkin oikeat johtopäätökset: korkotuotto oli turvattava riittävällä rakentamistehokkuudella⁶⁴ ja maksimaalisella liiketilojen määrällä. Myös Kansaneläkelaitoksen vakavaa aikomusta saada käyttöönsä korttelin n:o 469 kansakoulutontti lienee kokouksessa vähintään sivuttu; Aallot esittivätkin varsinaisesta kilpailuehdotuksestaan jopa yhteen ylimääräiseen kortteliin levittäytyneen, täydellisen B-vaihtoehdon siinä missä kansakilpailijat olivat tyytyneet sijoittamaan kansakoulutontille vain ”kaaviomaisia laajennusyksiköjä”.⁶⁵

Lopuksi on kuitenkin todettava, etteivät Aallot sisäpiirin tiedoista huolimatta pitäneet voittoaan itsestäänselvyytenä, vaan tekivät lujasti töitä: heidän ehdotukseensa kuului kaksi pienoismallia ja peräti 27 piirustusta⁶⁶—toiseksi eniten, 17 kappaletta, niitä oli arkkitehtien Rewellin ja Valeurin lunastetussa ehdotuksessa ”Bumerang”.

⁶² Arvio siitä, ettei Kansaneläkelaitoksen pääkonttoriin muissa palkituissa ja lunastetuissa ehdotuksissa sisältynyt yhtä monumentaalisia, luonteeltaan selvästi julkisia tiloja kuin Aaltojen kilpailuehdotuksessa ”Forum redivivum”, perustuu Arkkitehti-lehdessä 1–2/1950 julkaistuihin pohjapiirustuksiin. Ne ovat kuitenkin pienen kokonsa vuoksi lähes lukukelvottomia, joten päätelmään on suhtauduttava varauksella.

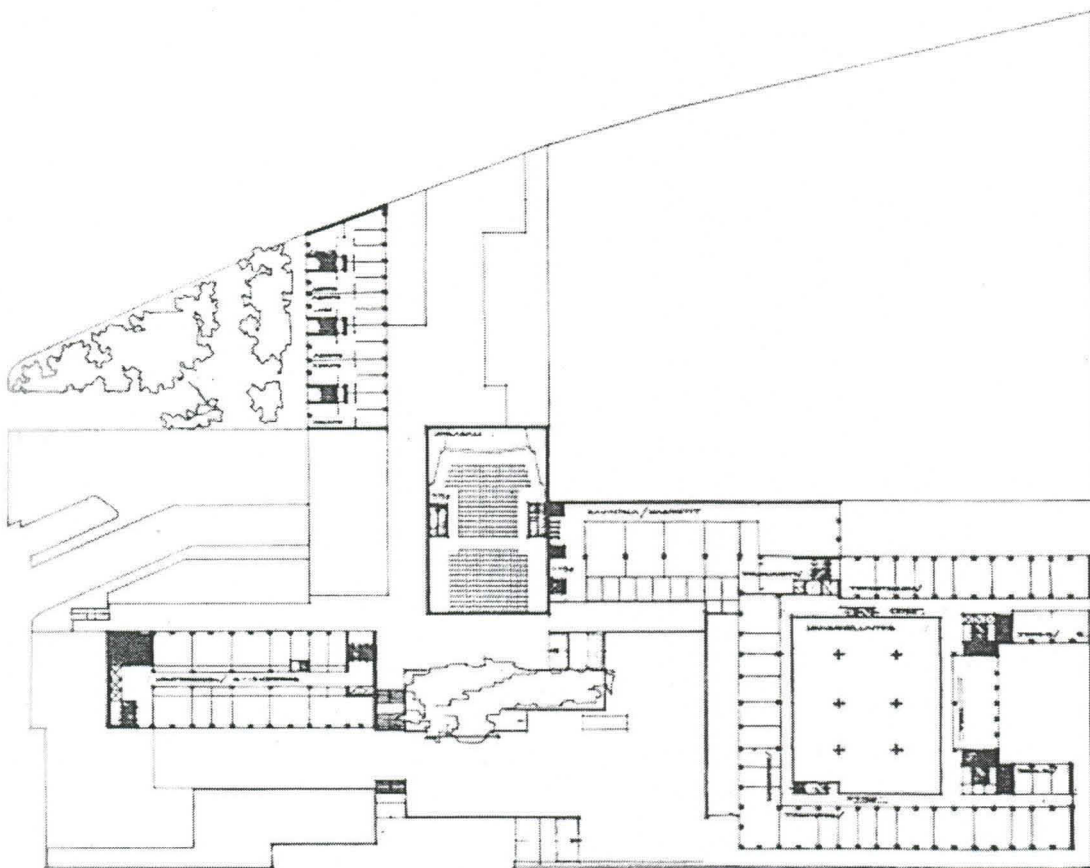
⁶³ Oletamus perustuu siihen, että kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” edelleen kehittämisessä juhlasali (tai juhla- ja konserttisali) oli Alvar Aallolle ilmeisen tärkeä—tästä tarkemmin luvussa ”Kilpailuehdotuksen ’Forum redivivum’ edelleen kehittäminen”. Alvar Aalto Säätiön arkistossa säilyneistä kahdesta päiväämättömistä kilpailuohjelmista merkinnällä ”alustava ehdotus” varustetussa, ilmeisesti kilpailulautakunnan kokouksessa 23.3.1948 käsitellyssä ei kokous- ja juhlasalia lainkaan mainita, vaan se ilmestyy vasta merkinnällä ”luonnos” varustettuun. Kilpailuohjelma, alustava ehdotus ja luonnos, s. a.. AAS.

⁶⁴ Aaltojen kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” leikkauspiirustuksessa A mainittu ”lämmän kuutiolavuus” 176 000 m³ vastaa varsin tarkoin Helsingin kaupungin kiinteistötoimiston asemakaavaosaston 171 500 m³:n suositusta ”maanpäällisen kuutiolavuuden” ylärajaksi. Valitettavasti ei tiedetä, kuinka lähelle asemakaavaosaston suositusta muut kilpailijat olivat osuneet.

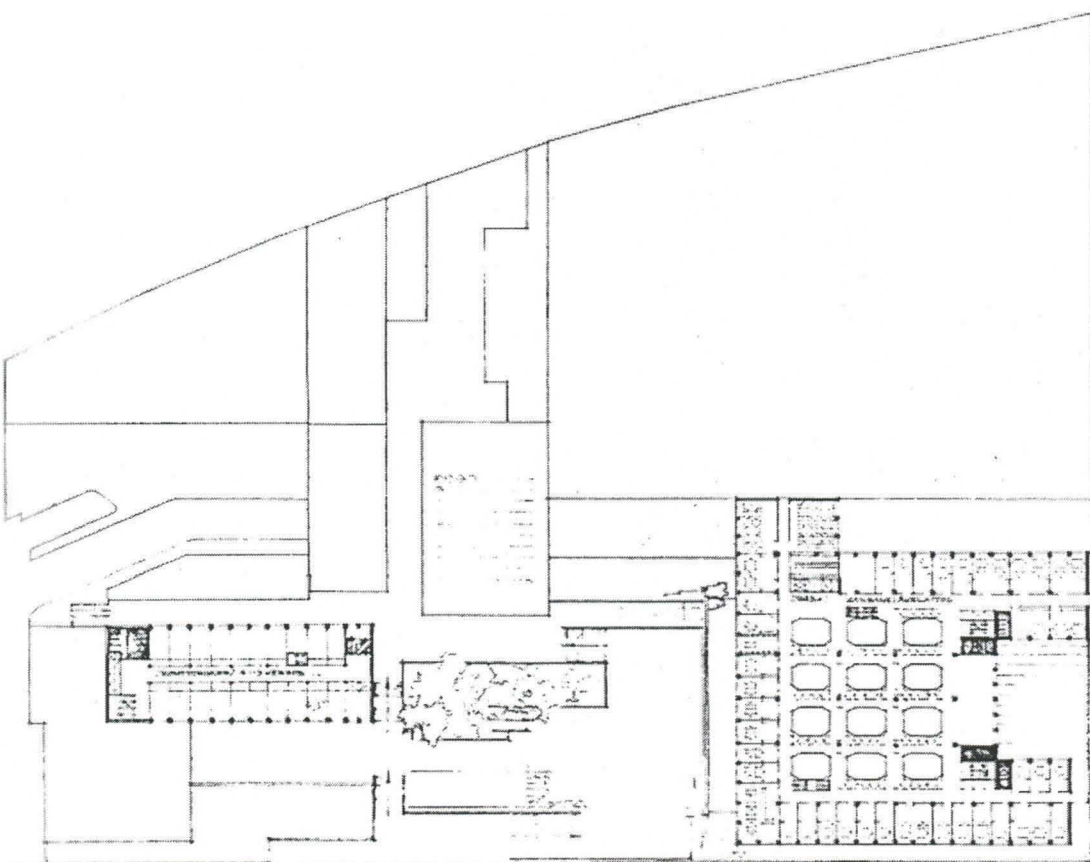
⁶⁵ Aaltojen kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” lisäksi vain yhdessä kilpailuehdotuksessa vaikuttaa perusteellisesti harkitun tilannetta, jossa kansakoulutontti olisi liitetty Kansaneläkelaitokselle varattuun alueeseen. Palkitsematta jääneen kilpailuehdotuksen ”1234567” ”tekijän mielestä on kansakoulutontti ajatellun rakennusalueen oleellinen, elimellinen osa, ja jo alkuvaiheessa sellaisena käsiteltävä”. Vuokrattavia tiloja tässä ehdotuksessa taas oli ”varsin niukasti”. Kilpailulautakunnan pöytäkirja 15.12.1948. KELA.

⁶⁶ Viimeistelemättömään piirustukseen 60/564 on kirjoitettu ”pitää olla hieno planssi”.

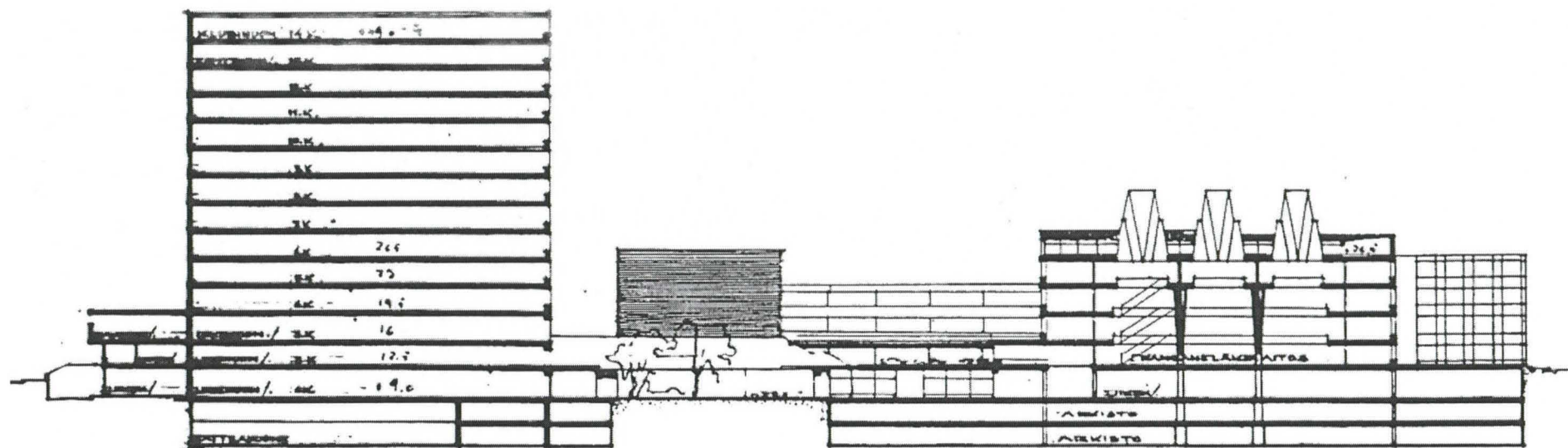
PIIRUSTUKSIA: Pohjapiirustus 60/564 (s. a.). AAM.

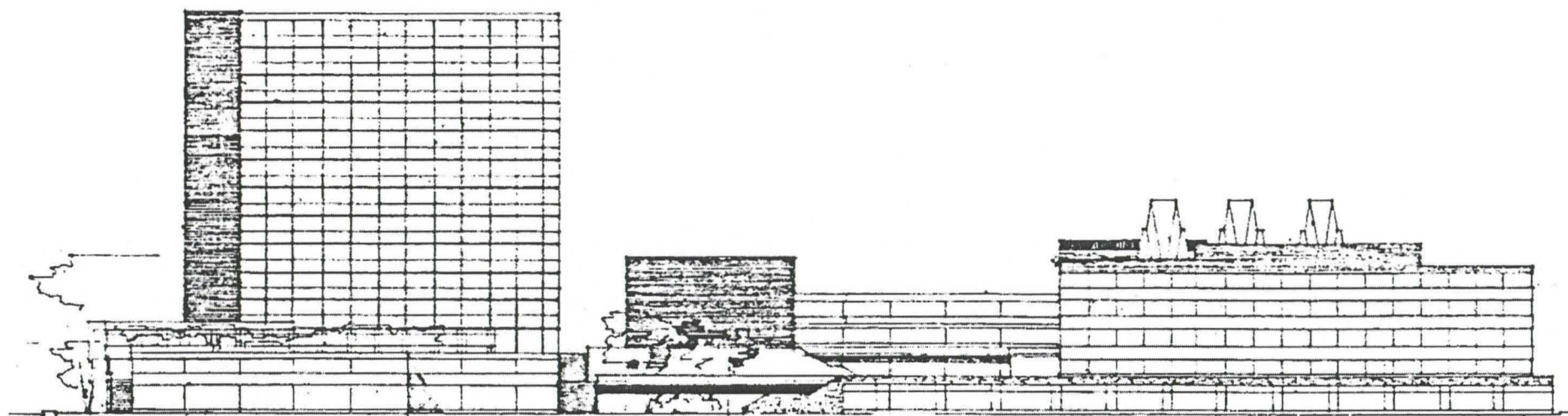
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, 4. kerroksen pohjapiirustus. (60/547. AAM.)

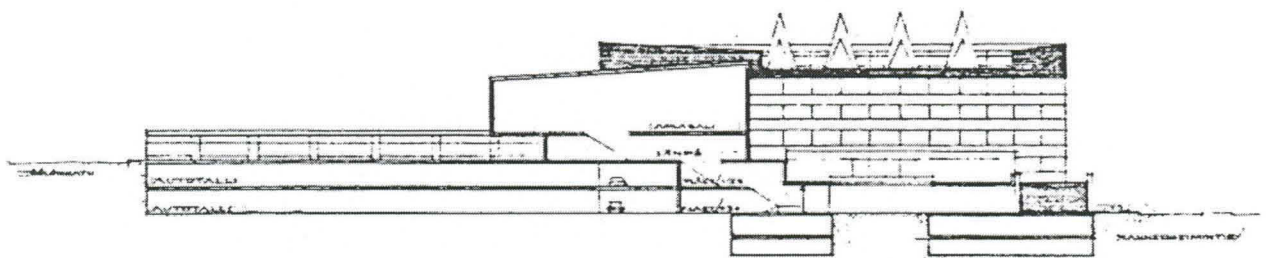
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, 5. kerroksen pohjapiirustus. (60/548. AAM.)

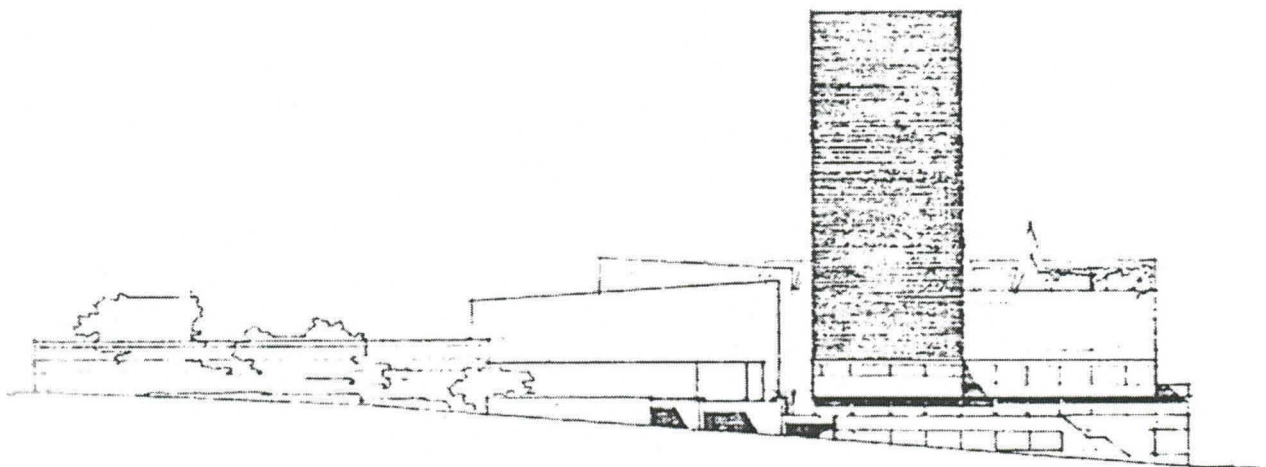
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, pituusleikkaus. (60/549. AAM.)

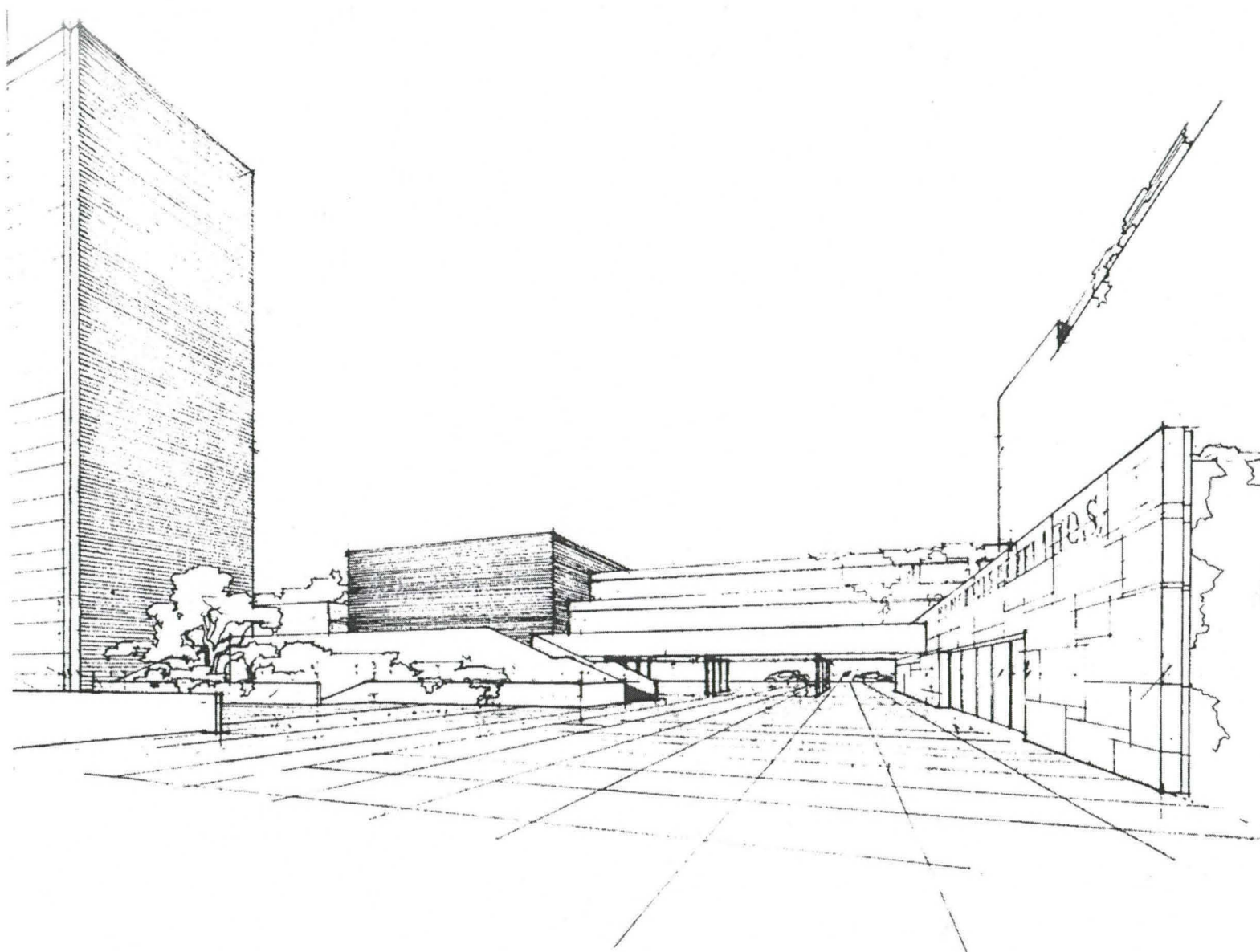
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, julkisivu Mannerheimintielle. (60/554. AAM.)

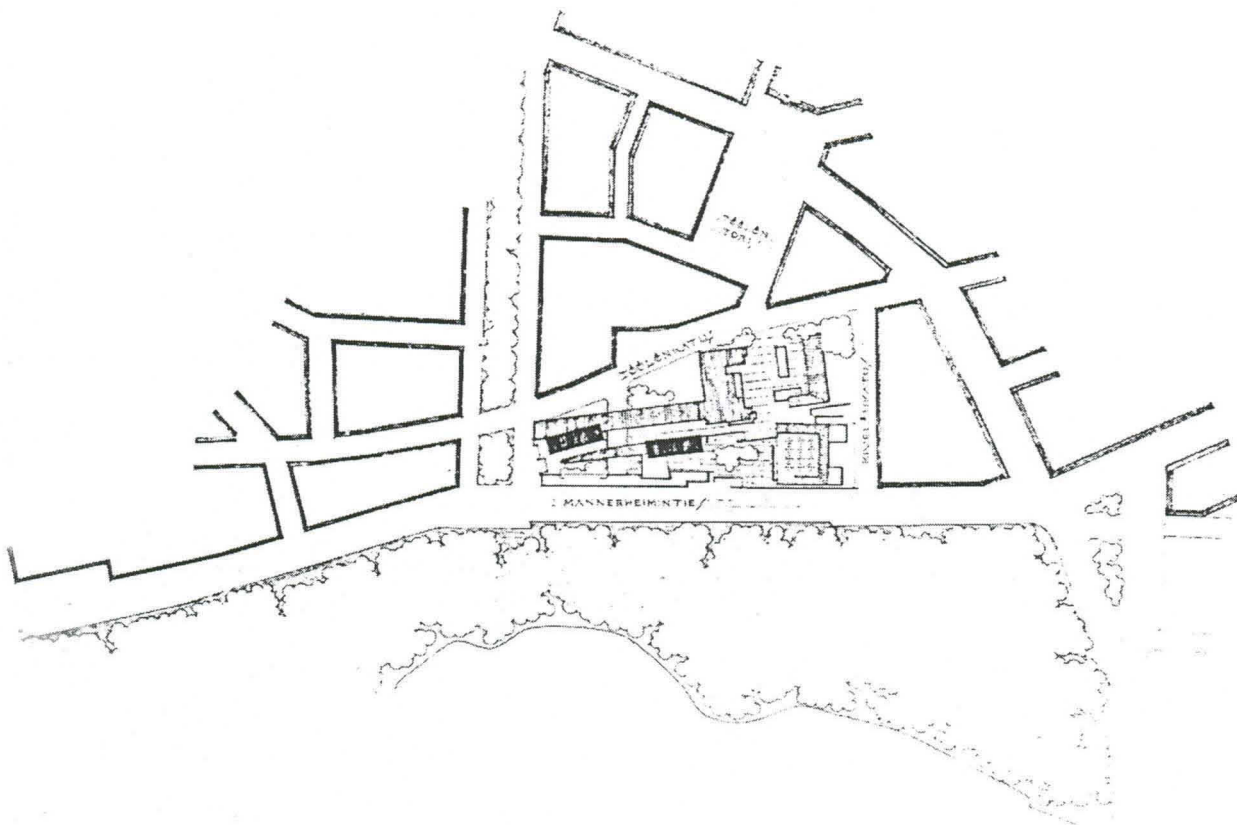
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, poikkileikkaus. (60/552. AAM.)

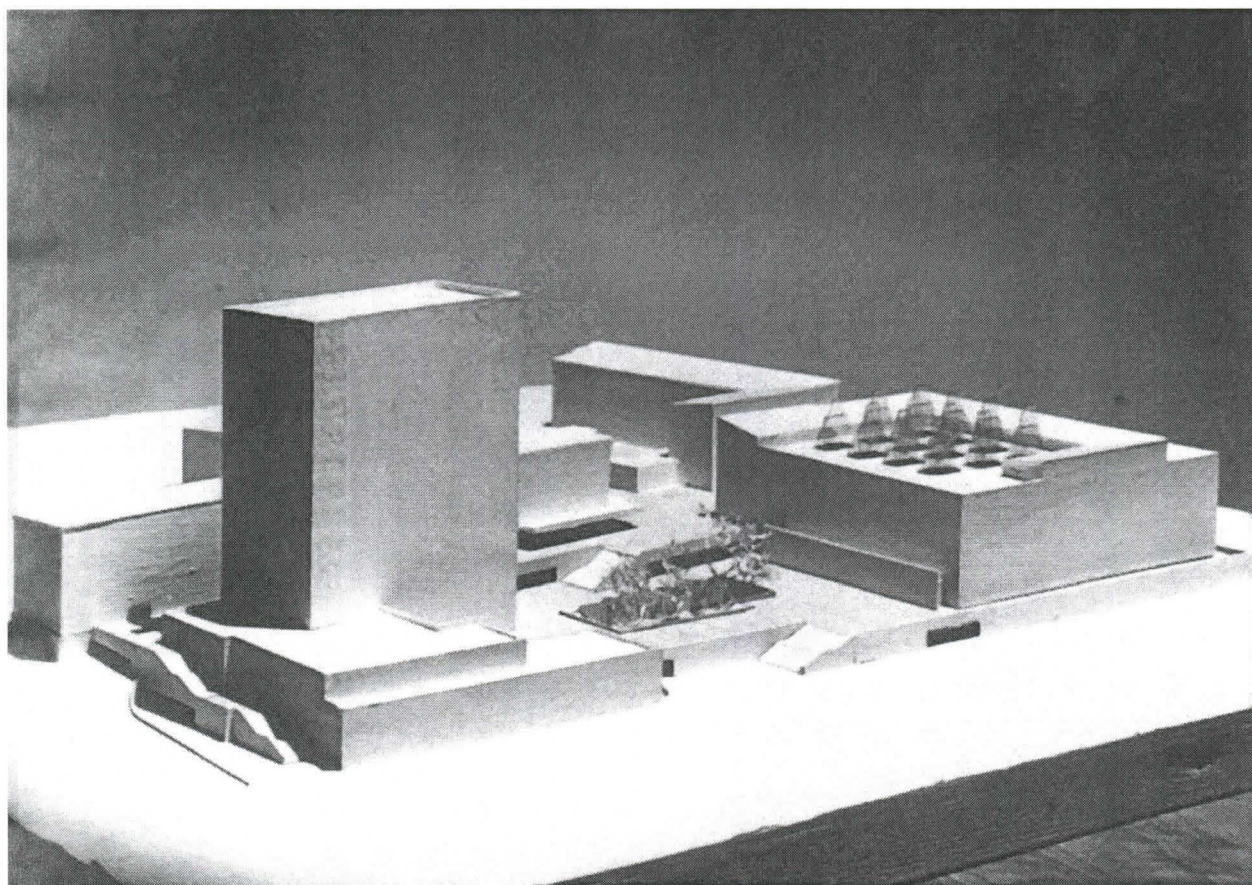
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, julkisivu Dunckerinkadulle. (60/555. AAM.)

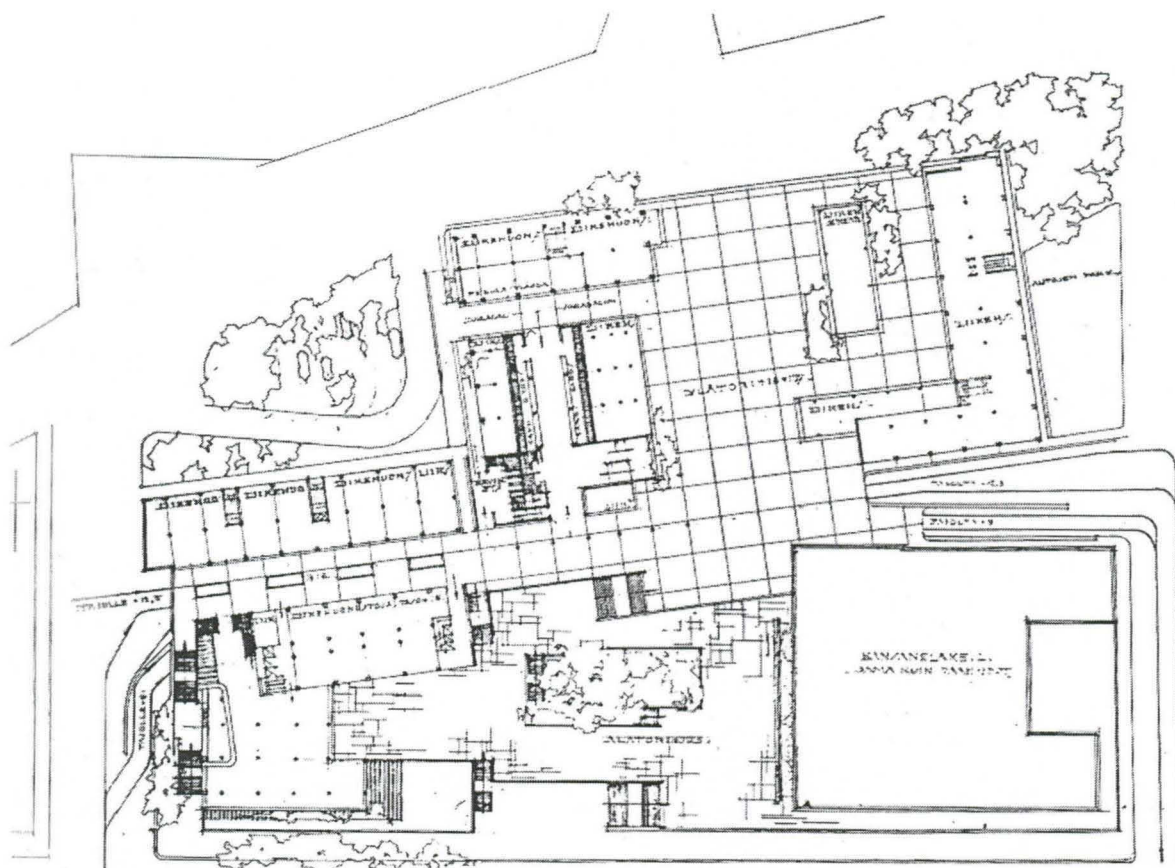
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto A, näkymä alatorilta. (60/567. AAM.)

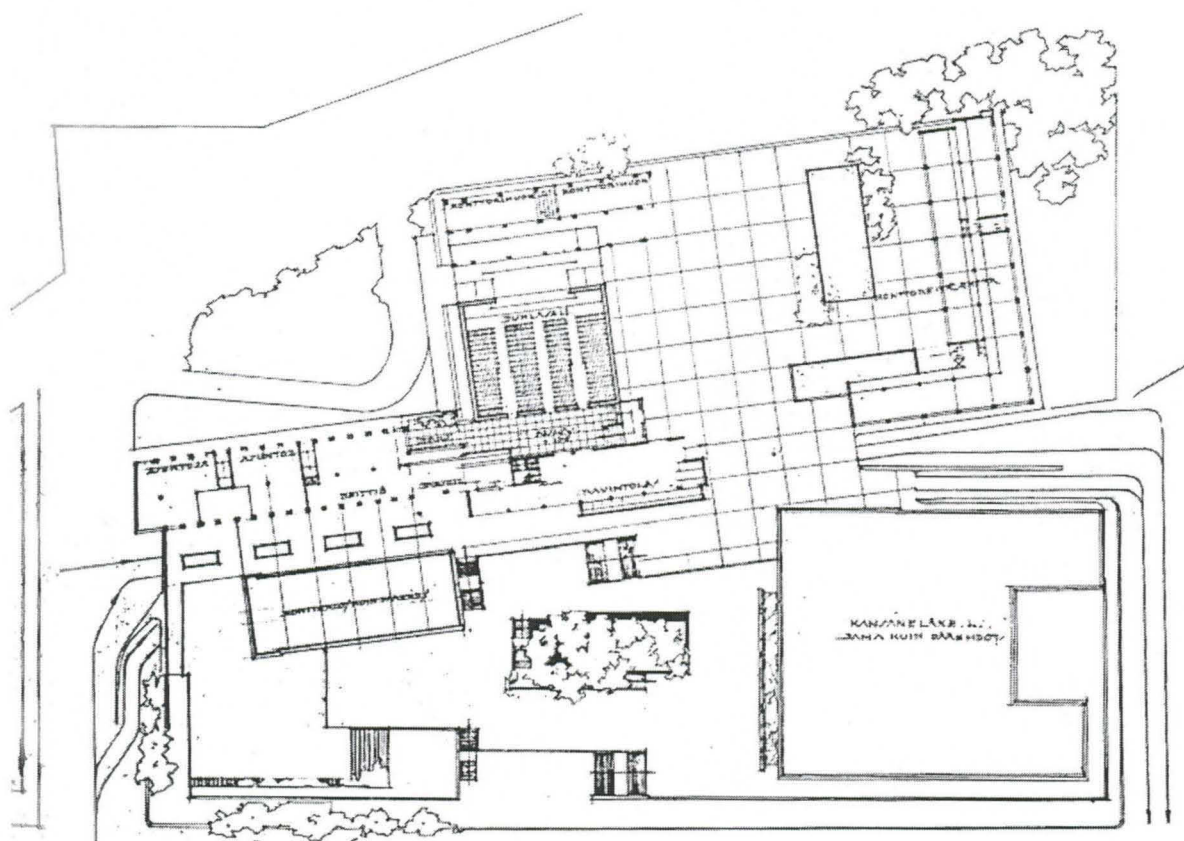
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto B, asemapiirustus. (60/557. AAM.)

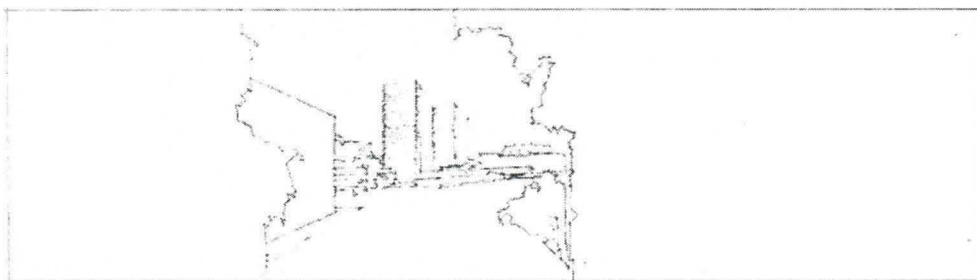
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto B, pienoismalli. (AAA101068. AAM.)

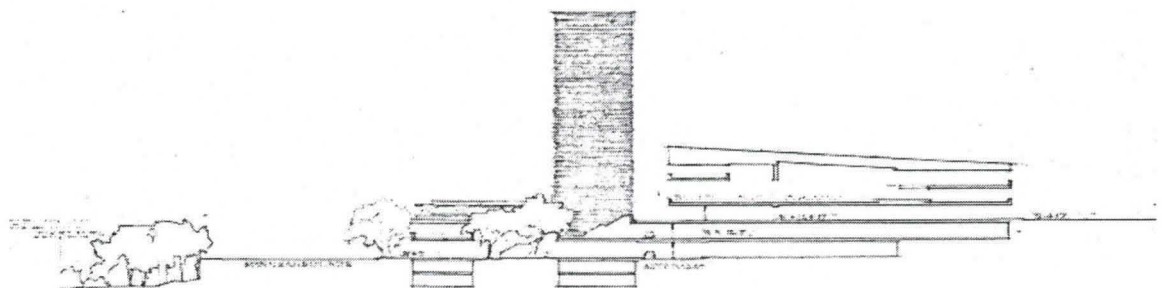
Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto B, 3. kerroksen pohjapiirustus. (60/560. AAM.)

Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto B, 4. kerroksen pohjapiirustus. (60/561. AAM.)

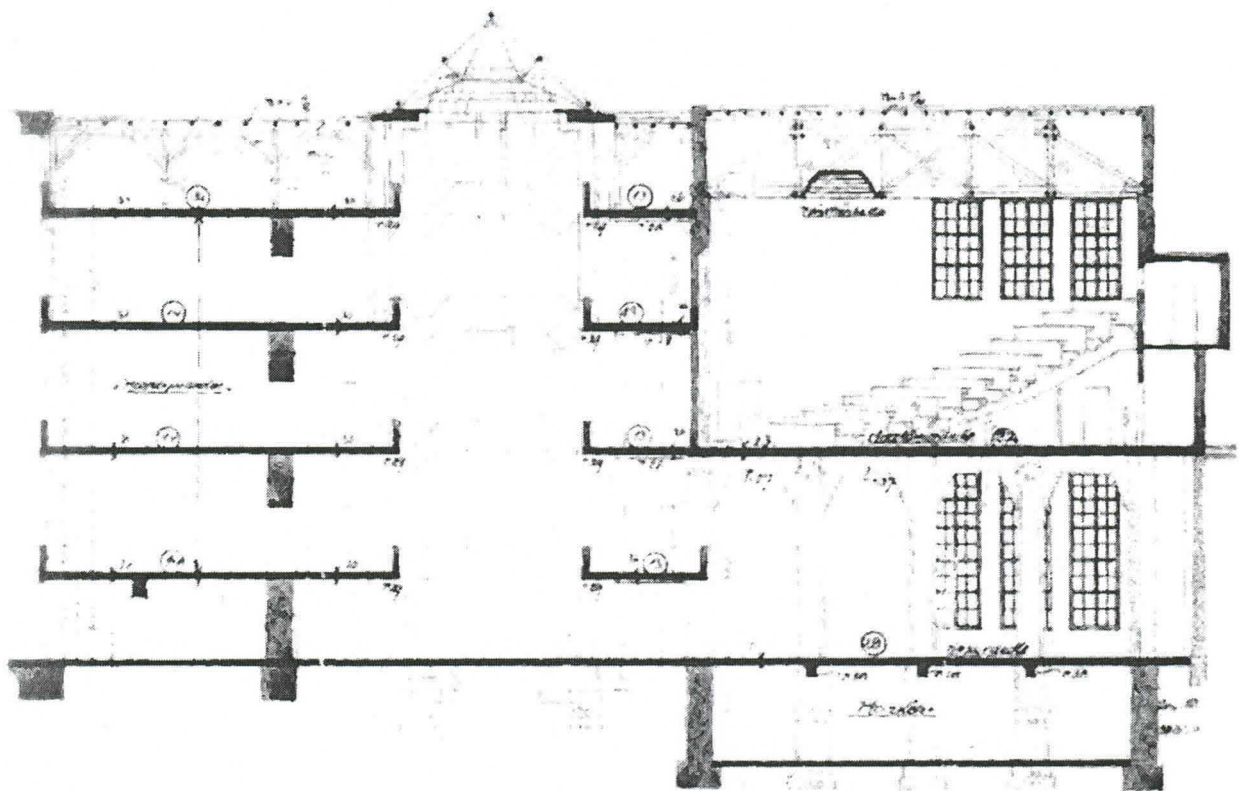
Maunio, Mannerheimintie ja Mannerheimintie

Kilpailuehdotus "Forum Redivivum", vaihtoehto B, perspektiivi Mannerheimintieltä ja poikkileikkaus.
(60/563. AAM.)

Arkkitehti Wrightin S. C. Johnsonille suunnitteleman hallintorakennuksen (1936–1939) ”Suuri työhuone”.
(Lipman: Frank Lloyd Wright and the Johnson Wax Buildings, s. 107.)

Arkkitehti Behrensin Hoechst AG:lle suunnittelema hallintorakennus (1919–1924), leikkaus.
(Peter Behrens—Umbautes Licht, s. 143.)

Kilpailuehdotuksen "Forum redivivum" edelleen kehittäminen

Aatekilpailun tuloksen selvittyä lisätty hallitus päätti kilpailulautakunnan esityksestä, *"ettei uutta kilpailua enää julkistettaisi vaan annettaisiin asian edelleen kehittäminen ensimmäisen palkinnon saaneiden arkkitehtien Aino ja Alvar Aallon tehtäväksi"*.⁶⁷ Alvar Aalto joutui kuitenkin jatkamaan työtä yksin, sillä Aino Aalto kuoli 13. tammikuuta 1949.⁶⁸

Lisätty hallitus oli pitänyt *"välttämättömänä, että ennenkuin suunnitelmaa ryhdytään kehittämään, kansakoululle varattu tontti saadaan liitettyksi Kansaneläkelaitokselle suunniteltuun tonttiin"*.⁶⁹ Rakennuslautakunta neuvottelikin asiasta Helsingin kaupungin kanssa. Yksimielisiä oltiin siitä, että *"sen jälkeen kun eläkelaitoksen rakennussuunnitelma toteutettaisiin ei aikaisemmin kansakoululle varattu tontti enää olisi sopiva siihen tarkoitukseen"*. Kansankoulun ainoaksi vaihtoehtoiseksi sijoituspaikaksi todettiin jälleen sama Puolustuslaitoksen alue korttelissa n:o 484, josta Kansaneläkelaitos oli sille edellisenä keväänä turhaan yrittänyt järjestää tontin. Kun *"valtio haluaa par'aikaa kaupungilta sairaalatarkoituksiin tontteja"*, toivoi rakennuslautakunta, että *"voisi tulla kysymykseen vaihto siten, että kaupunki saisi tontin mainitusta alueesta - - [ja että] tämän kautta parhaiten päästäisiin päämäärään ja voitaisiin edelleen kehittää puhtaanapitolaitoksen alueen suunnittelua"*.⁷⁰ Neuvotteluilmapiirin on täytynyt olla varsin toiveikas, sillä Aalto jatkoi kilpailuehdotuksen "Forum redivivum" kehittämistä korttelit n:ot 468 ja 469 kokonaisuudessaan käsittävän vaihtoehdon B pohjalta.

Syksyn 1949 kuluessa Aalto kehitti kilpailuehdotuksen "Forum redivivum" "lopulliselle luonnosasteelle";⁷¹ apuna konstruktioihin ja LVI-tekniikkaan liittyvissä kysymyksissä olivat diplomi-insinöörit Hagman ja Kranck.⁷² Lopputulos ei suurestikaan poikennut kilpailuehdotuksen vaihtoehdosta B. Alatori ja sitä reunustavat rakennukset, kuten Kansaneläkelaitoksen pääkonttori, noudattivat Mannerheimintien mukaista koordinaatistoa, ylätori ja sitä reunustavat rakennukset taas tästä noin 7° verran poikkeavaa. Vaihtoehdossa B toimistotorni oli kuulunut ylätorin koordinaatiston vaikutuspiiriin, mutta lopulliselle luonnosasteelle

⁶⁷ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 18.12.1948. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 21.1.1949. KELA.

⁶⁸ SCHILDT: Inhimillinen tekijä, s. 130–133.

⁶⁹ Kilpailulautakunnan pöytäkirja 18.12.1948. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 21.1.1949. KELA.

⁷⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 10.2. ja 23.2.1949. KELA.

⁷¹ "Mannerheimintien rakennuskompleksin" pinta-ala- ja kustannuslaskelmat valmistuivat joulukuussa 1949. Osa Aallon arkkitehtitoimistossa laadituista piirustuksista on päivätty 20.12.1949; viimeistellyimpiä pohjapiirustuksia ei ole päivätty.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 29.12.1949. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/606–614, 60/634, 60/2887, 60/2888 (joulukuu 1949?). AAM.

⁷² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 27.4., 4.11., 8.11 ja 15.11.1949. KELA.

päästäessä se oli rakennuslautakunnan päinvastaisesta toiveesta huolimatta madaltunut kahden kerroksen verran⁷³ ja kääntynyt alatorin koordinaatistoon.

Kilpailuehdotuksessa varsin viitteellisesti esitetyistä toimistotiloista niin Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa kuin vuokrattavaksi tarkoitettussa toimistotornissakin laadittiin tyyppileikkauspiirustukset.⁷⁴ Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa toimistohuoneet olivat tavallista syvempiä, mutta myös tavallista korkeampia, joten *”valosuhde - - tulee olemaan normaali - - . Samalla kuitenkin saavutetaan se etu, että on miellyttävämpää työskennellä korkeammassa huoneessa”*.⁷⁵ Toimistotornissa huoneet olivat matalampia. Rungon kahden keskimmäisen pilaririvin ja keski-käytävän vastaisen seinän väliin jäävälle vyöhykkeelle oli määrä sijoittaa vaatekomerot, pesuhuoneet ja toimistojen sisäiset käytävät; tällaisten aputilojen sisällyttämistä toimistotiloihin perusteli se, että *”täten vuokrattava tila laajenee”*.⁷⁶

Mielenkiintoisinta kilpailuehdotuksen *”Forum redivivum”* edelleen kehittyessä oli kilpailuohjelman mukaisen 400–500 hengen kokous- ja juhlasalin muuttuminen ensin noin 950 hengen juhlasaliksi ja sitten 1200–1800 hengen juhla- ja konserttisaliksi. Aallon ehdotuksesta rakennuslautakunta kuuli useita musiikkielämän asiantuntijoita,⁷⁷ jotka vakuuttivat kuin yhdestä suusta, että *”suuren konserttisalin aikaansaaminen olisi omansa - - kohottamaan koko julkisen musiikki-toimintamme tasoa, samalla kun se epäilemättä olennaisesti kohottaisi koko sen rakennuskokonaisuuden arvoa, johon se tulisi kuulumaan”*.⁷⁸ Jälkimmäinen näkökulma lienee ollut Aallolle tärkeä: ilman juhla- ja konserttisalia Töölön uusi forum olisi arkipäiväistynyt illoiksi autioituvaksi liike- ja toimistokeskittymäksi. Aalto myös ehdotti, että *”eläkelaitoksen rakennusryhmästä olisi vedettävä kanaali Mannerheimintien alta alapuolella olevaan puistoon”*, jonne *”tulee ilmeisesti syntymään yleisiä rakennuksia, jollaisiksi ovat ehdolla kirjasto, kaupungintalo ja ooppera”*⁷⁹—näin olisi muodostunut kokonaisuus, joka ei ollut enää vain *”uudistettu Töölön tori”*, vaan *”uusi Helsingin julkinen keskusta”*.⁸⁰

Jos juhla- ja konserttisali oli Aallolle sydämenasia, halusi rakennuslautakunta puolestaan tietää *”miten juhlasalin tuottama taloudellinen etu olisi arvioitava verrattuna siihen, mitä se konttori-*

⁷³ Rakennuslautakunnan mielestä *”rakennusryhmässä olevien eri rakennusten korkeutta voitaisiin lisätä yhdellä kerroksella, jolloin konttoritilaa saataisiin lisää arkkitehtonisen puolen siitä kuitenkin kärsimättä”*.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 2.3. ja 4.11.1949. KELA.

⁷⁴ PIIRUSTUKSIA: Tyyppileikkauspiirustuksia 60/661, 60/662 (3.11.1949, s. a.). AAM.

⁷⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 8.11.1949. KELA.

⁷⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 4.11.1949. KELA.

⁷⁷ Yleisradion diplomi-insinööri Arni, Sibelius-Akatemian professori Haapanen ja Fazerin musiikkikaupan toimitusjohtaja Lindberg kutsuttiin asiantuntijoiksi Aallon ehdotuksesta. Neljännen asiantuntijan, Helsingin kaupungin musiikkilautakunnan puheenjohtajan, päätoimittaja Ahon valitsi ilmeisesti rakennuslautakunta.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 15.11., 22.11. ja 30.11.1949. KELA.

⁷⁸ Professori Haapasen promemoria 18.11.1949, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 22.11.1949 liitteenä. KELA.

⁷⁹ Aalto lienee viitannut vuonna 1949 järjestetyn Helsingin keskiosien asemakaavakilpailun tuloksiin; hän oli kilpailun palkintolautakunnan jäsen.

Helsingin keskiosien asemakaavakilpailu, s. 37–45.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.11.1949. KELA.

⁸⁰ AALTO: Kansaneläkelaitos, arkkitehtonisesti vaikuttavia tekijöitä, s. 9.

huoneistona tuottaisi”.⁸¹ Huonoin vaihtoehto olisi ollut Aallon ensin kaavailema keskikokoinen juhlasali, koska sellaisia Helsingissä oli jo riittävästi. Suuri juhla- ja konserttisali oli selvästi parempi vaihtoehto, sillä jos se olisi rakennettu *”tarpeeksi suureksi ja edustavimmaksi maassamme, käytettäisiin sitä sangen paljon sekä musiikkitilaisuuksiin että suuriin kansainvälisiin ym. kongresseihin”*, jolloin Kansaneläkelaitos olisi voinut odottaa kohtuullisia vuokratuloja.⁸² Vaikka toimistorakennuksesta juhla- ja konserttisalin paikalla olisi voitu saada jopa neljä kertaa suuremmat vuokratulot,⁸³ päätti rakennuslautakunta *”rakennuskompleksin suunnittelua edelleen kehitettäessä ottaa huomion tämän yhteyteen rakennettavaksi konserttisali, johon mahtuu 1.200–1.800 henkilöä”*.⁸⁴

Alvar Aalto -museon piirustuskokoelman aineiston perusteella kilpailuehdotuksen *”Forum redivivum”* edelleen kehittäessä painavin suunnittelupanos kohdistui juuri juhla- ja konserttisaliin. Lopullisella luonnosasteella salin permannolle mahtui noin 1200 henkeä ja parvekkeelle noin 600 henkeä. Pituusleikkauksesta käy ilmi, että se oli samantapainen ääniä suuntaava auditorio kuin Pohjoismaiden edustavimmat modernit konserttisalit;⁸⁵ erikoista oli parabolisen kattopinnan jakaminen todennäköisesti liikuteltaviin osiin. Aalto oli pyrkinyt diplomi-insinööri Arnin ehdottamalla tavalla siihen, että *”olisi salia mahdollista käyttää suurtilaisuuksiin 1.800 hengelle ja jos parvekeosa eristettäisiin esim. verhoilla, keskikokoisiin, 1.200 henkeä käsittäviin tilaisuuksiin”*, jotka olisivat voineet olla yhtä hyvin konsertteja kuin kongresseja, sillä *”tieteen ja tekniikan nykyisellä tasolla on täysin mahdollista yhdistää kongressisalin puhe-esitysten edellyttämän hyvän puheakustiikan ja musiikkisalin edellyttämän hyvän musiikkiakustiikan sinänsä erilaiset vaatimukset”*.⁸⁶

Kansaneläkelaitoksen näkökulmasta kilpailuehdotus *”Forum redivivum”* oli enemmän taloudellisen kuin rakennustaiteellisen edelleen kehittämisen tarpeessa—kuten edellä on tuotu esiin, rakennushankkeeseen sijoitettaville vakuutusmaksuille oli kansaneläkevakuutusjärjestelmän säästöperiaatteen vuoksi saatava riittävä korko. Aalto omaksuikin pikemmin talous- kuin arkki-

⁸¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.11.1949. KELA.

⁸² Diplomi-insinööri Arnin promemoria 19.11.1949, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 22.11.1949 liitteenä. KELA.

⁸³ Vertailulaskelma juhlasalisiiven vuokratuloista kolmella eri vaihtoehdolla, s. a.. AAS.

⁸⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 22.11.1949. KELA.

⁸⁵ Katso MORTENSEN: Puu ja akustiikka pohjoismaisissa konserttisaleissa, s. 87–91.

⁸⁶ Diplomi-insinööri Arnin promemoria 19.11.1949, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 22.11.1949 liitteenä. KELA. Arni viittasi epäilemättä tuolloin hyvin ajankohtaiseen Helsingin kauppakorkeakoulun (arkkitehdit Hugo Harmia ja Woldemar Baeckman 1941–1950) juhlasaliin, jonka säädeltävän akustiikan hän oli suunnitellut. Vuotta myöhemmin Arni laskutti Kansaneläkelaitosta *”Mannerheimintien tontille suunniteltujen rakennusten akustisista konstruktio-suunnitelmista”*; ne hän oli epäilemättä laatinut Aallon pyynnöstä. Aallon ja Arnin yhteistyö jatkui myöhemmin mm. Finlandia-taloa suunniteltaessa.

ARNI: Handelshögskolans rumsakustiska konstruktioner, s. 135–136.

LUKANDER & MANNEVAARA: Finlandia-talon rakennushistoriaselvitys, s. 5 ja 10.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 27.10.1952. KELA.

tehtuuriasiantuntijan roolin. Lopulliselle luonnosasteelle saatettuja piirustuksia⁸⁷ tärkeämpiä olivat laskelmat "Mannerheimintien rakennuskompleksin pinta-aloista ja niiden tuotoista", "vuotuisista käyttö- ja kunnossapitokustannuksista sekä eri rakennusosien kuoletuksista".⁸⁸ Kansaneläkelaitoksen toimeksiannosta Aalto tutki keväällä 1950 lisäksi asuntoalueen rakentamista Lauttasaareen,⁸⁹ ja laati *"molempia rakennushankkeita koskevan kirjallisen selostuksen, joka käsitti niitä koskevat täytäntöönpanoaika- ja rahoitusohjelmat sekä kustannusarviot ja kannattavuuslaskelmat myös vaihtoehtoisesti yhdistettynä yhdeksi kokonaissuunnitelmaksi"*.⁹⁰

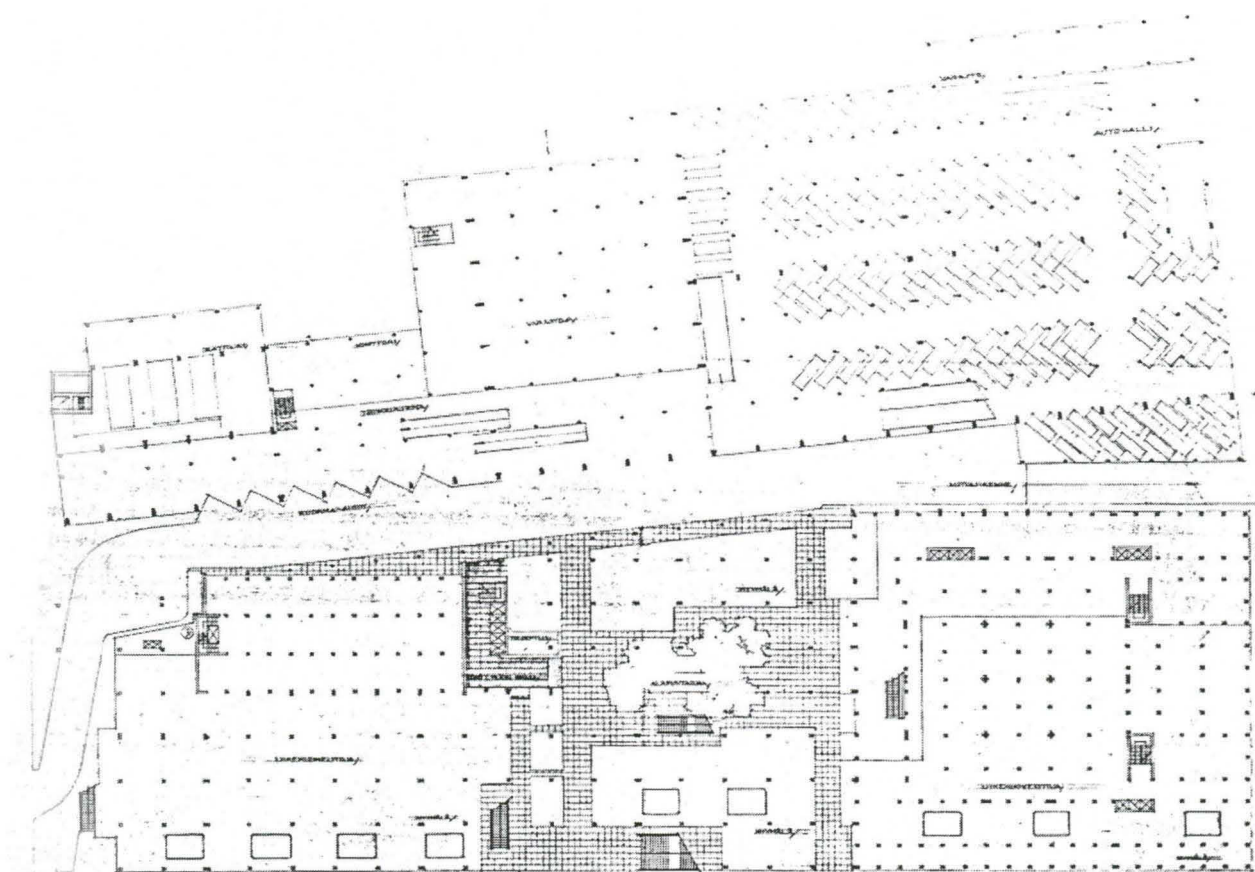
⁸⁷ Alvar Aalto -museon piirustuskokoelmassa tämä näkyy kilpailuehdotuksen "Forum redivivum" edelleen kehittelyyn liittyvien julkisivupiirustusten puuttumisena—niitähän ei pohja- ja leikkauspiirustusten tavoin tarvittu pinta-ala- ja tilavuuslaskelmien laatimiseksi.

⁸⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 17.1., 20.1., 27.1. ja 1.2.1950. KELA.

Pääoman sijoitusohjelma rakennuksiin, s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 4.4.1950 liitteenä. KELA. Aallon arkkitehtitoimistossa laaditut laskelmat löytyvät kootusti tästä sijoitusohjelmasta. Alvar Aalto Säätiön arkistossa säilyneet varhaisemmat laskelmat eivät juuri poikkea sijoitusohjelmaan sisältyvistä.

⁸⁹ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 7.2. ja 6.3.1950. KELA.

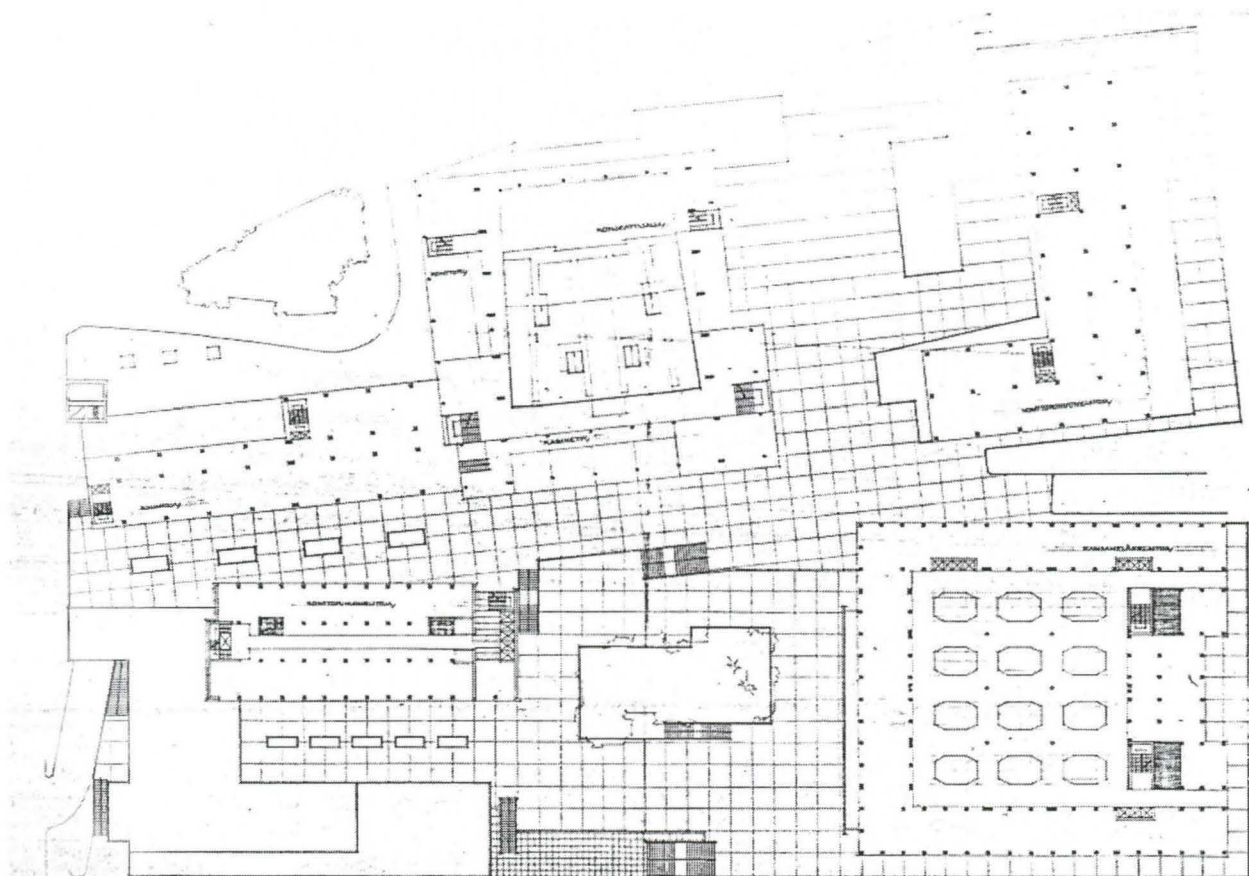
⁹⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 4.4.1950. KELA.

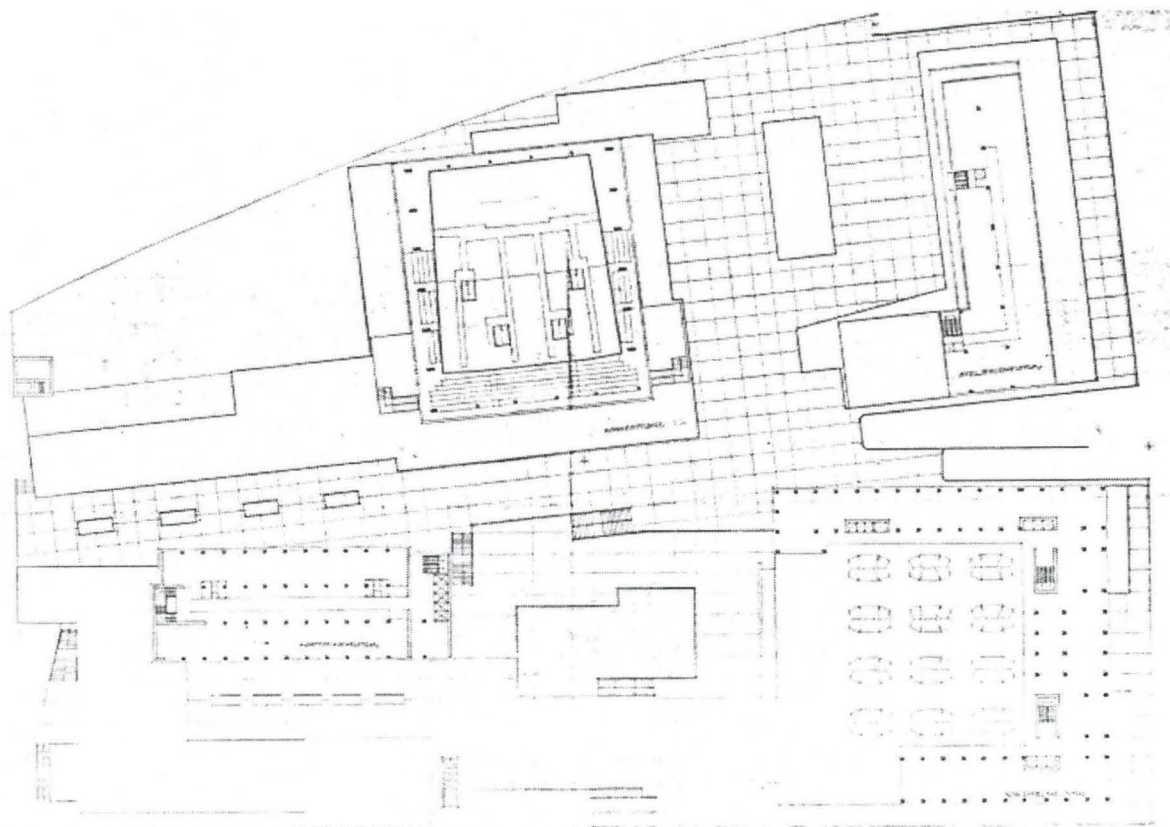
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, 1. kerroksen pohjapiirustus (joulukuu 1949?). (60/608. AAM.)

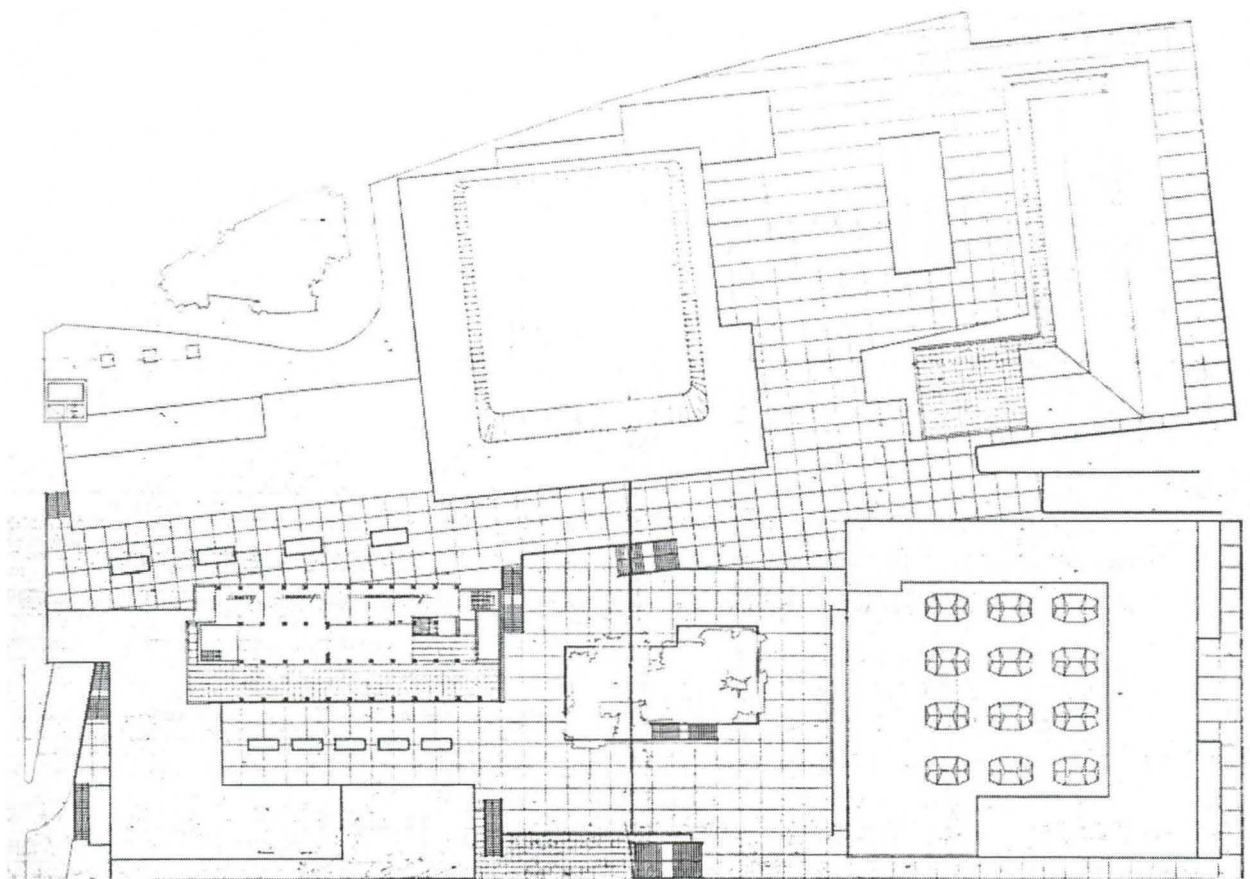
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, 2. kerroksen pohjapiirustus (joulukuu 1949?). (60/609. AAM.)

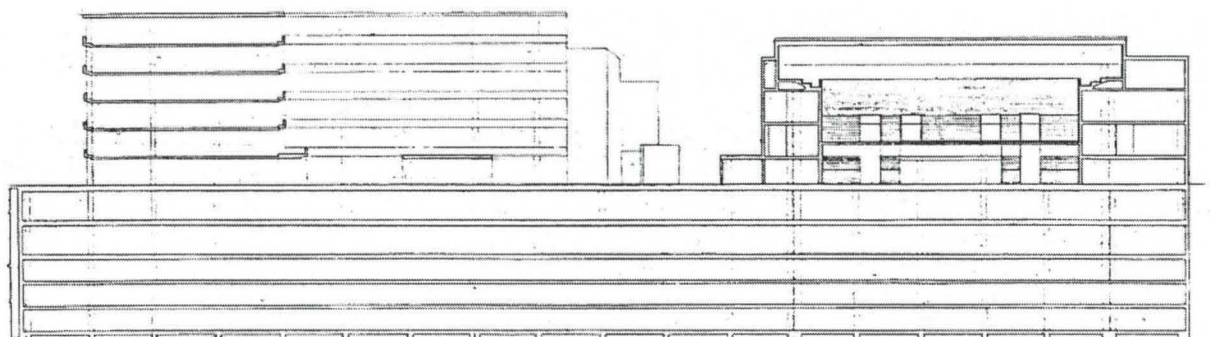
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, 5. kerroksen pohjapiirustus (joulukuu 1949?). (60/612. AAM.)

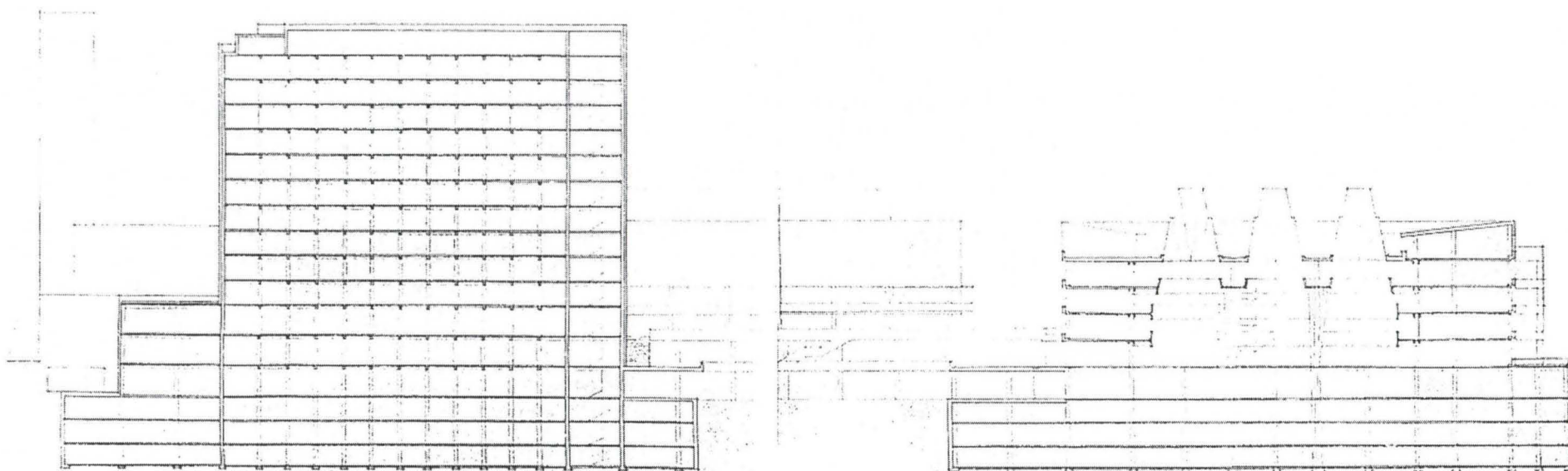
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, 6. kerroksen pohjapiirustus (joulukuu 1949?). (60/613. AAM.)

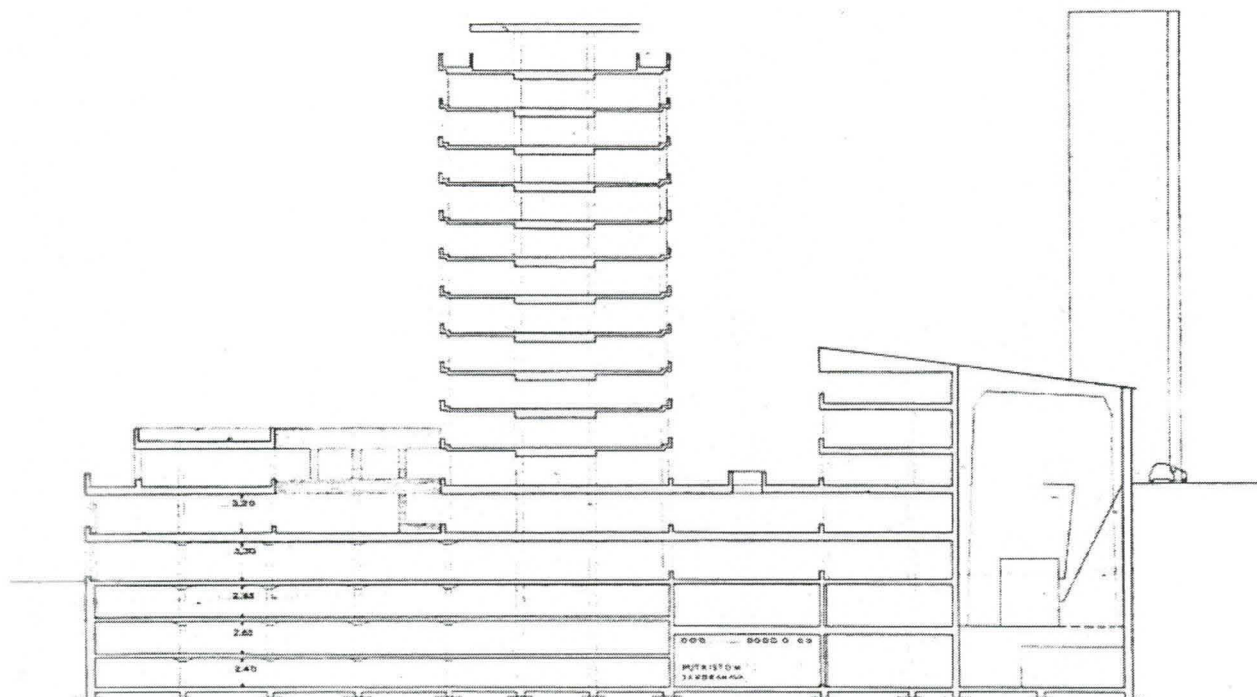
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, 9. kerroksen pohjapiirustus (joulukuu 1949?). (60/614. AAM.)

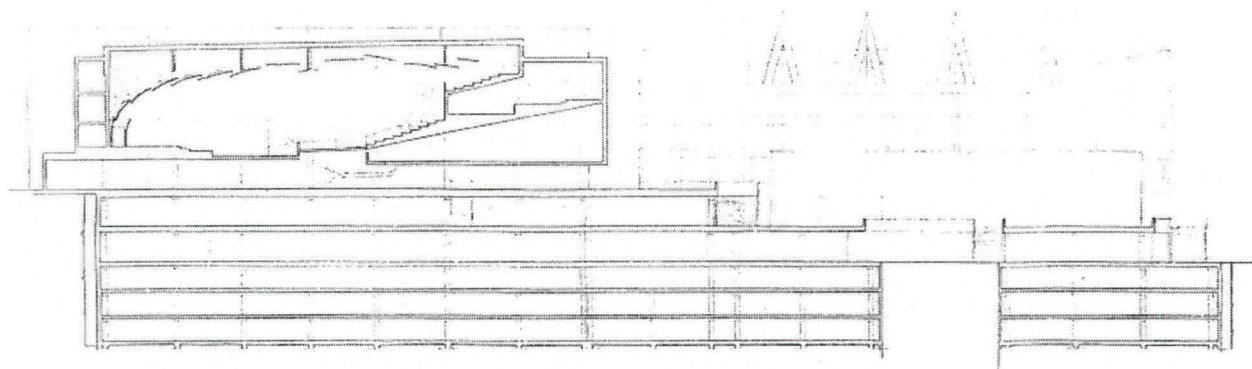
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, osapituusleikkaus (joulukuu 1949?). (60/632. AAM.)

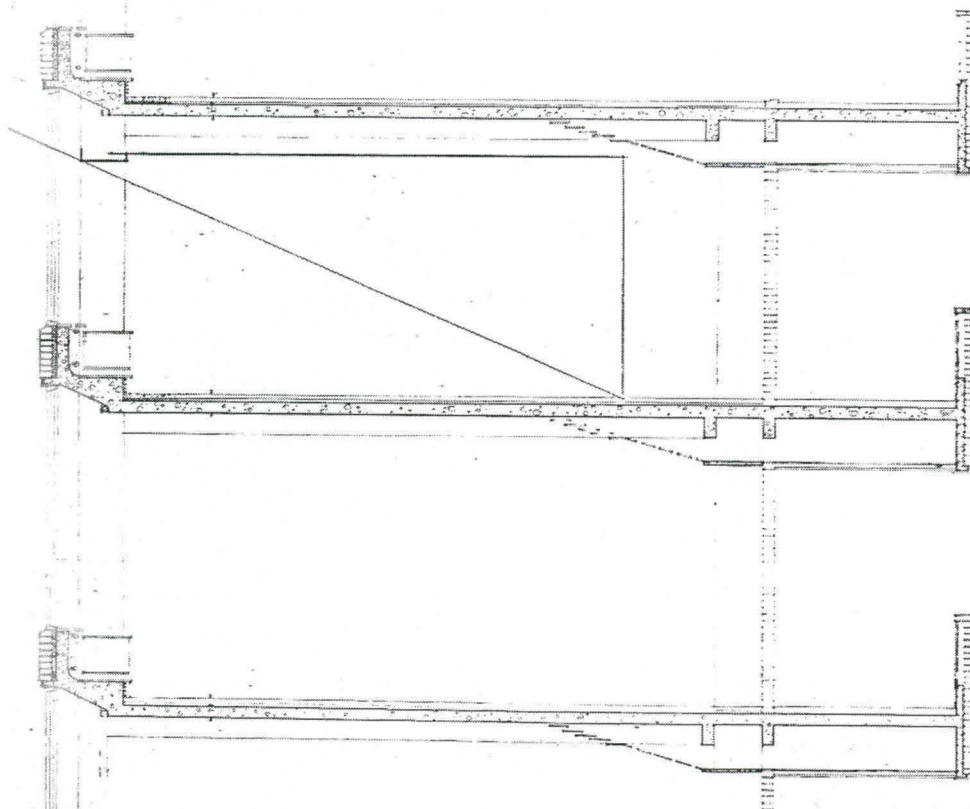
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, pituusleikkaus (joulukuu 1949?). (60/2888. AAM.)

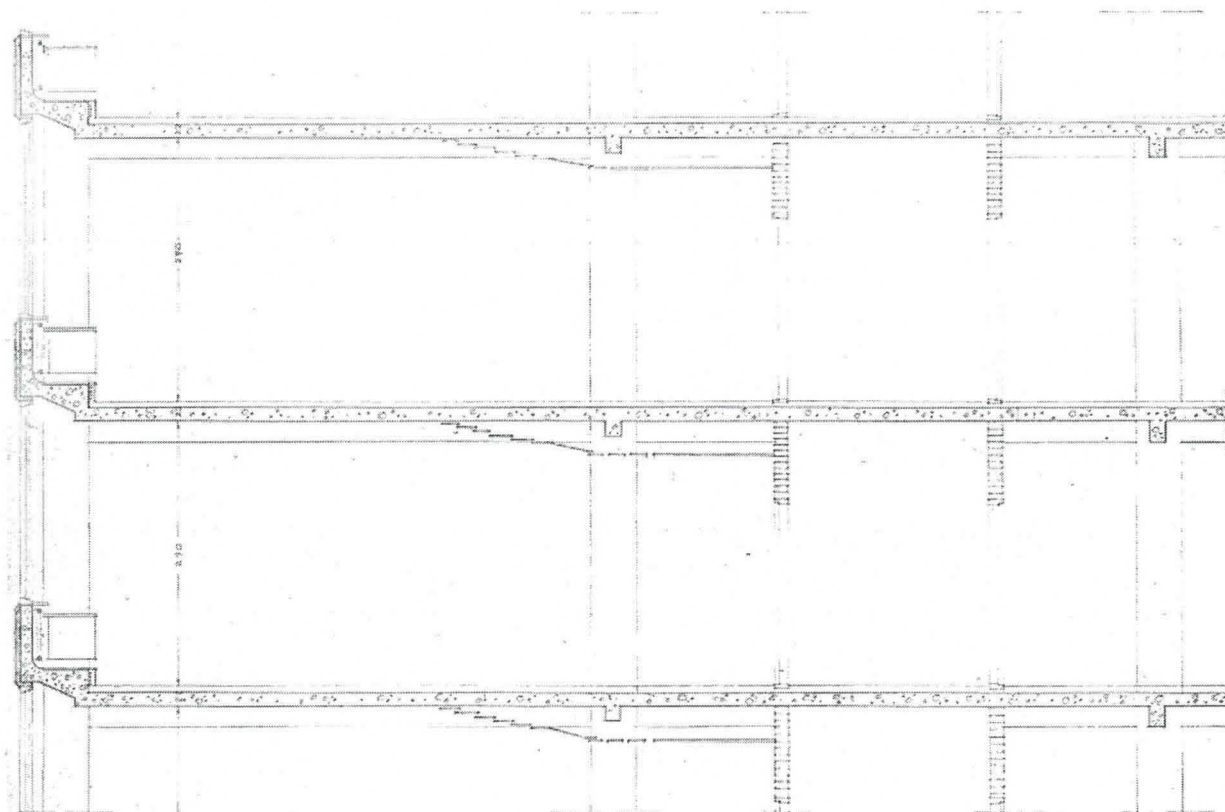
Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, poikkileikkaus (joulukuu 1949?). (60/630. AAM.)

Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, poikkileikkaus (joulukuu 1949?). (60/2887. AAM.)

Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin tyyppileikkaus (marraskuu 1949). (60/662. AAM.)

Suunnitelma kortteleihin n:ot 468 ja 469, toimistotornin tyyppileikkaus (marraskuu 1949?). (60/661. AAM.)

Korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushankkeen kariutuminen

Suunnitellessaan korttelien n:ot 468 ja 469 rakentamista alkuvuodesta 1948 rakennuslautakunta uskoi optimistisesti koko suuren rakennuskompleksin voivan valmistua niin nopeasti, että sitä olisi ehditty käyttää vuoden 1952 Olympiakisojen järjestelytoimikunnan tarpeisiin.⁹¹ Noin kaksi vuotta kestävästä louhinnan rakennuspaikalla rakennuslautakunta kuvitteli voitavan aloittaa välittömästi aatekilpailun ratkettua, koska *"ennen louhimistyön päättymistä rakennusmassojen sijoitus ja maanalaisten tilojen suunnittelu tulee olemaan riittävän yksityiskohtaisesti selvillä"*.⁹²

Kansaneläkelaitos aikoi perustaa louhintayhtiön yhdessä Suomen Pankin ja Postisäästöpankin kanssa—näiden kieltäytyttyä yhteistyöstä yleishyödyllisten asuntotuotantoyhtymien Helsingin Asuntokeskuskunnan, Kulutusosuuskuntien Keskusliiton ja Sosiaalisen Asuntotuotannon kanssa—,⁹³ ja koska rakennustyön *"urakalla teettäminen ei nykyoloissa näytä tarkoituksenmukaiselta"*, se olisi itse vastannut *"materiaalin, työkoneiden, työvoiman ym. saannista"* ja ottanut *"mahdollisimman suurelta osalta työn huolekseen, jolloin urakoitsijoiden ja ulkopuolisten laskutyötä suorittavien yrittäjävoitto voitaisiin supistaa mahdollisimman vähiin"*.⁹⁴

Jo ennen aatekilpailun ratkaisua ilmaantui merkkejä siitä, ettei suurisuuntainen rakennushanke etenisi kuvitellulla tavalla. Marraskuussa 1948 pääjohtaja Louhio totesi lisätylle hallitukselle: *"On tullut julkisuuteen muita liike-, konttori- ja virastotalosuunnitelmia - -. Tämän johdosta eläkelaitoksen suunnittelema talo ei enää ole yhtä tarpeellinen - -. Myöskin v. 1952 olympiajärjestelytoimikunta, joka aikanaan piti eläkelaitoksen uudisrakennusta olympiakisoja varten ensiarvoisen tärkeänä, on nyttemmin julkisesti ilmoittanut, ettei hanke sitä kiinnosta. - - Eläkelaitoksen omat tilojen tarpeet taas voidaan hoitaa muilla järjestelyillä."*⁹⁵

Kansaneläkelaitoksen tilaongelmat ratkaisi väliaikaisten toimitilojen rakennuttaminen Mäntytien varrelle vuosien 1948–1952 aikana. Tämä korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushanketta tuskin seisautti, olihan rakennuskompleksissa "lopullisella luonnosasteella" yli kaksi kertaa enemmän vuokrattavaa liike- ja toimisto- kuin Kansaneläkelaitoksen omaan käyttöön tarkoitettua tilaa.⁹⁶ Juuri rakennushankkeen laajuutta—olisihan se voinut *"tyydyttää käytännöllisesti katsoen*

⁹¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 5.1.1949. KELA.

Olympiakisojen järjestelytoimikunnan kirje Kansaneläkelaitokselle 13.1.1948, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 15.1.1949 liitteenä. KELA.

⁹² Kansaneläkelaitoksen kirje Helsingin kaupunginhallitukselle 21.7.1948, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 20.7.1948 liitteenä. KELA.

⁹³ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 3.8., 24.8. ja 11.9.1948. KELA.

Kansaneläkelaitoksen kirje Helsingin Asuntokeskuskunnalle, Kulutusosuuskuntien Keskusliitolle ja Sosiaaliselle Asuntotuotannolle 13.9.1948. KELA.

⁹⁴ Yleissihteeri Saarisen promemoria 29.9.1948. KELA.

⁹⁵ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 16.11.1948. KELA.

⁹⁶ Vuokrattavaa liike- ja toimistotilaa rakennuskompleksissa oli 12 517 m² + 11 200 m²; juhla- ja konserttisali sekä ravintolat veivät 4 567 m² + 2 165 m². Kansaneläkelaitoksen pääkonttori oli laajuudeltaan 10 254 m².

Pääoman sijoitusohjelma rakennuksiin, s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 4.4.1950 liitteenä. KELA.

kaiken nykytilanteessa esiintyvän virastotilojen tarpeen” —,⁹⁷ mutta myös sen toteuttamista tarkoitusta varten perustettavan loughintayhtiön ja Kansaneläkelaitoksen omin voimin arvosteltiin julkisuudessa useista syistä: rakennuskokonaisuuden toteuttaminen olisi yhtäältä aiheuttanut melkoisen mullistuksen pääkaupungin kiinteistö- ja rakennusmarkkinoilla, toisaalta vienyt voimavaroja asuntorakentamiselta ja ”primääristen tuotantolähteiden lisäämiseltä”⁹⁸ tilanteessa, jossa ”rakennustarvikkeiden puute ja pääoman niukkuus pakottavat supistamaan kaikkea rakennustuotantoa”.⁹⁹

Viime kädessä korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushanke kariutui siihen, ettei Kansaneläkelaitos koskaan saanut ostettua Helsingin kaupungilta sille varattua aluetta. Edellä on käsitelty Kansaneläkelaitoksen ja Helsingin kaupungin vuodenvaihteessa 1947–1948 ja uudelleen helmikuussa 1949 korttelin n:o 469 kansakoulutontista käymiä neuvotteluja. Syksyllä 1948 aatekilpailun tuloksia odotellessaan rakennuslautakunta pyysi Helsingin kaupunkia vapauttamaan Kansaneläkelaitokselle varatun alueen loughintaa varten. Helsingin kaupunki kuitenkin ilmoitti, että ”tontin hinta olisi kokonaisuudessaan annettava reaaliomaisuutena”, mikä vaikutti ratkaisevasti ”alueen tuottoa koskeviin laskelmiin”.¹⁰⁰ Uudelleen kortteleita n:ot 468 ja 469 koskeviin neuvotteluihin Helsingin kaupungin kanssa Kansaneläkelaitos ryhtyi loppukevällä 1951 saatuaan tietää, ettei ”Helsingin kaupunki - - enää suunnittele kansakoulun sijoittamista edellä mainitulle alueelle”.¹⁰¹ Kansakoulutontista luopumiseen Helsingin kaupunki ei ollut valmis, vaan ehdotti, että ”omistusoikeus kansakoulutonttiin edelleenkin säilyisi kaupungilla, vaikka rakentaminen tapahtuisikin eläkelaitoksen suunnitelmien mukaisesti”;¹⁰² ”kansankoulutontin paikalle suunnitellun rakennuksen” Helsingin kaupunki olisi käyttänyt ”virastotarkoituksiin”.¹⁰³ ”Suurin pulma asiassa [oli] puhtaanapitolaitoksen siirtäminen, joka - - vaatisi ainakin kaksi vuotta”;¹⁰⁴ puhtaanapitolaitoksen toimistojen, autotallien ja -korjaamon lisäksi oli siirrettävä myös Töölön haarakirjasto, huoltolautakunnan kanslia ja 13 perhettä. Kansaneläkelaitos lupautui ”lainoittamaan niiden - - rakennusten kustannukset, jotka tarvitaan, jotta kysymyksessä oleva puhtaanapitolaitoksen tontti saadaan täysin vapaaksi rakennustöiden aloittamista varten” ja teettämään jopa ”piirustukset - - omalla vastuullaan siinä

⁹⁷ Kansaneläkelaitoksen kirje Puolustusministeriölle 16.1.1948, hallituksen pöytäkirjan 16.1.1948 liitteenä. KELA.

⁹⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 4.4.1950. KELA.

Lisätyn hallituksen varainsijoitusjaoston jäsen, johtaja Kivialho, viittasi erityisesti ”uusiin voimalaitoksiin, tyyppitehtaan aikaansaamiseen ja Otanmäen kaivoshankkeeseen”. Kansaneläkelaitoksen huomattavalta osalta rahoittaman Typpi Oy:n tehtaan asuinalueineen suunnitteli Aalto.

⁹⁹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 23.9.1950. KELA.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 99–105.

Rakennushankkeeseen kohdistettu arvostelu ei ole jättänyt merkkejä tämän tekstin pääasiallisina lähteinä käytettyihin rakennuslautakunnan, hallituksen ja lisätyn hallituksen pöytäkirjoihin; siihen viitataan ainoastaan johtaja Hillilän promemoriassa.

Johtaja Hillilän promemoria, syksy 1949. KELA.

¹⁰⁰ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 16.11.1948. KELA.

¹⁰¹ Kansaneläkelaitoksen kirje Helsingin kaupunginhallitukselle 17.4.1951. KELA.

¹⁰² Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.6.1951. KELA.

¹⁰³ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 8.6.1951. KELA.

¹⁰⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.6.1951. KELA.

mielessä, että puheenaoleva päähanke saataisiin nopeasti edistymään".¹⁰⁵ Syksyllä 1951 päädyttiin jälleen umpikujaan, kun Helsingin kaupunki ilmoitti, että *"Mannerheimintie 46–50 kauppahinta olisi suoritettava kaupungille 'luonnossa'"* rakentamalla kaupungille virastotalo korttelin n:o 469 kansakoulutontille, kansakoulu Eteläisen Hesperiankadun varrelle, rakennus Töölön sivukirjastoa, huoltolautakunnan kansliaa ja lastentarhaa varten Topeliuksenkadun varrelle sekä autotalli 40 autoa varten Elimäenkadun varrelle.¹⁰⁶ Koska *"näiden rakennusten aikaansaaminen olisi saattanut viedä vuosia"*,¹⁰⁷ eikä *"n. s. puhtaanapitolaitoksen tonttia - - voida nopeasti irrottaa eläkelaitoksen käyttöön"*,¹⁰⁸ oli ryhdyttävä etsimään toista tonttia korttelien n:ot 468 ja 469 tilalle.

Keväällä 1952 Kansaneläkelaitos päätyi ostamaan Helsingin kaupungilta toisen tontin, mikä merkitsi samalla luopumista kortteleista n:ot 468 ja 469 varatusta alueesta. Vaikka edessä oli Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suunnittelu toiselle tontille, ei Aalto jättänyt *"Töölön uudistettua forumia"* ilman haikeutta. Hän kirjoitti johtaja Hillilälle, *"sen meidän suuren suunnitelmamme isälle"*: *"Tässä minun kävi vähän asiaa sääliksi, ehkäpä sittenkin voitaisiin jollakin tavalla pelastaa sen suuren kokonaisuuden tulevaisuus. Muut kuin Kansaneläkelaitos eivät sitä pysty tekemään, eikä samaa henkistä tahtoa näy muualla. On sääli jos se pirstoutuisi pikku roskaksi, joka kaupungin virastojen käsissä helposti tapahtuu."*¹⁰⁹ Nyt Mannerheimintie 46–50:ssä sijaitsee kaksi suurta hotellia.

¹⁰⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 5.7.1951. KELA.

Kansaneläkelaitoksen hallitus uskoi piirustusten laatimisen Aallolle, mutta aikomusta pidemmälle asiassa tuskin edettiin. Hallituksen pöytäkirja 5.7.1951. KELA.

¹⁰⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 20.9.1951. KELA.

¹⁰⁷ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 17.3.1952. KELA.

¹⁰⁸ Hallituksen pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

¹⁰⁹ *"Sinä tietääkseni olet sen meidän suuren suunnitelmamme isä, ainakin siltä osalta, joka siinä on ydintä, nim. suurpiirteisen kokonaisuuden luominen, johon liittyy sekä ekonomia, käytäntö ja kulttuuri yhtäaikaaisesti"*.

Aallon kirje johtaja Hillilälle 11.3.1952. AAS.

Muutoksia Kansaneläkelaitoksen tehtävissä

Parannuksia vuoden 1937 kansaneläkelain mukaiseen eläketurvaan

Vuoden 1937 kansaneläkelain suurimmat puutteet havaittiin viimeistään vuonna 1949, kun ensimmäisten vanhuuseläkkeiden maksaminen alkoi. Ensimmäinen epäkohta oli eläkkeiden pienuus; 1940-luvun inflaatio oli nakertanut säästövakuutusperiaatteeseen perustuvan järjestelmän alun perinkin vaatimattomien maksueläkkeiden reaaliarvoa. Eläketurvaa täydensivät sentään lisäeläkkeet, jotka toistuvien korotusten ansiosta muodostuivat maksueläkkeitä paljon tärkeämmiksi. Toisen ongelman muodostivat ns. "yli-ikäiset", ennen vuotta 1884 syntyneet, jotka olivat jääneet eläketurvan ulkopuolelle, koska he eivät olleet ehtineet maksaa vakuutusmaksuja laissa säädettyä kymmenen vuoden vähimmäisaikaa ennen eläkeiän saavuttamista. Vakuutusmaksujen maksaminen oli ehtona myös työkyvyttömyyseläkkeelle—jo kansaneläkelain voimaan tullessa työkyvyttömät tai ne, joita työkyvyttömyys kohtasi ennen kuin vakuutusmaksut oli kolmen vuoden ajan maksettu, rajautuivat eläketurvan ulkopuolelle. Näitä puutteita korjasivat vuosina 1952 ja 1955 voimaan tulleet vanhuus- ja työkyvyttömyysavustuslait, joiden perusteella kansaneläkelain piiriin kuulumattomille vanhuksille ja työkyvyttömille alettiin maksaa lisäeläkkeiden suuruisia vanhuus- ja työkyvyttömyysavustuksia. Vähä vähältä etäännyttiin yhä kauemmas vuoden 1937 kansaneläkelain säästövakuutusperiaatteesta: vuonna 1956 (vuoden 1937 kansaneläkelain vielä ollessa voimassa) maksueläkkeiden osuus oli vain 10 % eläkekannasta—90 % oli valtion ja kuntien kustantamia lisäeläkkeitä sekä vanhuus- ja työkyvyttömyysavustuksia.¹¹⁰

Vuoden 1956 kansaneläkelaki

Uutta kansaneläkelakia valmisteltaessa pyrittiin säästövakuutus- ja huoltoperiaatteiden väliin tasapainoon, mutta eduskunnan kiihkeän käsittelyn jälkeen toukokuussa 1956 hyväksymä uusi kansaneläkelaki vei puhtaasti huoltoperiaatteeseen perustuvaan eläkejärjestelmään.

Uusi kansaneläkelaki astui voimaan vuoden 1957 alusta. Eläketurvan piiriin kuuluvia nimitettiin edelleen vakuutetuiksi ja heiltä kerättyjä veronluonteisia maksuja edelleen vakuutusmaksuiksi, vaikka eläkejärjestelmä ei enää perustunutkaan säästövakuutus- vaan huoltoperiaatteeseen. Sen enempää vanhuus- kuin työkyvyttömyyseläkkeenkään saaminen tai suuruus ei enää riippunut suoritetuista vakuutusmaksuista, vaan kaikki yli 65-vuotiaat ja työkyvyttömät, myös aiemmin vanhuus- tai työkyvyttömyysavustuksia saaneet, nauttivat samansuuruisia peruseläkkeitä, vähätuloiset lisäksi tarveharkintaisia tukieläkkeitä ja vuodesta 1966 alkaen

¹¹⁰ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 21–25, 46–49 ja 54–61.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 7–15.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 364–367.

vielä tukilisiä. Huoltoperiaatteen mukaisesti peruseläkkeet rahoitettiin kunakin vuonna kerätyin vakuutusmaksuin—tällainen järjestelmä oli vähemmän inflaatioherkkä kuin säästövakuutusperiaatteen mukainen, vakuutusmaksujen rahastointiin perustunut. Tukieläkkeet maksettiin valtion ja kuntien varoista, tukilisät puolestaan katettiin Kansaneläkelaitoksen keräämien vakuutusmaksujen ylijäämällä. Kansaneläkelaitos lopetti vakuutusmaksujen rahastoinnin ja henkilökohtaisten eläketilien ylläpidon; aiempina vuosina kertyneiden rahastojen tuotot tukivat tietysti edelleen etuisuuksien rahoittamista ja laitoksen muiden menojen peittämistä.¹¹¹

Kansaneläkejärjestelmän rinnalle luotiin vuonna 1962 voimaan tullut yksityisten vakuutusyhtiöiden, eläkekassojen ja eläkesäätiöiden hoitama, ansiosidonnainen työeläkejärjestelmä.¹¹²

Ensin vuoden 1937 kansaneläkelakia täydentäneet vanhuus- ja työkyvyttömyysavustuslait ja sitten vuoden 1956 kansaneläkelaki eivät niinkään muuttaneet vaan kasvattivat Kansaneläkelaitoksen organisaatiota. Lisätyötä aiheuttivat erityisesti vanhuuseläkkeet ja vanhuusavustukset, joiden maksaminen alkoi vuosina 1949 ja 1952. Vuoden 1956 kansaneläkelaki ei sitä vastoin juuri vaikuttanut kokonaistyytymäärään: minkä vakuutettujen henkilökohtaisten tilien ylläpidon lopettaminen vuoden 1957 alussa työmäärää vähensi, sen eläkkeiden maksaminen ei enää neljännesvuosittain vaan kuukausittain sitä lisäsi.¹¹³

¹¹¹ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 83–92.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 15–20.

SUKSELAINEN: Kansaneläkelaitos, s. 367–370.

¹¹² HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 171–176.

¹¹³ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 54–61 ja 119–121.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 52–56.

Toinen tontti

Vuoden 1951 lopulla oli käynyt siis ilmi, ettei Kansaneläkelaitokselle kortteleista n:ot 468 ja 469 varatun alueen ostaminen Helsingin kaupungin asettamilla ehdoilla tulisi kysymykseen. Tästä huolimatta oli *"eläkelaitoksen oman konttoritalon tarve - - entistäänkin ajankohtaisempi"*:¹¹⁴ *"laitoksella ei ole käytettävissään tarkoituksenmukaisia toimistotiloja, vaan laitos nykyisin joutuu työskentelemään osaksi päätoimitalossa Etelä-Esplanaadikadun varrella, osaksi kolmessa eri rakennuksessa Mäntytien varrella. Tästä johtuen tarvitaan mm. suhteettoman paljon vahtimestareita, asiakirjojen kuljetusta ja postitustyövoimaa, ja muutkin työt kärsivät keskityksen puutteesta. Täten käyttökustannukset nousevat normaalia suuremmiksi"*. Sitä paitsi *"eläkelaitoksen toimialue laajenee sen johdosta, että siihen kytketään uusia sosiaalivakuutukseen liittyviä tehtäviä, kuten äskettäin oli tapahtunut vanhuusavustuslakia säädettäessä"*.¹¹⁵

Kansaneläkelaitoksen oli löydettävä pääkonttorilleen toinen tontti. Sellaista kyseltiin yksityisiltäkin maanomistajilta, mutta houkuttelevimmaksi vaihtoehdoksi sekä sijainnin että hinnan puolesta osoittautui Helsingin kaupungin oopperalle varaama tontti Messeniuksen-, Minna Canthin ja Nordenskiöldinkatujen rajaamassa korttelissa n:o 507.¹¹⁶ *"Varaus oopperalle ei ollut kiinteä eikä velvoittava, joten sen estämättä [kaupungilla] oli mahdollisuus luovuttaa alue eläkelaitoksen toimitalon tontiksi"*.¹¹⁷ Kortteliin sallittiin rakennettavan maanpäällistä kuutiotilavuutta vain 60 000 m³,¹¹⁸ vajaa kolmannes kortteleihin n:ot 468 ja 469 suunnitellusta määrästä,¹¹⁹ mutta se vastasi varsin sopivasti Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin osuutta liike- ja toimistokompleksista.

Ensimmäisen vihjeen tästä koko korttelin n:o 507 kokoisesta tontista rakennuslautakunta sai asemakaava-arkkitehti Tuukkaselta helmikuun 28. päivänä 1952.¹²⁰ Seuraavana päivänä se antoi Aallon tehtäväksi *"ryhtyä alustaviin suunnitteluihin konttoritaloa varten"*,¹²¹ jotta selviäisi, soveltuisiko tontti Kansaneläkelaitoksen tarkoitukseen. Jo kahden viikon kuluttua, 15. maalisk-

¹¹⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 28.2.1952. KELA.

¹¹⁵ Hallituksen pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

Vanhuusavustuslaki hyväksyttiin eduskunnassa joulukuussa 1951.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 54–61.

¹¹⁶ Tonttia oli vuoden 1951 lopulla katseltu myös Otaniemestä ja Kulosaaresta. Maaliskuussa 1952 rakennusliike Holvi Oy:n toimitusjohtaja Aropaltio tarjosi Kansaneläkelaitokselle pinta-alaltaan ja rakennusoikeudeltaan korttelia n:o 507 vastaavaa tonttia *"Kammion [nykyään Kivelän] sairaala-alueelta"* Töölöstä, mutta kaksi kertaa korttelia n:o 507 kalliimpaan hintaan. Tontti ei ollut kaupunkikuvallisesti yhtä edustavalla paikalla kuin kortteli n:o 507.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 20.9., 24.9. ja 13.10.1951 sekä 16.3.1952. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 17.3.1952. KELA.

¹¹⁷ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 17.3.1952. KELA.

¹¹⁸ Kaupunkikirja s. a., hallituksen pöytäkirjan 14.5.1952 liitteenä. KELA.

¹¹⁹ Korttelien n:ot 468 ja 469 suunnitelmassa maanpäällistä tilavuutta oli noin 190 000 m³ (luku perustuu lokakuussa 1951 tarkistettuun arvioon rakennuskustannuksista).

Tarkistettu laskelma kannattavuudesta koskien suurrakennusryhmää Mannerheimintien varrella 10.10.1951, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 13.10.1951 liitteenä. KELA.

¹²⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 28.2.1952. KELA.

¹²¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 29.2.1952. KELA.

kuuta 1952, Aalto esitteli rakennuslautakunnalle ensimmäiset luonnospiirustukset sekä pinta-ala- ja tilavuuslaskelmat, jotka osoittivat, että kortteliin n:o 507 voitaisiin ongelmitta rakentaa Kansaneläkelaitokselle samankokoinen pääkonttori kuin sille kortteleihin n:ot 468 ja 469 oli suunniteltu;¹²² johtaja Hillilälle Aalto kehui tonttia *”arkkitehtoonisesti ja ekonoomisesti aivan mahdottoman edulliseksi tähän tarkoitukseen”*.¹²³ 17. maaliskuuta 1952 lisätty hallitus valtuuttikin hallituksen solmimaan Helsingin kaupungin kanssa tonttia koskevan kaupan;¹²⁴ kauppakirja allekirjoitettiin toukokuussa 1952.¹²⁵ Aivan ehdoitta ei Helsingin kaupunki tätäkään tonttia myynyt, vaan pidätti itselleen oikeuden vuokrata tontille rakennettavasta rakennuksesta *”1 200 m²:n suuruiset huonetilat ainakin 5 vuoden ajaksi omien virastojensa käyttöön kohtuullisesta vuokrasta”*. Lisäksi Kansaneläkelaitos sitoutui 1½-kertaisesti tontin hintaa vastaavan korvauksen uhalla saattamaan rakennuksen vesikattoon kahdessa tai korkeintaan neljässä vuodessa.¹²⁶

Kansaneläkelaitoksen ja Helsingin kaupungin neuvoteltua kortteleista n:ot 468 ja 469 usean vuoden ajan, tuntuu yllättävältä, että kauppa korttelista n:o 507 saatiin nyt solmittua alle kolmessa kuukaudessa. Kansaneläkelaitoksen kannalta tämän selittänee yhtäältä se, että korttelin n:o 507 tontin kauppahinta voitiin suorittaa rahassa ja että se oli välittömästi vapaa rakennustöiden aloittamista varten. Toisaalta kysymyksessä oli kaksi tyystin eriluonteista hanketta: Korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushankkeessa oli ensisijaisesti kysymys vakuutusmaksujen sijoittamisesta reaaliomaisuuteen; epäröintiä aiheutti se, ettei liike- ja toimistokompleksi kirjaimellisesti ottaen ollut sellaista *”tuotannollista toimintaa”*, jollaiseen vuoden 1937 kansaneläkelaki velvoitti Kansaneläkelaitoksen vakuutusmaksut sijoittamaan.¹²⁷ Oma pääkonttori ja sitä varten ostettu tontti korttelista n:o 507 sitä vastoin eivät olleet sijoitus; tuotoksi riitti Kansaneläkelaitoksen toiminnan tehostuminen ajan- ja tarkoituksenmukaisen rakennuksen ansiosta.¹²⁸

¹²² Kansaneläkelaitoksen kortteleihin n:ot 468 ja 469 suunnitellun pääkonttorin kokonaispinta-ala oli noin 10 250 m², kortteliin n:o 507 taas Aallon rakennuslautakunnalle 15.3.1952 esittämien laskelmien mukaan noin 11 000 m². Arkistotilat tai ruokasali eivät sisältyneet lukuihin kummassakaan tapauksessa.

Pääoman sijoitusohjelma rakennuksiin, s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 4.4.1950 liitteenä. KELA. Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

¹²³ Aallon kirje johtaja Hillilälle 11.3.1952. AAS.

¹²⁴ Lisätty hallitus käsitteli tonttikauppaa toistamiseen Helsingin kaupungin muutettua kauppahintaa ja -ehtoja. Hallituksen pöytäkirjat 15.3. ja 23.4.1952. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirjat 17.3. ja 24.4.1952. KELA.

¹²⁵ Hallituksen pöytäkirja 14.5.1952. KELA.

¹²⁶ Kauppakirja s. a., hallituksen pöytäkirjan 14.5.1952 liitteenä. KELA.

Velkakirja s. a., hallituksen pöytäkirjan 14.5.1952 liitteenä. KELA.

¹²⁷ *”Kansaneläkelaitoksen varojen sijoittaminen k. o. rakennuskompleksiin edellyttää väliaikaisista poikkeuksista kansaneläkelakiin 23.3.1945 annettuun lakiin perustuvaa valtioneuvoston päätöstä.”*

Yleissihteeri Saarisen muistio 29.6.1951, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 4.7.1951 liitteenä. KELA.

¹²⁸ Ero näkyy rakennuslautakunnan pöytäkirjoissa: korttelien n:ot 468 ja 469 rakennushanke tuotti kasapäin laskelmia rakennuskustannuksista, vuokrattavien tilojen pinta-aloista, vuokratuotoista ja niin edelleen, korttelin n:o 507 rakennushanke vain muutaman (toteutuneita kustannuksia reilusti alemman) arvion rakennuskustannuksista.

Toteutettu suunnitelma

Tässä luvussa kuvaillaan Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin toteutussuunnittelua ensimmäisistä, maaliskuussa 1952 päivätyistä luonnospiirustuksista maaliskuun 1953 pääpiirustuksiin ja edelleen aina rakennuksen valmistumiseen asti. Keskeisimmiltä rakennustaiteellisilta piirteiltään toteutusta vastaavaksi suunnitelma oli kiteytynyt jo pääpiirustuksissa, mutta Aalto arkkitehti-toimistoineen jatkoi sen kehittelyä vielä rakennustyönkin aikana, minkä vuoksi laadittiin Helsingin maistraattia varten tammikuussa 1956 vielä korjatut pääpiirustukset. Kuvailussa on suurimmaksi osaksi pitäydytty ”1:100 mittakaavassa”, yksityiskohtaisemmassa mittakaavassa pääkonttoria on lähestytty rakennushistoriallisessa inventoinnissa. Hedelmällisintä lienee lukea selvitystä ja inventointikortteja rinnakkain.

Luvun tärkeimmät lähteet ovat Alvar Aalto -museon piirustuskokoelman aineisto ja Kansaneläkelaitoksen rakennuslautakunnan pöytäkirjat. Ensimmäisen yhtenäisen niin pohja-, leikkaus- kuin julkisivupiirustuksetkin käsittävän sarjan muodostavat Aallon 25. maaliskuuta 1953 signeeraamat pääpiirustukset,¹²⁹ toisen 15.1.1956 signeeratut korjatut pääpiirustukset;¹³⁰ näihin kahteen pääpiirustussarjaan viitataan jäljempänä yksinkertaisesti ”pääpiirustuksina” ja ”korjattuina pääpiirustuksina”. Joitakin poikkeuksia lukuunottamatta selvityksessä ei viitata työ- eikä detaljipiirustuksiin sen enempää kuin työselityksiinkään; tällaiset lähteet on mainittu yhtäältä selvitykseen liittyvän muutos- ja korjaustyöluettelon työn 1954A (Pääkonttorin rakentaminen ja sisustaminen) kohdalla ja toisaalta inventointikorttien alaviitteissä.

Ennen toteutettuun suunnitelmaan paneutumista mainittakoon, ettei Aalto suunnitellut Kansaneläkelaitokselle vain pääkonttoria, vaan kesäkuusta 1952 alkaen myös Munkkiniemeen henkilökunnan asunnoiksi rakennettavia kerrostaloja, jotka valmistuivat vuodenvaihteessa 1954–1955.¹³¹

Toteutetun suunnitelman lähtökohdista

Kortteliin n:o 507 laaditun, toteutetun suunnitelman lähtökohta oli Aaltojen vuoden 1948 kilpailuehdotus ”Forum redivivum” huolimatta siitä, että liike- ja toimistokompleksista oli jäänyt jäljelle vain Kansaneläkelaitoksen pääkonttori. Aallon mukaan ”voitiin arkkitehtikilpailun tulosta soveltaa – - niin pitkälle, että pääidean säilyttäminen uuden luonnosvaiheen kautta oli mahdollista”.¹³²

¹²⁹ PIIRUSTUKSIA: Pääpiirustukset lupa KE-113-A-53/60/1893, 60/1895, 60/1899, 60/1903, 60/1908, 60/1913, 60/1916, 60/1919, 60/1922, 60/1925, 60/1929, 60/1931, 60/1934, 60/1935, 60/1943, 60/1937, 60/1939, 60/1941, 60/1945, 60/1947, 60/1949, 60/1951 (25.3.1953). HKRVVA, AAM.

¹³⁰ PIIRUSTUKSIA: Korjatut pääpiirustukset lupa KE-145-C-56 (15.1.1956). HKRVVA.
Korjatut pääpiirustukset 60/1894, 60/1896, 60/1900, 60/1904, 60/1909, 60/1914, 60/1917, 60/1920, 60/1923, 60/1926, 60/1930, 60/1932, 60/1933, 60/1936, 60/1938, 60/1940, 60/1942, 60/1944, 60/1946, 60/1948, 60/1950, 60/1952 (15.1.1956–20.1.1956). AAM.

¹³¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.6. ja 28.6.1952 sekä 16.12.1954 sekä 21.1.1955. KELA.

¹³² Kansaneläkelaitos, toimitalo, 1953?. AAS.

Toteutetussa suunnitelmassa ”päämotivina on suurta mittakaavaa olevan konttoritalon luominen, jossa on tahdottu välttää vuokratilomaisten ’konttoritehtaiden’ psykologisesti ja inhimillisesti haitalliset ominaisuudet. Laajan korttelin käsittävää puistovyöhykkeeseen rajoittuva tontti antoi tämän mahdollisuuden. Rakennus on siis hajoitettu siten, että sen sisäpuolelle muodostuu toreja, pihvoja ja puistoaloja, jotka takaavat suurelle henkilökunnalle - - miellyttävät ja vapaat työskentelyolosuhteet, hyvän työvalaistuksen ja puhtaan ilmapiirin”.¹³³

Aaltojen kilpailuehdotuksessa ”Forum redivivum” Kansaneläkelaitoksen pääkonttori oli ollut kaupunkikeskuksen yksi osa. Kun muut osat sen ympäriltä toisessa suunnitelmassa hävisivät, oli kilpailuehdotuksen kompakti pääkonttori ”hajoitettava” osiin. Näin paitsi välttyttiin massiiviselta ”konttoritehtaalta”, voitiin myös luoda pääkonttorin osien väliin kilpailuehdotuksen tapaan ”toreja, pihvoja ja puistoja”, jotka tosin luonteeltaan poikkeavat kilpailuehdotuksen avoimen kaupallisista ”kauppatoreista ja -kujista”.

Kilpailuehdotuksen alatoria vastaa toteutetussa suunnitelmassa Nordenskiöldin- ja Messeniuksenkatujen kulman aukio, jolta Kansaneläkelaitoksen pääkonttoriin käydään sisään kuin alatorilta konsanaan. Pääkonttorin tärkein julkisivukin suuntautuu tälle etuaukiolle kuten kilpailuehdotuksessa alatorille ja näkyy—vaikka sitä ei katujen nimien perusteella voikaan päätellä—Mannerheimintielle.¹³⁴ Kilpailuehdotuksen ylätoria vastaa puolestaan Tavaststjernan- ja Mikael Lybeckin katujen välisen ”puistovyöhykkeen” tai -akselin päättävä, Aallon ”pienoistoriksi” nimittämä piha, joka on korttelia ympäröivien katujen tasoa korkeammalla. Näin on voitu ”motorisoidun liikenteen haitallinen vaikutus - - eliminoida”;¹³⁵ samalla on toteutunut Aaltojen kilpailuehdotukseen ”Forum redivivum” liittyvässä selostuksessaan pontevasti esittämä ja Aallon myöhemmin säännönmukaisesti kampus- ja keskussuunnitelmissaan¹³⁶ toistama ajatus ”ajo- ja kävelyliikenteen täydellisestä erottamisesta”.

”Pienoistori” jää toteutetussa suunnitelmassa ”hajoitetun” pääkonttorin ”sisäpuolelle” ja lähinnä Kansaneläkelaitoksen henkilökunnan käyttöön; kilpailuehdotuksen ylätoriin verrattuna sitä voi luonnehtia korkeintaan puolijulkiseksi.¹³⁷ Tätä on pidettävä merkittävänä erona

¹³³ Kansaneläkelaitos, toimitalo, 1953?. AAS.

¹³⁴ Tärkein julkisivu, ”frontti”, suunniteltiin Mannerheimintieltä nähtäväksi: Aallon arkkitehtitoimistossa kaikki tästä julkisivusta laaditut piirustukset saivat otsikon ”julkisivu Mannerheimintielle”.

¹³⁵ AALTO: Arkkitehtonisesti vaikuttavia tekijöitä, s. 7–9.

¹³⁶ Yhtenä esimerkkinä mainittakoon Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus; Seinäjoen kauppalantalosta vuonna 1958 järjestettyyn arkkitehtuurikilpailuun laadittuun ehdotukseen liittyvässä selostuksessaan Alvar ja Elissa Aalto totesivat, että ”toriaukeamat jotka samanaikaisesti ovat motorisoidun liikenteen kulkuväyliä ja kansalaisten kokoontumispaikkoja ovat käsitteenä aikansa eläneet”.

PENTTILÄ: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus, rakennushistoriallinen selvitys, s. 27–31.

¹³⁷ Täysin ”pienoistori” suljettiin ulkopuolisilta vuonna 1960; katso työ 1960A. Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin ”kvasijulkisuuteen” on kiinnittänyt huomiota myös Weston. WESTON: Alvar Aalto, s. 163.

kilpailuehdotuksen ja toteutetun suunnitelman välillä; jälkimmäisen motoksi sosisikin "forumin" sijasta "akropolis".¹³⁸

Suhteessa ympäröivään kaupunkirakenteeseen Kansaneläkelaitoksen pääkonttori ottaa selvästi julkiselle rakennukselle kuuluvia vapauksia. Sen osat eivät ympäröivien umpikorttelien asuinkerrostalojen tavoin asetu katulinjoihin. Nordenskiöldin- ja Messeniuksenkatuihin nähden ne ovat suorastaan vinossa kulmassa;¹³⁹ Mannerheimintieltä pääjulkisivu nähdään kuitenkin suoraan edestä ja riittävältä etäisyydeltä, jotta sitä saattaa ihailla kokonaisuutena. Korttelissa n:o 507, joka jo asemakaavassa oli viritetty julkiselle rakennukselle sopivaksi, ratkaisu tuntuu hyvin luontevalta.

Toinen julkiselle rakennukselle sallittu vapaus on ympäristöstä poikkeava julkisivumateriaali: Toteutetussa suunnitelmassa Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin punatiilistä puhtaaksi muuratut julkisivut muodostavat selvän kontrastin Taka-Töölön asuinkerrostalojen rapattuihin ja vaaleiksi maalattuihin julkisivuihin nähden.¹⁴⁰

Kevään ja kesän 1952 luonnospiirustukset

Jotta toteutussuunnittelun vaiheiden kuvailu kävisi päinsä mahdollisimman yksiselitteisesti, kiirehdyttäkään hieman asioiden edelle: Kansaneläkelaitoksen pääkonttori jaettiin liikunta- ja saumojen mukaan viiteen lohkokon työpiirustusten laatimista varten vasta syksyllä 1953, mutta tässä tuota rakennuskokonaisuuden eri osien yksilöimistä suuresti helpottavaa jakoa noudatetaan toteutetun suunnitelman ensimmäisistä luonnoksista alkaen. I lohko käsittää pohjoisimman osan, II lohko pitkän itä-länsisuuntaisen, III lohko lyhyemmän pohjois-eteläsuuntaisen ja IV lohko eteläisimmän siiven kirjastopaviljonkeineen sekä V lohko ruokasalipaviljongin;¹⁴¹ tarkemmin rajat ilmenevät lohkokaaviosta.

¹³⁸ Akropolis (kr. "yläkaupunki") oli kreikkalaisen kaupungin muuta kaupunkia korkeammalla oleva varustettu osa. Huhtikuussa 1953 Aalto anoi Suomen Pankilta valuuttaa matkalle, "joka käsittää - - arkkitehtoonisia tutkimuksia (Kreikkassa Delphoi, Mykonos ja Epidauros) nimenomaan Kansaneläkelaitoksen päärakennuksen arkkitehtonisia detaljeja varten". "Akropoliksen" mainitseminen toteutetun suunnitelman yhteydessä on näin hyvinkin perusteltua.

Aallon kirje Suomen Pankin johtokunnalle 15.4.1953. AAS.

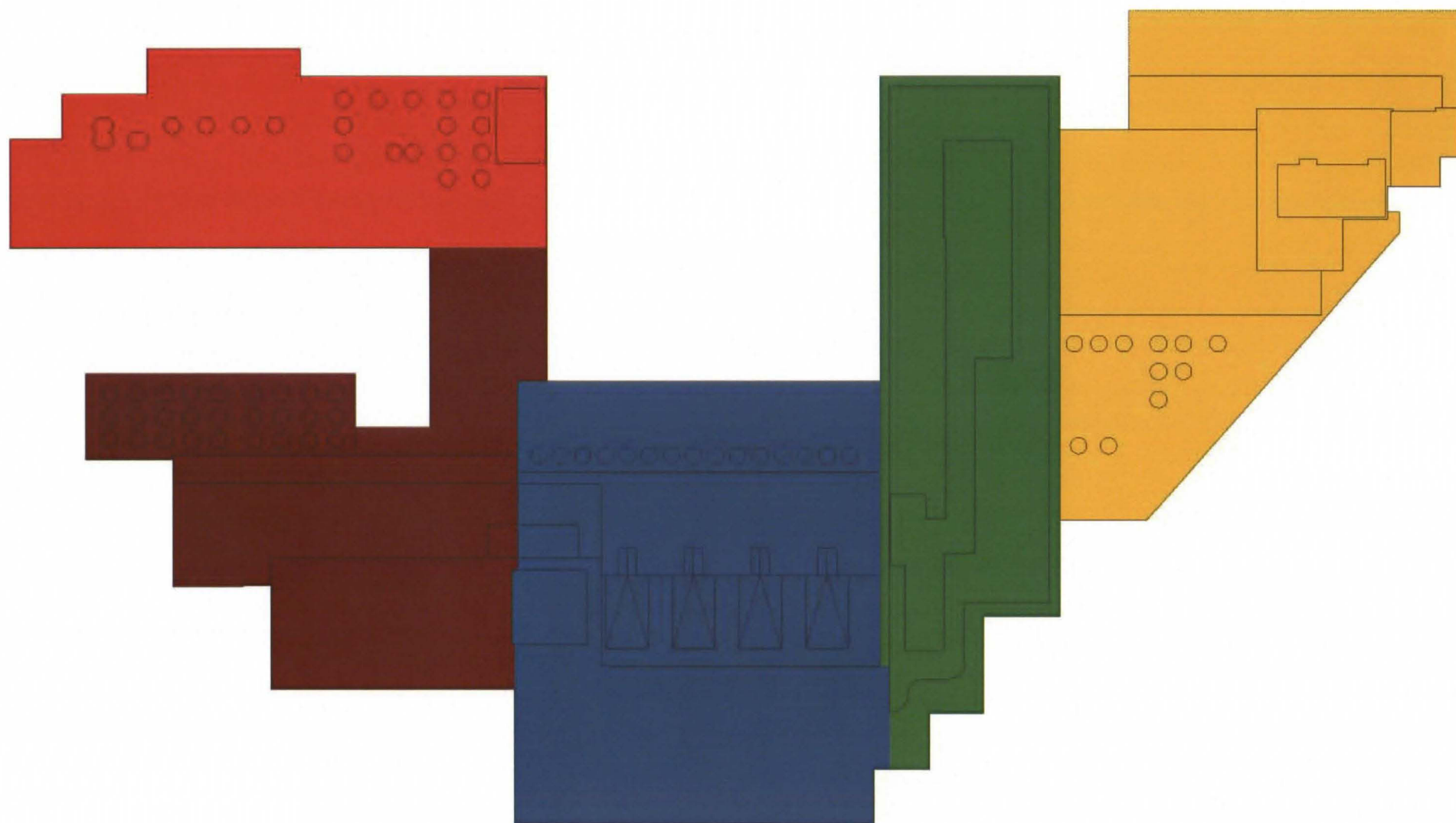
¹³⁹ TUOMI: Kansaneläkelaitos, s. 82.

¹⁴⁰ Seinäjoen kirkkokilpailuun vuonna 1951 laadittuun ehdotukseen liittyvässä selostuksessa Aalto totesi eksplisiittisesti pyrkineensä julkisivumateriaalin avulla erottamaan sakraalirakennuksen ympäröivistä profaanirakennuksista. PENTTILÄ: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus, rakennushistoriallinen selvitys, s. 7.

Kansaneläkelaitoksen toteutetun suunnitelman tapauksessa on kuitenkin varottava ylitulkintaa, sillä punatiiltä voi yksinkertaisesti pitää Aallon 1940- ja 1950-lukujen vaihteen tuotannolle tyypillisenä julkisivumateriaalina.

¹⁴¹ Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirja 15.12.1953. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Mitoituskaavio ja työpiirustuskartta 60/1889, 60/2046 (7.10.1953/25.1.1954, s. a.). AAM.

Lohkokaavio. I lohko keltaisella, II lohko vihreällä, III lohko sinisellä, IV lohko ruskealla ja V lohko punaisella.

Maaliskuun 1952 alussa ensimmäisiä pohjapiirustuksia sekä pinta-ala- ja tilavuuslaskelmia Kansaneläkelaitoksen kortteliin n:o 507 rakennettavaa pääkonttoria varten laadittaessa ei yksityiskohtaista tilaohjelmaa ollut käytettävissä,¹⁴² vaan oli turvauduttava Kansaneläkelaitoksen kortteleihin n:ot 468 ja 469 suunnitellun pääkonttorin pinta-alalaskelmaan;¹⁴³ hyväksi voitiin käyttää myös *”aikaisemmassa vaiheessa tutkitut mm. konttoritekniset standardit, rakennuksen yleisjärjestelyt ja määrättyjä konstruktiivisia osia”*.¹⁴⁴ Maaliskuun 1952 loppuun mennessä keskuhallinnon kaikkien osastojen tarpeet ja toiveet kiteytyivät tilaohjelmiksi,¹⁴⁵ joita sitten huhtikuun ja toukokuun aikana soviteltiin maaliskuun alussa vanhentuneen pinta-alalaskelman perusteella hahmoteltuun rakennuskokonaisuuteen.

Keväällä 1952 laadittujen luonnospiirustusten¹⁴⁶ mukaan *”varsinainen konttorirakennus [so. II ja III lohkot] olisi L:n muotoinen, 6 kerroksinen ja sijoitettaisiin alueen keskusta- siten, että se mahdollisimman vähän vaikuttaisi naapurien näköalaan, valaistussuhteet etelään ja länteen jäisivät edullisiksi. Raskaita koneita ja niiden yhteydessä tarvittavia tiloja varten varattaisiin pohjoispuoliseen osaan [so. I lohkoon] n. 1800 m² samassa tasossa olevaa tilaa”*.¹⁴⁷

II lohkoa lyhyemmän, mutta rungoltaan syvemmän pohjois-eteläsuuntaisen III lohkon ytimessä oli yli neljä kerrosta korkea, terävahuippuisten kattolantorniineista päivänvaloa saava hallitila, jonka itsestään selvä lähtökohta on jo Aaltojen kilpailuehdotuksessa *”Forum redivivum”* Kansaneläkelaitoksen pääkonttorille identiteetin antanut hallitila, basilika. Kun pääkonttori kevään 1952 luonnospiirustuksissa oli *”hajoitettu”* pienemmiksi osiksi, oli myös hallitila pienentynyt.¹⁴⁸ Sen pohjalla, etuaukiolta helposti saavutettavissa sijaitseva Kansaneläkelaitoksen Helsingin

¹⁴² Aalto selosti rakennuslautakunnalle *”konttori- ja sen lisätilan sijaintimahdollisuuksia, mutta jäi niiden tarkempi määrittely myöhempään vaiheeseen siksi kunnes eri osastoilta on saatu tarkemmat pinta-ala- ja sijaintiehdotukset”*.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

¹⁴³ Kansaneläkelaitoksen kortteleihin n:ot 468 ja 469 suunnitellun pääkonttorin kokonaispinta-ala oli noin 10 250 m², kortteliin n:o 507 taas Aallon rakennuslautakunnalle 15.3.1952 esittämien laskelmien mukaan noin 11 000 m². Arkistotilat tai ruokasali eivät sisällyneet lukuihin kummassakaan tapauksessa.

Pääoman sijoitusohjelma rakennuksiin, s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 4.4.1950 liitteenä. KELA.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

¹⁴⁴ Aallon kirje pääjohtaja Louhiolle 31.3.1953. AAS.

Kouriintuntuvimmin *”aikaisemmassa vaiheessa tutkituista konstruktiivisista osista”* vaikuttaa hyödynnetyn toimistotilojen tyyppileikkausta.

¹⁴⁵ Varojensijoitusosaston tilaohjelma 20.3.1952. AAS.

Lääkintöosaston tilaohjelma 31.3.1952. AAS.

Eläkeasiainosaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

Piiriasiamiesosaston tilantarve, s. a.. AAS.

Vakuutusteknillisen osaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

Yleisen osaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

¹⁴⁶ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1791, 60/1792 (14.3.1953). AAM.

Luonnospiirustuksia 60/1799, 60/1800, 60/1801, 60/1803, 60/1804, 60/1805, 60/1806, 60/1814, 60/1813, 60/1811, 60/1816, 60/1818, 60/1820 (4.4.–21.4.1952, s. a.). AAM.

Luonnospiirustuksia 60/1812, 60/1815, 60/1817, 60/1819, 60/1829 (15.5.1952?). AAM.

¹⁴⁷ Lisätyn hallituksen pöytäkirja 17.3.1952. KELA.

¹⁴⁸ Vaikka basilika pohjapiirustukseltaan pitkänomaiseksi muuttuneena tuokin mieleen samanaikaisen Rautatalon (1951–1954) valopihan, on pidettävä mielessä näiden mittasuhteiltaan toisiaan muistuttavien tilojen eri juuret. Rautatalossa, joka sijaitsee erittäin tehokkaasti rakennetun ydinkeskustan alueella, Aalto voi sanoa tavoitelleen

piiritoimisto, jossa vakuutetut kansalaiset (oikeastaan helsinkiläiset) saivat sopivan monumentaalisisissa puitteissa asioida.¹⁴⁹

Etuaukiolta katsottuna piiritoimiston taakse, aivan korttelin n:o 507 keskelle, jää Aallon myöhemmin osuvasti ”henkilökunnan kaduksi”¹⁵⁰ nimittävä, pohjois-eteläsuuntainen hallimainen käytävä, joka toimii samanaikaisesti sekä henkilökunnan vaatetilana että pääkonttorin lohkoja yhdistävänä kulkuväylänä. Henkilökunnan sisäänkäynti sijaitse sen pohjoispäässä, II lohkon itäpäädyssä, syrjässä edustavalta etuaukiolta. ”Henkilökunnan katu” on pidettävä yhtenä toteutetun suunnitelman hienoimmista oivalluksista. Yhtäältä se ratkaisi tehokkaasti pääkonttorin ”hajoittamisesta” johtuvat liikenteelliset pulmat: vaikka henkilökunnan sisäänkäynti oli keskitetty (ja näin helposti valvottavissa), oli kulku eri lohkoihin sujuva. Toisaalta ”henkilökunnan katu” oli aidosti kadunomainen: koko viisisatapäinen henkilökunta¹⁵¹ kulki sen kautta tullessaan töihin, käydessään lounaalla ja lähtiessään kotiin—muualla eri osastojen työntekijöillä ei juuri ollut tilaisuutta toisiaan kohdata.¹⁵²

Piiritoimistoa ympäröivät toimistotilat toisen kerroksen ja ”pienoistorin” tasolta ylöspäin. Etuaukion puolella toimistovyöhyke toisesta kerroksesta aina kuudenteen asti oli kevään ja kesän 1952 luonnospiirustuksissa kapea, ”pienoistorin” puolella taas toisessa kerroksessa hyvin syvä, mutta kolmannessa jo kapeampi—tällainen leikkauspiirustuksissa silmiinpistävä ”kaskadimuoto”¹⁵³ oli esiintynyt jo kilpailuehdotusta ”Forum redivivum” varten laadituissa luonnoksissa.¹⁵⁴ (Tarkemmin III lohko tulee puheeksi Helsingin piiritoimistoa käsittelevässä kappaleessa.) III lohkon hallitilan ja runkosyvyyden vaihtelun ansiosta moni-ilmeisiin sivukäytäväratkaisuihin verrattuna II lohkon keskikäytäväratkaisu oli varsin yksitoikkoinen.

Kansaneläkelaitoksen keskushallinnon osastoista erityisvaatimuksia toimistotilalle asettivat lähinnä vakuutusteknisen osaston Hollerith-reikäkorttikoneet ja kortistot, jotka raskautensa vuoksi edellyttivät välipohjilta huomattavasti tavanomaista suurempaa kanta-

illuusiota ulkotilasta, piazzettasta suihkulähteineen ja istutuksineen; Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suunnitelmassa sitä vastoin niin kilpailu- kuin toteutusvaiheessakin oli tilaa aidoille ulkoilma-piazzettoille, eikä illusorisen ulkotilan luomisessa sellaisten viereen olisi mieltä.

¹⁴⁹ Kiinnitettäköön tässä yhteydessä huomiota siihen, että myöhemmin syksyllä 1952 Kansaneläkelaitoksen pääsisäänkäynti kehittyi—tai vain täsmentyi—sisääntulijat hienosyisemmin erottelevaksi: pohjoisempaa oviryhmää käyttivät vakuutetut kansalaiset Helsingin piiritoimistoon tullessaan, eteläisempää hallituksen vieraat.

¹⁵⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.11.1954. KELA.

¹⁵¹ Vuoden 1958 alussa pääkonttorissa työskenteli noin 520 henkilöä.

Henkilökunta 31.1.1958. Hallituksen pöytäkirjan 6.2.1958 liitteenä. KELA.

¹⁵² Jo Kansaneläkelaitoksen vanhassa Etelä-Esplanadin pääkonttorissa vältettiin kaikkea tarpeetonta poistumista oman työpöydän ääreltä.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 99.

Työkulttuuria ei muutto uuteen Nordenskiöldinkadun pääkonttoriin vaikuta muuttaneen: ”-- hyvät kelalaiset -- Työnnö omilla osastoillanne on vaatinut teiltä ajan niin tarkkaan, että vain harvat teistä tuntevat tästä talosta muuta kuin henkilökunnan käytävästä omaan työhuoneeseensa johtavan tien ja lisäksi tietenkin ne kulkuväylät, joita kulkien olette löytäneet henkilökunnan ruokalan.”

LEPPÄNEN: Toimitalomme, s. 7.

¹⁵³ Nimitys on peräisin päiväämättömästä tekstistä Kansaneläkelaitos, toimitalo.

¹⁵⁴ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/437, 60/453 (s. a.). AAM.

vuotta.¹⁵⁵ Niille varattiin pohjoisin, tontinrajoista johtuen pohjapiirustukseltaan kolmionmuotoinen I lohko, jossa vuoden 1952 huhtikuuisissa luonnospiirustuksissa yhden, mutta toukokuuisissa kahden toimistokerroksen alla oli vielä autohalli, lämpökeskus ja muita huoltotiloja. Lohko oli suhteellisen itsenäinen, sillä se liittyi "varsinaiseen konttorirakennukseen" vain kahden, Messeniuksenkadulta Minna Canthin kadulle ulottuvan "henkilökunnan ja tavara-liikenteen passagen"¹⁵⁶ ylittävän sillan välityksellä.

"Varsinaisen konttorirakennuksen" eteläpuolella oli kaksi "pienoistoria" rajaavaa, Norden-skiöldin- ja Minna Canthin kadulta tarkasteltuna kaksi-, mutta "pienoistorilta" vain yksi-kerroksista paviljonkia.

Pohjapiirustukseltaan L:n muotoisessa paviljongissa (IV lohkon paikalla) sijaitsi toimistotilojen lisäksi "pienoistorin" puoleisessa sakarassa kirjasto, jota kevään 1952 aikana ei vielä tilantarvetta tarkemmin vaikuta tutkitun—aavistuksen sen rakennustaiteellisesta olemuksesta antaa vain yksi huhtikuussa 1952 päivätty pohjapiirustus. Siinä pohjapiirustukseltaan suorakaiteen muotoista tilaa kiersivät "kirjahyllyterassit" (tasoerot eivät pohjapiirustuksessa ole aivan johdonmukaiset); päivänvaloa saatiin pohjoisen- ja lännenpuoleisista ikkunoista.¹⁵⁷

Nordenskiöldin- ja Minna Canthin katujen kulmassa pohjapiirustukseltaan suorakaiteenmuotoisessa paviljongissa—V lohossa—sijaitsi ensimmäisessä kerroksessa luontevasti "henkilökunnan katuun" liittyvä ruokasali keittiöineen, toisessa kerroksessa pienoistorin tasolla puolestaan "akropoliille" sopivasti "amfiteatteriksi"—oikeastaan teatteriksi¹⁵⁸—muotoiltu kokoussali.¹⁵⁹

Keskushallinnon osastot ottivat tilaohjelmia laatiessaan huomioon myös seuraavan kymmenen vuoden aikana tarvittavan lisätilan,¹⁶⁰ eikä ole yllättävää, että kortteleihin n:ot 468 ja 469 laaditun

¹⁵⁵ Vakuutusteknillisen osaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

¹⁵⁶ Nimitys on peräisin luonnospiirustuksesta 60/1801.

¹⁵⁷ Valaistusratkaisu tuo mieleen Säynätsalon kunnantalon (1949–1952) kirjaston, ei sitä Viipurin kirjastosta (1933–1935) alkanutta kirjastojen sarjaa, jonka Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin toteutettu kirjastopaviljonki päätti.

¹⁵⁸ Luonnospiirustuksen 60/1715 kulmaan laaditussa pinta-alalaskelmassa mainitaan "amfit".

Amfiteatteri oli roomalaisten eläin- ja gladiaattoritaukuihin käyttämä rakennus, jossa soikeaa areenaa ympäröi portaittain kohoava katsomo. Kokoussalin puoliympyrä—ehkä puoliympyrän muotoon järjestetyt istuinrivit—viittaa ennemmin joko kreikkalaiseen tai roomalaiseen teatteriin kuin amfiteatteriin.

¹⁵⁹ 1950-luvulla Aallon suunnitelmissa suorastaan vilisi "amfiteattereita": Jyväskylän kasvatustieteellisen korkeakoulun päärakennuksessa (1954–1955) (ulkoilmassa), omassa ateljeerakennuksessa (1954–1956) (ulkoilmassa), Aalborgin taidemuseossa (1958, 1966–1972) (ulkoilmassa) ja Teknillisen korkeakoulun päärakennuksessa (1953–1955, 1960–1964) (sekä sisätilassa että ulkoilmassa).

¹⁶⁰ Vakuutusteknillinen osasto otti laskelmissaan huomioon vanhuusavustuslain vuonna 1952 mukanaan tuoman työ-määrän lisäyksen ja varautui jo siihen, että eläkkeet tulitisiin tulevaisuudessa maksamaan kuukausittain, ei enää neljännesvuosittain (aivan kuten vuodesta 1957 alkaen meneteltiin).

Varojensijoitusosaston tilaohjelma 20.3.1952. AAS.

Lääkintöosaston tilaohjelma 31.3.1952. AAS.

Eläkeasiainosaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

Vakuutusteknillisen osaston tilaohjelma, s. a.. AAS.

suunnitelman pinta-alalaskelmien perusteella hahmoteltua rakennusta oli suurennettava lisätilan saamiseksi. Kesäkuussa 1952 Aalto ilmoittikin rakennuslautakunnalle, että *"sisällyttämällä rakennukseen enemmän sellaisia tiloja, joiden ei voida katsoa kuuluvan maanpäälliseen osaan, sekä eri vaihtoehtoja yhdistelemällä, voidaan rakennuksen pääkerroksen samoin kuin kokonaispinta-alakin saada suuremmaksi kuin alustavasti oli laskettu. - - Myös mahdollisuudet tulevaisuudessa rakentaa lisätiloja täten nousevat.*¹⁶¹ *Rakennuksen ulkonäkö ei myöskään tule huonommaksi".*¹⁶² Toteutetun suunnitelman lähtökohtiin ei lisätilan saamiseksi puututtu, mutta muutoksia tehtiin kaikissa rakennuksen toimistotilaa sisältäneissä osissa;¹⁶³ muutosten jälkeen ei "varsinainen konttorirakennus" enää hahmotu pohjapiirustukseltaan L:n muotoisena kuten kevään 1952 luonnospiirustuksissa.

Pohjapiirustukseltaan kolmionmuotoista I lohkoa oli jo toukokuussa 1952 korotettu kerroksella; kun tämä ei riittänyt vakuutusteknillisen osaston tilantarpeen tyydyttämiseen, oli Minnan Canthin kadun puolelle lisättävä vielä yksi, runkosyvyydeltään II lohkoa vastaava kerros.¹⁶⁴ Marraskuuhun 1952 mennessä päädyttiin kuitenkin siihen, että pohjapiirustukseltaan kolmionmuotoisia avotoimistokerroksia on vain yksi, mutta Minna Canthin kadun puolella keskikäytäväratkaisuun perustuvia toimistokerroksia sen sijaan peräti kolme.¹⁶⁵ Tämä "siipi-rakennus pohjoiseen" saattaa olla Aallon kesäkuussa 1952 mainitsema lisätilojen rakentamismahdollisuus, joka näin tuli käytetyksi jo toteutussuunnitteluvaiheessa.

I lohkon korottamista silmiinpistävämpää oli "pienoistoria" rajanneen, pohjapiirustukseltaan L:n muotoisen paviljongin korvaaminen kesäkuussa 1952 päivätyissä luonnospiirustuksissa III lohkon liittyvällä korkealla siivellä,¹⁶⁶ IV loholla, joka vielä piteni aivan tontin Nordenskiöldinkadun vastaiseen rajaan asti.¹⁶⁷ "Pienoistorin" puolelta tarkasteltuna IV lohko vaikuttaa III lohkon tapaisen "kaskadimuodon" ansiosta todellista korkeuttaan matalammalta. IV lohkon toisessa kerroksessa ei ole lainkaan toimistotilaa, vaan avoin pylväikkö, joten se ei katkaise yhteyttä etuaukiolta "pienoistorille".¹⁶⁸

¹⁶¹ Tämä lisätilojen rakentamismahdollisuus tarkoittanee samaa kuin pinta-alalaskelmissa "tulevaisuusreservinä" mainittu "siipirakennus pohjoiseen"—se ei kuitenkaan jäänyt reserviksi, vaan jouduttiin ottamaan käyttöön jo suunnitteluvaiheessa syksyyn 1952 mennessä.

Pinta-alalaskelma, kevät 1952?. AAS.

¹⁶² Rakennuslautakunnan pöytäkirja 16.6.1952. KELA.

¹⁶³ Tarkkoja lukuja pinta-alan lisäyksestä ei ole käytettävissä. Maaliskuussa 1952 Aalto oli arvioinut "brutto-kerrospinta-alaksi konttoritilana - - ja arkistotilana" noin 11 000+3 000 m²; tästä luvusta puuttui vielä ruokalapaviljongin pinta-ala. Toteutuneessa pääkonttorissa vastaavat luvut olivat 10 842 m²+2 722 m², mutta lisäksi tulivat vielä henkilökunnan tilat 2 994 m², huoltotilat 2 141 m² sekä asunnot 465 m² (yhteensä 18 699 m²).

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.3.1952. KELA.

Huoneistoalalaskelma, liittyy rakennuslupaun KE 145-56-C. HKRVVA.

¹⁶⁴ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1807, 60/1822-1824 (16.6.1952, kesäkuu 1952?). AAM.

Luonnospiirustuksia 60/1825-1828 (kesä 1952?). AAM.

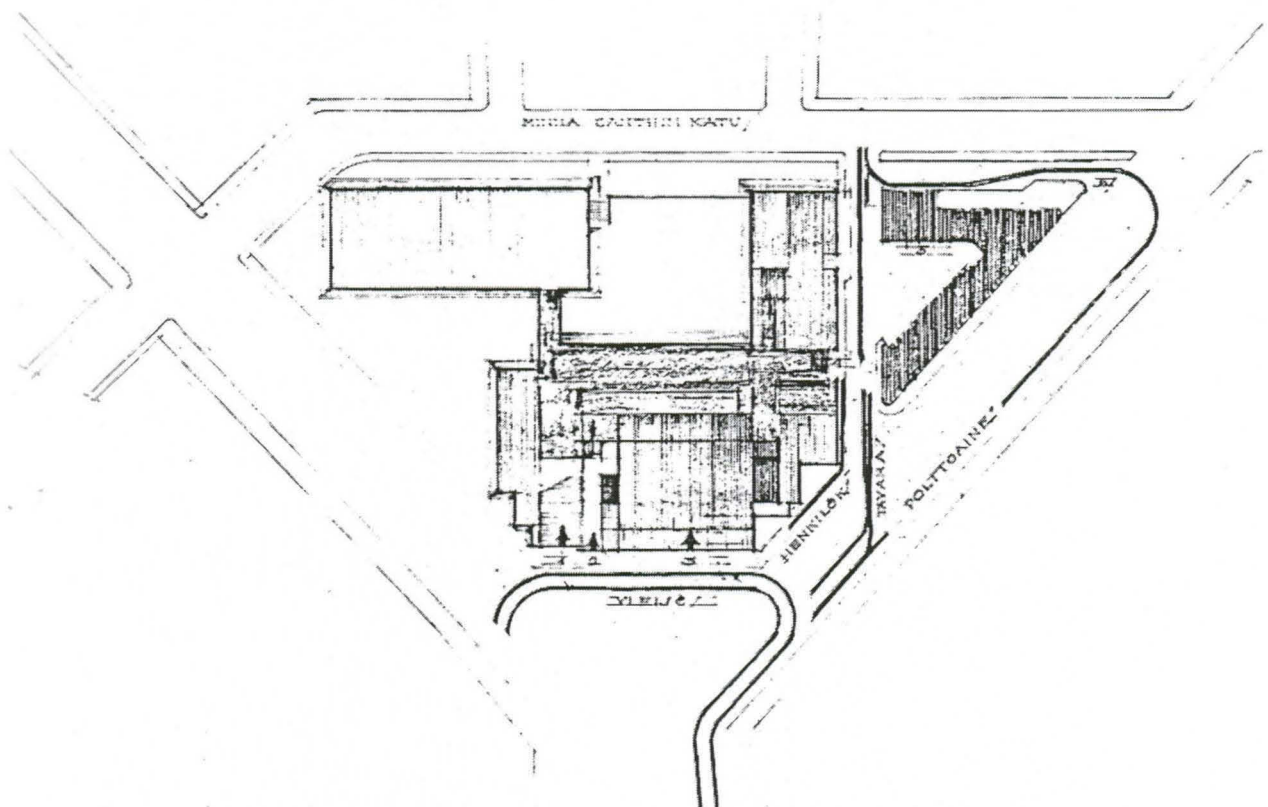
Luonnospiirustus 60/1847 (15.9.1952). AAM.

¹⁶⁵ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustukset 60/1876, 60/1878 (20.11.1952, marraskuu 1952?). AAM.

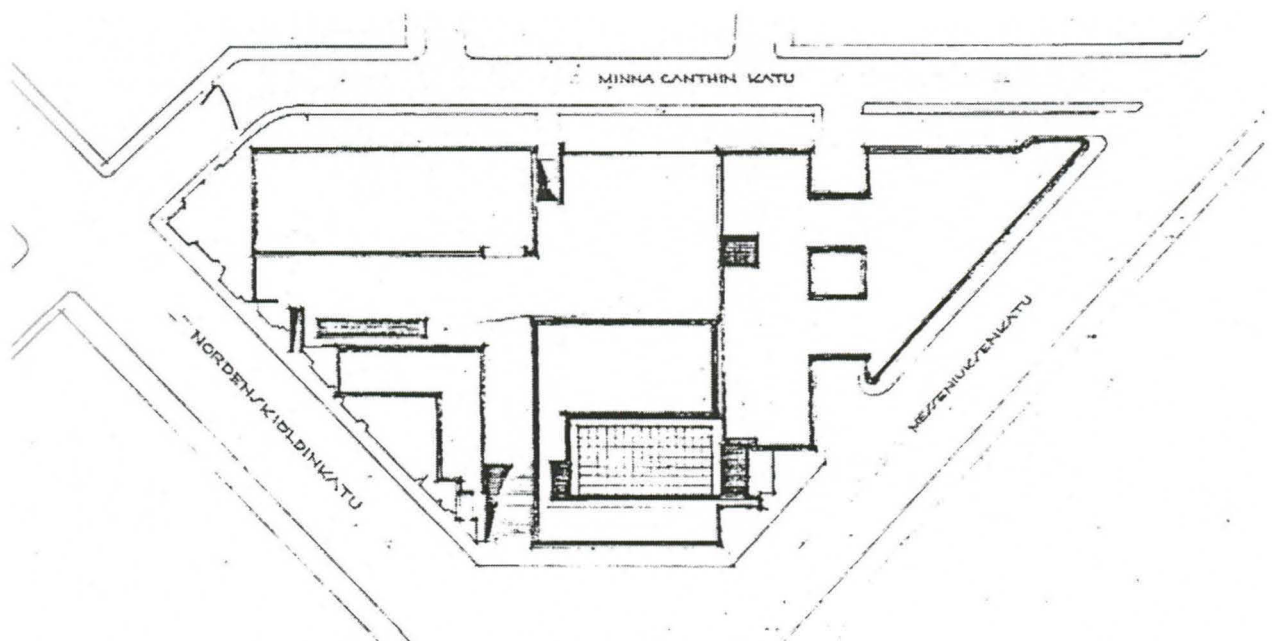
¹⁶⁶ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustukset 60/1807, 60/1822-1824 (16.6.1952, kesäkuu 1952?). AAM.

¹⁶⁷ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustukset 60/1825-1828 (kesä 1952?). AAM.

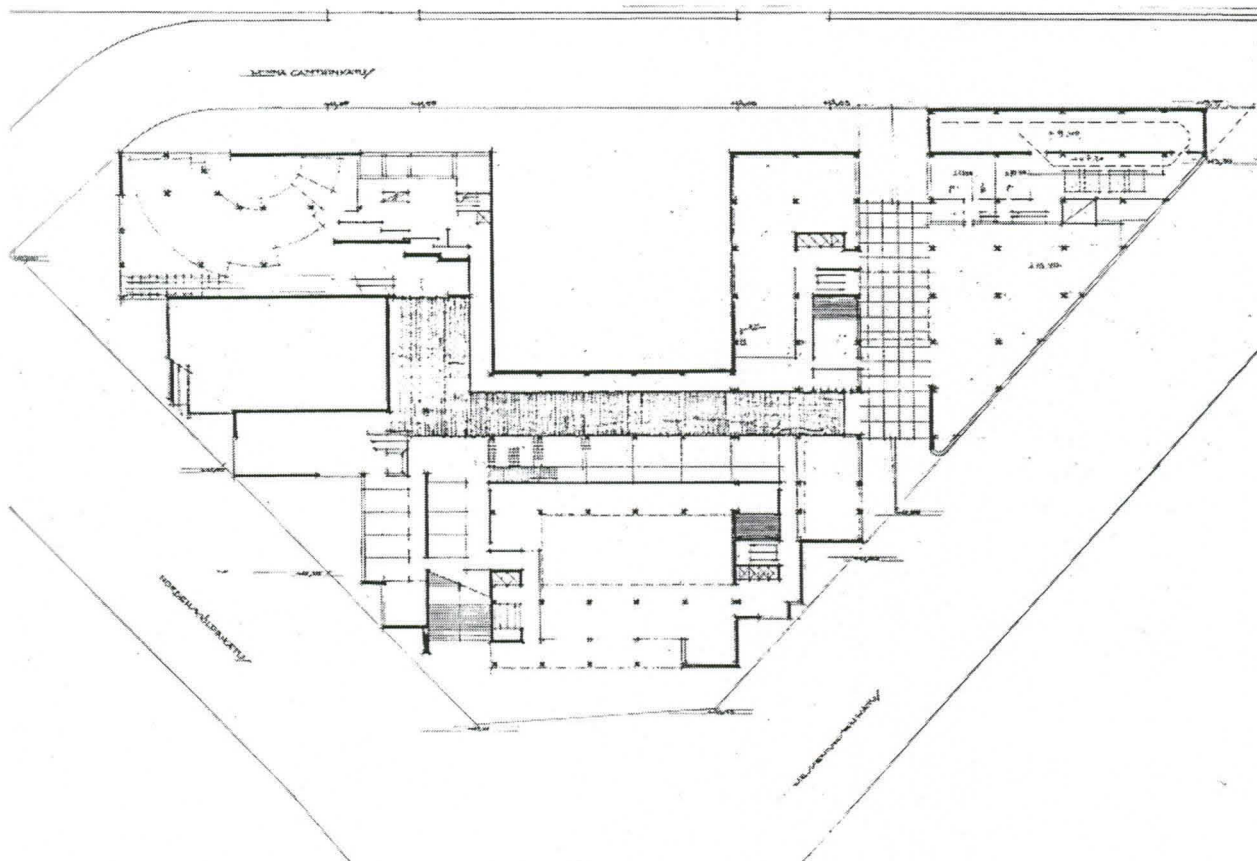
¹⁶⁸ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1874 (20.11.1952). AAM.

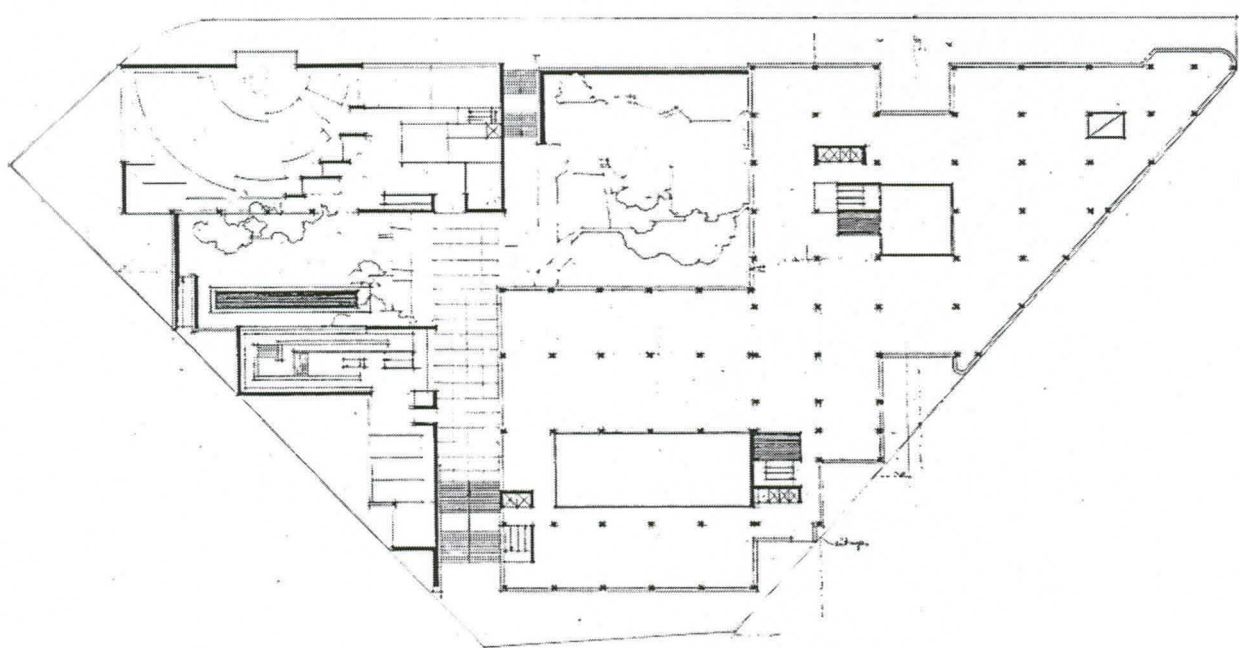
Toteutettu suunnitelma, 1. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1952). (60/1792. AAM.)

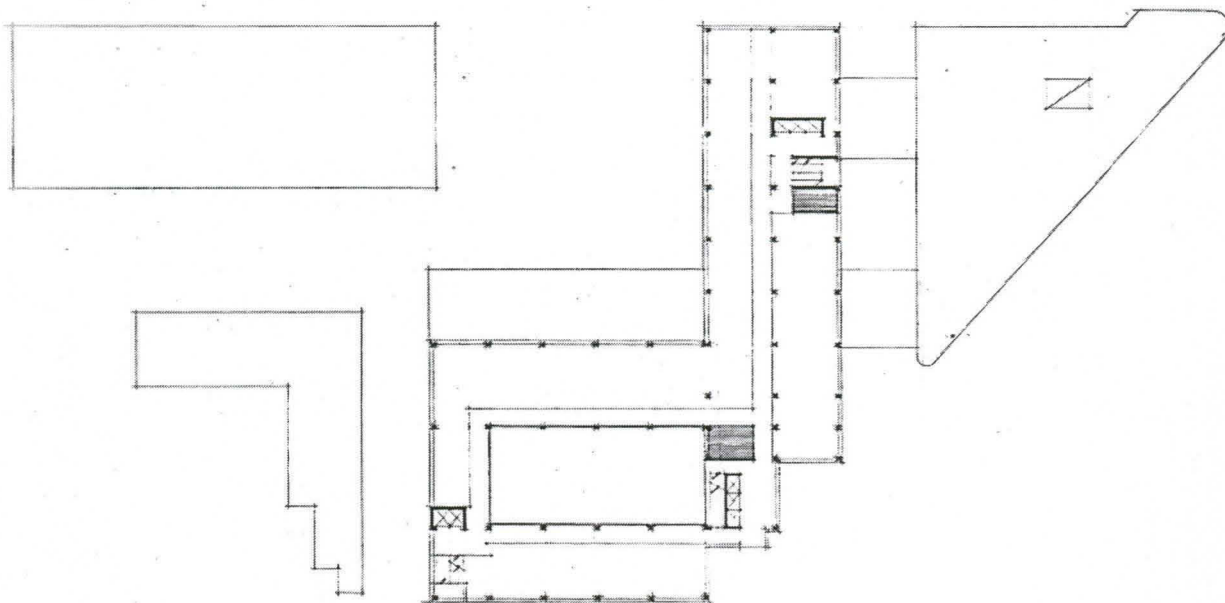
Toteutettu suunnitelma, 2. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1952). (60/1791. AAM.)

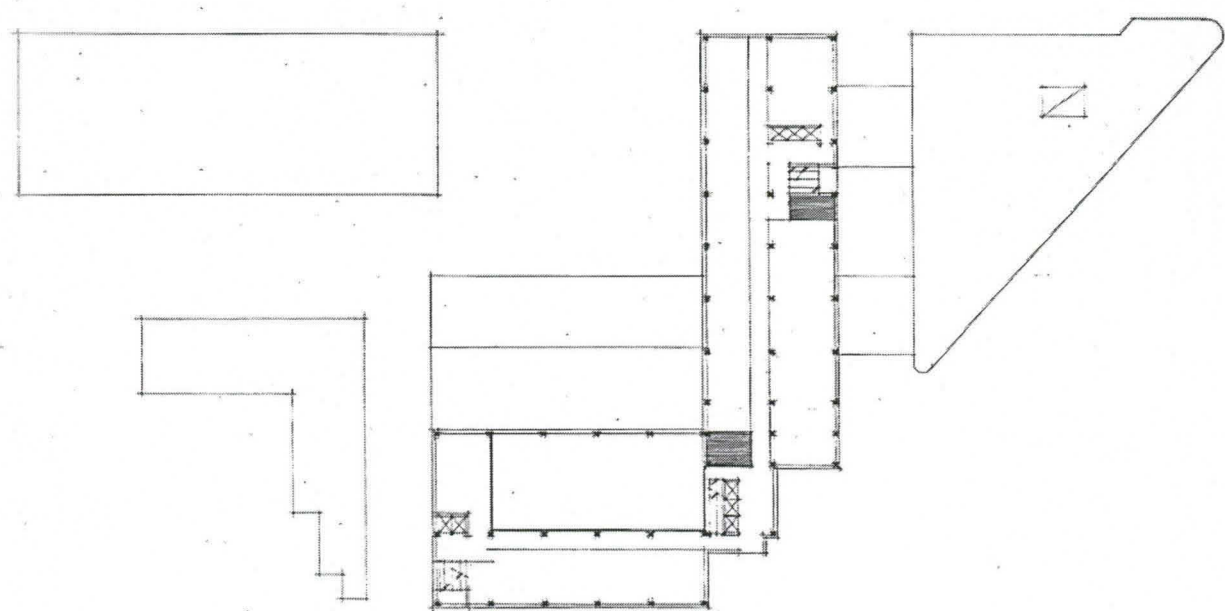
Toteutettu suunnitelma, 1. kerroksen pohjapiirustus (huhtikuu 1952). (60/1814. AAM.)

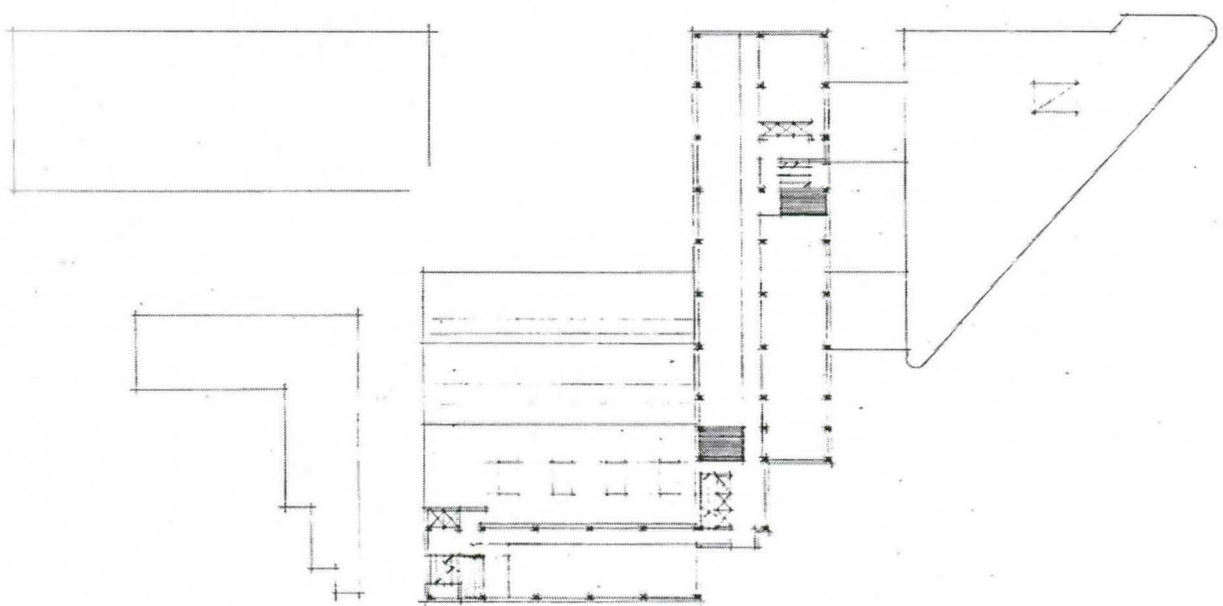
Toteutettu suunnitelma, 2. kerroksen pohjapiirustus (huhtikuu 1952). (60/1813. AAM.)

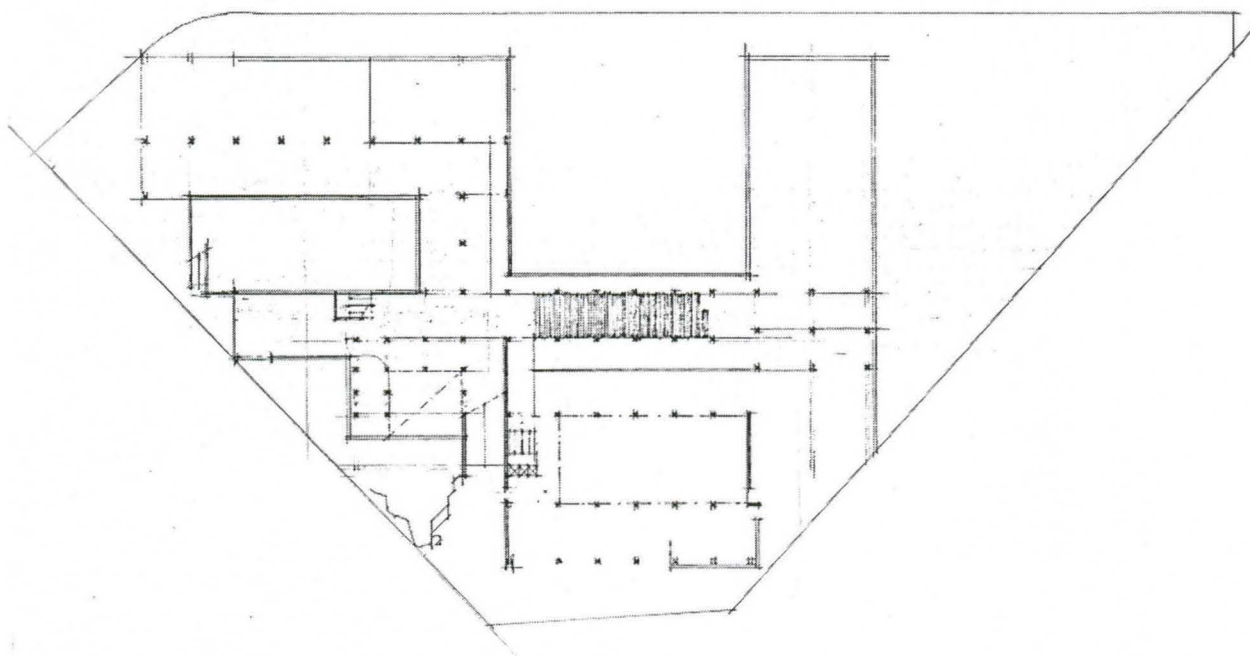
Toteutettu suunnitelma, 3. kerroksen pohjapiirustus (huhtikuu 1952). (60/1816. AAM.)

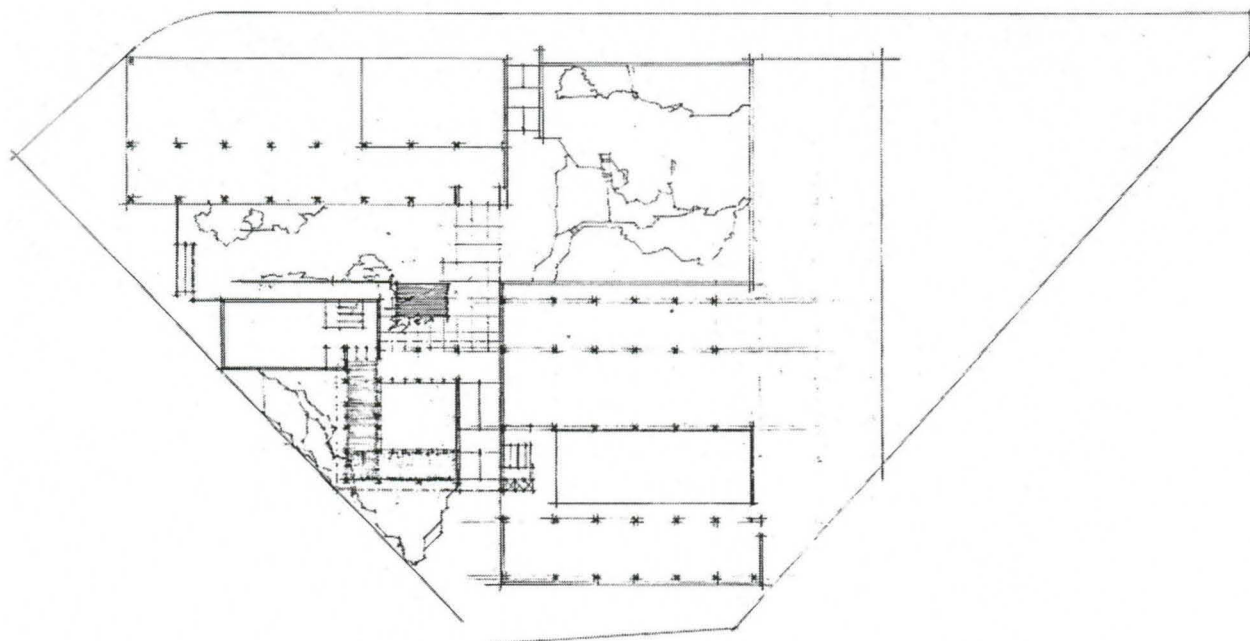
Toteutettu suunnitelma, 4. ja 5. kerroksen pohjapiirustus (huhtikuu 1952). (60/1818. AAM.)

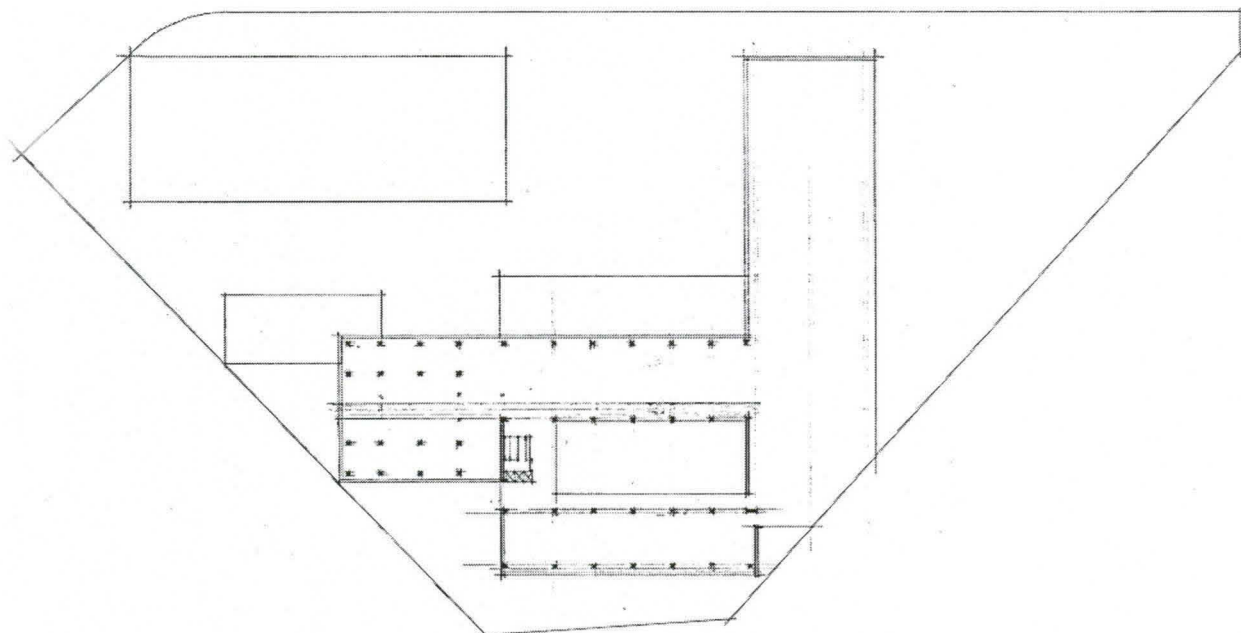
Toteutettu suunnitelma, 6. kerroksen pohjapiirustus (huhtikuu 1952). (69/1820. AAM.)

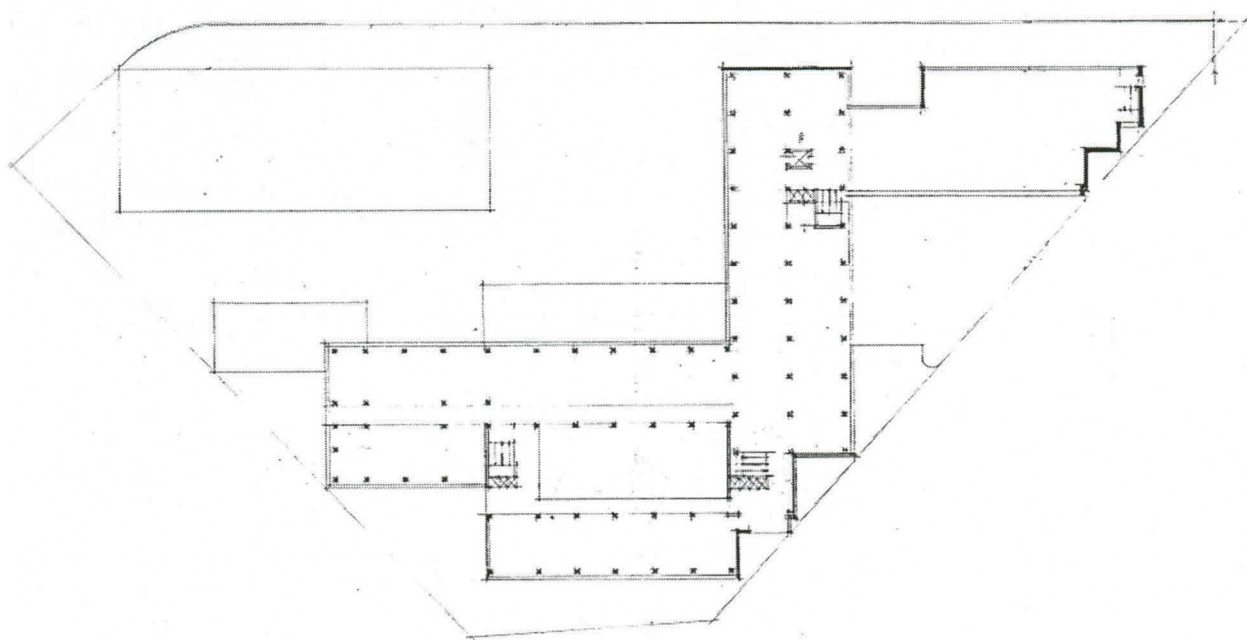
Toteutettu suunnitelma, 1. kerroksen pohjapiirustus (kesäkuu 1952?). (60/1823. AAM.)

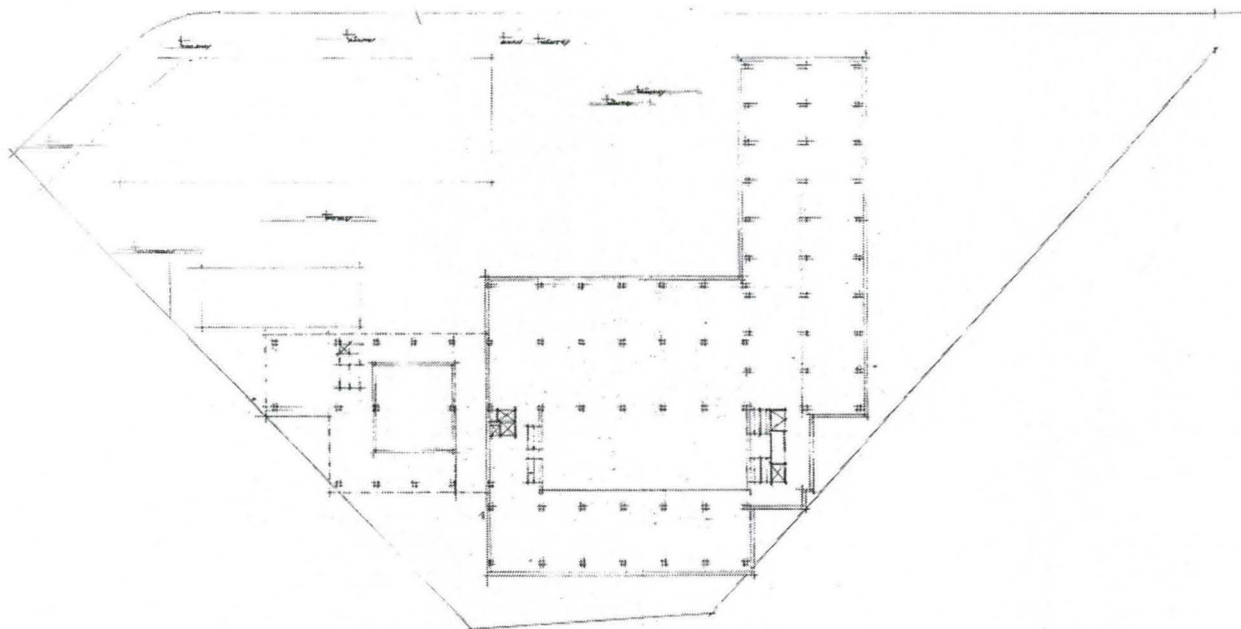
Toteutettu suunnitelma, 2. kerroksen pohjapiirustus (kesäkuu 1952?). (60/1823. AAM.)

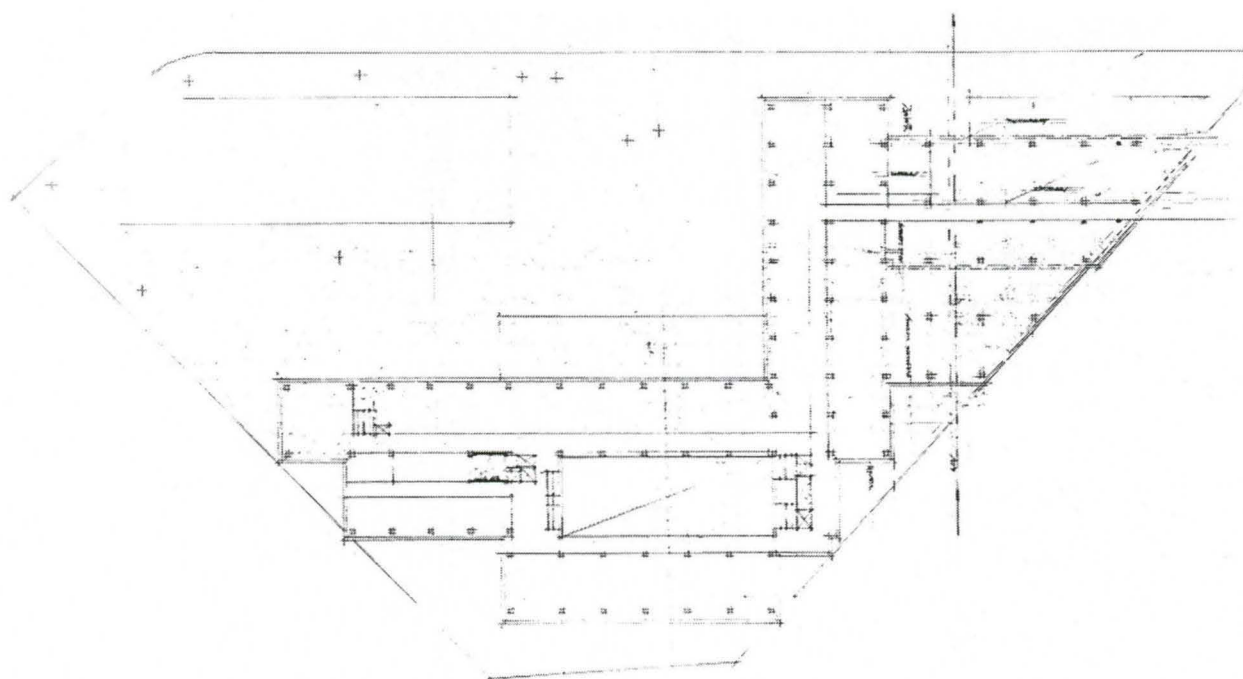
Toteutettu suunnitelma, 3. kerroksen pohjapiirustus (kesäkuu 1952?). (60/1824. AAM.)

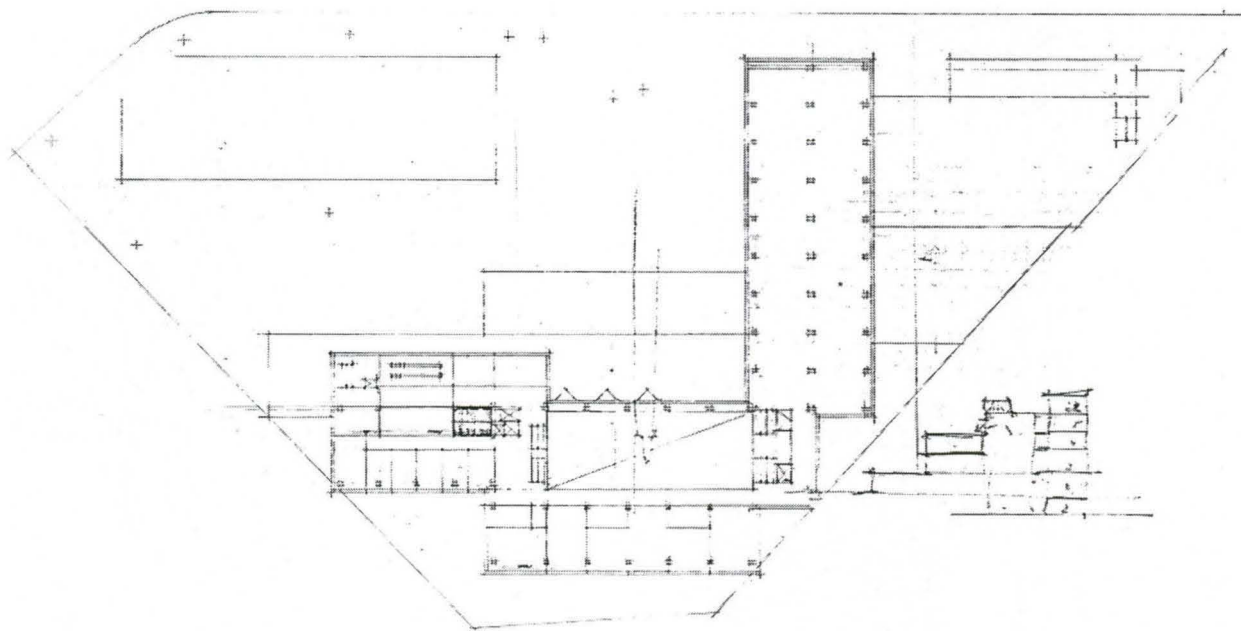
Toteutettu suunnitelma, 4. kerroksen pohjapiirustus (kesäkuu 1952?). (60/1807. AAM.)

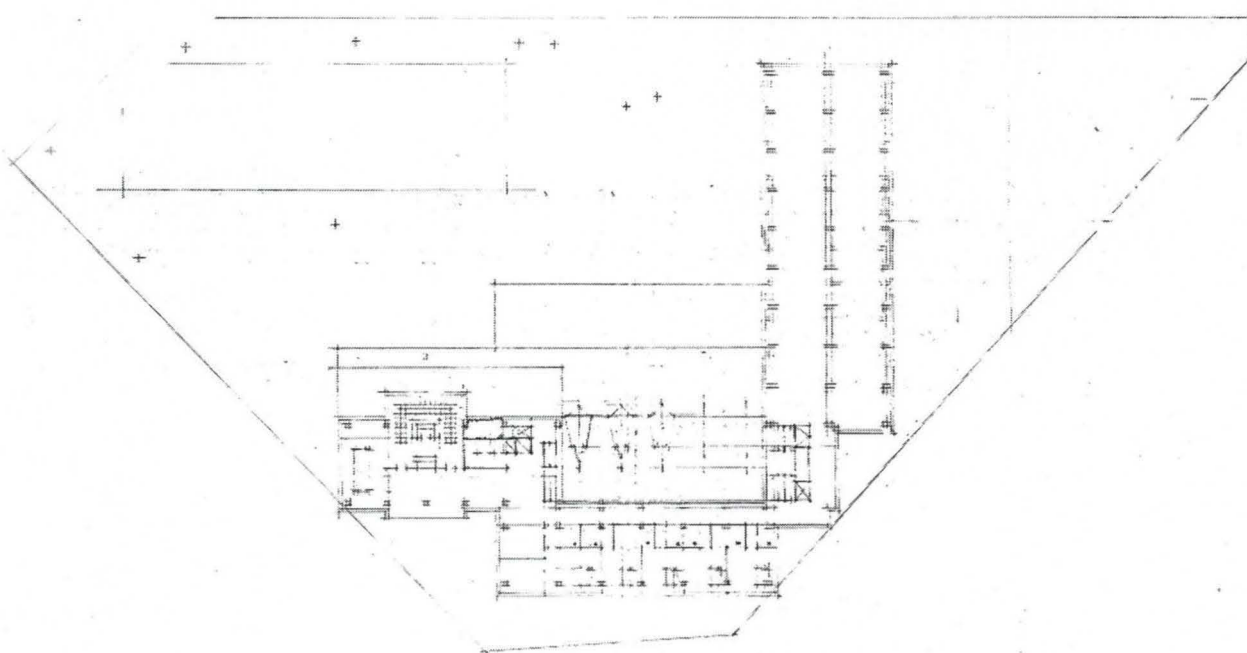
Toteutettu suunnitelma, 2. kerroksen pohjapiirustus (kesä 1952?). (60/1828. AAM.)

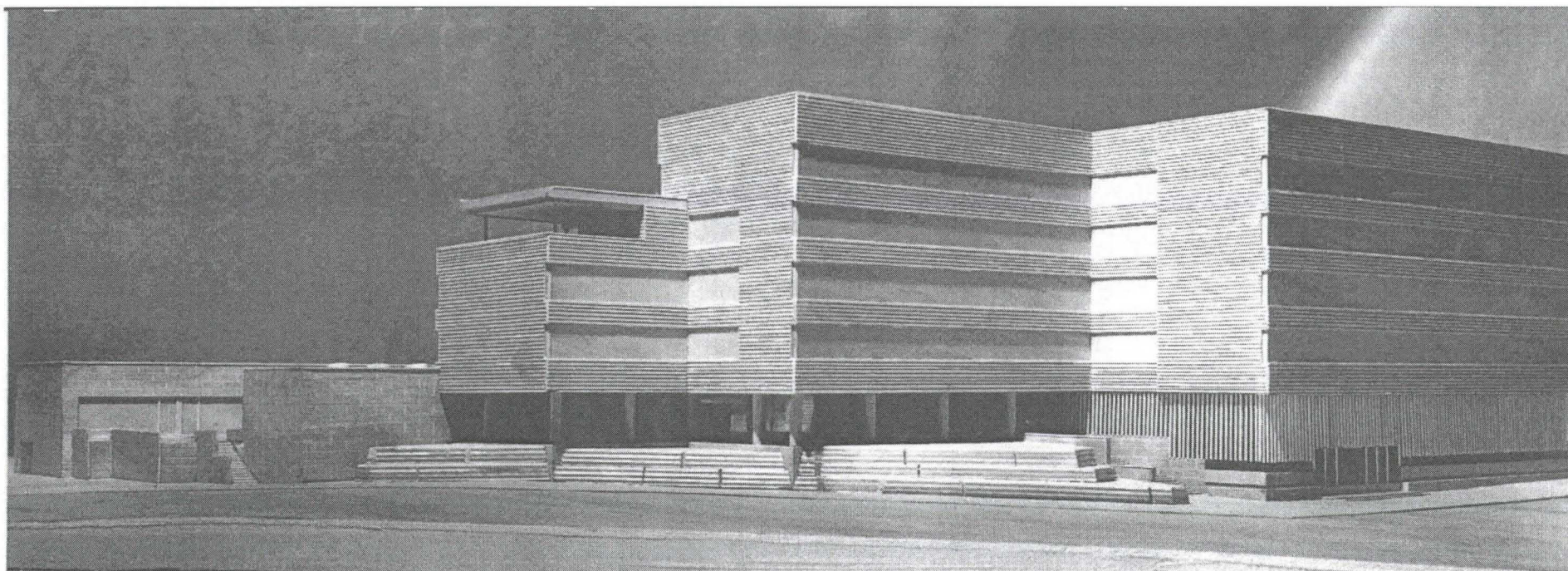
Toteutettu suunnitelma, 3. kerroksen pohjapiirustus (kesä 1952?). (60/1827. AAM.)

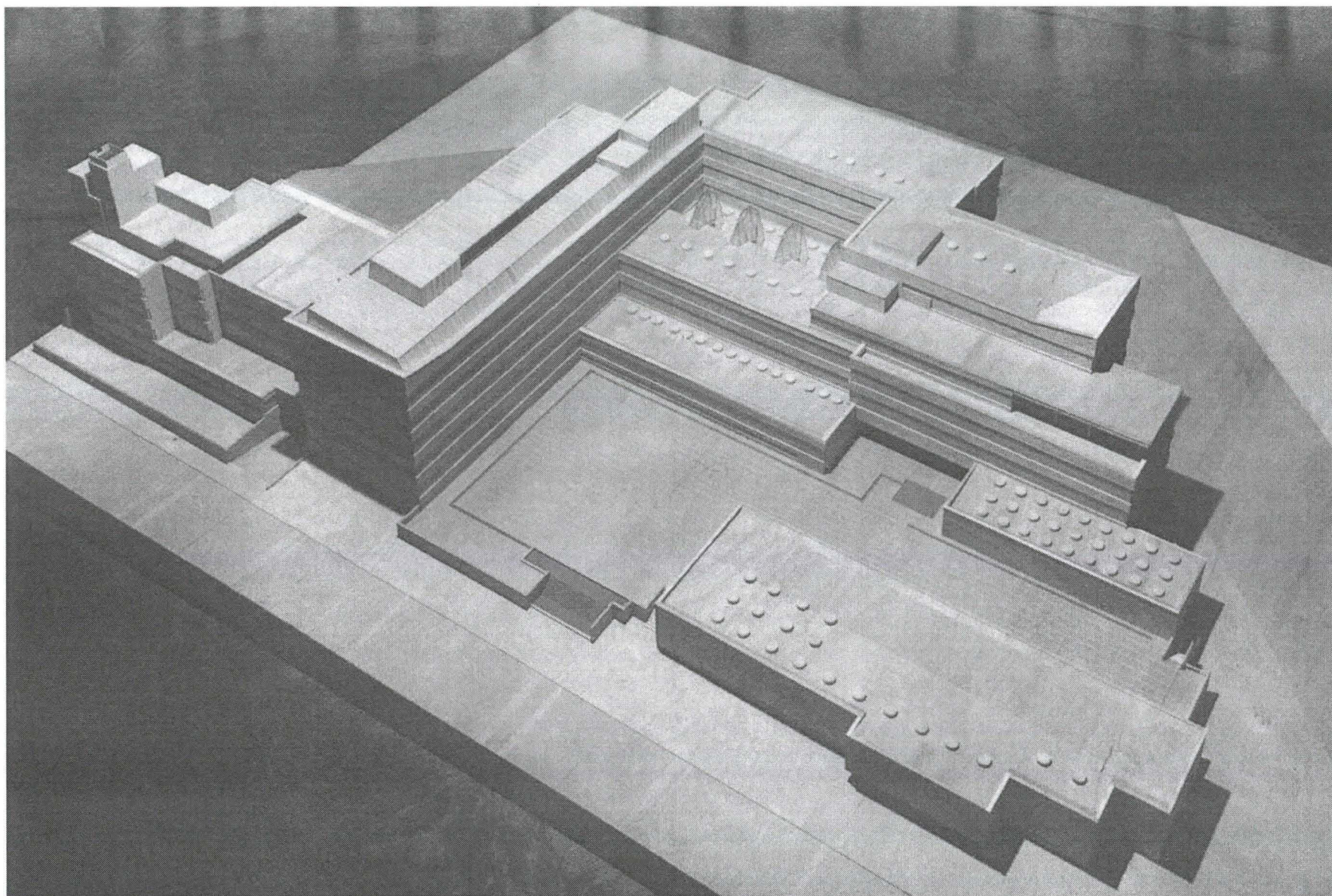
Toteutettu suunnitelma, 4. kerroksen pohjapiirustus (kesä 1952?). (60/1826. AAM.)

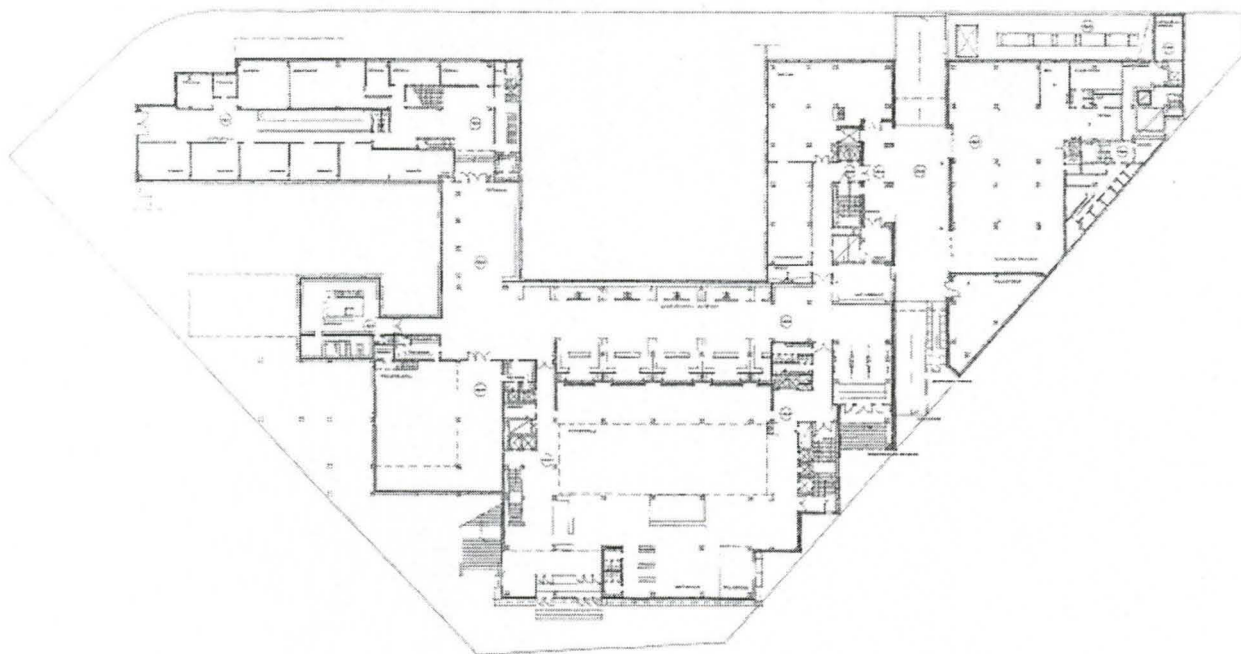
Toteutettu suunnitelma, 6. kerroksen pohjapiirustus (kesä 1952?). (60/1825. AAM.)

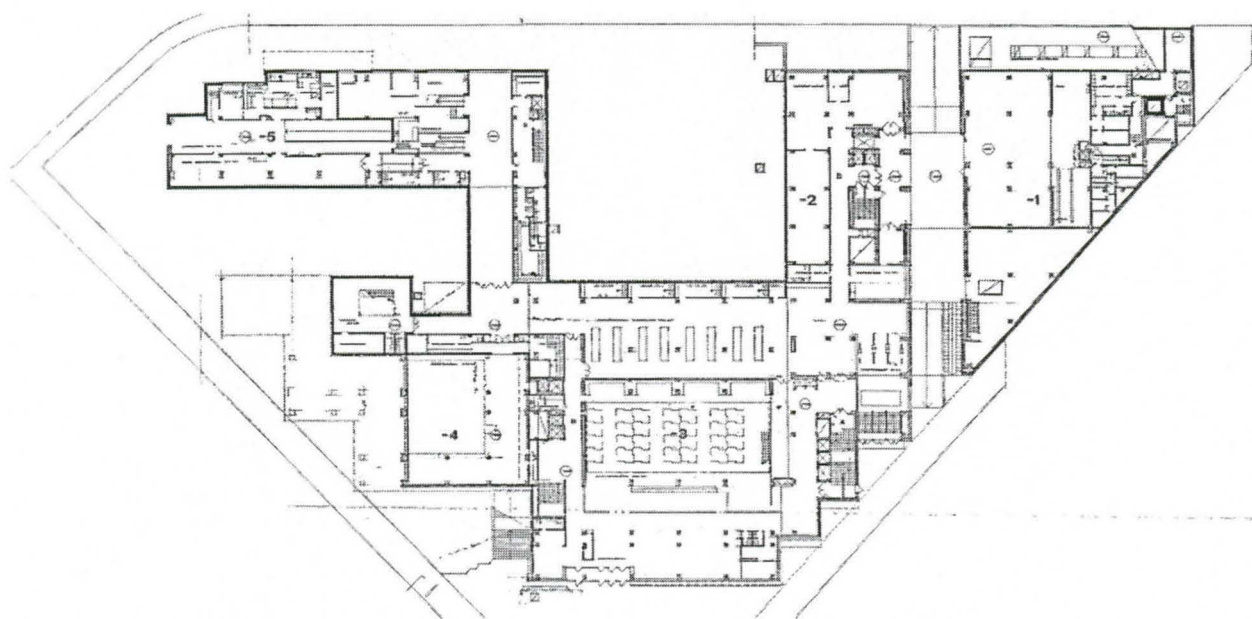
Toteutettu suunnitelma pääpiirustusvaiheessa, pienoismalli. (AAA101070A. AAM.)

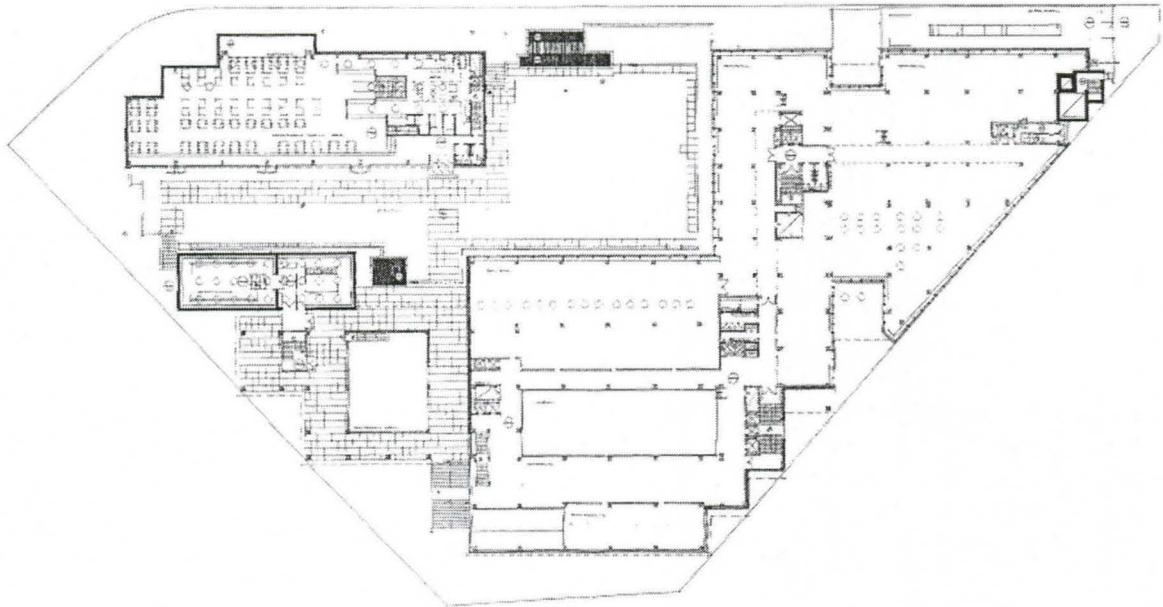
Toteutettu suunnitelma pääpiirustusvaiheessa, pienoismalli. (AAA101071. AAM.)

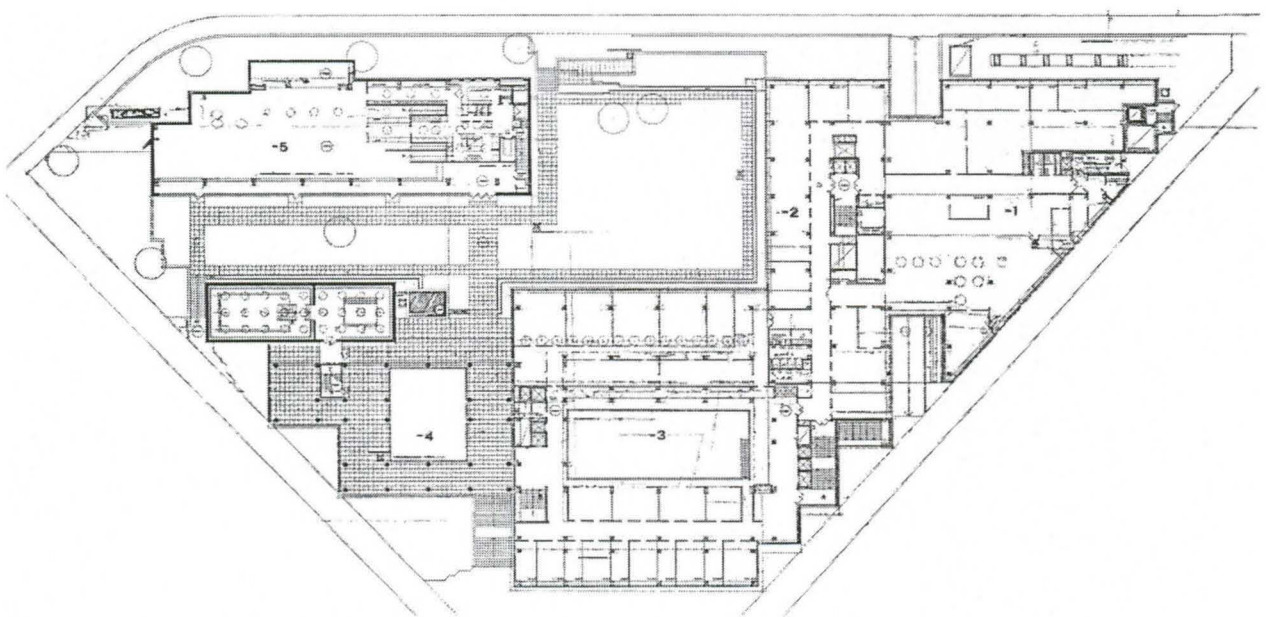
Pääpiirustukset, 1. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1903. AAM.)

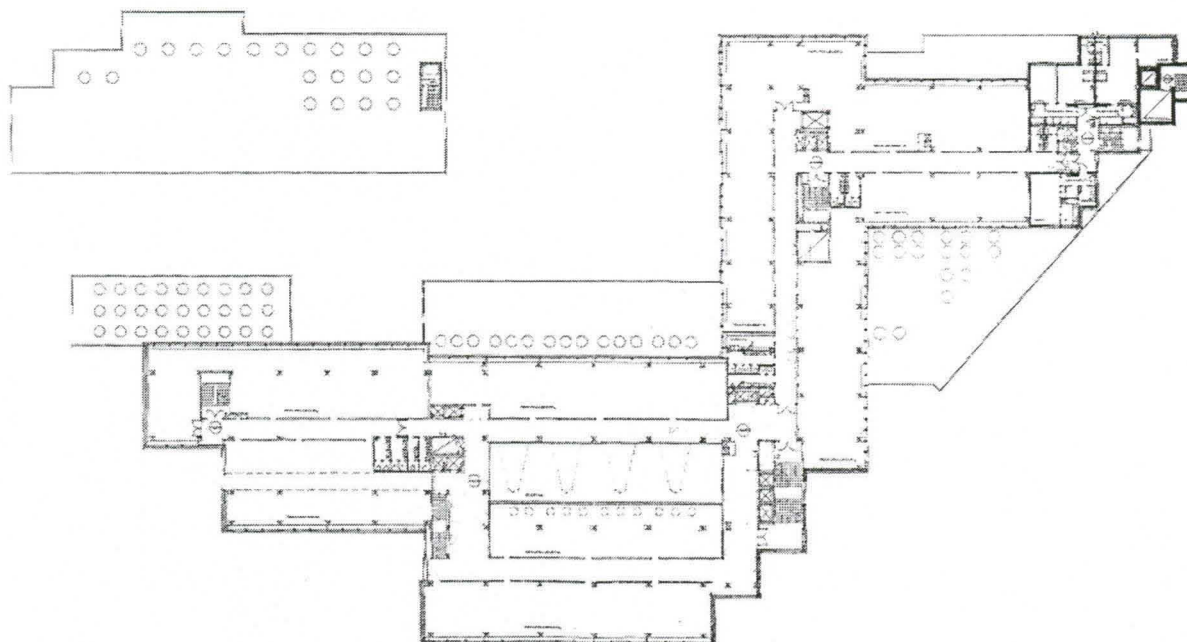
Korjatut pääpiirustukset, 1. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1904. AAM.)

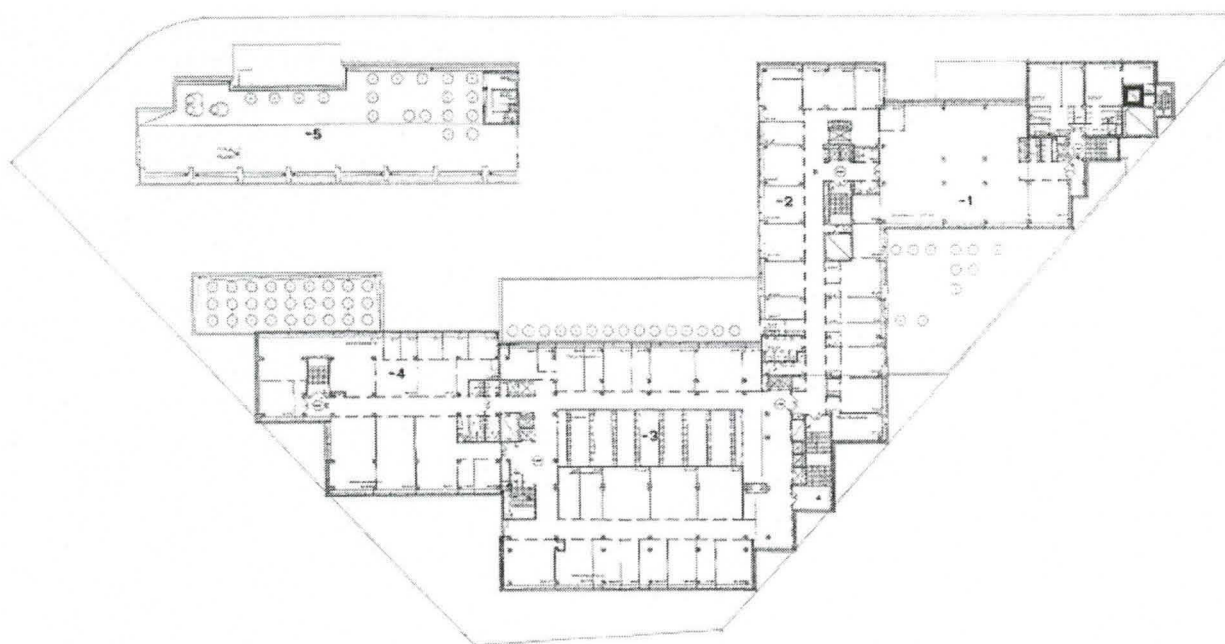
Pääpiirustukset, 2. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1908. AAM.)

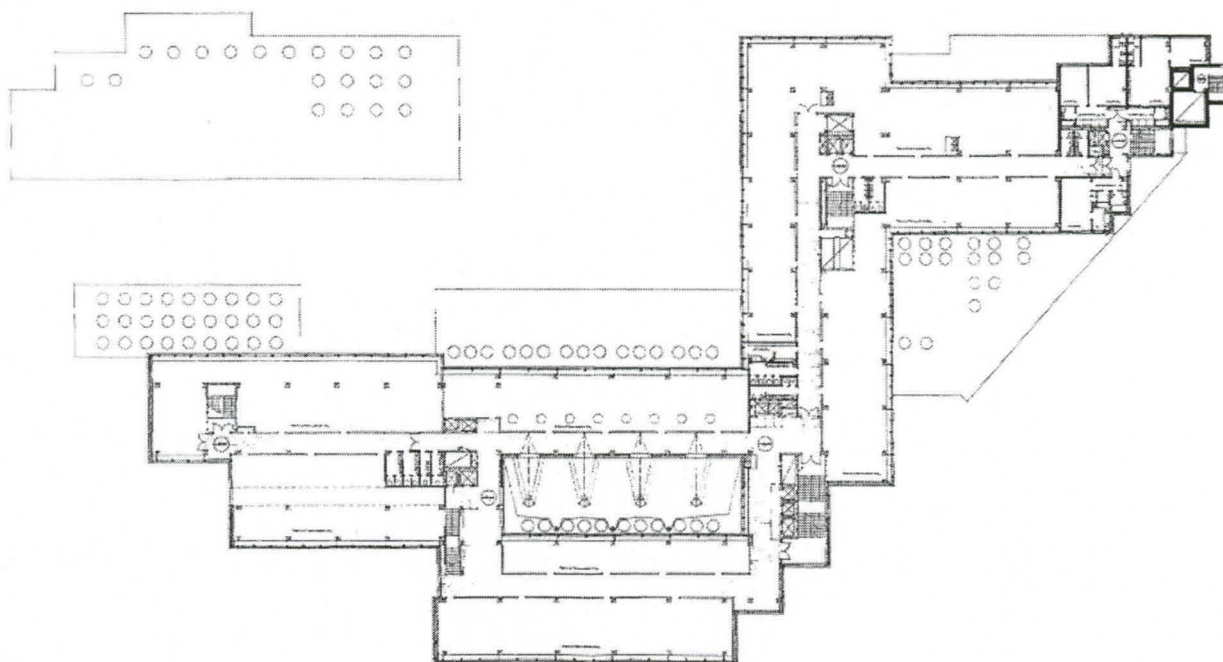
Korjatut pääpiirustukset, 2. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1909. AAM.)

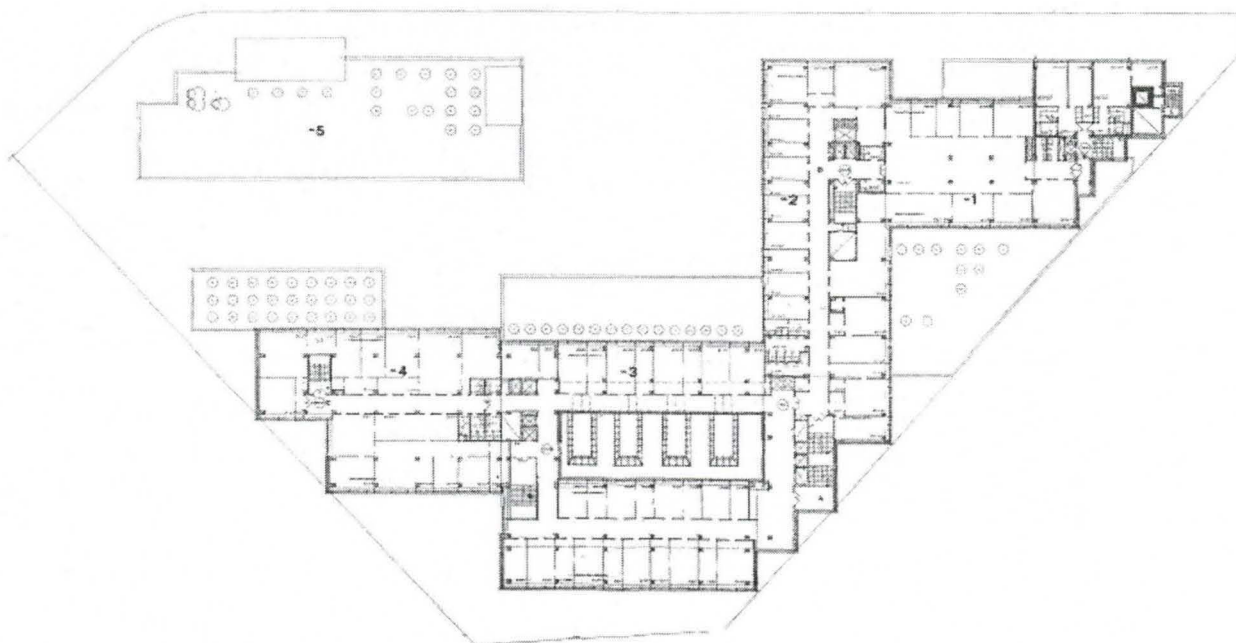
Pääpiirustukset, 3. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1913. AAM.)

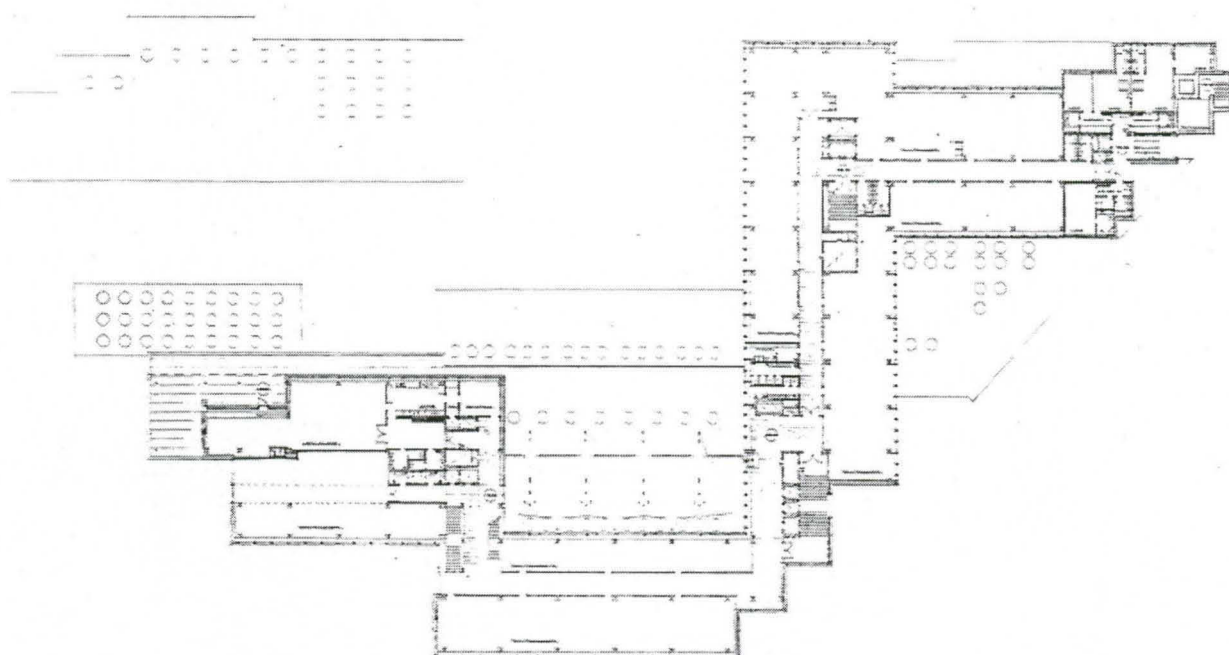
Korjatut pääpiirustukset, 3. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1914. AAM.)

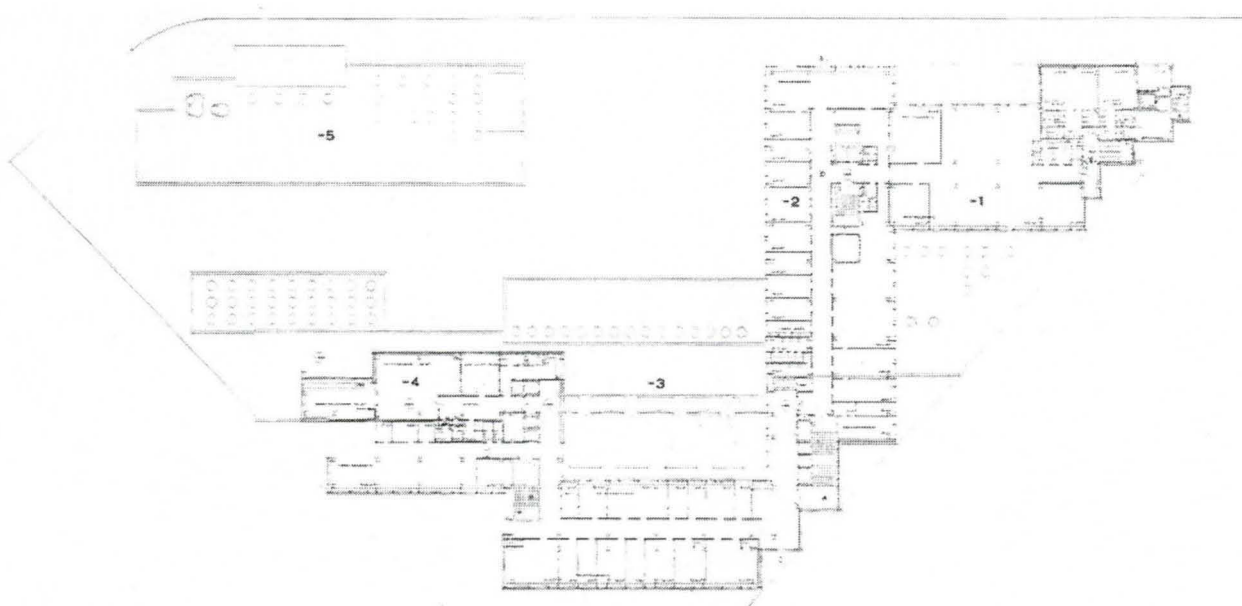
Pääpiirustukset, 4. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1916. AAM.)

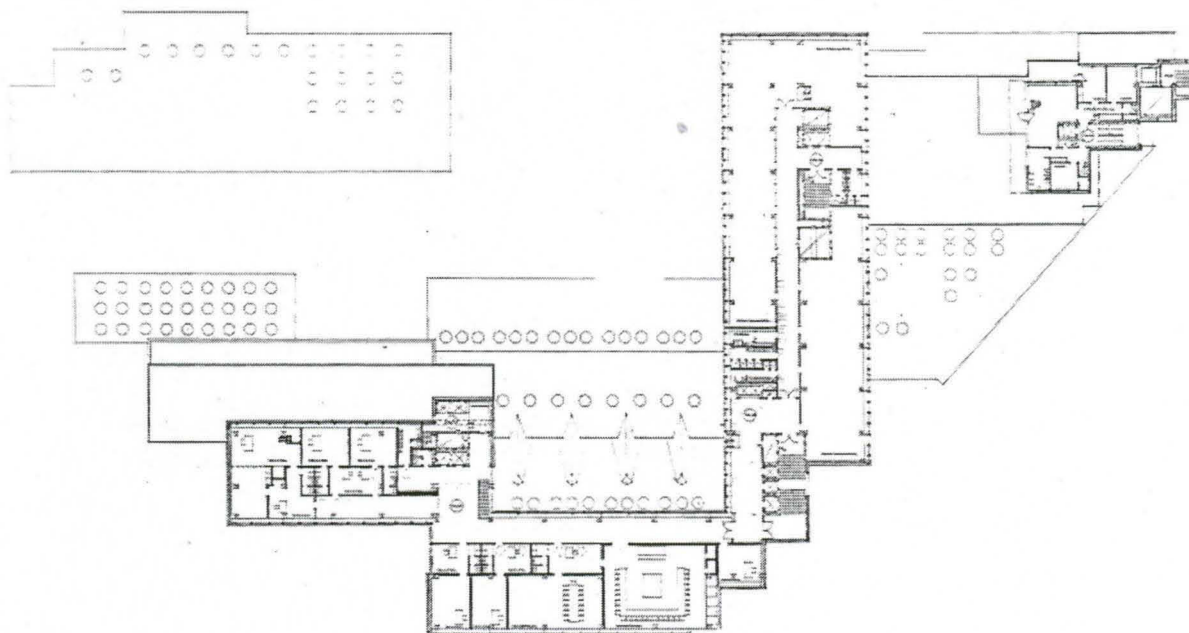
Korjatut pääpiirustukset, 4. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1917. AAM.)

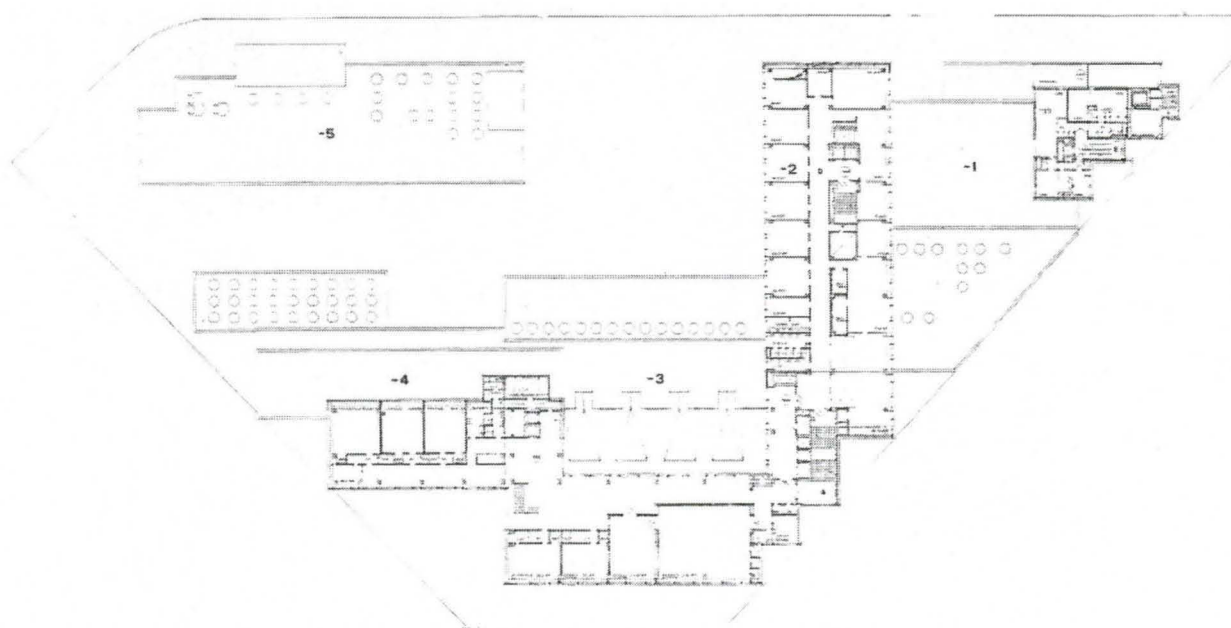
Pääpiirustukset, 5. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1919. AAM.)

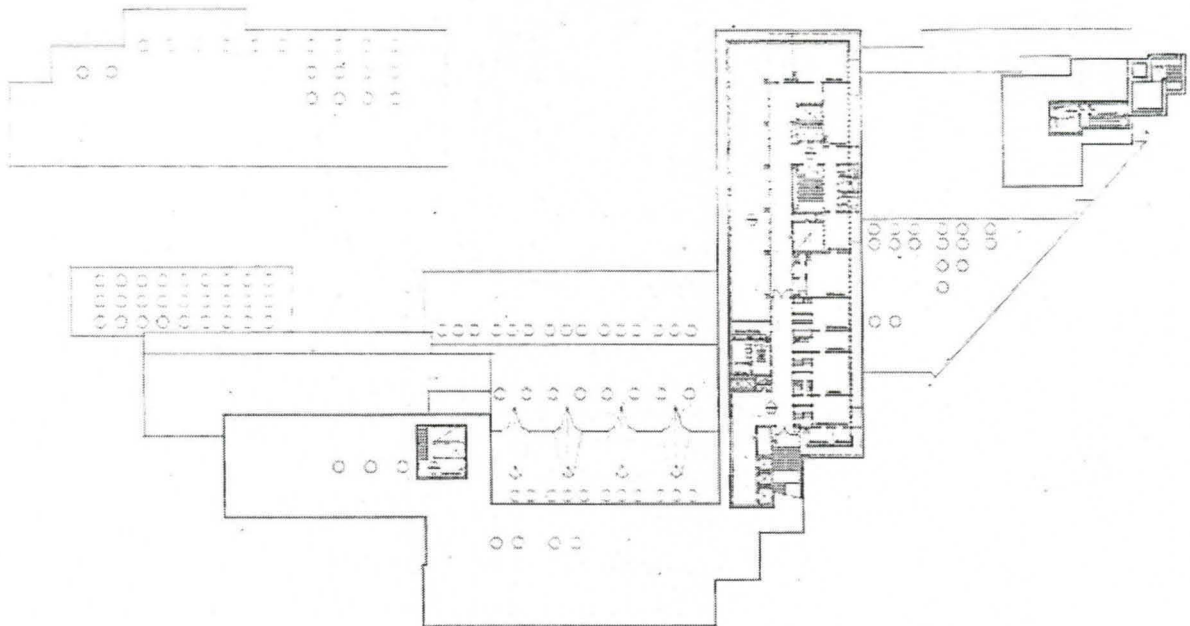
Korjatut pääpiirustukset, 5. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1920. AAM.)

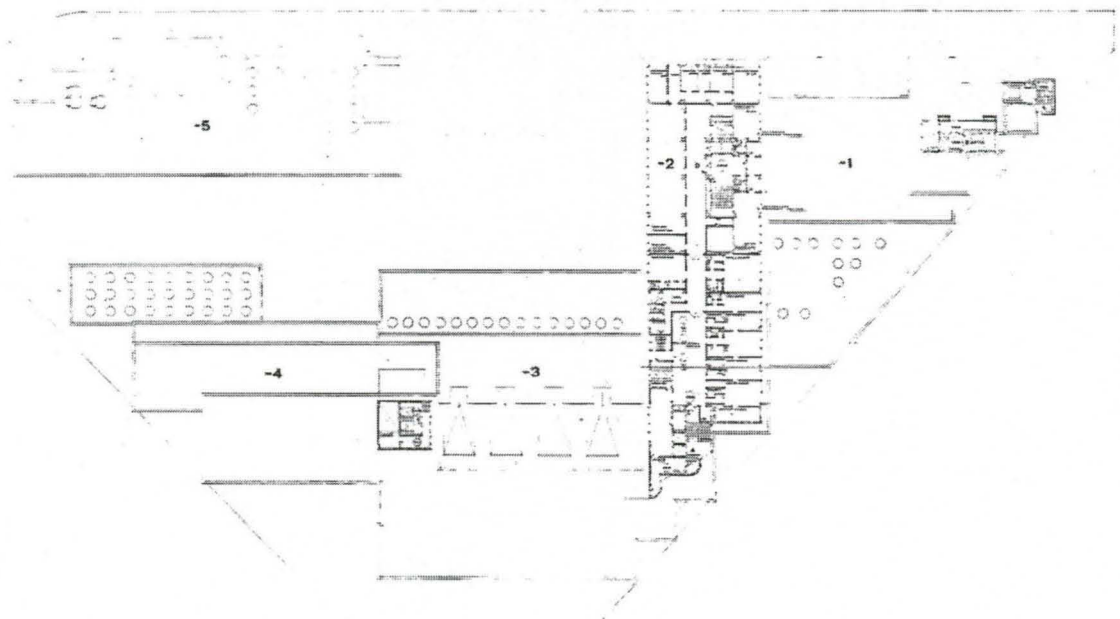
Pääpiirustukset, 6. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1922. AAM.)

Korjatut pääpiirustukset, 6. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1923. AAM.)

Pääpiirustukset, 7. kerroksen pohjapiirustus (maaliskuu 1953). (60/1925. AAM.)

Korjatut pääpiirustukset, 7. kerroksen pohjapiirustus (tammikuu 1956). (60/1926. AAM.)

"Konttorimaisema"

Aallon mukaan toimistotilaa sisältävä "rakennuksen päärunko on [—I, II, III ja IV lohkot—] - - kireästi rationalisoitu, työtehoa ja rakennusekonomiaa silmällä pitäen. Rakennuksen portaittain laskeva 'kaskadimuoto' tekee mahdolliseksi kullakin osastolla juuri sellaiset leveydet ja korkeudet, jotka suoranaisesti liittyvät työtehoon, konesijoitteluun, rakennuksen sisäiseen liikennesysteemiin jne."¹⁶⁹

Rationalisointi taisi kuitenkin olla laadultaan rakennustaiteellista. Kansaneläkelaitoksen näkökulmasta oli " - - negatiivisina puolina otettava huomioon, että huonesyvyys useissa kohdin rakennusta on niin suuri, että se paikoitellen vaikeuttaa tilojen tehokasta käyttöä henkilökunnan työpaikoiksi. Niin ikään on rakennuksen pilarijärjestelmä, joka tosin lienee ilmanvaihto- ja lämpöteknilliseltä kannalta välttämätön, omiaan haittaamaan kaluston sijoitusta ja tilojen tehokasta käyttöä."¹⁷⁰ Kantavaa runkoa jopa samassa lohkossa vaihtelevine pilariväleineen (sekä vastaavasti mitoiltaan vaihtelevine palkkeineen ja laattoineen)¹⁷¹ ja monimuotoisine yksityiskohtineen¹⁷² on vaikea pitää "rakennusekonomiankaan" kannalta erityisen rationaalisena.

Se mikä "työtehossa ja rakennusekonomiassa" ehkä hävittiin, "konttorimaiseman" vaihtelevuudessa kyllä voitettiin. Edes käytäväverkosto ei polveilunsa ansiosta muodostu yksitoikkoiseksi; III lohkon Helsingin piiritoimistoa ympäröivät käytävät ovat kerroksesta toiseen vaihtuvine valaistusolosuhteineen ja näkymineen suorastaan jännittäviä.

Pääpiirustuksissa toimistotilat oli erotettu käytävistä pysyviksi aiotuun muuratuun seinin, mutta siirrettävin väliseinän toteutettavaksi aiottua huonejakoa¹⁷³—tai sen vaikutusta julkisivuihin—ei vielä tuolloin liene kovin perusteellisesti tutkittu. Kesän ja syksyn 1953 kuluessa päädyttiin ratkaisuun, jossa kukin pilariväli oli mahdollista jakaa epäsymmetrisesti kahtia pienemmäksi ja suuremmaksi toimistohuoneeksi¹⁷⁴—jakoon varauduttiin sijoittamalla jokaiseen pilariväliin kaksi käytävien ja toimistohuoneiden välistä ovea. Jako oli tietenkin mahdollinen muutenkin kuin pilariväleittäin—ja tätä mahdollisuutta myös käytettiin hyväksi—, mutta tällöin toimistohuoneiden keskelle sattuneet pilarit kyllä olivat "omiaan haittaamaan kaluston sijoitusta ja tilojen tehokasta käyttöä". Väliseinistä ei tullut siirrettäviä sanan varsinaisessa merkityksessä,

¹⁶⁹ Kansaneläkelaitos, toimitalo, s. a.. AAS.

¹⁷⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 14.4.1954. KELA.

"Pilarijärjestelmän" epäedullisuuteen oli kiinnitetty huomiota jo aiemmin: " - - pilareita saattaa huonejärjestelyistä riippuen jäädä väliseinien ulkopuolelle, jolloin ne hukkatiloja aiheuttaen haittaavat kalustusta ja vaikeuttavat siivousta". Yleissihteeri Saarisen ja osastopäällikkö Niemisen muistio 15.9.1952, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 8.10.1952 liitteenä. KELA.

¹⁷¹ Esimerkiksi IV lohkossa pilarivälit (ja vastaavasti palkkien ja laattojen mitat) ovat erityisen epäsuunnitelliset 1. kerroksen voimistelusalin vuoksi.

¹⁷² Esimerkkinä mainittakoon julkisivujen rintamuureja kantavat leukapalkit viisteineen.

¹⁷³ Yleissihteeri Saarisen ja osastopäällikkö Niemisen muistio 15.9.1952, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 8.10.1952 liitteenä. KELA.

¹⁷⁴ Arkkitehtitoimisto Aallon muistio toimitalon maistraattipiirustuksiin työpiirustusvaiheen aikana suoritetuista tarkistuksista ja täsmennyksistä 14.12.1953, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 14.12.1953 liitteenä. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Huonejakokaavioita 60/2964, 60/2994 (4.7.1953). AAM.

vaan vain kevytrakenteisia, *"joiden siirrettävyydelle ei ole syytä antaa ratkaisevaa merkitystä"*.¹⁷⁵ Ne koottiin usein sisäikkunoin varustetuista puurunkoisista, vanerilevytetyistä *"lamelleista"*, jotka avosaumoineen selvästi erottuivat pysyviksi suunnitelluista muuratuista seinistä.¹⁷⁶

Hierarkia *"konttorimaisemassa"* ilmeni huippua kohden lisääntyvänä yksityisyytenä. Toimistoapulaiset työskentelivät toimistohuoneissa, jotka oli visuaalisesti *"ketjutettu"*; *"lamelli-seinien"* sisäikkunoista saattoi nähdä jopa kymmenen huoneen läpi lohkon päästä päähän.¹⁷⁷ Toimistopäälliköiden huoneiden *"lamelliseinistä"* sisäikkunat puuttuivat. Osastopäälliköt puolestaan saivat ympärilleen muuratut väliseinät, jotka soivat paitsi visuaalista, myös akustista yksityisyyttä.¹⁷⁸ (Näistä jälkimmäinen edelleen korostui III ja IV lohkojen 6. kerroksen johtajien huoneissa, joita käytävistä erottivat eteis- ja komerovyöhykkeet ja toisistaankin kaksinkertaiset, muuratut väliseinät.)

¹⁷⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.12.1954. KELA.

¹⁷⁶ Pysyvien ja mahdollisesti siirrettävien seinien ero ei ollut vain rakennustekninen detalji, vaan sillä oli tärkeä merkitys tilallisen logiikan kannalta: kun siirrettävät seinät selvästi erottuivat pysyvistä, hahmottuivat samalla rajat, joissa niiden siirtäminen oli mahdollista. Ero on yhtä johdonmukaisesti artikuloitu mm. Teknillisen korkeakoulun pääarakennuksessa. PENTTILÄ: Teknillisen korkeakoulun pääarakennus ja kirjasto, s. 97, 103.

PIIRUSTUKSIA: Työpiirustuksia 60/2309, 60/2310, 60/2316, 60/2521 (6.6.–19.9.1955). AAM.

¹⁷⁷ Esimerkiksi III lohkon 2. ja 4. kerroksessa.

¹⁷⁸ Tässä esitetty tulkinta perustuu muutamiiin pohjapiirustuksiin, joissa toimistohuoneiden haltijat on mainittu nimeltä. PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/2957, 60/2959 (14.4.1955). AAM.

"Konttorimaisemaa" I lohkon 3. kerroksessa (1950-luvun loppu?). (KELA.)

Käytävä II lohkon 6. kerroksessa (1950-luvun loppu?). (KELA.)

"Konttorimaisemaa" III lohkon 2. kerroksessa "pienoistornin" puolella (1950-luvun loppu?). (1163. KELA.)

"Konttorimaisemaa" IV lohkon 5. kerroksessa (1959). (1399. KELA.)

Hallituksen "konttorimaisema" sekä valtuutettujen ja hallituksen kokoushuoneet

Erityistä huomiota rakennuslautakunta kiinnitti tietenkin III ja IV lohkoihin 6. kerroksessa. Kesällä 1952 laadituissa luonnospiirustuksissa¹⁷⁹ oli III lohkon sijoitettu johtajien huoneet niihin liittyneine neuvottelu- ja sihteerien huoneineen, IV lohkon sivukäytävien varrelle puolestaan kokoushuoneet. Suurempi, valtuutettujen käyttöön tarkoitettu kokoushuone¹⁸⁰ työntyi "pienoistorin" puolella osin rungon ulkopuolelle; käytävä taas laajeni sen kohdalla Mannerheimintien puoleisesta julkisivusta ulkonevaksi odotustilaksi. Pohjapiirustusten perusteella sekä valtuutettujen että hallituksen kokoushuoneet olivat ikkunattomat; päivänvaloa voi arvella saadun kattoikkunoista. Syyskuussa 1952 rakennuslautakunta päätti, että "kokoushuoneita varten rakennuksen runkoon suunnitellut lisäykset jäävät pois ja kustannukset tältä osalta tulevat halvemmiksi".¹⁸¹ Kun kokous- ja johtajien huoneita käsiteltiin julkisivuissa samalla tavalla, ei mikään estänyt vaihtamasta niiden paikkoja pääpiirustuksissa. Tämän jälkeen laajennettiin vielä rakennuslautakunnan pinta-alaltaan liian pieniksi moittimia johtajien huoneita jättämällä pois tarpeettomina pidetyt sihteerien huoneet ja erilliset WC:t. Samalla muodostui III ja IV lohkojen rajaan avara aula.¹⁸² IV lohkon viidenteen kerrokseen suunniteltiin lisäksi lounas- ja seurusteluhuoneet johtajien ja osastopäälliköiden käyttöön sekä erillinen vieraskabinetti.¹⁸³

Nämä tilat saivat erikoiskohtelun sisustuksensakin osalta. Niissä "on runsaammin käytetty puuta ja tekstiilejä".¹⁸⁴ "konttoriosien normaalin standardin" ylittävät edellisen osalta seinien ja pilarien kulmien listojen sekä kattojen listojen ja verhouksien saarni ja punapyökki¹⁸⁵ sekä kalusteiden tammi, mahonki, jalava ja punapyökki,¹⁸⁶ jälkimmäisten osalta lattioiden wiltonmatot,¹⁸⁷ ikkunoiden verhot¹⁸⁸ ja eritoten valtuutettujen kokoushuoneen seinävaate.

¹⁷⁹ Rakennuslautakunnan kokouksessa 16.6.1952 "keskusteltiin professori Aallon alustaessa kysymyksen, siitä millaisia huonetiloja eri osastojen varsinaisten toimistotilojen lisäksi toimitaloon tarvittaisiin hallituksen jäsenten työ- ja neuvottelu-huoneiksi, hallituksen ja valtuutettujen kokoushuoneiksi, ruokailuhuoneeksi, yleiseksi kokoushuoneeksi sekä näyttelyhuoneeksi"; 21.7.1952 Aalto jo "selosti alustavan piirustuksen perusteella uuteen konttorirakennukseen suunniteltuja hallituksen ja lisätyn hallituksen kokoushuoneita sekä johtajien työhuoneita".

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.6. ja 21.7.1952. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1825 (kesä 1952?). AAM.

Luonnospiirustus 60/2972 (heinäkuu 1952?). AAM.

¹⁸⁰ Kokoushuone lieene tarkoitettu myös lisätyn hallituksen käyttöön. Sitä nimitettiin vaihdellen joko valtuutettujen tai lisätyn hallituksen kokoushuoneeksi.

¹⁸¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 17.9.1952. KELA.

¹⁸² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 11.5. ja 16.12.1953 sekä 11.3.1954. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/2051, 60/2969 (16.3.1954, s. a.). AAM.

¹⁸³ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 15.7.1953 sekä 8.2.1955. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/2918 (syyskuu 1952?). AAM.

¹⁸⁴ AALTO: Arkkitehtonisesti vaikuttavia tekijöitä, s. 9.

¹⁸⁵ Arkkitehtitoimisto Aallon muistio 17.2.1955. KELA (rakennuslautakunnan pöytäkirjan 17.2.1955 liitteenä).

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 29.9.1955. KELA.

¹⁸⁶ "Kalusteiden puulaji vaihtelisi eri huoneissa. Pääjohtajan huoneessa on suunniteltu käytettäväksi mahonkia, muista voisi joku voisi olla jalava [johtajien huoneissa] ja punapyökki [kokoushuoneissa]."

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 13.1.1955. KELA.

Lisäksi käytettiin III ja IV lohkojen 6. kerroksen käytävässä tammea ja lounas- ja seurusteluhuoneissa saarnea.

¹⁸⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1.10.1954 sekä 13.10.1955 sekä 6.2.1956. KELA.

Tammiparketit wiltonmattojen alla ylittivät tietenkin nekin "konttoriosien normaalin standardin".

Pelkkien pohjapiirustusten perusteella arvioiden valtuutettujen käyttöön tarkoitettu kokoushuoneen voisi sanoa poikkeavan muista vähemmän kuin sen käyttötarkoitus (ja siitä johtuva hierarkkinen asema) ja vielä kesällä 1952 laaditut pohjapiirustuksetkin olisivat antaneet olettaa. Sisustuksessa kuitenkin näkyy Aallon tuotannossa tärkeille keskustelun tiloille tyypillinen pyrkimys sekä auditiivisten että visuaalisten häiriöiden eliminoimiseen.¹⁸⁹ Akustiikkaan, etenkin äänenvaimennukseen, kiinnitettiin paljon huomiota; lattia oli päällystetty askeläänet vaimentavalla wiltonmatolla,¹⁹⁰ ja kokoushuoneen kahta vastakkaista seinää peittävät tekstiilit, seinävaate ja ikkunaverhot.¹⁹¹ Viimeksi mainitut tietenkin suojaavat myös visuaalisilta häiriöiltä—vaikka kokouksien osallistujat (puheenjohtajaa ja sihteereitä lukuun ottamatta) istuvat selin ikkunoihin. Keskustelun tiloihin liittyvä piirre on myös lämminsävyinen keinovalo ja erityisesti valonlähteiden tuominen keskustelijoiden lähelle. Toiseen tilahierarkian huippuun, Helsingin piiritoimistoon, valtuutettujen kokoushuoneen yhdistävät suppilomaisella heijastimella varustetut riippuvalaisimet, jollaisia ei missään muualla pääkonttorissa käytetty; voisikin ajatella niiden liittyvän kansalaisten rooleihin yhtäältä eläkettä nauttivina vakuutettuina ja toisaalta Eduskunnan valitsemien valtuutettujen välityksellä Kansaneläkelaitoksen toiminnan valvojina.

¹⁸⁸ ”- - taiteilija Ilvessalo esitteli PMK:n [Puuvilletehtaiden Myyntikonttorin] valmistaman [varmaankin välittämän] puuvillasametin mallin, jota hän ehdotti sivuverhoiksi johtajien huoneisiin eri väreihin värjättyinä. Värjäyksen suorittaisi halutun väriksi Lindström Oy:n värjäysliike.”

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 23.3.1956. KELA.

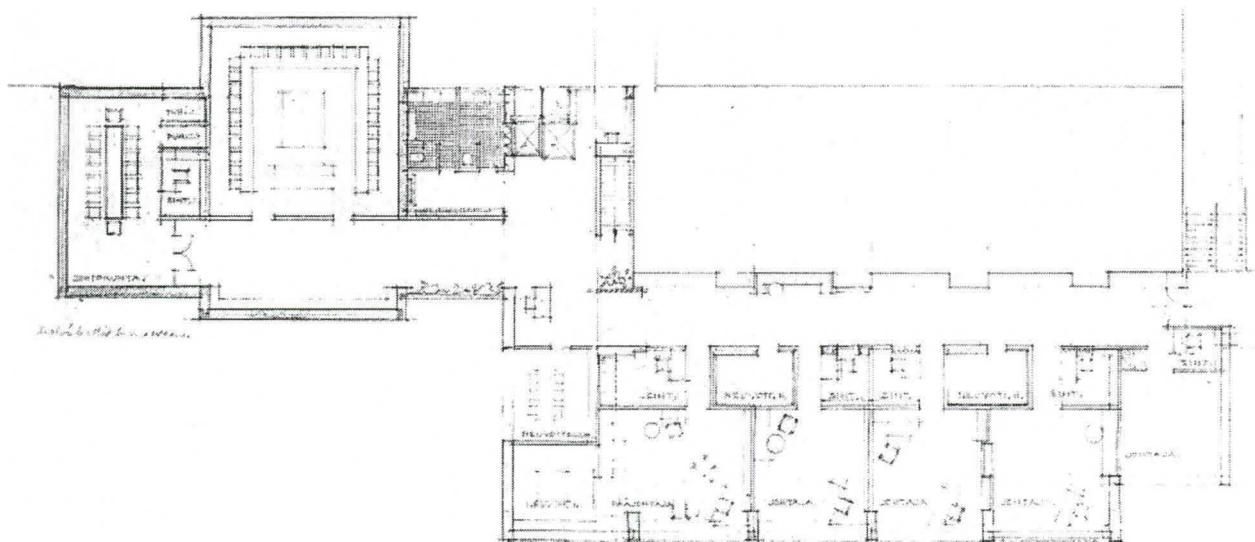
¹⁸⁹ Jäljempänä julkisivuja käsiteltäessä viitataan opettajaneuvoston istuntosaliin Teknillisen Korkeakoulun päärakennuksessa; se onkin suorastaan arkkityyppinen keskustelun tila. Toisen vertailukohtana mainittakoon vaikkapa kaupunginvaltuuston istuntosali Seinäjoen kaupungintalossa.

PENTTILÄ: Teknillisen korkeakoulun päärakennus ja kirjasto, s. 50–51.

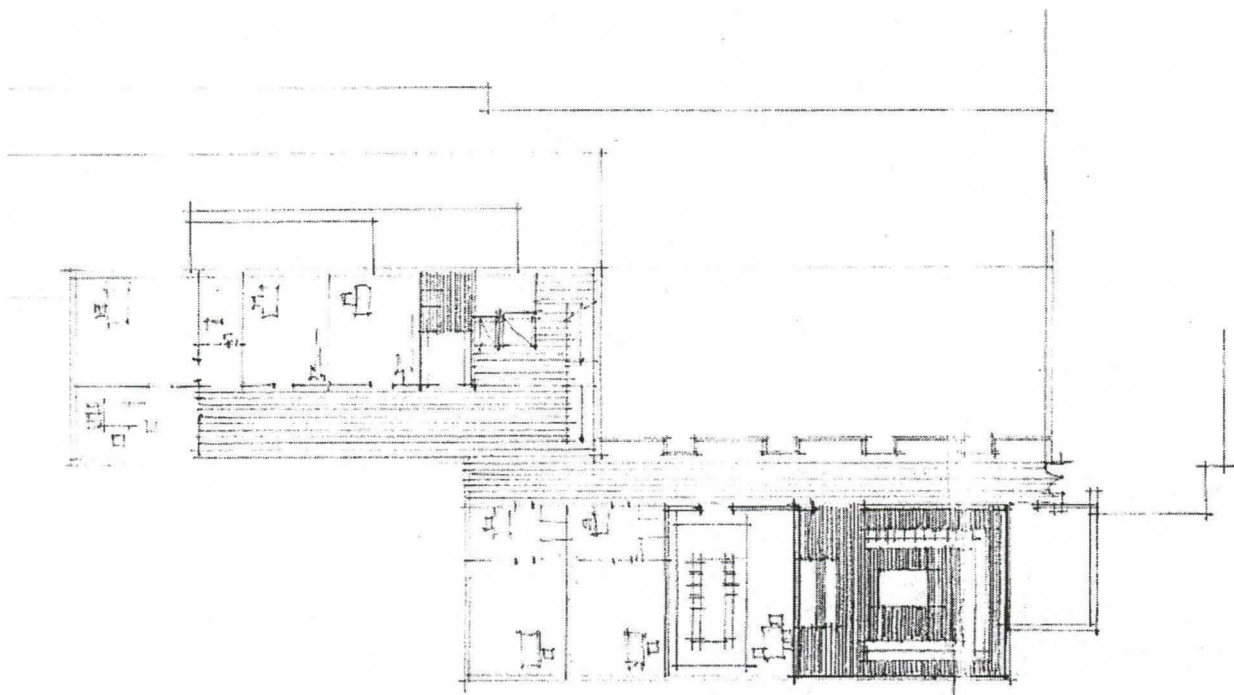
PENTTILÄ: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus, s. 40–41.

¹⁹⁰ Imperfekti siksi, että wiltonmatot on myöhemmin poistettu; katso työt 1983B, 1992B.

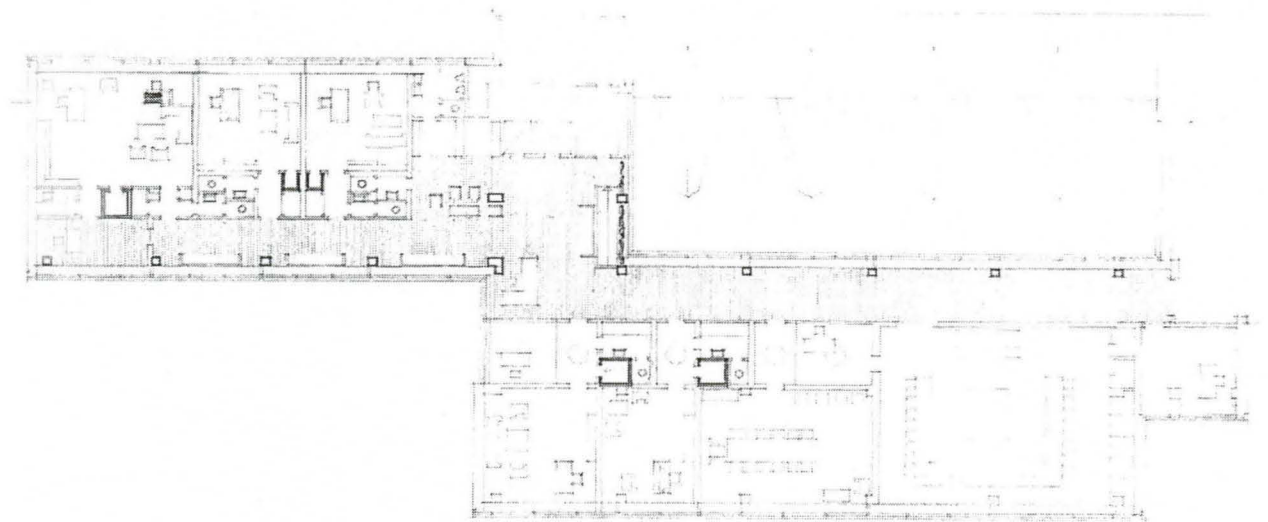
¹⁹¹ ”- - puheenjohtajan takana olevan seinän prof. Aalto ehdotti peitettäväksi koko seinän peittäväällä erikoisvalmisteisella tekstiilillä. Vastaavaan tarkoitukseen oli käytetty toisaalta kuvatekstiilejä, toisaalta ryijyjä. Tässä on tarkoitus käyttää siltä väliltä olevaa tekstiiliä, jolla olisi arkkitehtoninen runko - -. Tekstiilin rungon piirtäisi arkkitehti, ja asiassa tulisi myös olla yhteydessä kutomoihin - -. Tällä tavalla tästä tulisi yksi maan arvotekstiileistä. Huoneen ikkunaverhojen tulisi olla sellaiset, että päällimmäiset verhot muodoissa säästäisivät seinätekstiiliä, ja toiset verhot säännöstelisivät valon. Akustisesti olisi etua, jos huoneessa olisi kolmet verhot.” Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.11.1955. KELA.

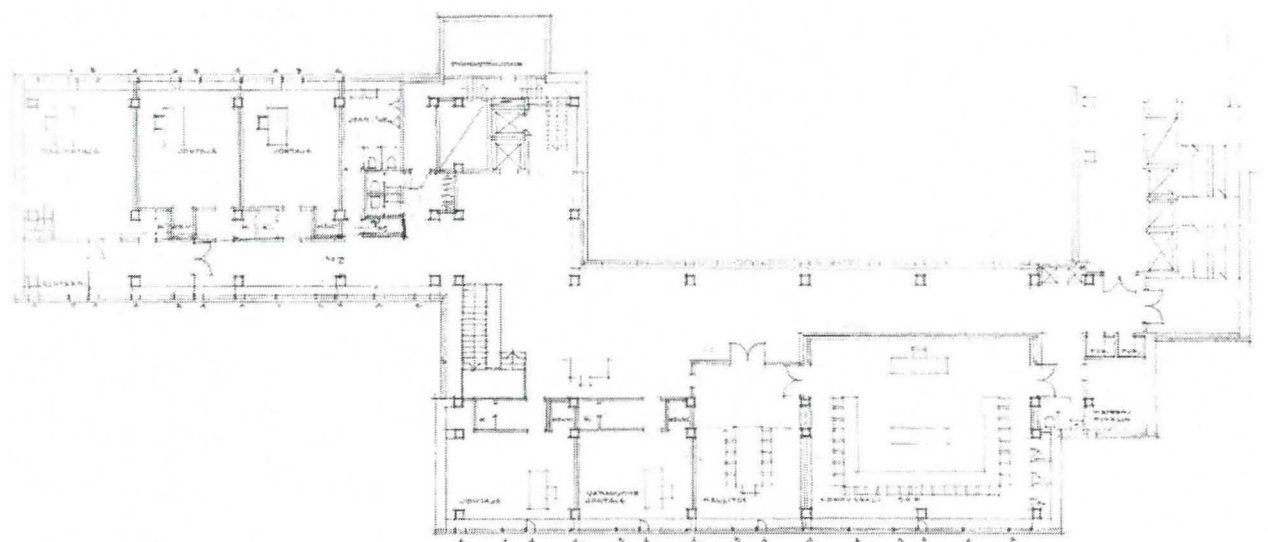
Toteutettu suunnitelma, III ja IV lohkojen 6. kerroksen pohjapiirustus (heinäkuu 1952?). (60/2972. AAM.)

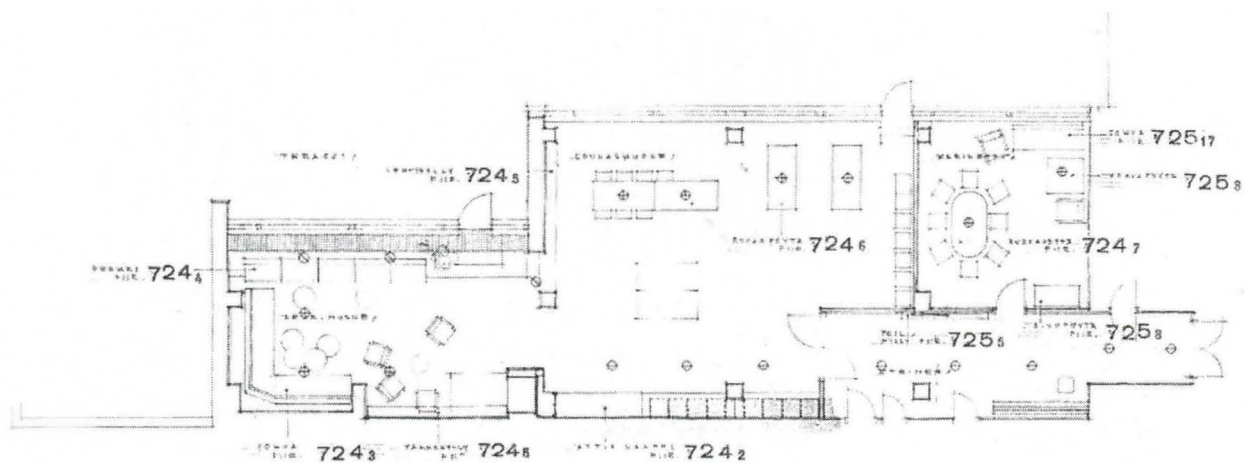
Toteutettu suunnitelma (syksy 1952?), III ja IV lohkojen 6. kerroksen pohjapiirustus (syksy 1952?). (60/2918. AAM.)

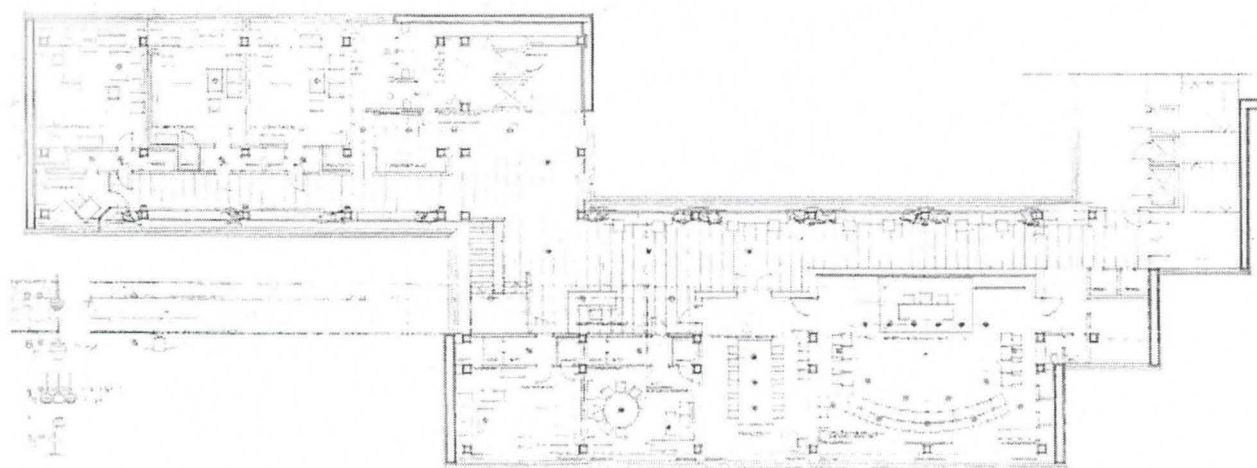
Toteutettu suunnitelma, III ja IV lohkojen 6. kerroksen pohjapiirustus (toukokuu 1953). (60/2952. AAM.)

Toteutettu suunnitelma, III ja IV lohkojen 6. kerroksen pohjapiirustus (kevät 1954?). (60/2969. AAM.)

IV lohkon 5. kerros, kalustuspiirustus (joulukuu 1955). (60/2668. AAM.)

III ja IV lohkojen 6. kerros, kalustuspiirustus (heinäkuu 1955–tammikuu 1956). (60/2036. AAM.)

Käytävä III lohkon 6. kerroksessa (1957?). (AAA101017. AAM.)

Johtajan huone (1962). (362D. KELA.)

Valtuutettujen kokoushuone (1957?). (AAA101031. AAM.)

Lounashuone (1957). (KELA.)

”Pienoistorin” paviljongit

Kevään 1952 pohjapiirustukseltaan L:n muotoisesta paviljongista jäi jäljelle ”pienoistorin” puoleinen kirjastosakara, joka kypsyi pääpiirustuskuntoon syyskuuhun 1952 mennessä.¹⁹²

Kirjastopaviljongissa Aalto sovelsi Viipurin (1933–1935) ja Avestan kaupunkikeskuksen (1944) kirjastoissa (näistä jälkimmäinen tosin toteutumaton suunnitelma) testattuja rakennus-taiteellisia aiheita.¹⁹³

Pohjapiirustukseltaan suorakaiteenmuotoinen kirjastopaviljonki jakautui kahteen osaan. Pohjoisemmassa osassa sijaitsivat avoportaant yhdistäminä 1. kerroksessa lukusali, jonne ”henkilökunnan kadulta” oli helppo poiketa, ja 2. kerroksessa henkilökunnan (ei-ammattillinen) lainauskirjasto. Eteläisempi osa 2. kerroksessa oli pyhitetty (ammattilliseksi) tutkimuskirjastoksi. Päivänvalonsa molemmat osat saivat jo Viipurin kirjastossa koetellulla tavalla kattoikkunoista, joiden kartiomaiset valokuilut heijastivat valonsäteet alas hajavalona¹⁹⁴—tasaisuuden ja pehmeyden vaikutelmaa täydentää se, että jyrkät valoisuuskontrastit on vältetty pyöristämällä särmät valokuilujen ja kattopintojen liitoskohdissa. Kuten Viipurin kirjastossa, oli myös lainaus- ja tutkimuskirjastoissa kattolämmitys.¹⁹⁵

Vielä pääpiirustuksissa lainaus- ja tutkimuskirjastot sijaitsivat samalla tasolla, mutta ammatillisen ja ei-ammattillisen välinen hierarkkinen ero vaati tulla artikuloituksi: marraskuussa 1953 laaditussa pohjapiirustuksessa¹⁹⁶ tunnelmaltaan keskittynyt tutkimuskirjasto sijaitsee kolmen askelman verran lainauskirjastoa alempana (mistä seuraa, että tutkimuskirjasto on kolmen askelman verran lainauskirjastoa korkeampi). Ero näkyy myös kalusteiden ja valaisimien materiaaleissa. Siinä missä ei-ammattilliseen kirjastoon kelpasivat koivu ja valkoiseksi maalattu rauta, tarvittiin ammatilliseen kirjastoon mahonkia ja messinkiä.

Tutkimuskirjastossa tunnelma edelleen tiivistyy laskeuduttaessa syvennykseen sen keskellä. Samantapainen syvennys Viipurin kirjastossa oli oikeastaan 1. kerroksen hallista 2. kerroksen suuren lainaussaliin johtavan portaant laaja välitasanne, joka jatkuvan läpikulun vuoksi soveltui pikemminkin kirjojen selailuun kuin lukemiseen. Tutkimuskirjastossa syvennys on sitä vastoin umpikuja; sitä hallitsevan suuren, veralla verhoillun pöydän ääressä, lukuvalaisimien intiimeissä valopiireissä tutkijoilla on mahdollisuus mitä hartaimpaan keskittymiseen. Vaikka Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin kirjaston voi sanoa päättäneen

¹⁹² Kirjastopaviljongista ei kesältä tai syksyltä 1952 ole säilynyt yhtä päiväämätöntä luonnosta lukuun ottamatta lainkaan pohjapiirustuksia. Syyskuussa 1952 päivätyssä leikkauksessa ainakin tutkimuskirjasto oli jo saanut pääpiirustuksia vastaavan hahmon.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1734, 60/1845 (15.9.1952, s. a.). AAM.

¹⁹³ Katso ISOHAUTA: Alvar Aalto, kirjojen kehukset.

¹⁹⁴ ISOHAUTA: Alvar Aalto, kirjojen kehukset, s. 35.

HEIKINHEIMO: Viipurin kirjasto—maailman edistyksellisin kaupunginkirjasto?, s. 26–28.

¹⁹⁵ HEIKINHEIMO: Viipurin kirjasto—maailman edistyksellisin kaupunginkirjasto?, s. 28.

¹⁹⁶ PIIRUSTUKSIA: Työpiirustus 60/1910 (23.11.1953/5.3.1954). AAM.

Aallon Viipurin kirjastosta alkaneen laatikkomaisten, kattoikkunoin varustettujen kirjastojen sarjan, viittaa syvennyksen kehkeytyminen keskittymiseen kutsuvaksi lukupaikaksi kuitenkin jo myöhempiin kirjastoihin, kuten Seinäjoen (1960–1965) tai Rovaniemen (1961–1966) kaupunginkirjastoihin.¹⁹⁷

Nordenskiöldin- ja Minna Canthin katujen kulman paviljonkimainen osa oli erillisten ruoka- ja kokoussalien yhdistämisen vuoksi suunniteltava uudelleen. Joulukuussa 1952 Aallolla oli esittää rakennuslautakunnalle *"ratkaisu jossa suurempi kokoussali voidaan jättää pois, kuten kaikki johtokunnan jäsenet ovat katsoleet oikeaksi"*.¹⁹⁸ Kokoussalin paikan toisessa kerroksessa otti ruokasali ensimmäisen kerroksen jäädessä kerhohuoneiksi ja varastoiksi. Muistumina "amfiteatterista" voi pitää "pienoistorilta" ruokasaliin laskevaa kahta askelmaa, eräänlaista cavean jäännettä, ja lännenpuoleisesta julkisivusta ulkonevaa proscaeniumia—ruokapöydät jäivät näiden väliin kuin orkestralalle ikään.¹⁹⁹ Muistumia "amfiteatterista" on pidettävä sopivina, sillä ruokasalin oli määrä toimia paitsi ruokailu- myös kokoontumistilana.

Ruokasalin seinien päällystykseksi Aalto ehdotti jo Rautatalossa kokeilemiaan kerämisia sauvoja²⁰⁰—ruokasalissa jos missä oli tarvetta näille sauvoille, *"jotka olisi helppo pitää puhtaana, olisivat kulumista kestävä ja muotonsa perusteella ääntä vaimentavat"*. Seinien alaosissa sauvat ovat valkoisiksi läpivärjättyjä, yläosissa tummanruskeiksi ja sinapinkeltaisiksi lasitettuja—Aalto ilmoitti jo etukäteen, että ruokasalissa käytettäisiin *"iloisia värejä"*.²⁰¹ Katon erikoisuus on se, että sen *"peitteenä olevat alumiinilevyt ovat kiinni lämpöputkissa ja toimivat samalla sekä katon verhouksena että lämmityslaitteena"*.²⁰²

Kokonaan uutena elementtinä "akropoliilla" esiintyi kesäkuussa 1952 laadituissa luonnospiirustuksissa IV lohkon alla ensimmäisessä kerroksessa sijaitseva tila, jonne suuri-ikkunainen yläosa päästi pylväshallista päivänvaloa kuin compluvium atriumiin konsanaan.²⁰³ Tämän

¹⁹⁷ Samat keskittymiseen liittyvät teemat toistuvat Seinäjoen kaupunginkirjaston lainaussalin "montussa".

PENTTILÄ: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus, s. 54–55.

¹⁹⁸ Aallon kirje johtaja Hillilälle 7.12.1952, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 16.12.1952 liitteenä. KELA. Rakennuslautakunta käsitteli ruokasaliosan luonnospiirustuksia jo joulukuussa 1952, mutta Alvar Aalto -museon piirustuskokoelmasta löytyy vasta tammikuussa 1953 päivättyjä luonnospiirustuksia.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 19.12.1953. KELA.

¹⁹⁹ Cavea (lat. cavus "kovera") oli roomalaisen teatterin/amfiteatterin portaittain kohoava katsomo. Teattereissa se oli pohjapiirustukseltaan puolipyöreä, amfiteattereissa soikea. Proscaenium oli roomalaisen teatterin näyttämö. Orkestra oli kreikkalaisen/roomalaisen teatterin näyttämön ja katsomon väliin jäävä kuorolle varattu alue.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/2922, 60/2927, 60/2928 (tammikuu 1953?). AAM.

²⁰⁰ AALTO: Arkkitehtonisia näkökohtia, s. 9.

²⁰¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.6.1954. KELA.

²⁰² Rakennuslautakunnan pöytäkirja 30.6.1955. KELA.

²⁰³ TUOMI: Kansaneläkelaitos, s. 82.

Atrium oli roomalaisen yksityistalon keskeistila, joka sai päivänvaloa compluviumiksi kutsutusta kattoaukosta.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1822, 60/1823 (kesäkuu 1952?). AAM.

Luonnospiirustus 60/1828 (kesä 1952?). AAM.

pääpiirustuksissa voimistelusaliksi täsmentyneen tilan²⁰⁴—tai oikeastaan sen yläosan pylväikössä—voinee lukea pienoistorin kolmanneksi paviljongiksi.

Kun rakennustyövaiheessa huomattiin, että pääkonttorissa tultaisiin tarvitsemaan luentosalia, päätti hallitus, että *"voimistelusalin käyttäminen myös luentosalina järjestetään"*.²⁰⁵

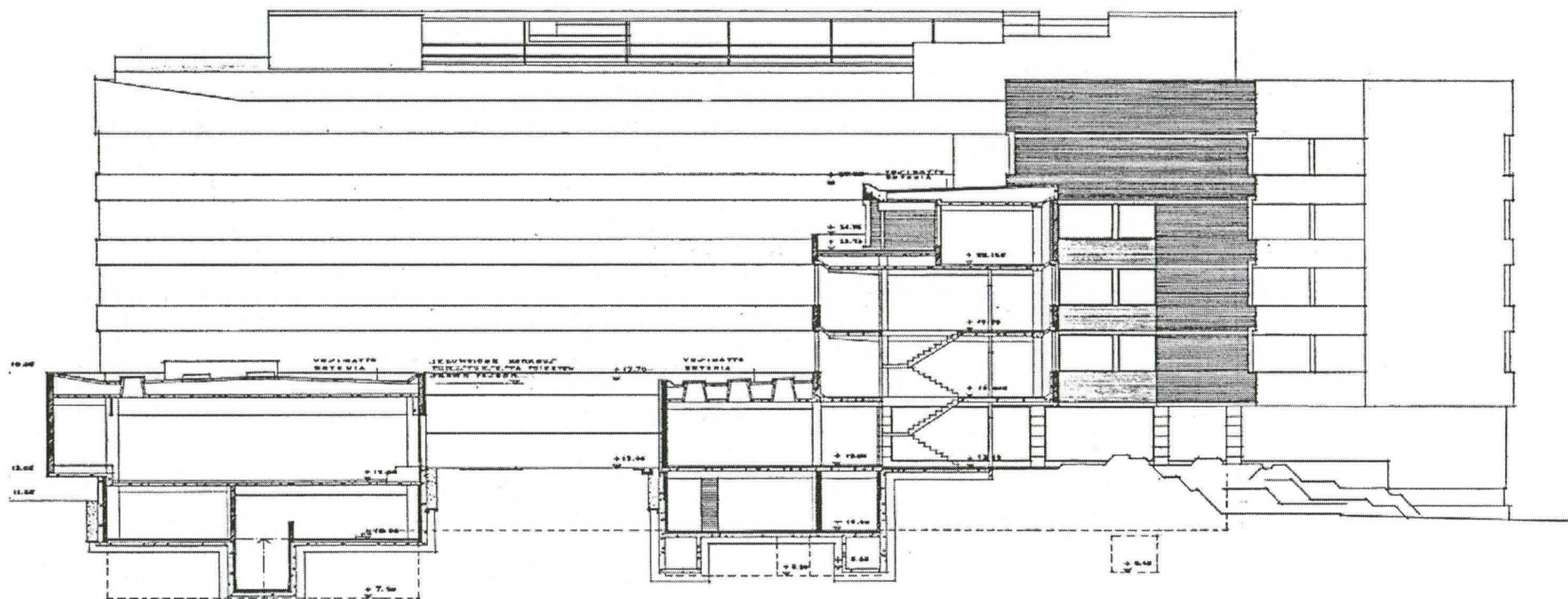
Luonnospiirustus 60/1873 (marraskuu 1952?). AAM.

²⁰⁴ Tilan käyttötarkoitus ei ilmene vielä kesällä 1952 laadituista luonnospiirustuksista.

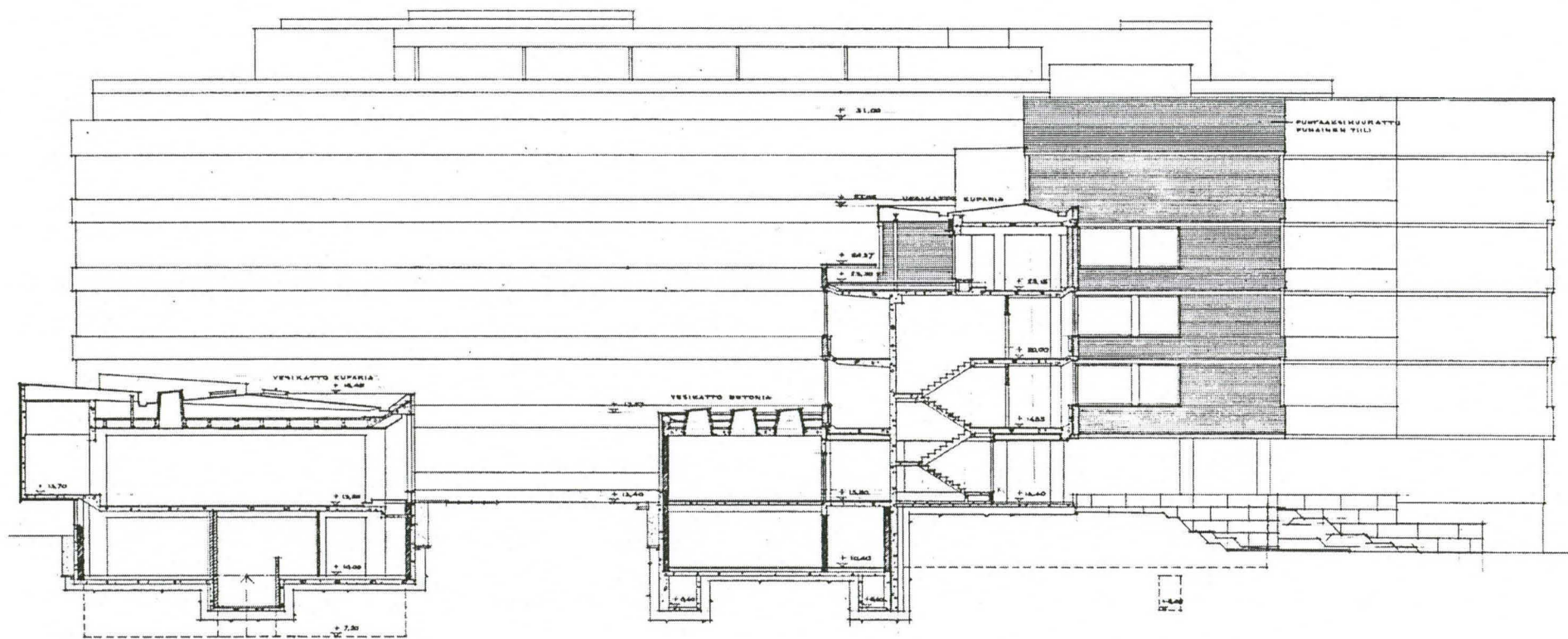
²⁰⁵ Sisäistä suhdetoimintaa tutkivan toimikunnan promemoria 4.4.1955. AAS.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 6.4.1955. KELA.

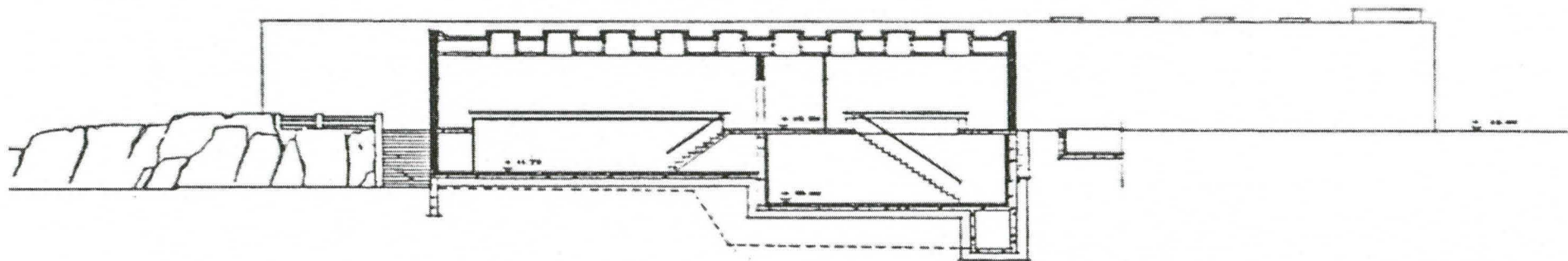
Hallituksen pöytäkirja 6.4.1955. KELA.

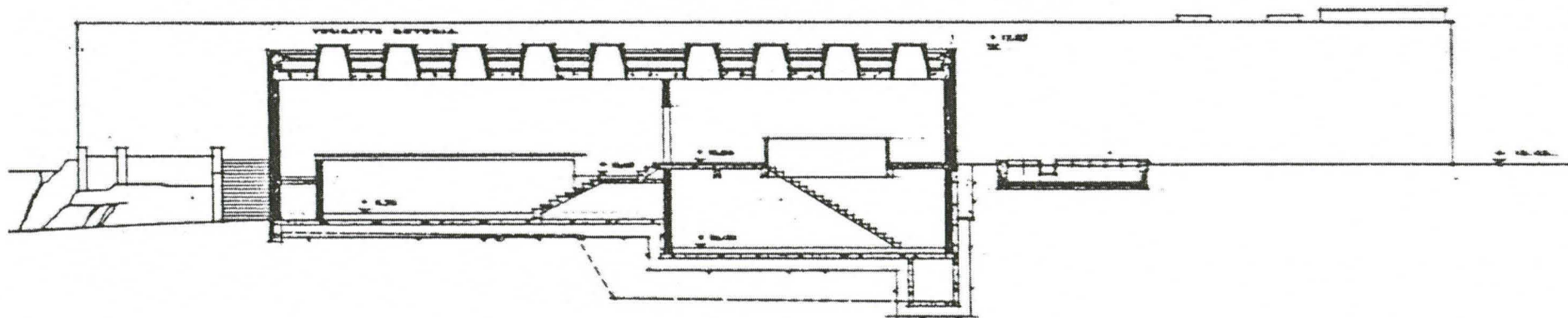
Pääpiirustukset, poikkileikkaus (maaliskuu 1953). (60/1931. AAM.)

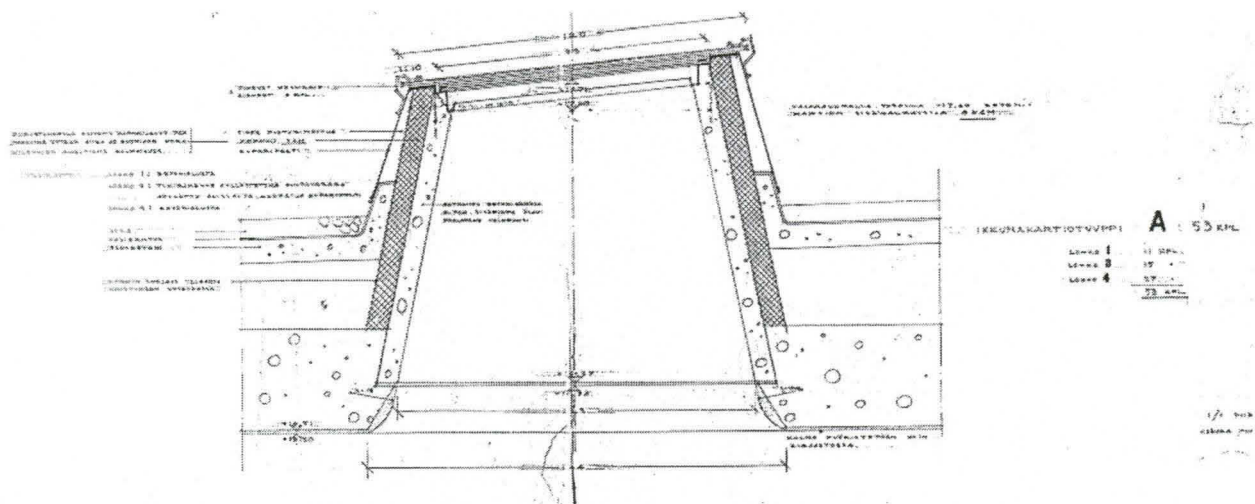
Korjatut pääpiirustukset, poikkileikkaus (tammikuu 1956). (60/1932. AAM.)

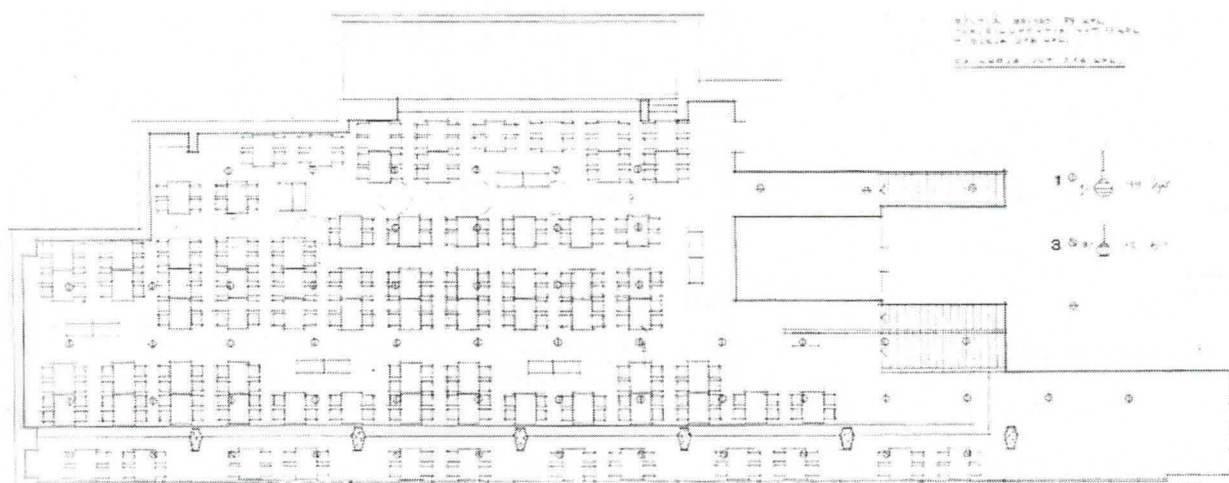
Pääpiirustukset, kirjaston pituusleikkaus (maaliskuu 1953). (60/1943. AAM.)

Korjatut pääpiirustukset, kirjaston pituusleikkaus (tammikuu 1956). (60/1944. AAM.)

Kirjaston kattoikkuna (1954). (60/2175. AAM.)

Henkilökunnan ruokasali, kalustuspiirustus (marraskuu 1955). (60/1982. AAM.)

Lainauskirjasto (1963). (450p. KELA.)

Tutkimuskirjasto (1957?). (AAA101033. AAM.)

Henkilökunnan ruokasali (1957?). (AAA103529. AAM.)

Helsingin piiritoimisto

III lohkon—ja koko Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin—ytimen, Helsingin piiritoimiston kehitys käy havainnollisimmin ilmi leikkauspiirustuksista. Jo ensimmäisiin kortteliin n:o 507 laadittuihin luonnospiirustuksiin maaliskuussa 1952 oli liittynyt leikkauspiirustus juuri piiritoimiston kohdalta.²⁰⁶ Siinä se oli esiintynyt yli neljä kerrosta korkeana, kristallimaisten kattolaterniinen kruunaamana, aivan kuin yhtenä pääkonttorin basilikan laivoista kortteleihin n:ot 469 ja 469 laaditussa suunnitelmassa. Leikkauspiirustuksessa erinomaisesti hahmottuvan ”kaskadimuodon” ansiosta piiritoimistoon saatiin mahdollisesti päivänvaloa myös ”pienoistorin” puoleisista klerestorioikkunoista.

Syksyyn 1952 mennessä piiritoimisto oli kehittynyt monumentaalisimmilleen, täydet viisi kerrosta korkeaksi.²⁰⁷ Kooltaan kasvaneet kattolaterniinit oli siirretty epäsymmetrisesti ”kaskadin” partaalle, josta ne paremmin näkyivät ”pienoistorille” ja etäämmäskin. ”Pienoistorin” puolella toimistovyöhykettä oli korotettu kerroksen verran, jolloin etuaukion puolelta toimistotilaa oli voitu vastaavasti vähentää korkeamman eteis- ja odotustilan aikaansaamiseksi²⁰⁸ piiritoimistossa asioiville vakuutetuille. Marraskuussa 1952 päivätyssä leikkauspiirustuksessa²⁰⁹ eteis- ja odotustila oli jälleen matala, mutta pienoistorin puoleiseen toimistovyöhykkeeseen lisätty kerros oli silti säilynyt. Aallon ehdotuksen mukaan basilikan ”seinät [olisi] käsiteltävä marmori- tai puuneliöillä, joihin voidaan upottaa erinäisiä ääneneristysaineita”;²¹⁰ tavanomaista edustavammat materiaalit olisivatkin olleet sopusoinnussa mittasuhteiltaan monumentaalisen piiritoimiston julkisen luonteen kanssa. Rakennuslautakunta kuitenkin katsoi, että ”salin käsittelyssä [olisi] pyrittävä yksinkertaiseen ja asialliseen ratkaisuun”.²¹¹ Leikkauspiirustuksien kattolaterniineista riippuvat valaisimet osoittavat, että keinovalaistusta pohdittiin jo varhaisessa suunnitteluvaiheessa.

Syksyllä 1952 laadituissa leikkauspiirustuksissa basilikaa ympäröivät toisesta kerroksesta ylöspäin lehterikäytävät aivan kuten pääkonttoria varten kortteleihin n:ot 468 ja 469 laaditussa suunnitelmassa. Piiritoimiston ja etuaukion välinen toimistovyöhyke oli syvempi kuin kevään 1952 luonnospiirustuksissa, ja talven 1952–1953 aikana se lieenee syventynyt entisestään, sillä tammikuussa 1953 rakennuslautakunta huomautti, että ”eräisiin kerroksiin suunnitellut konttorihuoneet rakennusrungon syvyyden takia katsotaan tulevan liian syviksi” ja kehotti

²⁰⁶ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1793 (14.3.1952). AAM.

²⁰⁷ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1846 (15.9.1952). AAM.
Luonnospiirustus 60/1875 (31.10.1952). AAM.

²⁰⁸ Koska syksyltä 1952 ei ole käytettävissä pohjapiirustuksia, ei ole varmaa, että eteis- ja odotustila oli kokonaan kahden kerroksen korkuinen—se saattoi olla kahden kerroksen korkuinen vain sisäänkäynnin kohdalla kuten pääpiirustuksissa.

²⁰⁹ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1872 (26.11.1952). AAM.

²¹⁰ Marmoriverhous basilikan lehterien kaiteissa esiintyy vielä luonnospiirustuksissa 60/2182, 60/2183, 60/2185.
PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/2182, 60/2183, 60/2185 (29.7.–30.1.1954). AAM.

²¹¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 21.11.1952. KELA.

Aaltoa vielä tutkimaan *"piiritoimistolle varatun toimistosalin madaltamista esim. 2-kerroksen korkeudelle, jotta ylemmissä kerroksissa huonetiloiksi käytettävä konttoritila saataisiin valaistus-suhteiden kannalta paremmin järjestetyksi"*.²¹²

Helmikuun 1953 alusta onkin säilynyt joukko leikkauspiirustuksia,²¹³ joiden perusteella vaikuttaisi ensin kokeillun piiritoimiston madaltamista kerroksella niin, että kattolaterniinit olisivat kohonneet *"pienoistorin"* puoleisen toimistovyöhykkeen yläpohjan korkeudelta. Etuaukion puoleisella toimistovyöhykkeellä valaistussuhteet olisivat kohentuneet vain viidennessä kerroksessa; neljännen kerroksen hallitilaan tunkeutuva, kattoikkunoin varustettu uloke ei tuonut niinkään lisää päivänvaloa toimistovyöhykkeelle kuin *"kaskadi-muodon"* aikaisemmin koko korkeudeltaan tasaleveään piiritoimistoon. Sitten testattiin *"pienoistorin"* puoleisen toimistovyöhykkeen ja piiritoimiston yläpohjan kallistamista etuaukiota kohden. Etuaukion puoleisen toimistovyöhykkeen neljänteen kerrokseen saatiinkin lisää päivänvaloa; hallitilaan tunkeutuva uloke pudotettiin kolmanteen kerrokseen.

Pääpiirustuksissa toimistovyöhykkeitten väliin jäi syvennys piiritoimiston yläpohjan asetuttua kolmannen ja neljännen kerroksen välisen välipohjan korkeudelle. Kattolaterniinit olivat samankokoisia ja sijaitsivat samaan tapaan *"kaskadin"* partaalla kuin syksyn 1952 leikkauspiirustuksissa, mutta toimistovyöhykkeiden välisen syvennyksen puolella, minkä vuoksi ne *"pienoistorilta"* tarkasteltuna eivät enää näyttäneet yhtä monumentaalisilta. Kattolaterniinien yksityiskohtiin ei vielä talvella 1953 paneuduttu—pääpiirustuksissakin ne on esitetty vain ääriivoin. Rakennuslautakunta oli muutoksiin tyytyväinen, koska *"järjestelyn avulla voidaan saada lisää huomattavasti konttoritilaa"*.²¹⁴ Pääpiirustuksissa piiritoimiston ja etuaukion välinen toimistovyöhyke keskikäytävineen olikin aikaisempaa tehokkaampi.²¹⁵

Kesän ja syksyn 1953 aikana piiritoimiston korkeus ei enää muuttunut (tosin kattolaterniinien rakenteet olivat tuolloin vielä ratkaisematta), mutta leveys kasvoi. Lisäys *"pienoistorin"* suuntaan ei ollut suuri; aiempaa leveämmältä piiritoimisto vaikutti ennemminkin siksi, että sitä 2. kerroksessa ympäröivät selvästi samaan tilalliseen kokonaisuuteen liittyvät lehterit. Kiinnitettäköön huomiota pääkonttorin ytimen avoimuuteen: toisen kerroksen lehterit olivat suorassa (sekä kulku- että visuaalisessa) yhteydessä *"konttorimaisemaan"*, ensimmäinen kerros taas eteis- ja odotustilaan (ja edelleen etuaukioon, so. julkiseen kaupunkitilaan), eikä piiritoimiston ja eteis- ja odotustilan välinen sisäikkunaseinä yhteyttä (visuaalisesti) juurikaan

²¹² Rakennuslautakunnan pöytäkirja 31.1.1953. KELA.

²¹³ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1751–1753, 60/1766–1768, 60/1778, 60/1779, 60/1865, 60/1866, 60/1768 (helmikuu 1953?). AAM.

²¹⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 16.2.1953. KELA.

²¹⁵ Syksyllä 1952 laadituissa leikkauspiirustuksissa piiritoimiston ja etuaukion välinen konttorivyöhyke oli vain yhden pilarivälin syvyinen, pääpiirustuksissa kahden.

haitannut—olihan sen suunnittelussa ”ollut oleellisena arkkitehdin näkemys, jonka mukaan [sen] tulisi olla läpinäkyvä kaide, eikä seinä –.”²¹⁶ Tällaisella avoimuudella oli symboliset ulottuvuutensa.²¹⁷

Piiritoimiston levenemisestä johtuen kattolantorniinit asettuivat korjatuissa pääpiirustuksissa hallitilaan nähden symmetrisemmin kuin pääpiirustuksissa, vaikka ne eivät paikoiltaan olleetkaan hievahtaneet. Pääpiirteissään lopullisen, pääpiirustuksia ja lokakuun 1953 luonnospiirustuksia²¹⁸ yksinkertaisemman pyramidimaisen muotonsa ne vaikuttavat saaneen elokuussa 1954,²¹⁹ mutta yksityiskohtia tarkennettiin vielä keväällä 1955.²²⁰ Teräsrunkoiset lanterniinit ovat kaksinkertaiset. Ulommissa, ”pienoistorillekin” näkyvissä terävähuippuisissa lanterniineissa on käytetty yksinkertaisia, sisemmissä kaksinkertaisia ”Perspex”-laseja,²²¹ jotka limisaumoineen, vailla vaakajakokarmeja vaikuttavat hyvin keveiltä. Jo syksyllä 1952 laadituissa luonnospiirustuksissa esiintyneet riippuvalaisimet on asennettu lanterniinien väliseen tilaan; näin ne täydentävät—pimeänä vuodenaikana suorastaan korvaavat—päivänvaloa.²²²

Aalto otti visusti varteen rakennuslautakunnan syksyllä 1952 esittämän toivomuksen piiritoimiston sisustuksessa noudatettavasta yksinkertaisuudesta ja asiallisuudesta. Kun hän kesällä 1954 esitteli rakennuslautakunnalle julkisten, ”pääsisäänkäynnin yhteydessä olevien huonetilojen” ”sisustuksessa noudatettavia tärkeimpiä periaatteita”, ei edustavuutta mainittu sanallakaan: ”ei missään tapauksessa olisi mentävä ylidekoraatioon, vaan pysyttävä materiaalisissa, joka on vahva ja kulumista kestävä, mutta myöskin ääntä vaimentava. – seinäpintojen alaosat voitaisiin esimerkiksi päällystää koivupintailla [po. kourupintailla] keramiikkamateriaaleilla, jotka olisi helppo pitää puhtaana, olisivat kulumista kestävä ja muotonsa perusteella ääntä vaimentavat. Pinta olisi lasitettu. Ylempänä olisi käytettävä asbestipitoista rappausta vaaleana yhtenäisenä massana.”²²³ Lattiamateriaalinkin käytännöllisyyttä oli tarpeen tähdentää. Kotimaisena vaihtoehtona oli harkittu graniittia,²²⁴ mutta ”– kun arkkitehtitoimiston saamien tietojen mukaan nyt [helmikuussa 1955] oli

²¹⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 1.6.1956. KELA.

²¹⁷ Imperfekti siksi, että hallitila ei enää palvele piiritoimistona; katso työt 1973A, 1987A.

²¹⁸ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/2035 (8.10.1953). AAM.

²¹⁹ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/2182, 60/2190, 60/2192 (29.7.–18.8.1954). AAM.

²²⁰ PIIRUSTUKSIA: Työpiirustuksia 60/2389, 60/2362, 60/2468, 60/247660/2503 (22.5.–16.6.1955). AAM.

²²¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 4.6. ja 9.6.1955. KELA.

²²² KORVENMAA: Mehr Licht, s. 38.

NORVASUO: Valaisimet Alvar Aallon arkkitehtuurissa, s. 46.

PIIRUSTUKSIA: Työ- ja detaljipiirustus 60/2709 (3.5.1956). AAM.

²²³ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 11.6.1954. KELA.

²²⁴ Mielenkiintoisena sivujuonteena otettakoon esiin rakennuslautakunnan ilmeinen toive lattiamateriaalin kotimaisuudesta. Kun rakennuslautakunnassa olivat vastakkain ”ulkomainen marmori ja suomalainen graniitti”, valittiin niistä jälkimmäinen huolimatta kolmanneksen kalliimmasta hinnasta, ja kun Aalto vielä kerran palasi asiaan esittäen materiaaliksi italialaista marmoria, ehdotti rakennuslautakunta välittömästi tilalle Lapin marmoria tai Förbyn valkoista kalkkikiveä (jotka Aalto tietenkin torjui).

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 11.6. ja 1.10.1954 sekä 17.2.1955. KELA.

Kysymys materiaalin kotimaisuudesta nousi esiin myös piiritoimiston ja kirjaston sekä III ja IV lohkon 6. kerroksen sisustuksissa käytettävien puulajien kohdalla. Näistä tapauksista voi päätellä, että materiaalien muut ominaisuudet (tai kuten marmorin tapauksessa, yhteydet välimerelliseen rakennuskulttuuriin) olivat Aallolle kotimaisuutta tärkeämpiä.

saatavissa marmoria ja tämä oli lattiana vähemmän liukasta ja helpommin puhdistettavissa kuin graniitti ja lisäksi huomattavasti halvempaa, niin professori Aalto ehdotti, että aikaisempaa kantaa tässä suhteessa tarkistettaisiin. Professori Aalto ehdotti, että pääosa toimistosalin lattiasta päällystettäisiin Ruboleumi-korkkimatolla ja etuosaan suunnilleen asiakastiskin tasoon saakka sekä salin edessä olevaan aulaan ja sen yhteydessä oleviin käytävätiloihin tehtäisiin lattia italialaisesta marmorista.”²²⁵ Piiri-toimiston sekä eteis- ja odotustilan mustaraitainen, valkoruutuinen marmorilattia johtaa ajatukset välittömästi Välimerelle—ja palauttaa samalla mieleen kilpailuehdotuksen ”Forum redivivum” suunnitelman forum- ja basilikatematiikan.

Vakuutetut tulivat piiritoimistoon hoitamaan hyvin henkilökohtaisia asioita. Monumentaalinen hallitila olisi varmasti tuntunut sellaiseen liian julkiselta ilman sinne luotua ”yksilönkokoista” mittakaavaa. Vakuutetut asioivatkin Kansaneläkelaitoksen virkailijoiden kanssa 28 ”puhuttelukopissa”, jotka ” - - oli suunniteltu tehtäviksi puoliameeban muotoisiksi. - - Karsinan korkeus olisi sellainen, että suorana seisova ihminen jäisi näkymättömiin.”²²⁶ Aivan näin vapaamuotoisia eivätkä korkeitakaan neljäksi ryppääksi ryhmitelty ”puhuttelukopit” eivät olleet, mutta tavoite saavutettiin: kun vakuutettu ja virkailija olivat istuutuneet, jäivät he näkymättömiin pieneen, yksityiseen tilaansa. Yksityisyyttä korosti se, että jokaisella ”puhuttelukopilla” oli oma, vakuutetun ja virkailijan valopiiriinsä sulkeva valaisin.²²⁷

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1.10.1954 sekä 1.9. ja 29.9.1955. KELA.

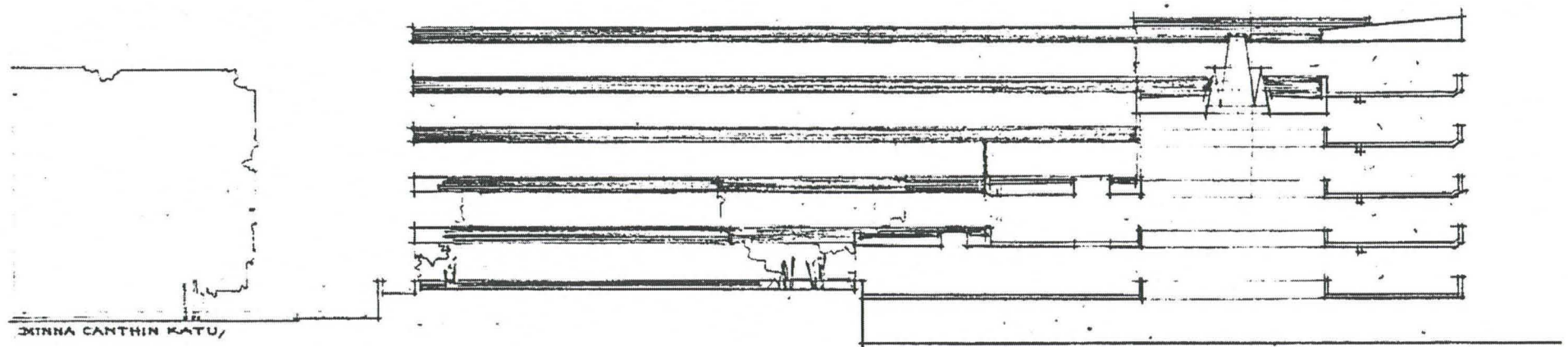
²²⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 17.2.1955. KELA.

²²⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 7.7.1955. KELA.

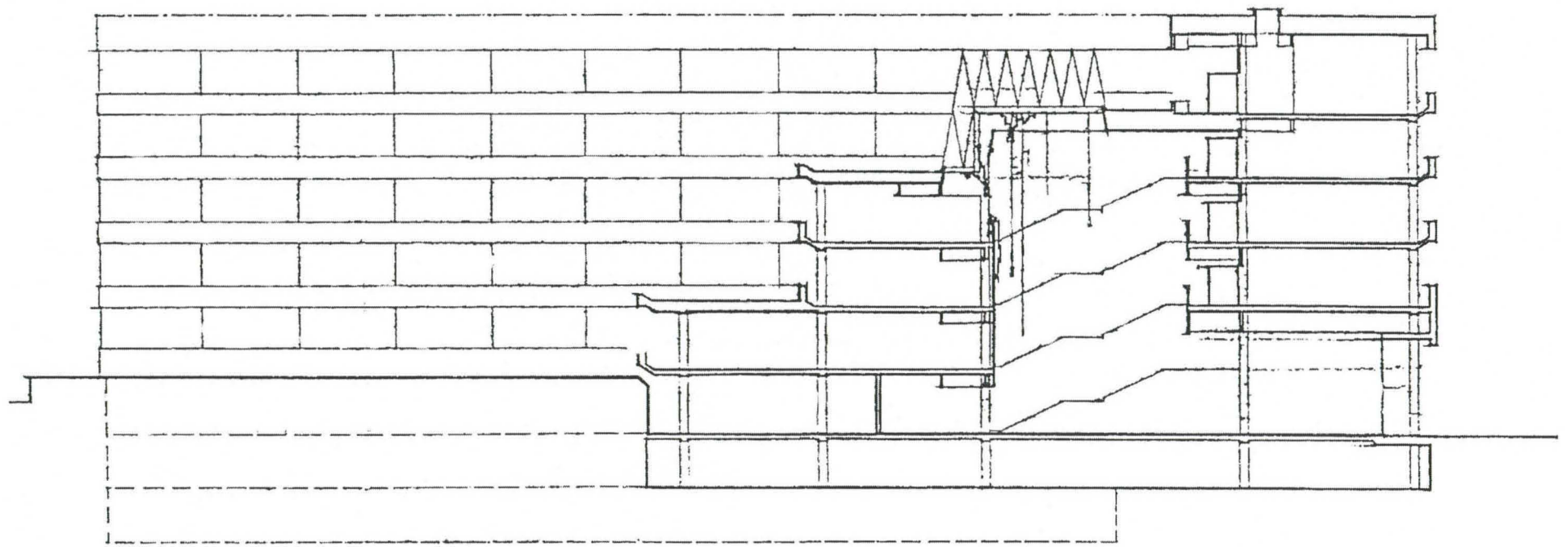
²²⁷ Tällainen yksityisyyden korostaminen lähelle tuodun, lämminsävyisen keinovalon avulla toistuu usein Aallon tuotannossa.

Katso PENTTILÄ: Teknillisen korkeakoulun päärakennus, s. 74.

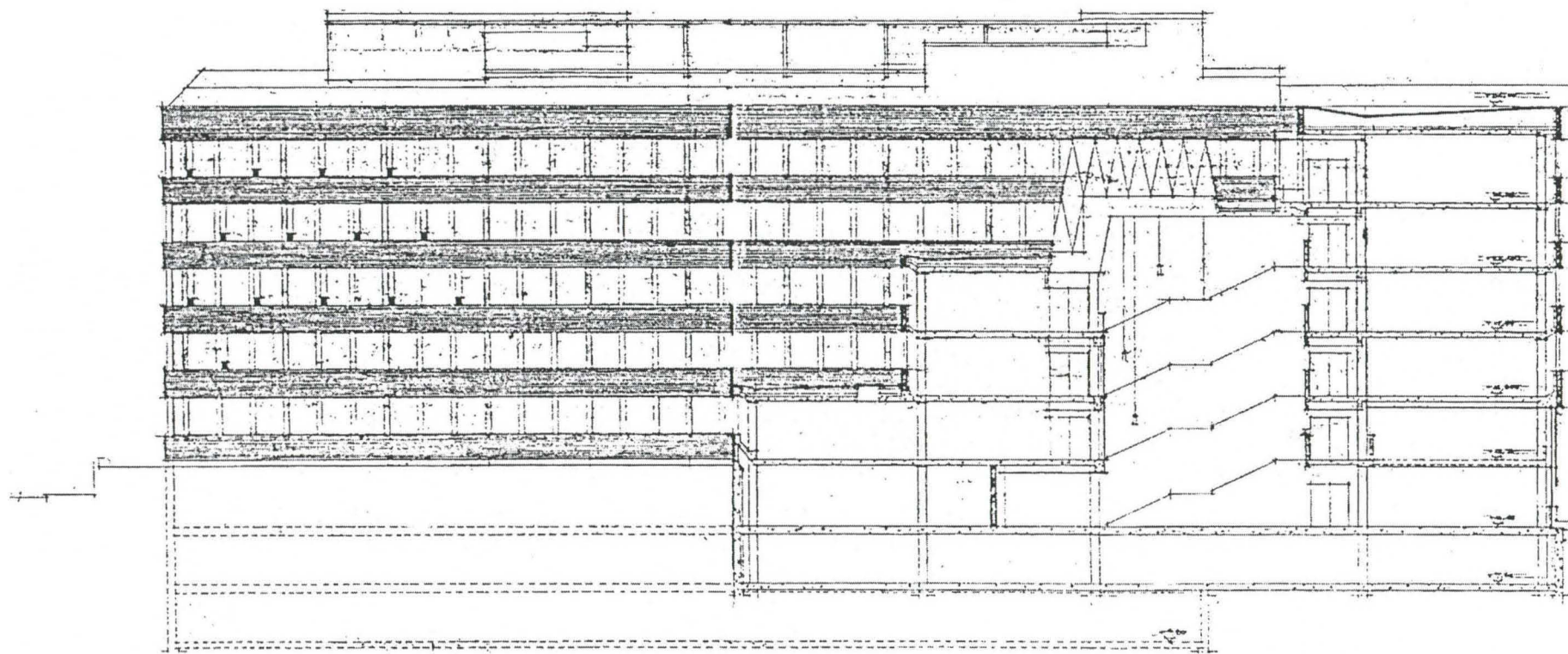
Imperfektissä siksi, ettei ”puhuttelukoppeja” enää ole; katso työ 1987A.

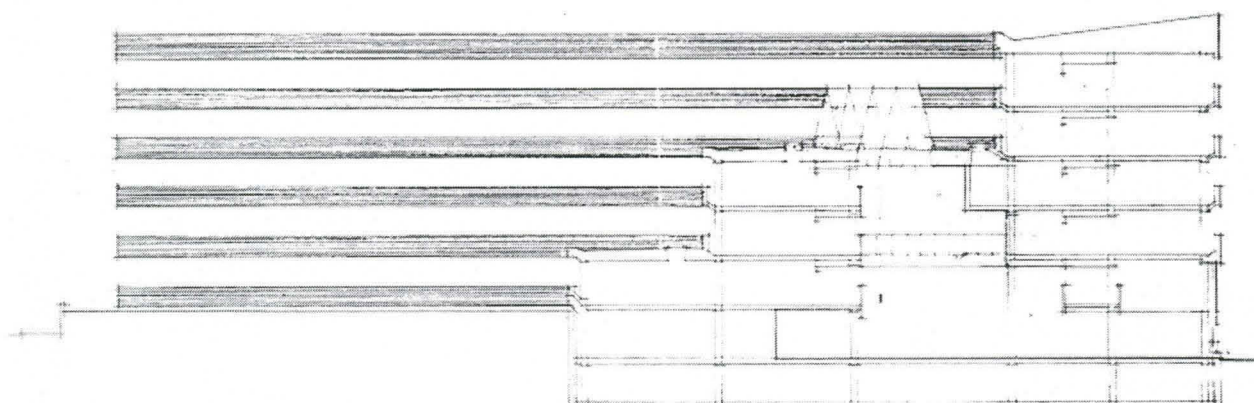
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (maaliskuu 1952). (60/1793. AAM.)

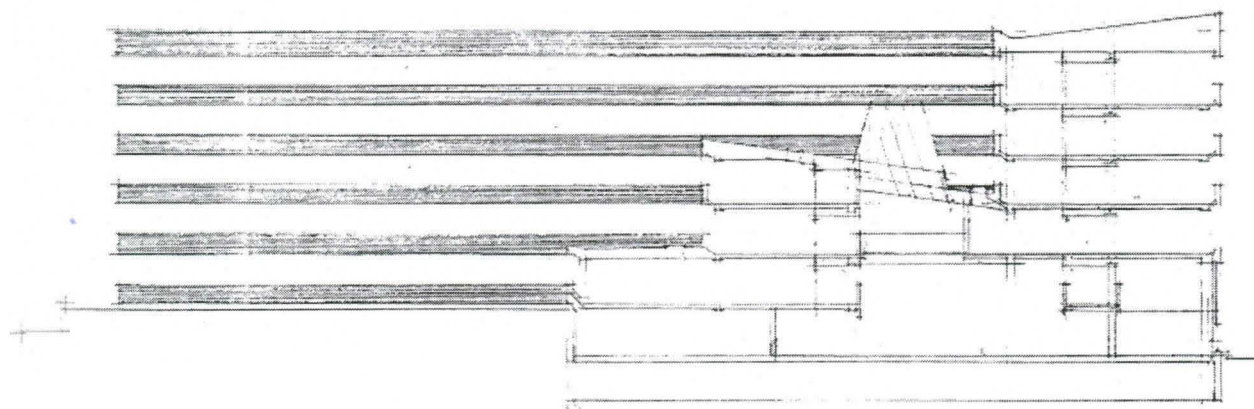
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (syyskuu 1952). (60/1846. AAM.)

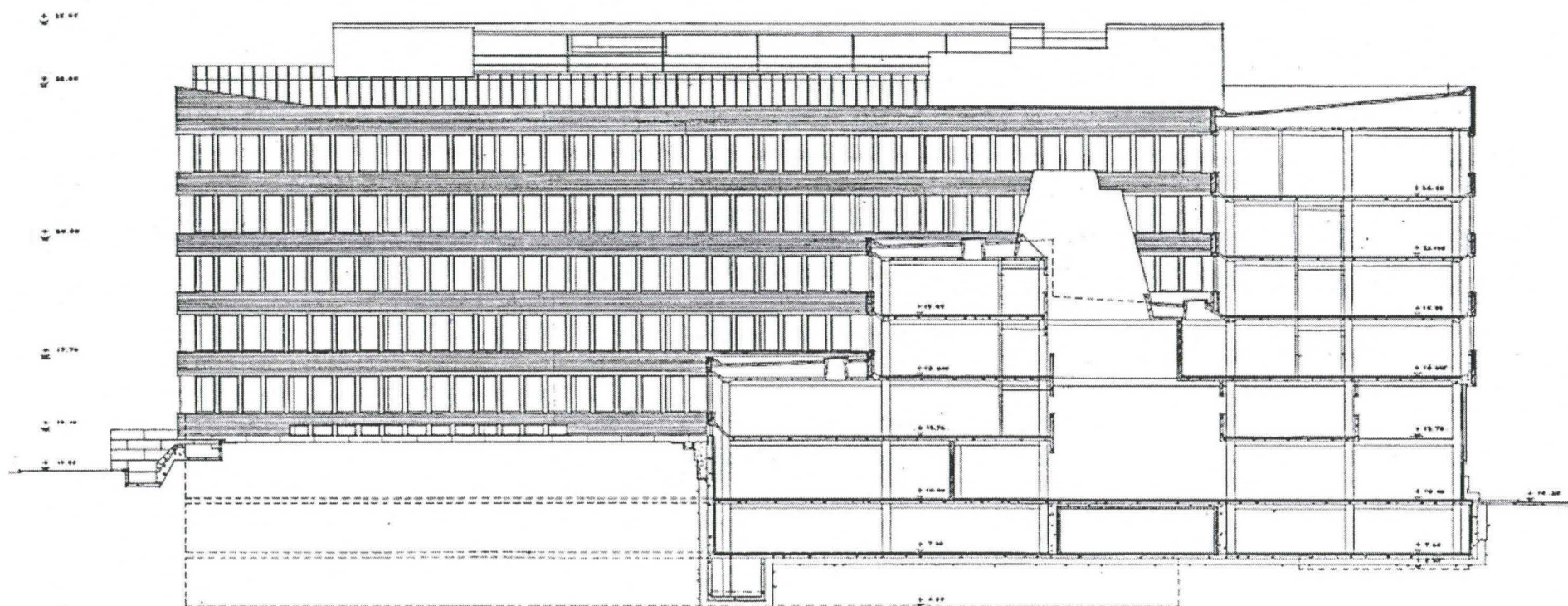
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (marraskuu 1952). (60/1872. AAM.)

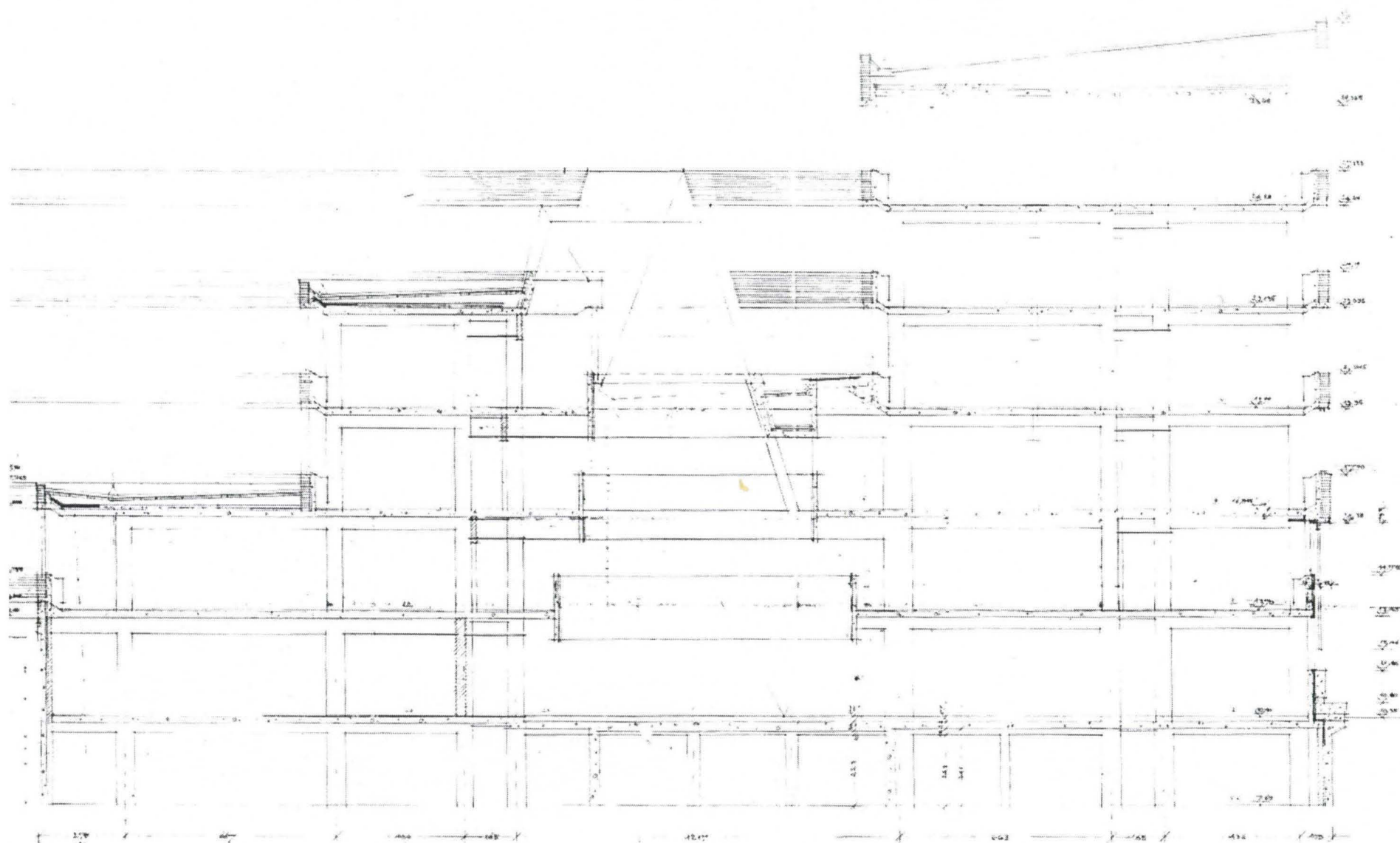
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (helmikuu 1953?). (60/1865. AAM.)

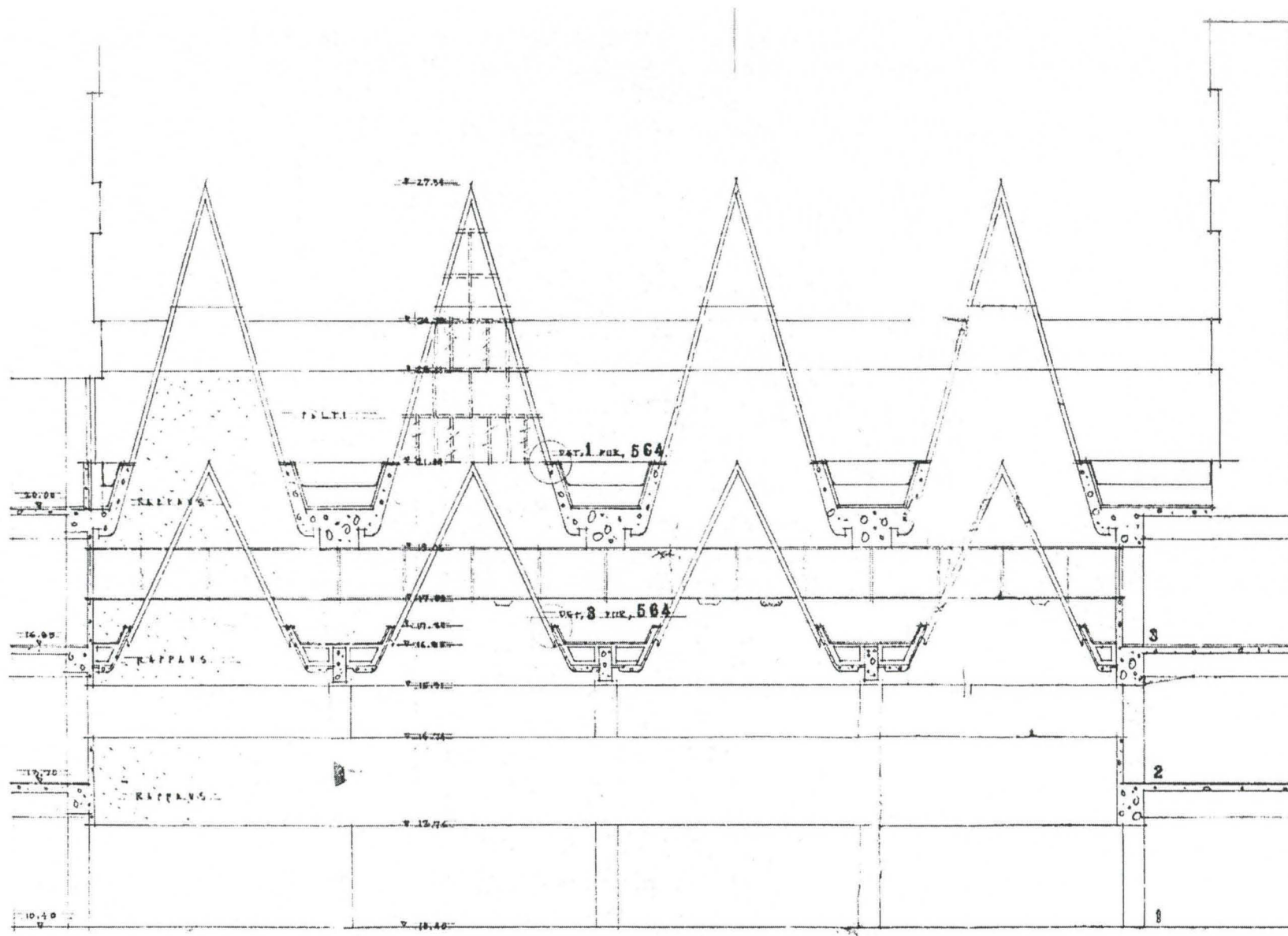
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (helmikuu 1953?). (60/1866. AAM.)

Pääpiirustukset, poikkileikkaus (maaliskuu 1953). (60/1935. AAM.)

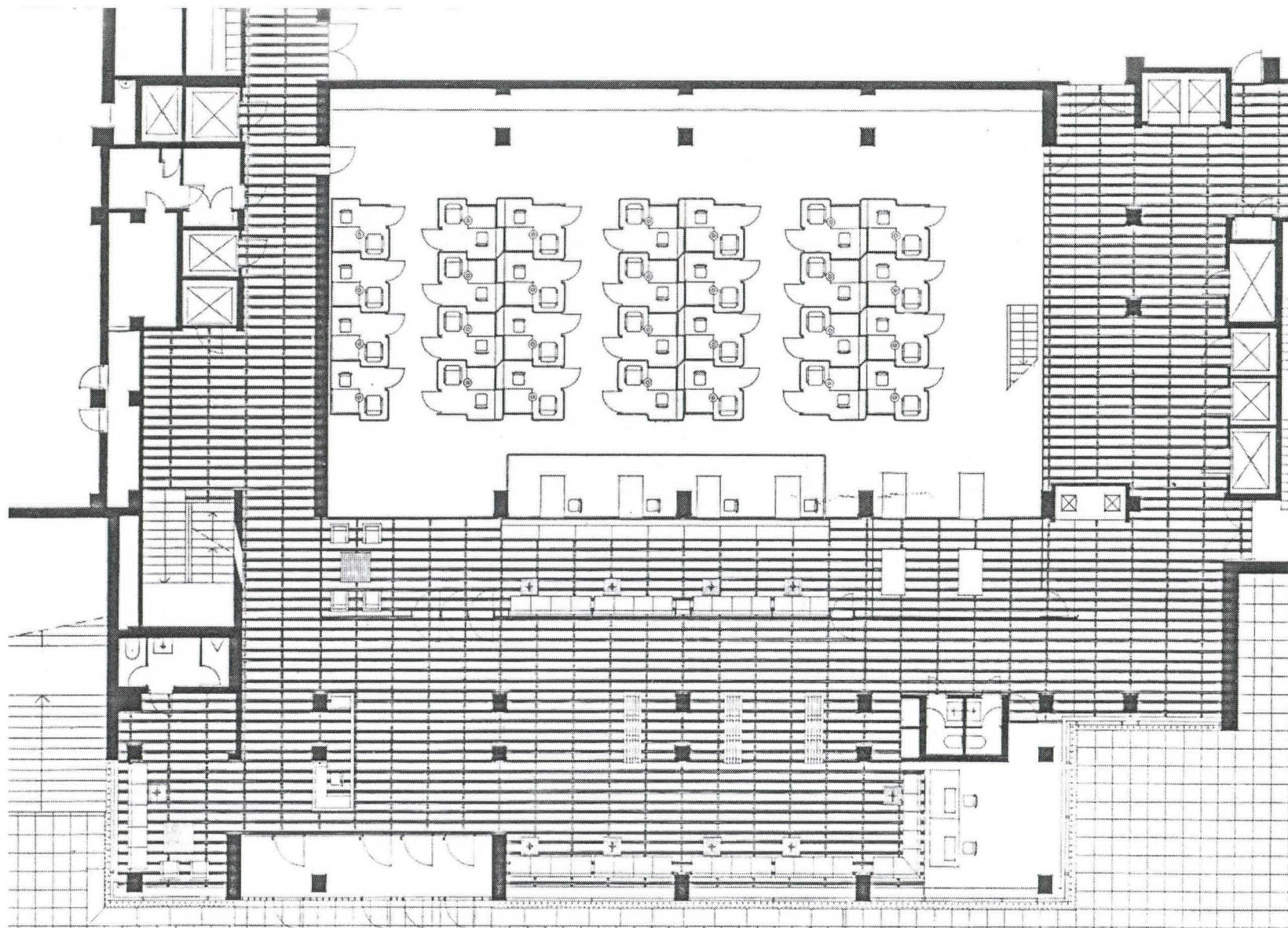
Toteutettu suunnitelma, poikkileikkaus (lokakuu 1953). (60/2035. AAM.)

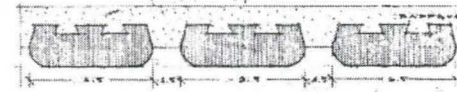
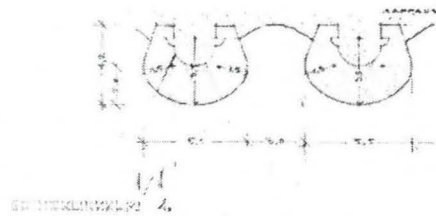
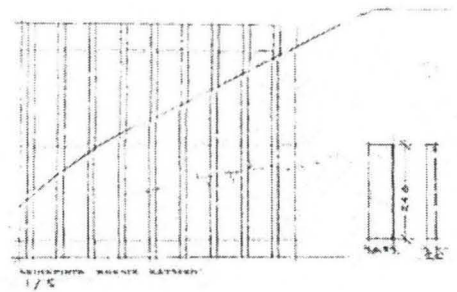
Helsingin piiritoimisto, pituusleikkaus (maaliskuu-kesäkuu 1955). (60/2389. AAM.)

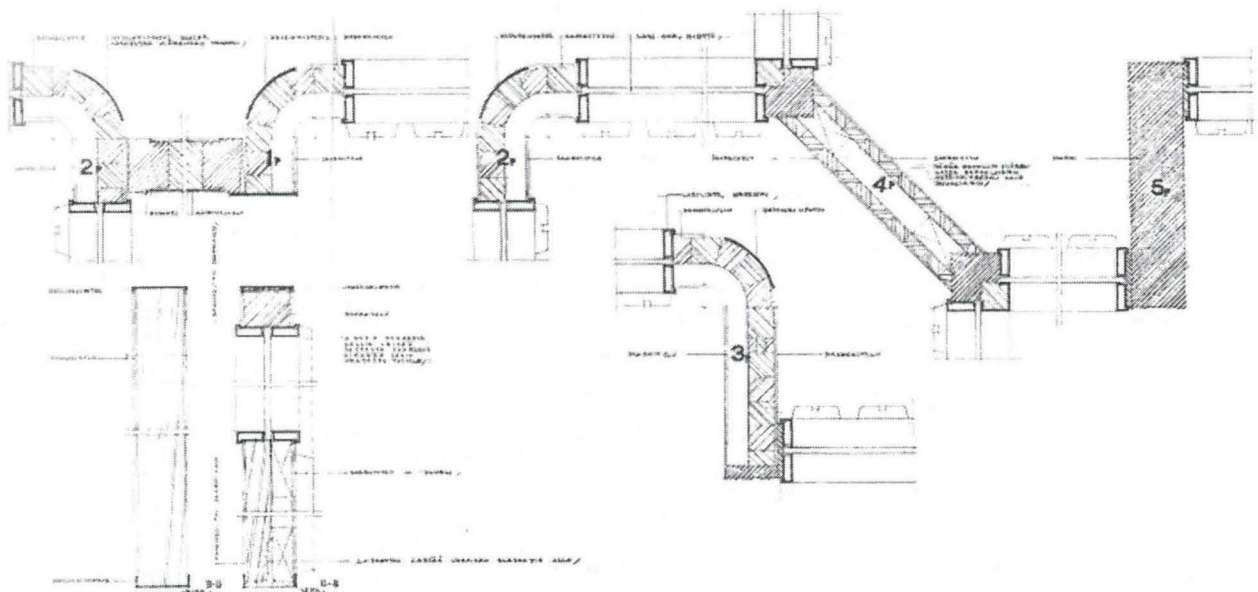
Helsingin piiritoimiston kattolaterniinit (1957?). (AAA101008. AAM.)

Helsingin piiritoimisto eteis- ja odotustiloiheen, kalustuspiirustus (1957?). (60/1955. AAM.)

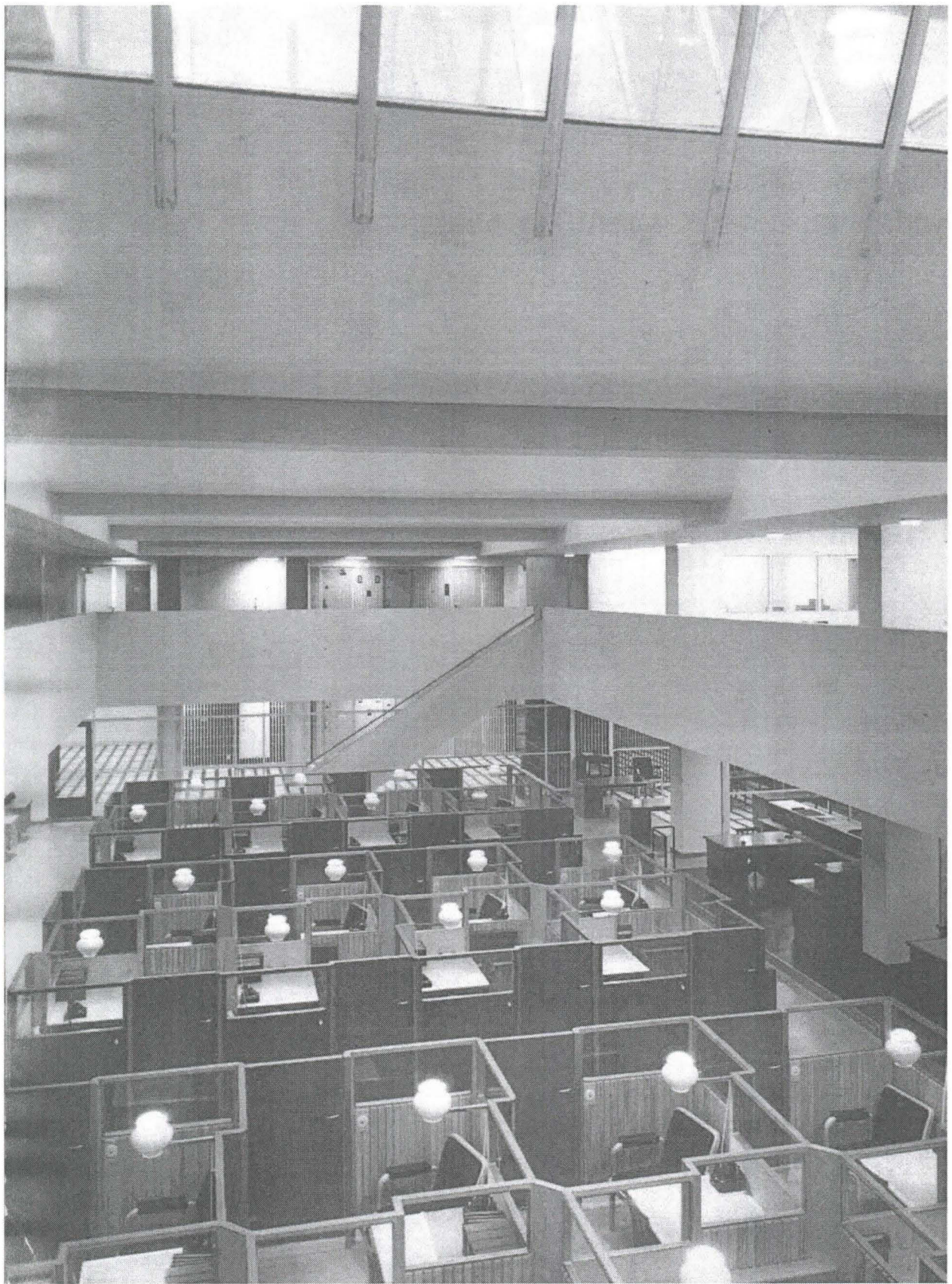
Vasemmalla keraamisia sauvoja, oikealla keraamisia koholaattoja (helmikuu 1955). (60/2381. AAM.)

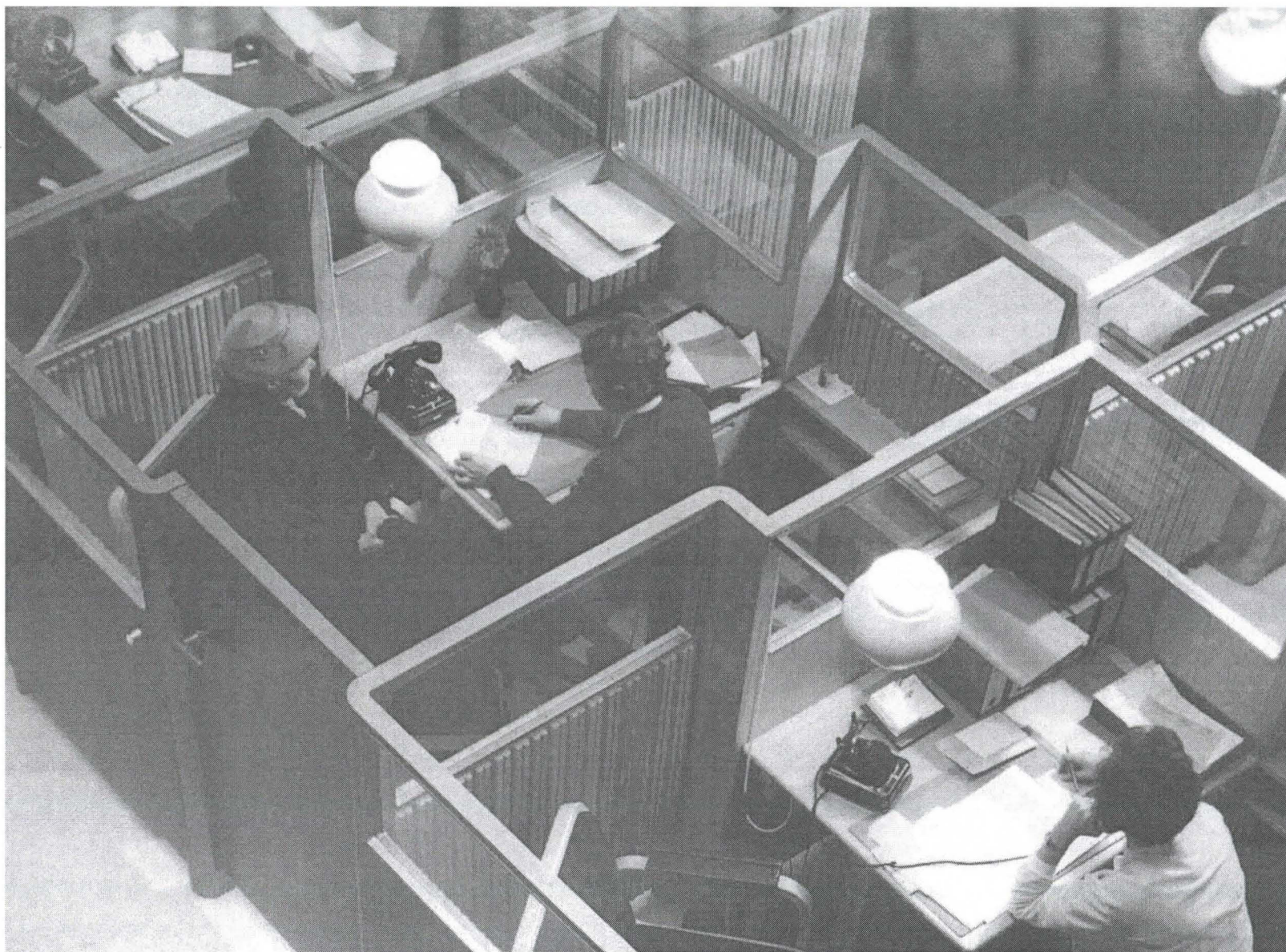
Puhuttelukoppien detaljeja (joulukuu 1955). (60/2662. AAM.)

Helsingin piiritoimisto, eteis- ja odotustila (1957?). (AAA101010. AAM.)

Helsingin piiritoimisto (1957?). (AAA101024. AAM.)

Helsingin piiritoimisto, "puhuttelukoppeja" (1957?). (AAA101020. AAM.)

Julkisivut

Keväällä 1952 laadittujen luonnospiirustusten joukossa ei ole varsinaisia julkisivupiirustuksia, mutta maaliskuussa 1952 päiväystä leikkauspiirustuksestakin²²⁸ julkisivuarkkitehtuurin lähtökohta käy selvästi ilmi: Kansaneläkelaitoksen pääkonttori kilpailuehdotuksessa "Forum redivivum". Kilpailuehdotuksessa esiintynyt julkisivutyyppejä, jossa korkeat ikkunanauhat ja matalat rintamuurit vuorottelevat, Aalto oli tutkinut paitsi kilpailuehdotusta edelleen kehittäessään syksyllä 1949, myös suunnitellessaan Suomalaisten Teknikkojen Seuran talon (1948–1953). Pääkonttoria varten kortteleihin n:ot 468 ja 469 laaditun suunnitelman toimistotilojen tyyppileikkausta²²⁹ voitiin ulkoseinärakenteen osalta hyödyntää toisessa suunnitelmassa lähes sellaisenaan; Suomalaisten Teknikkojen Seuran talon taas voi uskoa antaneen arvokasta kokemusta julkisivutyypin toteuttamisesta.

Korkeiden ikkunanauhojen ja matalien rintamuurien vuorotteluun perustuva julkisivutyyppejä säilyi vallitsevana pääkonttorin kaikissa julkisivuissa toteutetussakin suunnitelmassa.²³⁰ Herättääkseen mielenkiintoa tällainen niukka-aiheinen julkisivutyyppejä edellyttää—tarkoin harkittujen proporioiden lisäksi—huoliteltuja yksityiskohtia, korkealaatuisia materiaaleja ja tarkkaa rakennustyötä. Aalto vaikuttaakin pitäneen rintamuureihin tarvittavien punatiilien laatua hyvin tärkeänä. Vaikka julkisivujen suunnitteluun paneuduttiin todenteolla vasta syksyllä 1952, kirjoitti Aalto jo kesäkuussa 1952 Santamäen tiilitehtaalle "kriittisistä tiilikysymyksestään": *"Kysymyksessä on Kansaneläkelaitoksen uusi rakennus Helsingissä, jossa tiilitarve lähentelee 3 000 000 kappaletta. Rakennukseen tarvitaan suuri määrä julkisivutiiliä osittain myös sisäkäyttöä varten"*²³¹ sekä lisäksi spesiaalitiiliä pienempi määrä, molemmat lieskauunituotetta. Kysymyksessä on tärkein rakennukseni, ainakin yhtä tärkeä kuin Jyväskylän korkeakoulu, ja lisäksi rakennus, jossa pitkälle menevillä valtuuksilla voin kokeilla korkealuokkaisia tiiliä ja myös muita keraamisia aineksia. Esim. fasaadin vesipintojen peittäminen keraamisilla spesiaaliprofiileilla kuparipellin sijaan".²³²

²²⁸ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1793 (14.3.1952). AAM.

²²⁹ PIIRUSTUKSIA: Tyyppileikkauspiirustus 60/662 (3.11.1949). AAM.

²³⁰ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1846, 60/1848–1851 (15.9.1952, s. a.). AAM.
Luonnospiirustus 60/1875 (31.10.1952). AAM.
Luonnospiirustuksia 60/1882, 60/1883, 60/1872 (26.11.–27.11.1952). AAM.
Tyyppileikkauspiirustus 60/2058 (12.12.1954). AAM.

²³¹ Aalto käytti puhtaaksi muurattua punatiiltä myös sisätiloissa mm. Säynätsalon kunnantalossa (1949–1952) ja Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun rakennuksissa (1951–1955)—olisikohan hän vielä kesällä 1952 kaavaillut puhtaaksi muurattua punatiiltä myös Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin sisätiloihin? Marraskuussa 1952 Aalto kuitenkin ehdotti "huomioionottaen talon sisällä tapahtuvan pintakuluvaisuuden, - - että käytävien seinät maalauksen sijasta viimeisteltäisiin keraamisella käsittelyllä".

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 21.11.1952. KELA.

Toteutuneessa pääkonttorissa punatiili esiintyy sisätilassa vain muutamissa poikkeustapauksissa, joissa sisä- ja ulkotilan liittymistä toisiinsa on erityisesti haluttu tähdentää (II lohkon 1. kerroksessa "henkilökunnan kadun" sisäänkäynnissä (seinässä, joka vielä pääpiirustuksissa itse asiassa oli ulkoseinä) ja IV lohkon 5. kerroksessa lounas- ja seurusteluhuoneissa, joihin liittyy kattoterassi).

²³² Aallon kirje Santamäen Tiilitehtaalle 23.6.1952. AAS.

Myös ikkunanauhoissa käytetyt materiaalit ovat korkealaatuisia, vaikka ”keraamiset spesiaali-profiilit” syksyyn 1952 mennessä olikin unohdettu.²³³ Ikkunoiden puitteet ovat tammea, tuuletusluukut päällystetty poimutetulla kuparipellillä ja karmit kuparilistoin.²³⁴ Rintamuureja kannattavat leukapalkit ikkunanauhojen yllä Aalto ehdotti päällystettävän ”kuparilla tai vielä mieluummin pronssilla”²³⁵—pääpiirustuksissa kuparipäällyste jatkuu myös ikkunattomissa päädyissä väli-pohjalaatat esiin piirtäen. Ikkunanauhojen karmi- ja puitejaon yksitoikkoinen rytmi pääpiirustuksissa oli vain suuntaa antava. Kun toimistotilojen huonejaon periaate kesän ja syksyn 1953 kuluessa oli ratkaistu, saivat ikkunanauhat vaihtelevamman rytmin: kuhunkin pilariväliin tuli kaksi ikkunaa, joissa on tuuletusluukku ja leveä puite sekä kolmas, jossa on kapea puite. Tällainen rytmi mahdollisti pilarivälin jakamisen kahdeksi toimistohuoneeksi niin, että kummallakin oli ”luonnollisen ilmanvaihdon ja avattavan ikkunan [so. tuuletusluukun] biologinen etu”.²³⁶

Mannerheimintieltä tarkasteltuna Kansaneläkelaitoksen pääkonttori ei näytä yhdeltä rakennukselta, vaan synnyttää vaikutelman useasta toisensa osittain peittävästä rakennuksesta. Varsinainen pääjulkisivu, ”frontti”,²³⁷ kohosi etuaukion takana yhdensuuntaisten julkisivujen rintaman etulinjassa. Taustatukea se sai paitsi pohjois-eteläsuuntaisista I ja IV lohkoista, myös II lohkon kahdeksi ”frontin” takaa pilkottavaksi siiveksi naamioidusta itäpäädyistä. Pohjapiirustuksissa julkisivurintama näkyi porraskuvioina tontin Nordenskiöldin- ja Messeniuksenkatujen vastaisilla rajoilla; leikkauspiirustusten ”kaskadimuodon” voi ajatella näin toistuvan myös pohjapiirustuksissa. Samantapaista, mutta matalampaa ja väljempää julkisivurintamaa Aalto oli ehdottanut jo 1940-luvulla Säynätsalon keskustorin laidalle.²³⁸ Siinä missä julkisivurintaman Säynätsalossa oli määrä huipentua muiden rakennusten yläpuolelle kohoavaan kunnantalon istuntosalitorniin, Messeniuksenkadulla se päättyi arkisemmin porras-, ilmanvaihtokuilu- ja savupiipputoriiniin.²³⁹

Aalto tilasi samalla tiilet Muuratsalon koetaloaan (1952–1953) varten—koska tiilistä vielä vuonna 1952 oli puutetta, lupaus suuresta tilauksesta lienee ollut omiaan vauhdittamaan tiilitoimitusta.

²³³ Julkisivujen ”keraamiset spesiaali-profiilit” mainitaan vain Aallon kirjeessä Santamäen Tiilitehtaalalle 23.6.1952.

²³⁴ Aalto ehdotti, että ikkunoihin käytettäisiin joko tammea tai tiikkiä; rakennuslautakunta päätyi tammeen. Tammen osuus julkisivuissa väheni merkittävästi, kun tuuletusluukut rakennustyövaiheessa päätettiinkin päällystää kuparipellillä.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 21.11. ja 28.11.1952 sekä 11.11.1954. KELA.

²³⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 21.11.1952. KELA.

²³⁶ AALTO: Arkkitehtonisia näkökohtia, s. 9.

PIIRUSTUKSIA: Huonejakokaavioita 60/2964, 60/2994 (4.7.1953). KELA.

²³⁷ Aalto käytti nimitystä ”frontti” rakennuslautakunnan kokouksessa 21.11.1952.

²³⁸ Säynätsalon keskustorista ei toteutunut kuin kunnantalo (1949–1952). Myöhemmin tällainen julkisivurintama päätti ”terassitorin” Helsingin keskustasuunnitelmassa (1959–1981).

²³⁹ Pääpiirustusten mukaan tornin oli määrä saada punatiilistä muuratut julkisivut, jolloin se ei olisi erottunut kovinkaan silmiinpistävästi. Selvästi tornimainen—miltei vapaasti seisovalta vaikuttava—siitä sukeutui rakennustyövaiheessa, kun se päätettiin päällystää poimutetulla kuparipellillä.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.8.1954. KELA.

Kuin pisteeksi i:n päälle tornia vielä korotettiin. ”Professori Aalto ilmoitti, että toimitalon ympäristössä oli taloja, joiden savupiippu oli 1–4 metriä toimitalon savupiippua korkeampi. Vaikkakin toimitalon savupiipun korkeus oli rakennustarkastuksen

Vallitseva julkisivutyyppe soveltui "fronttiin" kolmannesta kerroksesta ylöspäin; muita juhla-
vammam siitä teki kahden alimman kerroksen käsittely. Syyskuussa 1952 päivätyssä julkisivu-
piirustuksessa²⁴⁰ pääkonttori vaikutti hyvin avoimelta ja helposti lähestyttävältä. Julkisivun
yläosaa kantaneiden kuuden vapaasti seisovan pilarin tai pylvään takana olivat ikkunat mitä
ilmeisimmin koko "frontin" leveydeltä ja pilariston/pylväikön korkeudelta. Mannerheimin-
tieltä saattoi näin nähdä etuaukion poikki ja eteis- ja odotustilan läpi piiritoimistoon asti.
Samantapaisen raskaaseen yläosaan ja läpinäkyvään alaosaan jaetun julkisivun—jossa toistuivat
jopa ulko-ovien diagonaalivetimet—Aalto suunnitteli samoihin aikoihin myös Jyväskylän
kasvatusopillisen korkeakoulun päärakennukselle (1954–1955). Marraskuussa 1952 päivätyssä
leikkauspiirustuksesta²⁴¹ käy ilmi, että kun eteis- ja odotustila oli toimistotilan lisäämiseksi
madallettu vain yhden kerroksen korkuiseksi (paitsi ehkä pääsisäänkäynnin kohdalla), oli
"frontin" alaosan julkisivu samalla siirretty pylväis-/pilarilinjan ulkopuolelle. Pääpiirustuksissa
pilaristo/pylväikkö olikin vaihtunut korkeahkoksi graniittijalustaksi penkkeineen²⁴² ja "yhte-
näiseksi lasi-ikkunaksi kahden kerroksen korkeudelle, joka ala peitettäisiin samalle korkeudelle ulottuvilla
pronssikaltereilla", joiden oli määrä olla "n. 5–10 cm:n etäisyydellä toisistaan".²⁴³ Rakennuslautakunta
pelkäsi kalteriston pimentävän eteis- ja odotustilaa, ja kelpuutti sen vasta Aallon ilmoitettua,
että "kalterit ovat n. 'peukalonpäänpaksuisia' ja n. 70 cm:n etäisyydellä toisistaan eivätkä näin ollen
muodosta mitään tiheää säleaitaa lasipinnan eteen".²⁴⁴ Pääpiirustuksissa kalteristo kuitenkin oli
kuitenkin tiheimmän vaihtoehdon mukainen, mikä antoi pääkonttorille pankkimaisen vakaan
ilmeen. Italian renessanssipalazzoisiin viittaava penkki²⁴⁵ "frontin" juurella oli "arkkitehdin
mielestä arkkitehtoniselta kannalta välttämätön",²⁴⁶ mutta rakennuslautakunta epäili, oliko se lainkaan
"tarpeellinen kokoamaan kansaa".²⁴⁷ Penkin "käyttö istumatarkoitukseen" aiottiin estää "sijoittamalla
ruohoistutus sen eteen";²⁴⁸ elokuussa 1955 Aalto kuitenkin totesi, että "tästä suunnitelmasta oli ollut

hyväksymä, oli mahdollista, että naapurit savuhaitasta valittaisivat maistraattiin, jonka päätöksestä taasen ei ollut varmuutta. Tämän vuoksi oli arkkitehtitoimistossa laadittu ehdotus toimitalon savupiipun korottamisesta 4 metrillä. - - tulisi piippu tältä osiin päällystettäväksi stanssatuilla kuparilaatoilla. Myöskään ei piippu tältä osalta olisi nelikulmainen, vaan kulmista pyöristetty." Arkkitehdin huoli naapureita kiusaavasta savusta tuntuu kovin äkilliseltä; ettei vain tosiasiallinen syy ollut rakennustaiteellinen?

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 12.5.1955. KELA.

²⁴⁰ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1850 (15.9.1952). AAM.

²⁴¹ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1874 (20.11.1952). AAM.

Alvar Aalto -museon piirustuskokoelmassa ei ole piirustusta pääjulkisivusta marraskuulta 1952.

²⁴² "Rakennuksen alakerta tehdään tietyksi graniitista".

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 21.11.1952. KELA.

²⁴³ PIIRUSTUKSIA: Detaljipiirustus 60/2943 (s. a.). AAM.

²⁴⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 7.4. ja 8.4.1953. KELA.

²⁴⁵ Julkisivun jäsentelyssä on ainakin Curtis nähnyt myös muita palazzomaisia piirteitä.

CURTIS: Modernismi, luonto, traditio, s. 138.

²⁴⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.6.1953. KELA.

²⁴⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 5.5.1953. KELA.

Rakennuslautakunta keskusteli epäkohdasta vielä uudelleen vuoden 1954 lopulla.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 31.12.1954. KELA.

²⁴⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 2.6.1953. KELA.

arkkitehtoonisista syistä pakko luopua - - - mikäli käytännössä osoittautuisi, että sokkelin n.s. kivi-penkkejä käytetään istuskelemiseen, tämän estämiseksi niihin asennettaisiin ohut pronssikaide”.²⁴⁹ Tekisi kuitenkin mieli uskoa, että Aalto nimenomaan toivoi penkin ”kokoavan kansaa” etuaukiolle.

”Frontin” alaosa ei kuitenkaan toteutettu vuoden 1953 pääpiirustuksien mukaisesti. Vasta keväällä 1955 Aalto löysi ratkaisun, joka oli ”sen laatuinen, että se voidaan esittää lopullisena - -. Rakennuksen pääjulkisivu on aina jotensakin vaikea tehtävä, koska se on eräässä mielessä ratkaiseva koko rakennuksen luonteelle. Aikaisemmin on Kansaneläkelaitoksen hallitus jossain määrin vieroksunut pronssirakenteisen ulkopuolisen verkoston rakentamista. Luulen, että tässä vaistomaisesti on osuttu oikeaan.”²⁵⁰ Aalto luopui ”aikaisemmin suunnitelluista pitkistä pronssikaltereista julkisivun ikkunoissa. Sen sijaan tulee alimman kerroksen ikkunoihin kevyempirakenteiset pronssikalterit ja ensimmäisen ja toisen kerroksen välinen seinäpinta peitetään stanssatuilla pienehköillä kuparilevyillä. Pääovirakenteissa pyritään yhtenäiseen rakenteeseen ikkunoiden kanssa - -.”²⁵¹ ”Kalterirakenne” ei oikeastaan kadonnut, vaan muuttui viitteellisemmäksi: ”frontin” ensimmäisen kerroksen ikkunoiden varsinaisten messinkikalterien pystysäleiden ja vaakatangojen linjat jatkuvat pääsisäänkäynnin tuulikaapin ikkunaseinän pysty- ja vaakajakokarmeissa ja toista kerrosta verhoavien kuparilevyjen saumoissa muodostaen koko ”frontin” alaosan kattavan säännöllisen verkoston.²⁵² Viimeisen silauksensa ”frontti” sai kesällä 1957, kun pääsisäänkäynnin ylle asennettiin pieni katos valaisimineen.²⁵³

Kiinnitetäänpä huomiota myös siihen, mitä Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin julkisivuista puuttuu: Aallon tuotannossa julkisille rakennuksille on ominaista, että kokoushuoneiden tapaiset hierarkkisesti tärkeät tilat erottuvat julkisivuissa umpinaisina ja toisinaan myös ulkonevina.²⁵⁴ Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa näin olisi odottanut käsiteltävän ainakin valtuutettujen kokoushuonetta. Aikomus kokoushuoneen artikuloimiseen ulkonemana Mannerheimintielle näkyvässä julkisivurintamassa olikin luettavissa kahdesta kesällä 1952 laaditusta pohjapiirustuksesta sekä ilmeisesti syyskuun 1952 alussa laadituista leikkaus- ja julkisivupiirustuksista;²⁵⁵ aikomuksen edelleen kehittäminen olisi saattanut johtaa samankaltaisiin tuloksiin kuin Teknillisen korkeakoulun päärakennuksen hallintosiiven (1953–1955, 1960–1964)

Aikomus istutuksin estää penkillä istuminen vaikuttaa nousseen uudelleen esille vielä niinkin myöhään kuin työssä 1987b.

²⁴⁹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 18.8.1955. KELA.

²⁵⁰ Aallon kirje pääjohtaja Sukselaiselle 27.4.1955. AAS.

²⁵¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 12.5.1955. KELA.

²⁵² Rakennuslautakunnan pöytäkirja 14.4.1955. KELA.

²⁵³ Hallituksen pöytäkirjat 7.2., 13.2. ja 12.6.1957. KELA.

²⁵⁴ Pääkonttorin toteutussuunnitelman kanssa lähes samanaikaisena mainittakoon Teknillisen korkeakoulun opettaja-neuvoston istuntosali (1953–1955, 1960–1964), hieman myöhemmänä kaupunginvaltuuston istuntosali Seinäjoen kaupungintalossa (1958–1962).

PENTTILÄ: Teknillisen korkeakoulun päärakennus ja kirjasto, s. 17–18.

PENTTILÄ: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus, s. 32.

²⁵⁵ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1825 (kesä 1952?). AAM.

Luonnospiirustus 60/2972 (heinäkuu 1952?). AAM.

Luonnospiirustuksia 60/1855, 60/1858 (syyskuu 1952?). AAM.

julkisivuiltaan aukottoman, kattoikkunoista päivänvalonsa saavan opettajaneuvoston istunto-salin tai erkkeri-ikkunoin varustetun sanomalehtihuoneen tapauksissa.²⁵⁶ Syyskuussa 1952 rakennuslautakunta päätti, että ulokkeista kustannussyistä luovuttaisiin. Aalto meni kuitenkin vielä pidemmälle: pääpiirustuksissa valtuutettujen kokoushuone ei erottunut Mannerheimin-tien puoleisessa julkisivurintamassa edes ikkunanauhan tavallisesta poikkeavana karmi- tai puitejakona. Toteutus asettui näiden kahden ääripään väliin: III ja IV lohkojen 6. kerroksessa on muutamissa pilariväleissä varioitu ikkunanauhojen säännönmukaista rytmiä (tuuletusluukku–leveä puite–tuuletusluukku–leveä puite–kapea puite, poikkeava rytmi tuuletusluukku–leveä puite–kapea puite–tuuletuspuite–leveä puite), mutta ei juuri valtuutettujen kokoushuoneen kohdalla.²⁵⁷ ”Hallituksen kerros” kokous- ja johtajanhuoneineen erottuu näin tavanomaisista toimistokerroksista uhkaamatta kuitenkaan ”frontin” alaosan—jonka takana kaikkia (ainakin helsinkiläisiä) vakuutettuja palvellut Helsingin piiritoimisto sijaitsi—hierarkkista etusijaa.

”Pienoistorin” paviljonkien julkisivut

Toisen suunnitelman ”akropolis”-teema tulee dramaattisimmin esiin Nordenskiöldinkadun puolella, missä Aalto on hyödyntänyt tontilla sijainneen kallion ”yläkaupungin” luonnollisena muurina;²⁵⁸ Minna Canthin kadun puolella muuri täytyi rakentaa. Muurimaisia ovat myös ”pienoistoria” reunustavien paviljonkien graniittijulkisivut.

Kokous- ja ruokasalipaviljongin toinen, kokoussalille varattu kerros oli syksyn 1952 aikana laadituissa julkisivupiirustuksissa²⁵⁹ Nordenskiöldin- ja Minna Canthin katujen suuntaan umpinainen; ikkunoita oli vain ”pienoistorin” puolella.²⁶⁰ Syyskuussa 1952 laadituissa julkisivupiirustuksissa ensimmäisen kerroksen ruokasali sitä vastoin avautui pilaristona/pylväikkönä Nordenskiöldinkadun suuntaan—muista suunnista ei suurelta osin maanpinnan alapuolelle jääneeseen ruokasaliin päivänvaloa olisikaan voitu saada. Marraskuussa 1952 laadituissa julkisivupiirustuksissa pilaristo/pylväikkö oli kadonnut paitsi ”frontista” myös kokous- ja

²⁵⁶ Tässä tarkoitetaan kuitenkin vuosien 1953–1955 suunnitelmaa, ei vuosina 1960–1964 toteutettua suunnitelmaa. PENTTILÄ: Teknillisen korkeakoulun päärakennus ja kirjasto, s. 16–19.

²⁵⁷ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/2969 (s. a.). AAM.

²⁵⁸ Joulukuussa 1952 rakennuslautakunta päätti louhituttaa ”kalliot turhien kustannusten välttämiseksi - - pois”. Päätös syntyi hätköidysti kokouksessa, jossa ei ollut läsnä rakennuslautakunnan asiantuntijajäseniä eikä Aallon arkkitehti-toimiston edustajia. Seuraavassa kokouksessa rakennuslauta pyörsikin päätöksensä: ”Nordenskiöldinkadun puoleisella tontin osalla sijaitseva kallio, joka aikaisemmin oli päätetty louhittavaksi jalkakäytävän tasoon, päätettiin professori Aallon selostuksen perusteella jättää pihamaan tasoon, mutta kuitenkin käytävän tasoon päin loivasti viettäväksi”. Kallion säilyttämistä voidaan näin pitää juuri Aallon intentiona.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.12. ja 18.12.1952. KELA.

²⁵⁹ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1849, 60/1851 (15.9.1952). AAM.
Luonnospiirustuksia 60/1882, 60/1883 (26.11.1952). AAM.

²⁶⁰ Huhtikuussa 1952 myös kokoussalin Nordenskiöldinkadun puoleisessa päässä oli ikkuna.
PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1813 (15.4.1952). AAM.

ruokasalipaviljongista, jossa sen luultavasti korvasivat yksittäiset ikkunat Nordenskiöldin- ja Minna Canthin katujen kulmassa.²⁶¹

Kokous- ja ruokasalien yhdistäminen joulukuussa 1952 johti entistäkin muurimaisempiin julkisivuihin pääpiirustuksissa: Aallon mukaan ruokasalipaviljongin Minna Canthin kadun puoleinen ”graniittimuuri on tarkoitettu yhtyväksi jalustaksi pihatasossa olevaan kallioon, jolloin saadaan syntymään kokonaisuus”—tämän voi uskoa päteeneen paviljonkien julkisivuihin yleisemminkin. Ruokasalipaviljongin kadunpuoleisten julkisivujen muurimaisuuden rikkoivat enää huoltosisäänkäynti Nordenskiöldinkadun ja ensimmäisen kerroksen muutamat kellarimaisen matalat ikkunat Minna Canthin kadun puolella. Ratkaisuun epäillen suhtautuneelle rakennuslautakunnalle Aalto selitti ruokasalin Minna Canthin kadun puoleisen, sinänsä edulliseen ilmansuuntaan antavan julkisivun aukottomuuden johtuvan ”ensinnäkin siitä, että siihen tulee sijoitettavaksi esiintymiskoroke ja että koko pihanpuoleinen julkisivu kysymyksessäolevasta rakennuksesta tulee lasiseinäksi, jonka lisäksi tulee kattoikkunoita eikä ravintolasaliin näin ollen tule häiritsevää valoa molemmilta puolilta”.²⁶² Aukottomuudesta ei rakennustyövaiheessakaan tingitty, vaikka julkisivusta ulkoneva esiintymislava Aallon ehdotuksesta päätettiin päällystää poimutetulla kuparipellillä.²⁶³ Rakennuslautakunnassa kyllä esitettiin ikkunan avaamista Minna Canthin kadun puoleiseen julkisivuun (ilmeisesti proscaeniumulokkeen kohdalle), mitä ”arkkitehti Ström professori Aallon toimiston puolesta arkkitehtonisista syistä edelleen vastusti”. Myönnytyksenä tutkittiin kuitenkin ”mahdollisuuksia sijoittaa kattoikkunoita lähemmäksi tätä syvennystä [prosceniumia]”,²⁶⁴ tuloksena saattoi olla kolmen lounaisimman kattoikkunan suuntaaminen etelään lisäpäivänvalon sieppaamiseksi ruokasalin hämärimpään osaan—tällaiset ”suunnatut” kattoikkunat eivät Aallon tuotannossa ole kovinkaan tavanomaisia.

Kirjastopaviljonki sai kaiken päivänvalonsa kattoikkunoista; sen julkisivut olivat aivan ikkunattomat niin kaikissa syksyn 1952 aikana laadituissa leikkaus- ja julkisivupiirustuksissa kuin pääpiirustuksissa ja korjatuissa pääpiirustuksissakin.²⁶⁵

²⁶¹ Marraskuussa 1952 laaditut julkisivupiirustukset jättivät tulkinvaraa. Jos oletetaan, että ensimmäisessä kerroksessa tuolloin oli ruokasali, täytyy julkisivupiirustuksen merkinnät tulkita ikkunoiksi.

²⁶² Rakennuslautakunnan kokouspöytäkirjat 7.4. ja 8.4.1953. KELA.

²⁶³ ”- professori Aalto ilmoitti, että ruokalarakennuksen ulosveto, joka tähän asti on ajateltu päällystettäväksi graniittilevyillä kuten muukin ruokalarakennuksen osa, ehdotetaan päällystettäväksi kuparipellillä, joten graniitti tältä osin jäisi pois.”

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 12.3.1954. KELA.

²⁶⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 21.5.1954. KELA.

²⁶⁵ PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustuksia 60/1848, 60/1849 (15.9.1952). AAM.

Luonnospiirustuksia 60/1873, 60/1882 (26.11.1952, s. a.) AAM.

Huhtikuussa 1952 kirjastossa tosin oli suuri ikkuna pienoistorille. Kirjastopaviljongin arkkitehtoninen ilme lienee ratkennut loppukesällä 1952.

PIIRUSTUKSIA: Luonnospiirustus 60/1813 (15.4.1952) AAM.

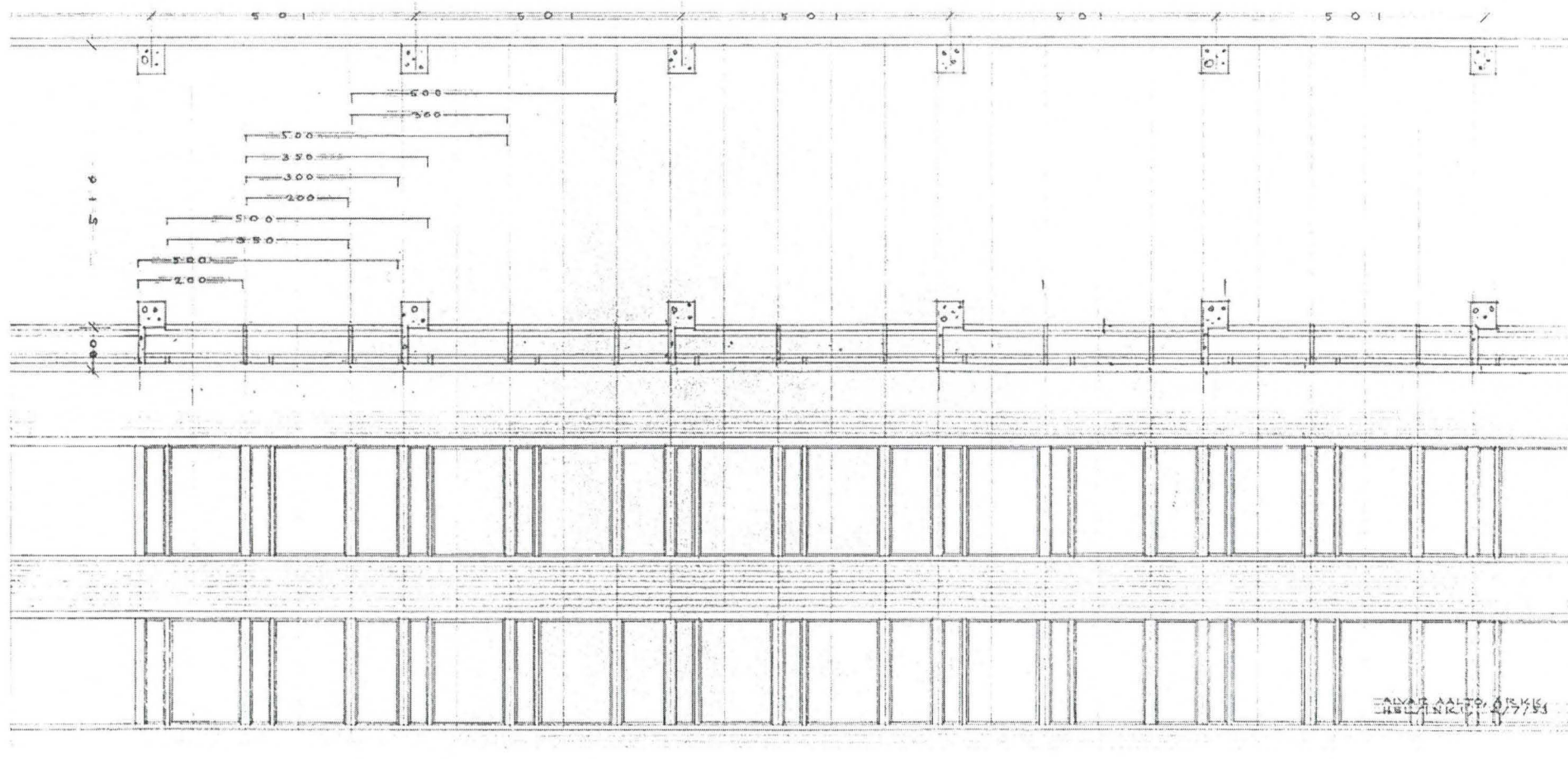
Vesikatto

Aallon mukaan *"Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin luonnetta ja arvoa vastaava katto on kuparikatto"*. Koska *"0,5–0,7 kuparin saaminen voi olla epävarmaa sinä aikana, jolloin materiaali tarvitaan"*, harkittiin rakenteeltaan tavanomaisesta poikkeavaa yläpohjaa: *" - - periaatteellisesti katto on kaltevuussuhteessa 1:8–1:14 oleva betonikatto, joka on eristetty rakennusrungosta 20–1500 mm:n ilmavälillä ja joka on niin tehty, että erilaiset päällysteet ovat mahdollisia - - Katon kaltevuussuhteesta johtuu, ettei rakennuksen arvo ehdottomasti vaadi jaloa materiaalia. Se voidaan siis ilman, että ulkopuolisesti rakennuksen arvo kärsii, kattaa jopa asfalttihuovalla"*.²⁶⁶ Tällainen rakenne herätti epäilyksiä rakennuslautakunnassa, mutta vielä helmikuussa 1954 se katsoi, että *"kysymyksessä olevaa kattoa voidaan pitää parhaana mahdollisena"*.²⁶⁷ Todenteolla rakennustyöhön päästyä rakennuslautakunta kuitenkin muutti mieltään: miksi kokeilla tavanomaisesta poikkeavaa rakennetta, kun kuparikatto puurakenteisten kattotuolien ja laudoituksen varaan laadittuna *"ei tulisi kalliimmaksi kuin ehdotettu varsin vaativarakenteinen betonikatto"*?²⁶⁸ Pääkonttorin julkisivuihin mielenmuutoksella ei ollut vaikutusta; otsamuurit peittivät vähäiset muutokset katonlappeiden kaltevuuksissa.

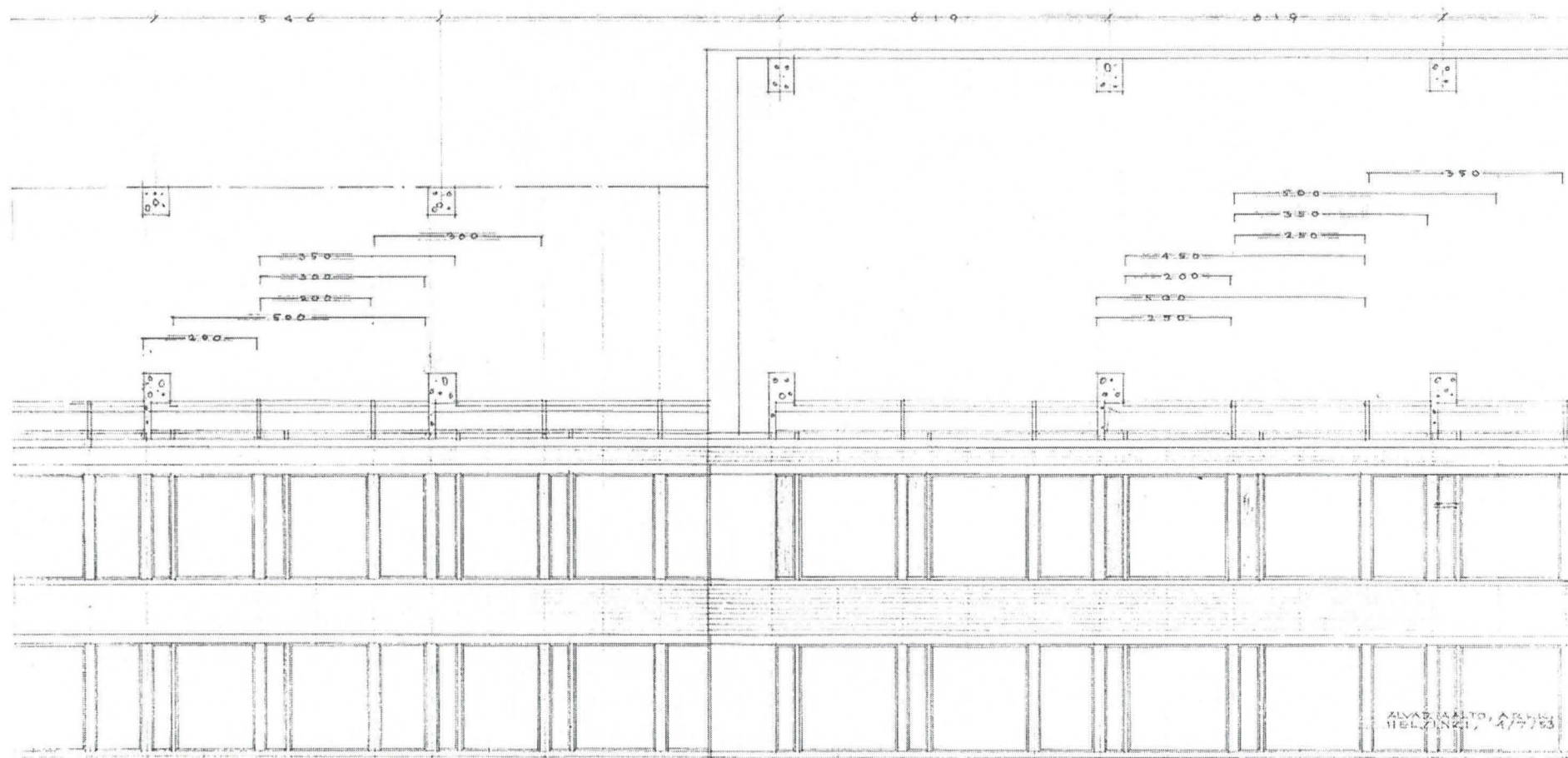
²⁶⁶ Kansaneläkelaitos, toimitalo, rakennustyön selitysjärjestelmä, s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 28.11.1952 liitteenä. KELA.

²⁶⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 19.2.1954. KELA.

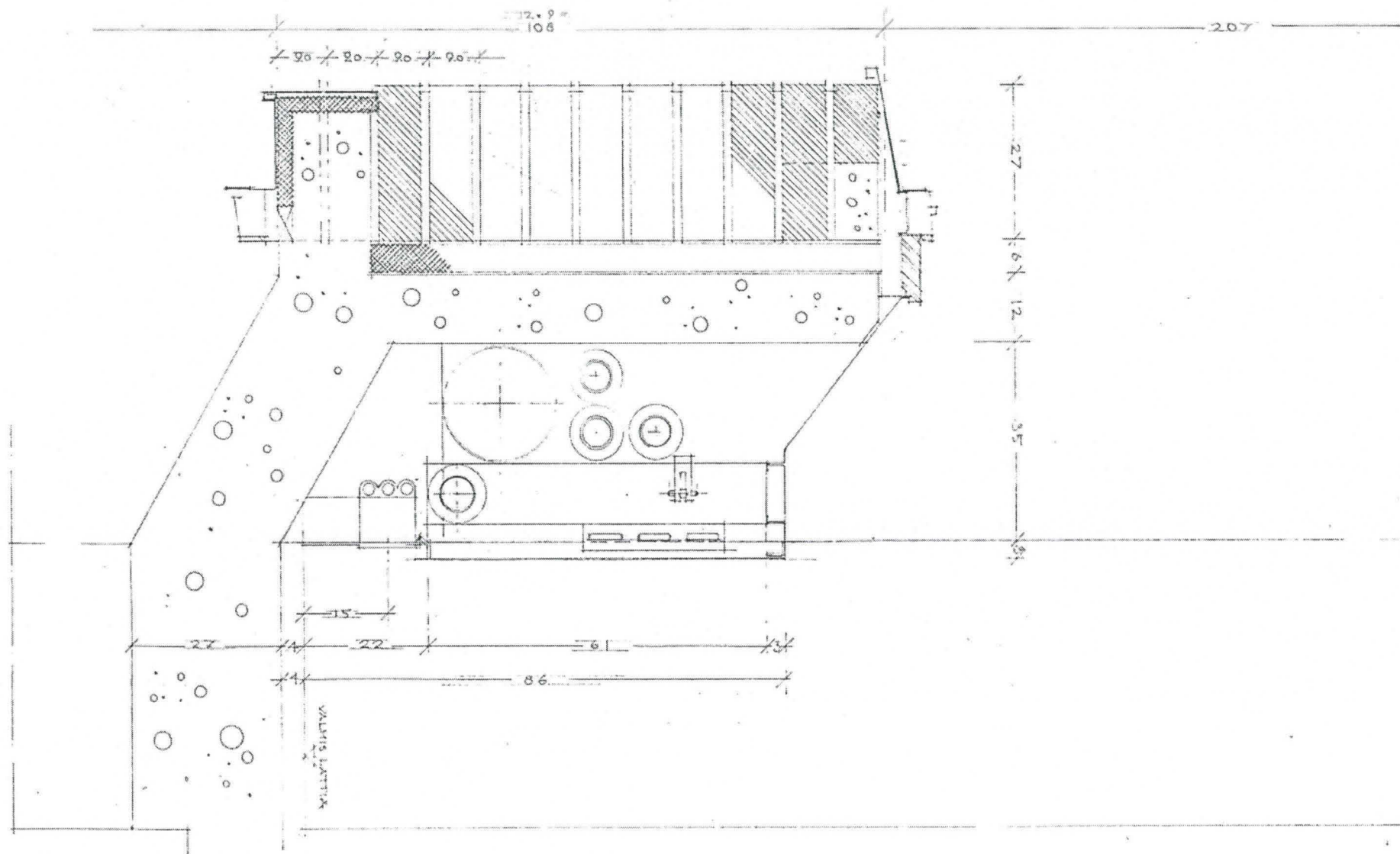
²⁶⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 15.5.1954. KELA.

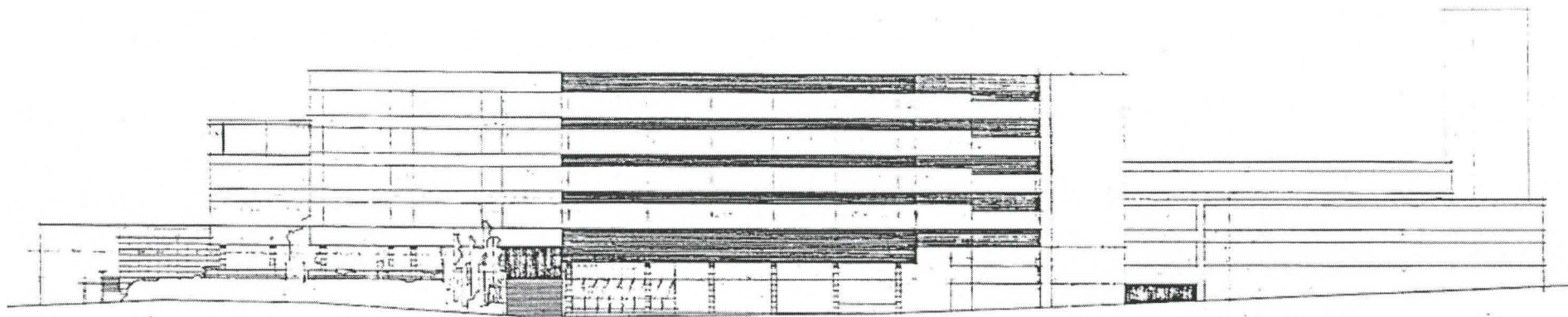
Ikkunanauhojen karmi- ja puitejakokaavio, pilariväli 501 cm (heinäkuu 1953). (60/2964. AAM.)

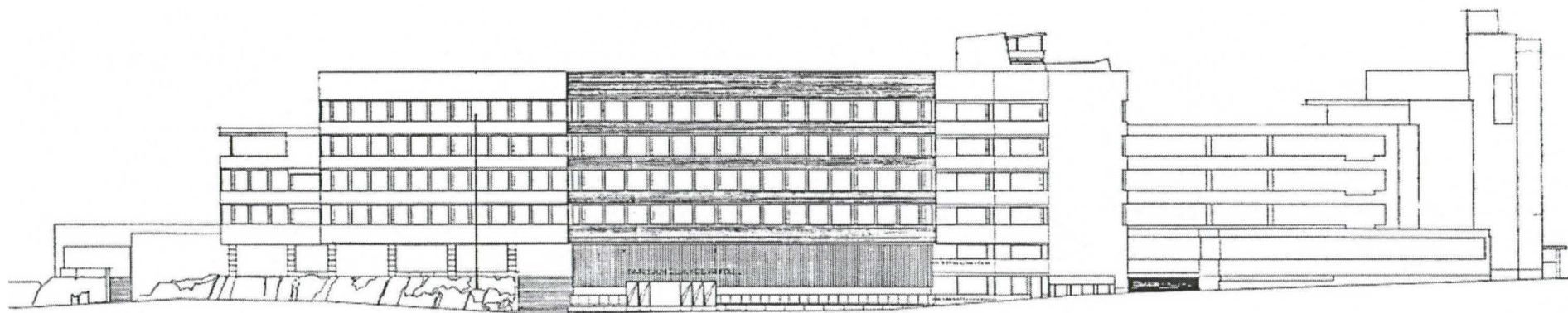
Ikkunanauhojen karmi- ja puitejakokaavio, pilarivälit 546 cm ja 619 cm (heinäkuu 1953). (60/2994. AAM.)

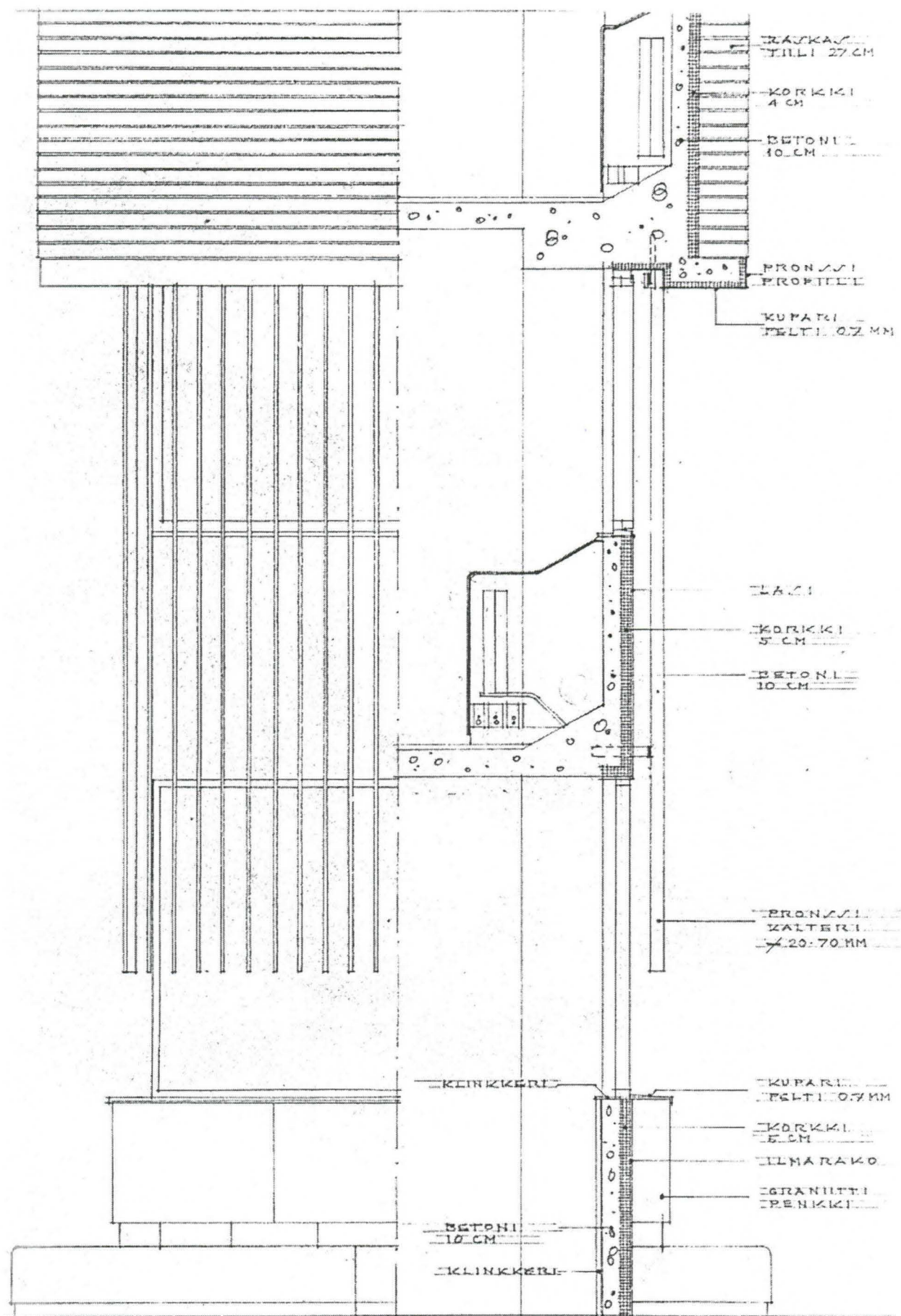
Rintamuuri, sisäpuolella konvektorikuomu (joulukuu 1954). (60/2058. AAM.)

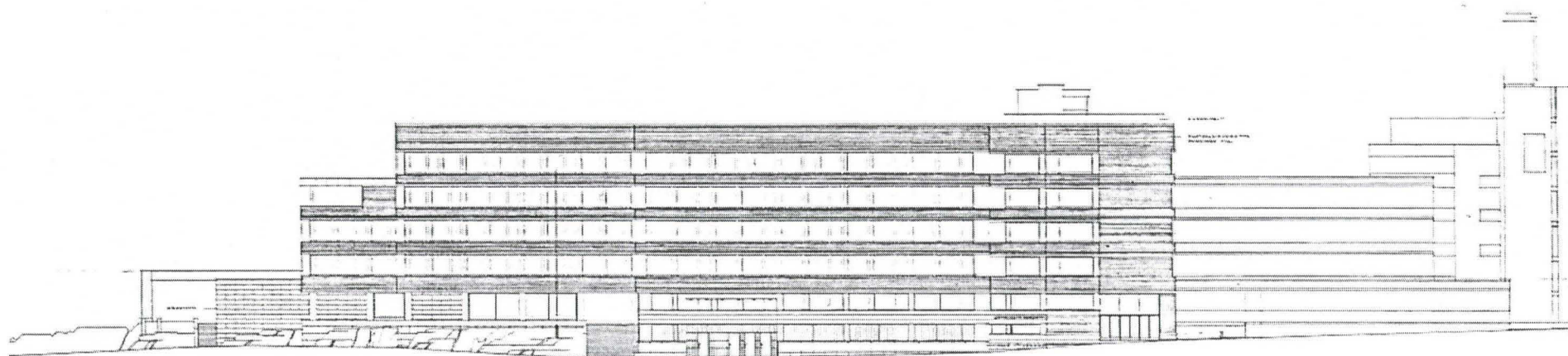
Toteutettu suunnitelma, julkisivu Mannerheimintielle (syyskuu 1952). (60/1850. AAM.)

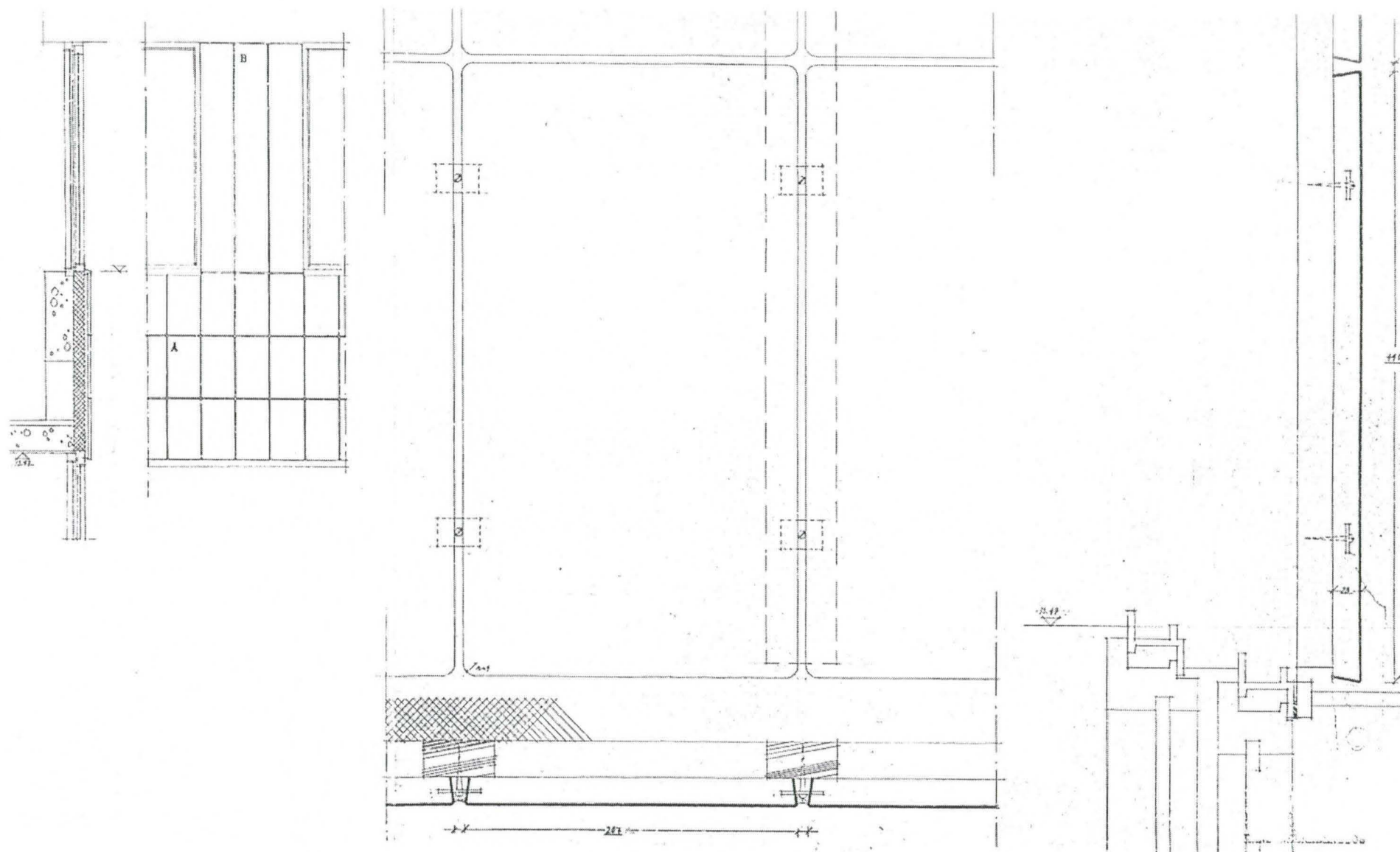
Pääpiirustukset, julkisivu Mannerheimintielle (maaliskuu 1953). (60/1945. AAM.)

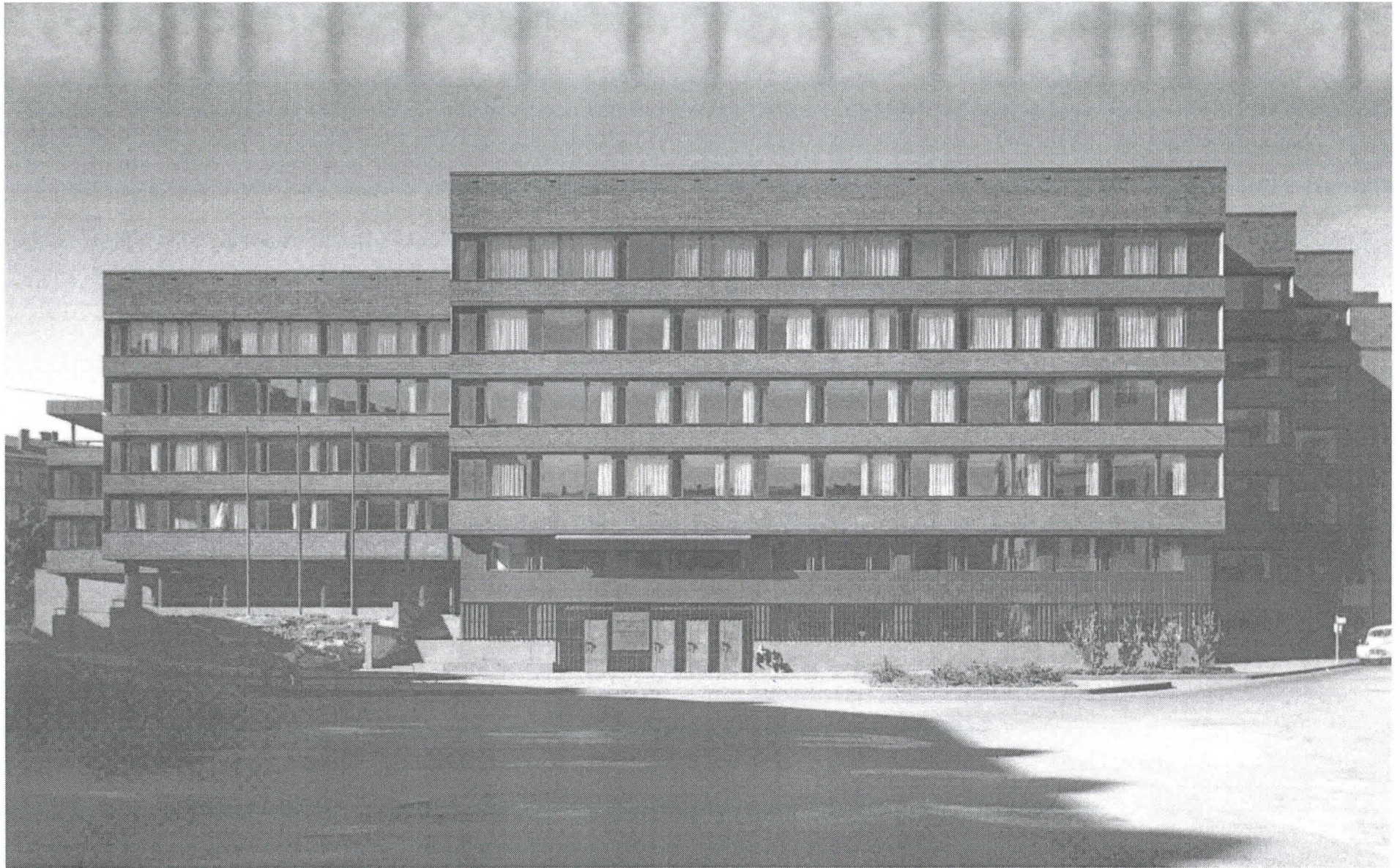
"Frontin" alaosan detaljeja (toukokuu 1953?). (60/2943. AAM.)

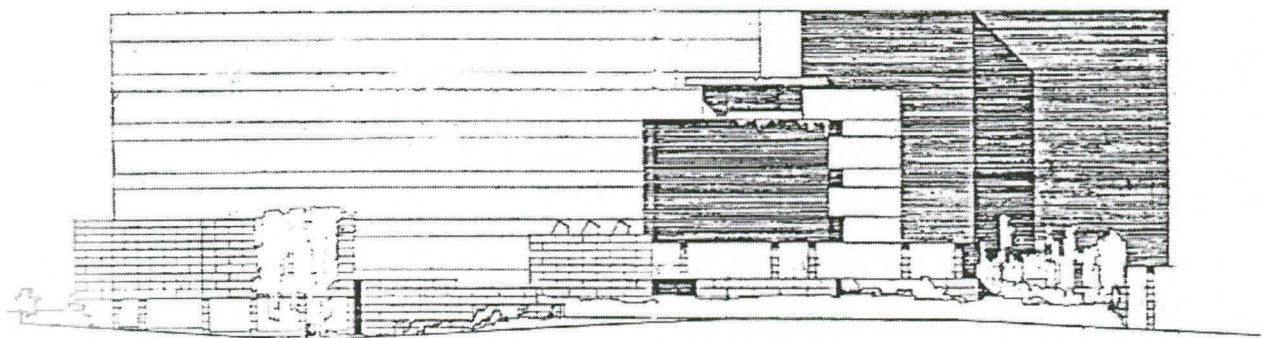
Korjatut pääpiirustukset, julkisivu Mannerheimintielle (tammikuu 1956). (60/1946. AAM.)

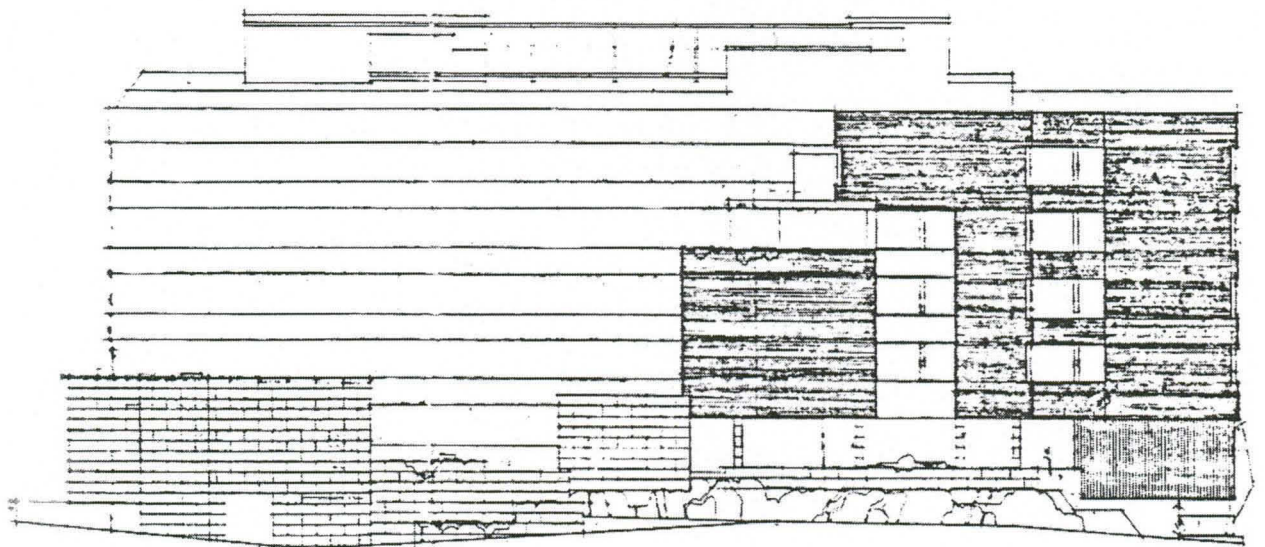
"Frontin" alaosan kuparilevyjen detaljeja (heinäkuu 1955). (60/2467. AAM.)

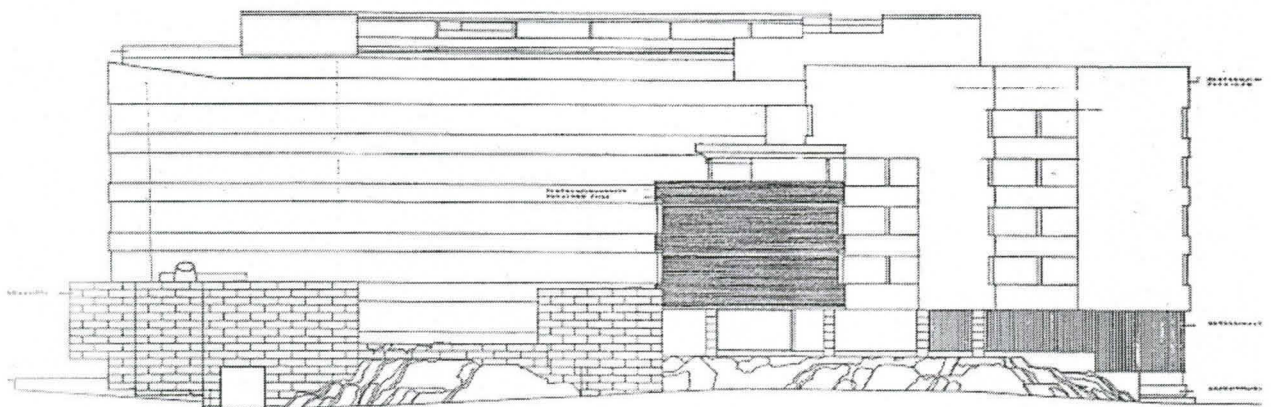
Julkisivu Mannerheimintie (1957?). (AAA100671. AAM.)

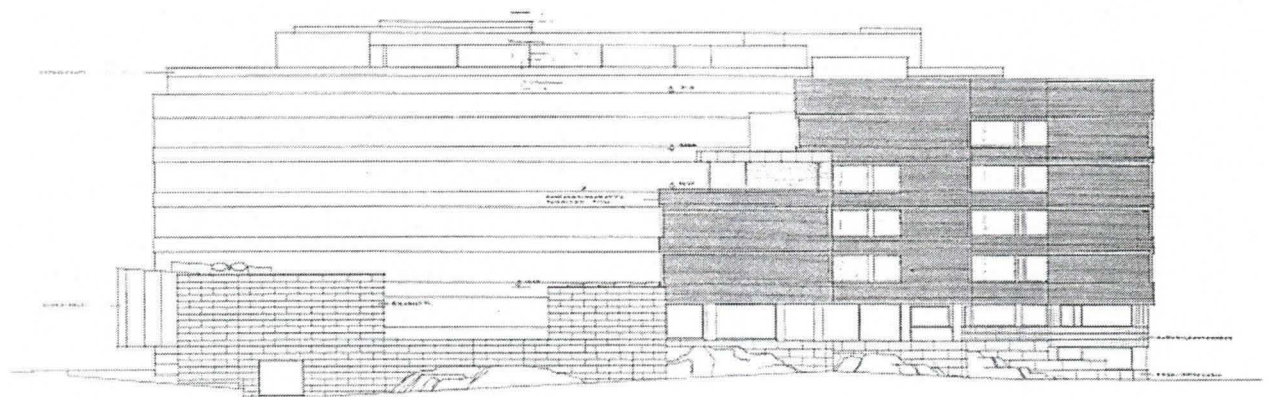
Toteutettu suunnitelma, julkisivu Nordenskiöldinkadulle (syyskuu 1952). (60/1849. AAM.)

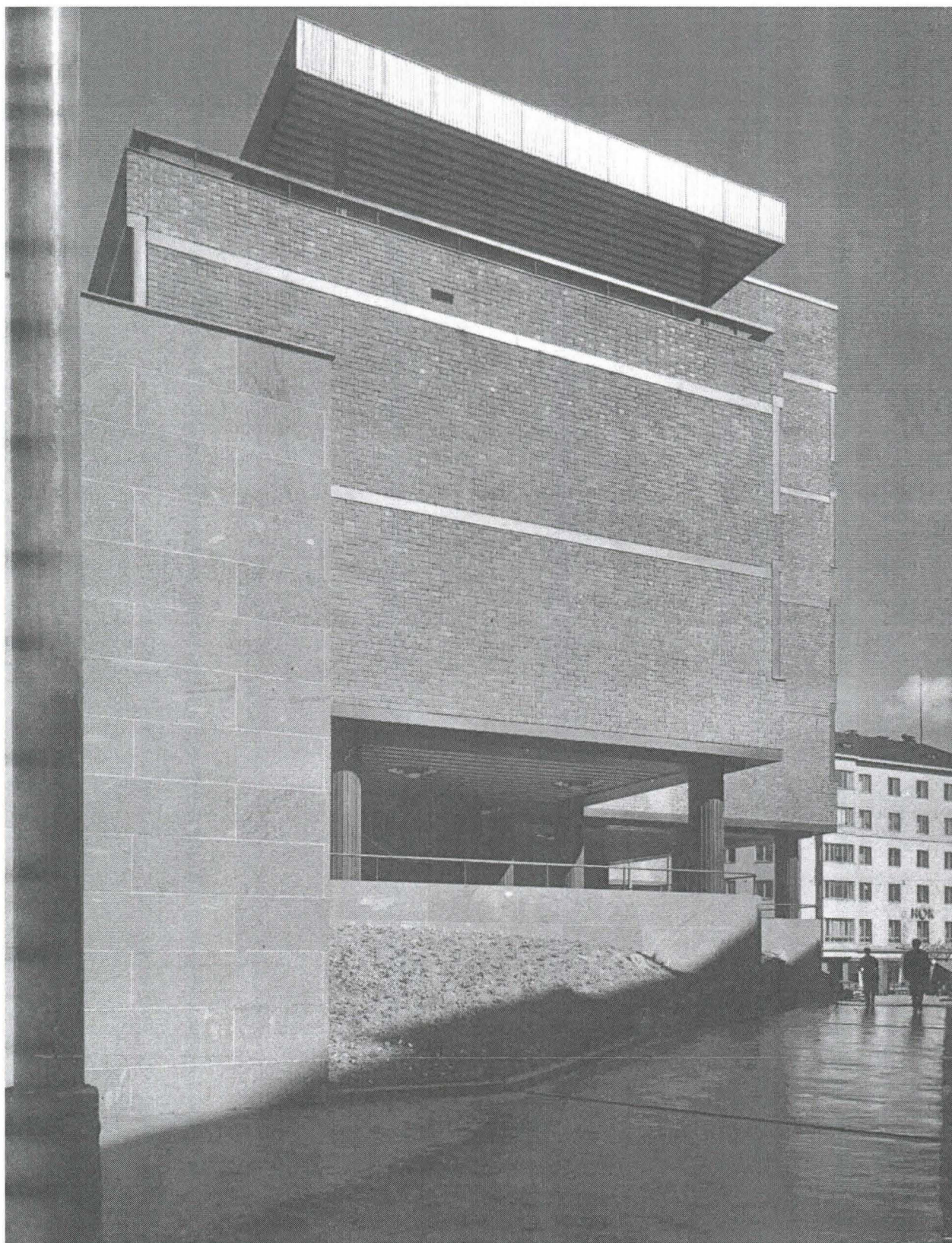
Toteutettu suunnitelma, julkisivu Nordenskiöldinkadulle (marraskuu 1952). (60/1882. AAM.)

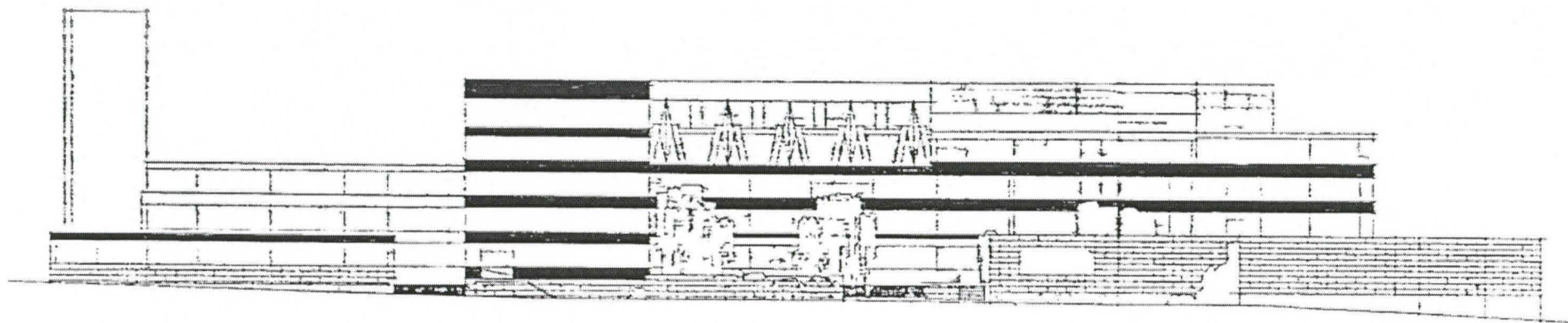
Pääpiirustukset, julkisivu Nordenskiöldinkadulle (maaliskuu 1953). (60/1949. AAM.)

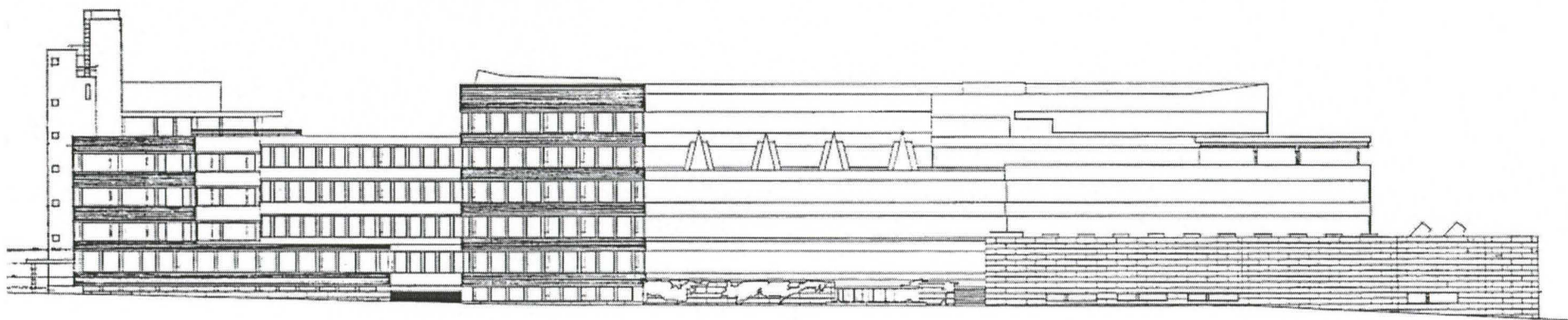
Korjatut pääpiirustukset, julkisivu Nordenskiöldinkadulle (tammikuu 1956). (60/1950. AAM.)

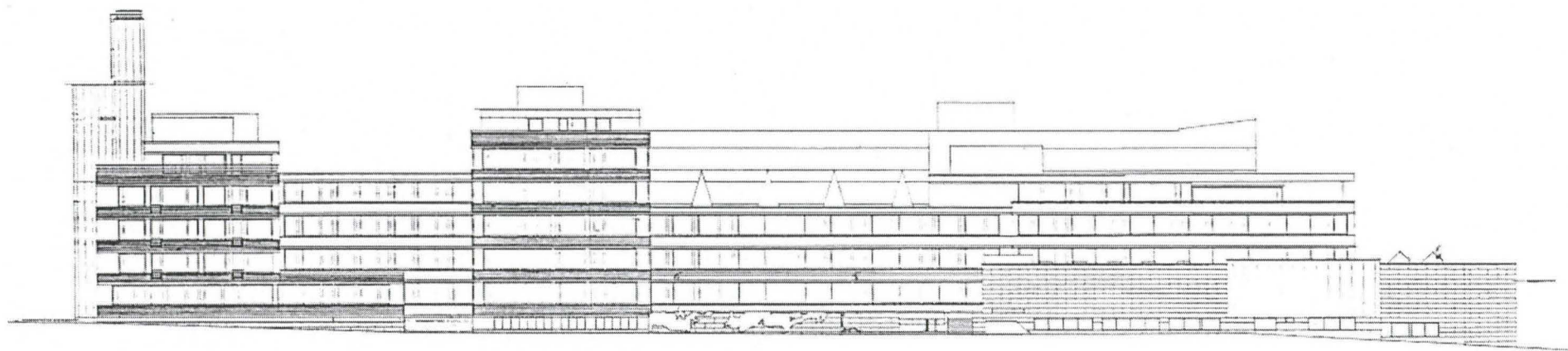
Julkisivu Nordenskiöldinkadulle (1957?). (AAA100960. AAM.)

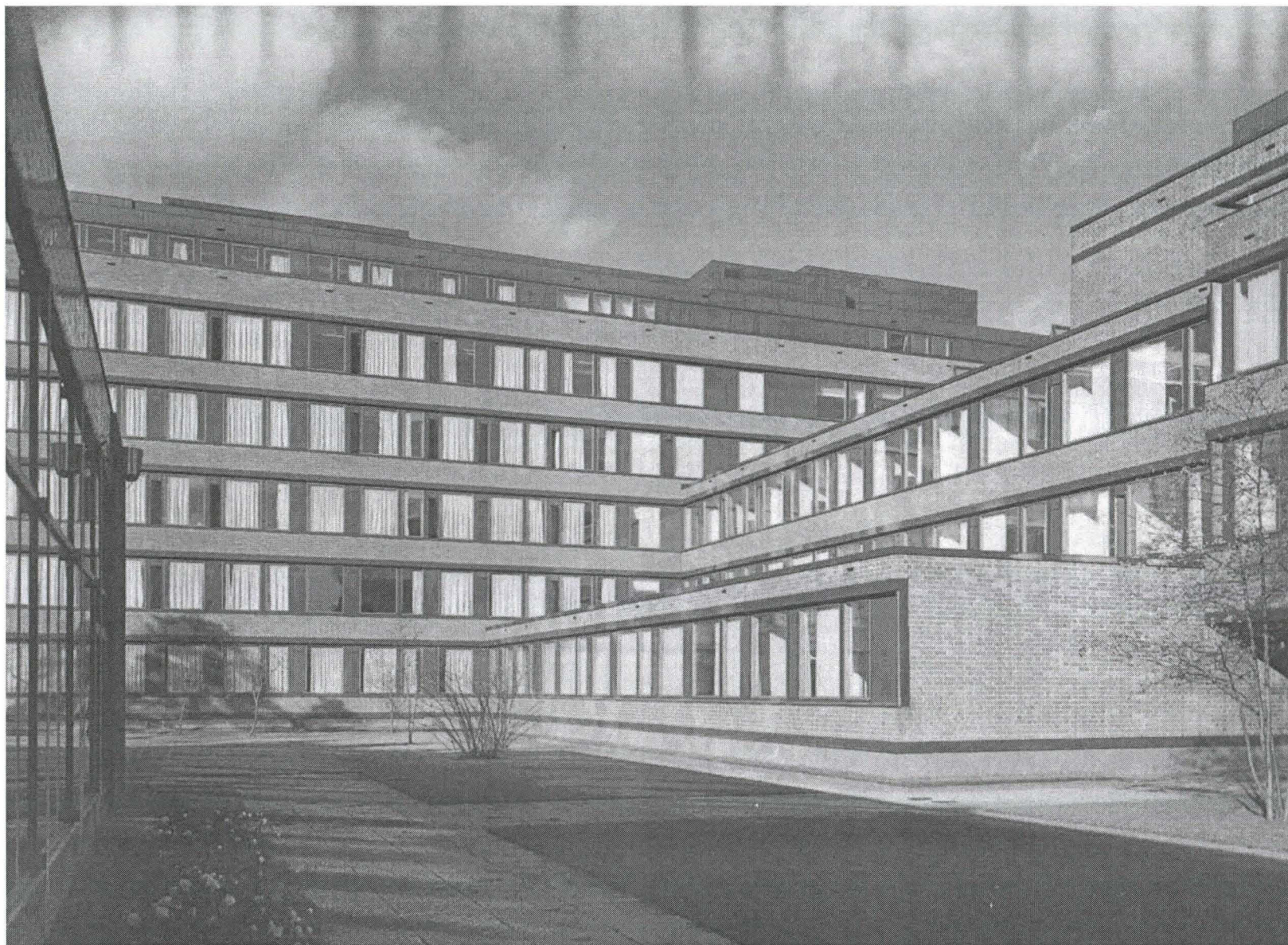
Toteutettu suunnitelma, julkisivu Minna Canthin kadulle (syyskuu 1952?). (60/1851. AAM.)

Pääpiirustukset, julkisivu Minna Canthin kadulle (maaliskuu 1953). (60/1947. AAM.)

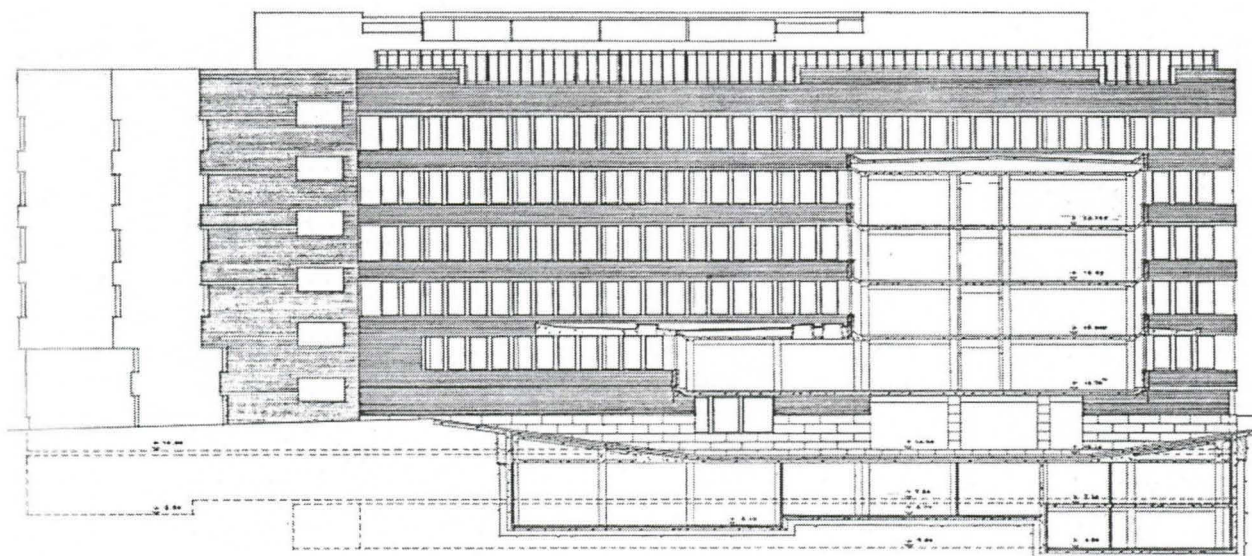
Korjatut pääpiirustukset, julkisivu Minna Canthin kadulle (tammikuu 1956). (69/1948. AAM.)

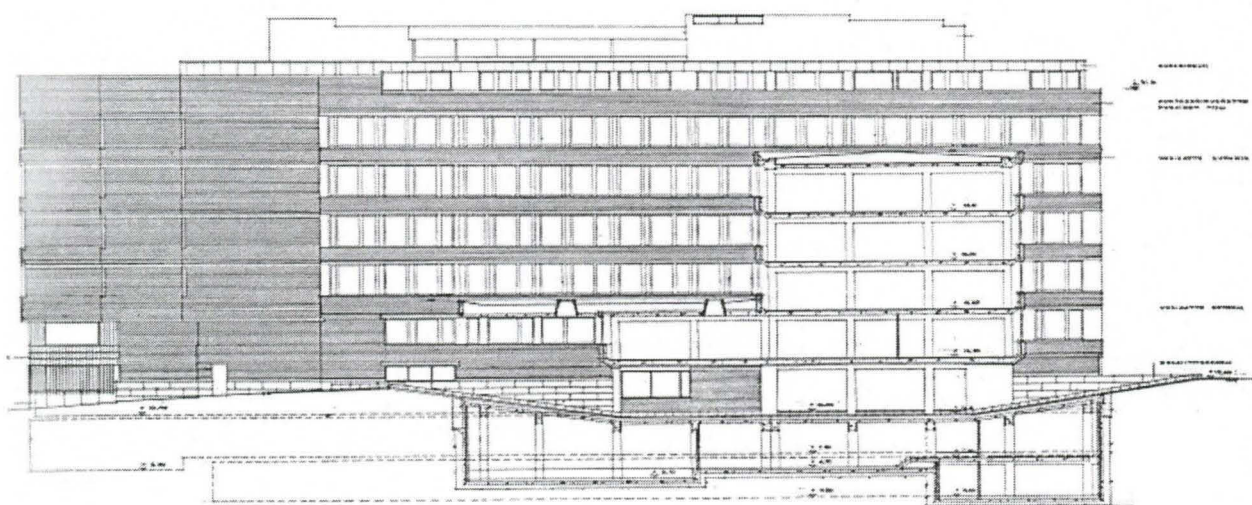
Julkisivuja "pienoistorille" (1957?). (AAA100993. AAM.)

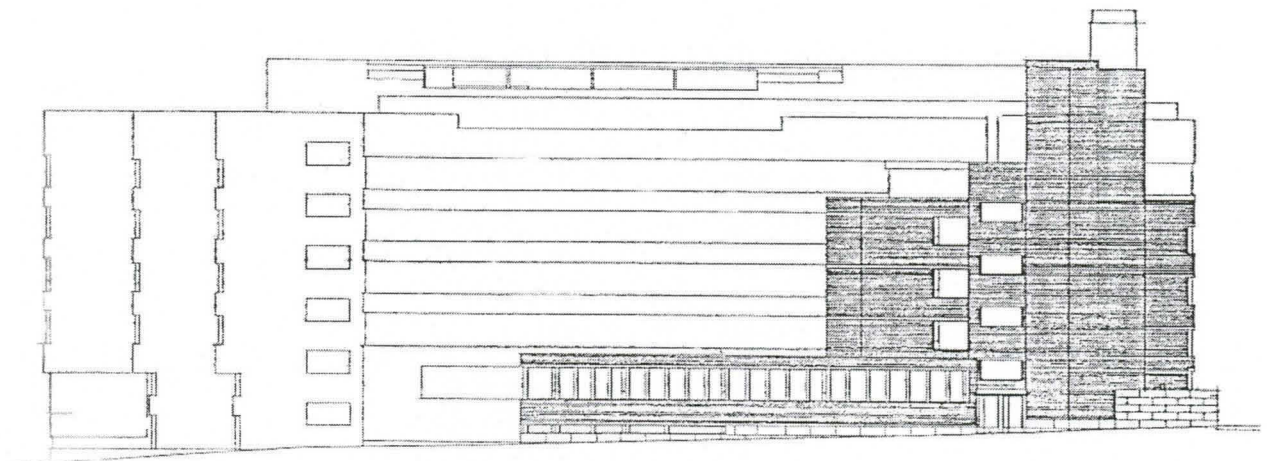
Julkisivu Minna Canthin kadulle (1957?). (AAA101530. AAM.)

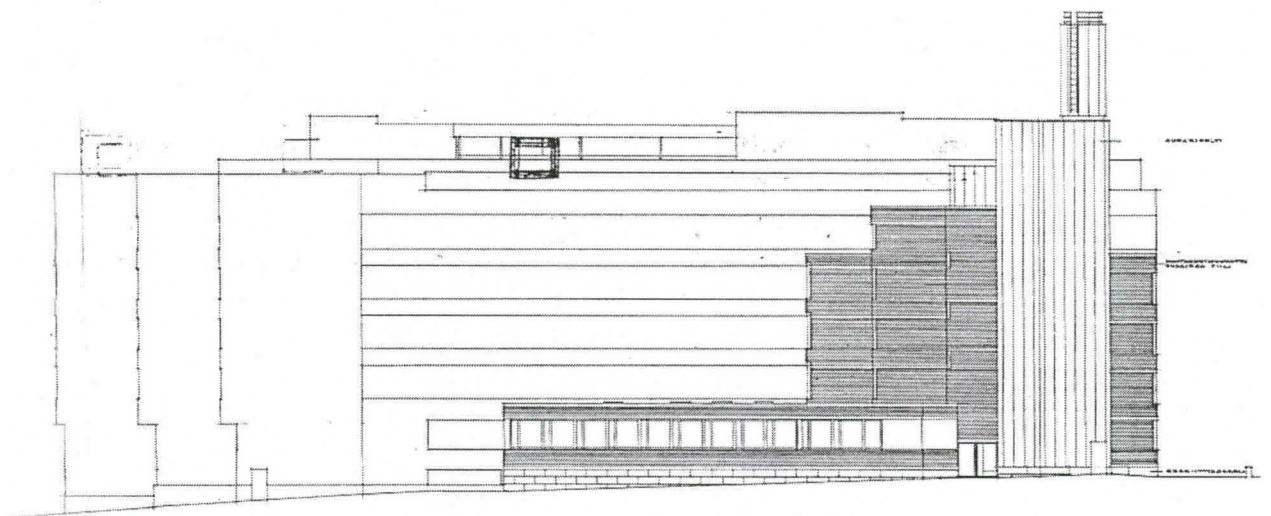
Pääpiirustukset, poikkileikkaus (maaliskuu 1953). (60/1937. AAM.)

Korjatut pääpiirustukset, poikkileikkaus (tammikuu 1956). (60/1938. AAM.)

Pääpiirustukset, julkisivu Messeniuksenkadulle (maaliskuu 1953). (60/1951. AAM.)

Korjatut pääpiirustukset, julkisivu Messeniuksenkadulle (tammikuu 1956). (60/1952. AAM.)

Julkisivu Messeniuksenkadulle (1957?). (AAA100678. AAM.)

Muut suunnittelijat

Alvar Aallon arkkitehtitoimistossa Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin projektiarkkitehteina (niin kuin nykyisin sanottaisiin) toimivat Keijo Ström, joka oli avustanut Aaltoja jo kilpailuehdotuksen *”Forum redivivum”* laatimisessa vuonna 1948 ja osallistunut sen edelleen kehittelyyn ja Olavi Tuomisto. Vuoden 1955 kuluessa Strömin ja Tuomiston omistauduttua omissa nimissään *”eräisiin muihin suuriin arkkitehdintöihin”*²⁶⁹ siirtyi projektiarkkitehdin vastuu vähitellen arkkitehti Olli Penttilälle.²⁷⁰ Lisäksi työhön osallistuivat huomattavalla panoksella ainakin arkkitehdit Lina-Christina Aaltonen, Anna-Liisa Alanko, Harvey Berg, Karl Fleig, Matti Itkonen, Erkki Karvinen, Toivo Korhonen, Michel Magnin, Marie-Madeleine Perrochet, Marja Pöyry, Kalevi Ruokosuo, Hans Slangus, Jaakko Suihkonen, Mauno Tuomisto ja Marja-Leena Vatar—nimiluettelo on tuskin täydellinen.²⁷¹ Sisustuksien suunnitteluun osallistui myös Artek—taiteellisen johtajan Maija Heikinheimon panos lienee ollut merkittävä. Tekstiilien osalta Aaltoa avusti taiteilija Kirsti Ilvessalo, joka myös valvoi sisustustöitä.²⁷²

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin rakenteista vastasi diplomi-insinööri Martti Hagman ja lämpö-, vesi- ja ilmanvaihtosuunnitelmista diplomi-insinööri Torsten Kranck; he olivat molemmat olleet mukana jo edelleen kehittämässä Aaltojen kilpailuehdotusta *”Forum redivivum”*. Sähkösuunnitelmat laati insinööri Risto Mäenpää.²⁷³ Akustiikan asiantuntijana konsultoitii diplomi-insinööri Paavo Arnia²⁷⁴—hänkin tuttu jo kilpailuehdotuksen *”Forum redivivum”* edelleen kehittämisen ajoilta—ja maalaustöiden asiantuntijana tehtailija Joonas Järvelä.²⁷⁵ Keittiöt laitteineen suunnitteli insinööri Henriksson.²⁷⁶

²⁶⁹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 3.2.1955. KELA.
Kansaneläkelaitoksen kirje Aallolle 25.4.1955. AAS.

²⁷⁰ Rakennuslautakunnan ja työmaakokousten pöytäkirjojen mukaan. Olli Penttilä oli mukana Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suunnittelutyössä jo toukokuussa 1953.

²⁷¹ Tiedot Aallon arkkitehtitoimistossa pääkonttorin suunnitteluun osallistuneista perustuvat työtuntikortteihin vuosilta 1954–1957. Vuotta 1954 varhaisempia tietoja ei ole käytettävissä.

²⁷² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 17.11.1955 sekä 6.2., 23.2., 8.3. ja 14.5.1956. KELA.
Hallituksen pöytäkirja 10.10.1956. KELA.

²⁷³ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 8.10.1952. KELA.

²⁷⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 28.11.1952 ja 2.8.1954. KELA.

Diplomi-insinööri Arni lienee antanut Aallon arkkitehtitoimistolle vain suullisia ohjeita.

²⁷⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 23.12.1954. KELA.

²⁷⁶ Muutakin erikoisasiantuntemusta tarvittiin: pesulan laitteineen suunnitteli Työtehoseura, valokuvausosaston Filmiyhtymä Oy:n toimitusjohtaja J. Piironen sekä arkisto- ja rotaprintokuvausosaston ekonomi S. Saarinen. Röntgenkoneiden osalta konsultoitii tohtori Y. Seuderlingia.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 2.6. ja 8.7.1953 sekä 21.4.1954 sekä 3.3. ja 22.12.1955. KELA.

Lasku 4.7.1956, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 24.8.1956 liitteenä. KELA.

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin rakennustyö 1952–1956

Muutokset rakennuslautakunnan kokoonpanossa 1952–1956

Koska rakennuslautakunta itse asiassa oli yhdellä lisätyn hallituksen jäsenellä ja kahdella rakennusalan asiantuntijalla vahvistettu hallitus, heijastuivat johtajavaihdokset myös rakennuslautakuntaan. Jo keväällä 1952 johtaja Onni Hiltunen oli perinyt johtaja Janhusen paikan.²⁷⁷ Lokakuussa 1954 valtioneuvosto pani toimeen suoranaisen suursiivouksen hallituksessa ja samalla rakennuslautakunnassa: pääjohtaja Louhion sekä johtajien Aaltosen ja Hillilän tilalle nimitettiin pääjohtajaksi V. J. Sukselainen ja johtajiksi Johannes Haltia ja Aku Sumu.²⁷⁸ Ennen pääkonttorin valmistumista johtaja Sumu ehti vielä vaihtua maaliskuussa 1955 johtajaksi nimitettyyn Reino Kuuskoskeen.²⁷⁹

Maaherra Härmä vaikuttaa vuodenvaihteessa 1955–1956 jättäneen paikkansa rakennuslautakunnassa samalla kuin lisätyssä hallituksessakin.²⁸⁰ Asiantuntijajäsenistä arkkitehti Huttunen jatkoi rakennuslautakunnassa pääkonttorin valmistumiseen saakka (tosin kokouksiin sairautensa vuoksi epäsäännöllisesti osallistuen). Diplomi-insinööri Kalaja sen sijaan muutti pois pääkaupungista, ja hänen tilalleen rakennuslautakuntaan lisätty hallitus nimitti lokakuussa 1954 diplomi-insinööri Magnus Malmbergin.²⁸¹

Jatkuvuutta edustivat ennen kaikkea yleissihteeri Saarinen ja osastopäällikkö Nieminen, jotka toimivat rakennuslautakunnan sihteereinä sen asettamisesta joulukuussa 1947 aina sen lopettamiseen syyskuussa 1956.²⁸²

Korttelin n:o 507 louhinta 1952–1953

Rakennustyö korttelissa n:o 507 alkoi louhinnalla. Kansaneläkelaitos teki urakkasopimuksen I. A. Fagerström Oy:n kanssa jo kesäkuussa 1952; louhinta oli määrä suorittaa Aallon arkkitehti-toimiston toukokuussa 1952 päivämien piirustusten mukaan. Tuolloin 1952 toteutettu suunni-

²⁷⁷ Muodollisesti johtaja Hiltunen nimitettiin rakennuslautakunnan jäseneksi vasta joulukuussa 1952, mutta kokouksiin hän oli osallistunut jo aikaisemmin.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 12.12.1952. KELA.

²⁷⁸ Hallituksen pöytäkirjat 20.10. ja 25.10.1954. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 27.10.1954. KELA.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 80–82.

²⁷⁹ Hallituksen pöytäkirja 2.3.1955. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 2.3.1955. KELA.

²⁸⁰ Muodollisesti maaherra Härmä ei eronnut, mutta tammikuun 1956 jälkeen hän ei enää osallistunut rakennuslautakunnan kokouksiin.

²⁸¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 27.5.1953. KELA.

Hallituksen pöytäkirja 27.5.1953. KELA.

²⁸² Lisäksi rakennuslautakunnan apulaissihteereinä toimivat ajoittain pääjohtajan sihteeri Elis Nyholm (heinäkuusta 1953 alkaen) ja osastosihteeri Viljo Salonen (kesäkuusta 1954 alkaen).

Hallituksen pöytäkirjat 8.7.1953 ja 22.6.1954. KELA.

telma oli vielä raakile, eikä louhintatyössä välttyttykään muutoksilta sen kesän ja syksyn 1952 aikana kypsyessä. Tammikuun 1953 puolivälissä peruskuoppa oli valmis.²⁸³

Kun louhintatyö oli saatu alkuun, ryhtyi rakennuslautakunta hankkimaan rakennustarvikkeita. Vaikka pahin pula-aika oli jo takana, kärsittiin 1950-luvun alussa vielä mm. betoni-raudan ja tiilien puutteesta—nämä rakennustarvikkeet olivatkin ensimmäisinä rakennuslautakunnan hankintalistalla.²⁸⁴ ”Tiilikysymys” oli Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin tapauksessa rakennustaiteellisestikin ”kriittinen”. Julkisivutiilet tilattiin lokakuussa 1952 ”Aallon lausunnon perusteella” Santamäen tiilitehtaalta, vaikka ne olivat hieman kilpailijoiden tuotteita kalliimpia.²⁸⁵

Keväällä 1953 Kansaneläkelaitos palkkasi työnvalvojakseen diplomi-insinööri Ilmari Lehtisen ja hänen avukseen rakennusmestari Onni Vanhalan.²⁸⁶ Odotellessaan työpiirustuksien ja -selityksien—niin arkkitehdin kuin LVI- ja sähkösuunnittelijoidenkin—valmistumista rakennusliikkeiltä pyydettyjä tarjouksia varten rakennuslautakunta päätti, että ”ajan voittamiseksi” ryhdyttäisiin työnvalvoja Lehtisen johdolla ”valmistaviin töihin rakennustyömaalla”, tasaamaan ja betonoimaan peruskuopan pohjaa sekä rakentamaan työmaaparakeja.²⁸⁷

Tarjouspyynnöt rakennusliikkeille kesällä 1953

Toukokuun puolivälissä 1953 olivat rakennusliikkeille lähetettäviä tarjouspyyntöjä varten tarvittavat asiakirjat koossa. Pääpiirustukset Aalto oli signeerannut 25. maaliskuuta 1953, ja ne oli huhtikuussa 1953 jätetty Helsingin maistraattiin rakennusluvan saamiseksi; samalla oli anottu myös rakennustöiden aloittamislupaa Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasiain toimikunnalta.²⁸⁸ Rakennustyöselitystä oli Aallon arkkitehtitoimistossa laadittu syksystä 1952, ja se oli edistynyt samassa tahdissa kuin pääpiirustukset; huoneselitys valmistui

²⁸³ Hallituksen pöytäkirja 12.6.1952. KELA.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 12.6. (urakkasopimus pöytäkirjan liitteenä), 22.10. ja 6.11.1952 sekä 14.1. ja 29.1.1953. KELA.

PIIRUSTUKSIA: Louhintakaavio 60/1853 (8.8.1952–13.1.1953). AAM.

²⁸⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.6., 28.7., 1.8., 8.8., 13.8. ja 17.9.1952 sekä 28.9., 2.10. ja 16.10.1953. KELA.

MÄKIÖ ET AL.: Kerrostalot 1940–1960, s. 32–58.

²⁸⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1.8., 13.8., 4.10. ja 8.10.1952. KELA.

²⁸⁶ Hallituksen pöytäkirjat 24.2. ja 9.4.1953. KELA.

²⁸⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 28.3. ja 4.5.1953. KELA.

²⁸⁸ Hallituksen pöytäkirja 9.4.1953. KELA.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 14.4.1953. KELA.

Rakennusaineita ja työvoimaa tiukasti säännöstellyt KYMRO (Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasiainosasto) oli lakkautettu vuonna 1949. Rakennusala palasi kuitenkin vuonna 1951 uudelleen säännöstelyn piiriin kolmen vuoden ajaksi. Tällöin säännösteltiin rakennusaineiden sijasta rakennuslupia: sellaista ei voinut saada ilman Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasiain toimikunnan myöntämää rakennustöiden aloittamislupaa. MÄKIÖ ET AL.: Kerrostalot 1940–1960, s. 32–58.

toukokuun 1953 alussa.²⁸⁹ Konstruktööri Hagman, LVI-suunnittelija Kranck ja sähkösuunnittelija Mäenpää toimittivat rakennustyöselityksen liitteiksi omien erikoisalojensa työselitykset.²⁹⁰

Toukokuussa 1953 hallitus päätti lähettää tarjouspyyntökirjeet 29 rakennusliikkeelle.²⁹¹ Rakennuslautakunnassa oli useaan otteeseen keskusteltu siitä, tulisiko pääkonttori rakentaa urakalla vai laskutyönä, mutta ratkaisuun kummankaan vaihtoehdon hyväksi ei ollut päädytty.²⁹² Rakennusliikkeiden olikin tehtävä tarjouksensa *"rakennushankkeen pääosan suorittamisesta - - vaihtoehtoisesti A) urakkatarjouksena, B) laskutyötarjouksena taikka molempina."*²⁹³ Tuloksena oli 21 tarjousta; osa rakennusliikkeistä teki vain urakkatarjouksen, osa vain laskutyötarjouksen ja osa kummatkin.²⁹⁴ *"Selvittävään neuvotteluun"* ryhdyttiin ensin neljän rakennusliikkeen kanssa, joiden laskutyötarjoukset ja arviot rakennuskustannuksista olivat edullisimmat. Kun niiltä pyydettiin uudet tarjoukset ns. liukuvasta laskutyöstä (so. laskutyöstä, jossa palkkio sidottiin rakennuskustannuksiin), oli tasapuolisuuden vuoksi annettava kolmelle laskutyötä ilman arviota rakennuskustannuksista tarjonneelle rakennusliikkeellekin tilaisuus uuteen tarjoukseen.²⁹⁵ Toinen tarjouskierros johtikin toisenlaiseen edullisuusjärjestykseen, ja rakennuslautakunta päätti *"ryhdyttäväksi neuvotteluun toimitalon rakentamiseksi seuraavien toiminimien kanssa: Oy Constructor, Arvonen Oy, Oy Concrete Ab ja Silta ja Satama Oy"*.²⁹⁶

Ratkaisu urakan ja laskutyön välillä oli kuitenkin vielä tekemättä. Rakennuslautakunnan pyynnöstä laatimassaan muistiossa asiantuntijat—Aalto, konstruktööri Hagman, työnvalvoja Lehtinen ja arkkitehti Ström—asettuivat laskutyön kannalle: *"Markkamääräisen kilpailun tulos - - [urakan ja laskutyön] välillä on epävarma ottaen huomioon vain varsinaiset rakennuskustannukset ja sen sijaan huomioonottamatta saavutettua tulosta ja rakennuksen tarkoituksenmukaisuutta pitemmällä tähtäimellä. Asia on arvosteltava toisin esimerkiksi tyypillisessä asuinrakennusryhmässä [—tässä epäilemättä viitattiin Aallon suunnittelemiin kerrostaloihin, joita Kansaneläkelaitos oli parhaillaan rakennuttamassa Munkkiniemeen—], missä käsitellään tunnettuja tekijöitä ja siten voidaan lähteä ratkaisevasti varmemmalta pohjalta urakkatyöhön sekä rakentajan että rakennuttajan taholta. Näin poikkeuksellisessa rakennustehtävässä on kuitenkin varattava kaikilta tahoilta kitkaton mahdollisuus sen kehittämiseksi jopa rakennustyövaiheessa ja myöskin sen takia on laskutyön antamat mahdollisuudet käytettävä kaikin puolin hyväksi."*²⁹⁷ *"Rakennustehtävän kehittämistä jopa rakennus-*

²⁸⁹ TYÖSELITYKSIÄ: Työselitys 10.5.1953. AAS.

²⁹⁰ TYÖSELITYKSIÄ: Välipohjien hyötykuormitukset 27.3.1953, työselityksen 10.5.1953 liitteenä. AAS.
Lämmitys-, ilmanvaihto- ja saniteettitekniiset laitokset 27.3.1953, työselityksen 10.5.1953 liitteenä. AAS.
Sähköjohtotyöt 27.3.1953, työselityksen 10.5.1953 liitteenä. AAS.

²⁹¹ Hallituksen pöytäkirja 19.5.1953. KELA.

²⁹² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1.7.1952 sekä 16.2., 15.5., 16.5. ja 19.5.1953. KELA.

²⁹³ Kansaneläkelaitoksen kirje rakennusliikkeille 19.5.1953, hallituksen pöytäkirjan 19.5.1953 liitteenä. KELA.

²⁹⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 29.6.1953. KELA.

²⁹⁵ Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1.7., 4.7. ja 6.7.1953. KELA.

²⁹⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 7.7.1953. KELA.

²⁹⁷ Muistio s. a., rakennuslautakunnan pöytäkirjan 7.7.1953 liitteenä. KELA.

työvaiheessa” oli tietenkin kokeiltu jo edellisenä vuonna, kun louhinta rakennuspaikalla oli aloitettu toteutetun suunnitelman ollessa vielä alkutekijöissään, mutta varsinaisesti asian-
tuntijoilla oli varmaan mielessään Aallon tapa hioa materiaali- ja detaljiratkaisuja viime
hetkeen asti (mistä pääkonttorin rakennustyöhön päästyä tultiinkin saamaan esimerkkejä).
Laskutyötä puolsivat myös havainnot yleissihteeri Saarisen rakennuslautakunnan toimeksi-
annosta tekemältä Tukholman- ja Oslon-matkalta: *”liukuvasta laskutyöpalkkiojärjestelmästä on - -*
[Ruotsissa] *jo suurimmaksi osaksi luovuttu ja käytännössä on tällä hetkellä joko urakka - - tai laskutyö-*
palkkiojärjestelmä riippuen rakentamiskohteen laadusta, jolloin varsinaiset asuintalot voidaan hyvin
rakentaa urakalla kun sen sijaan esim. konttoritalot ja yleiset rakennukset erikoisuutensa vuoksi raken-
*netaan laskutyöpalkkiojärjestelmää käyttäen”.*²⁹⁸ Kun laskutyöhön epäillen suhtautunut pääjohtaja
Louhio oli poissa ja puhetta johti johtaja Hillilä, tuli rakennuslautakunta siihen tulokseen, että
*”uuden toimitalon rakentaminen olisi suoritettava kiinteätä laskutyöpalkkiota käyttäen”.*²⁹⁹

Tauko neuvotteluissa rakennusliikkeiden kanssa syksyllä 1953

Neuvottelut rakennusliikkeiden kanssa tyrehtyivät kuitenkin siihen, ettei Kansaneläkelaitoksen
pääkonttorille ollut myönnetty sen enempää rakennustöiden aloittamis- kuin rakennuslupaa-
kaan.³⁰⁰ Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Mäkinen lupasi liikkoja ilmoittaessaan johtaja
Hillilälle heinäkuussa 1953, että *”uutta toimitaloa varten anottu rakennuslupa”³⁰¹ on selvä”.* Ministeri
Mäkinen kuoli lupaustaan täyttämättä, mutta hänen seuraajansa, ministeri Serlachiuksen pää-
johtaja Louhiolle marraskuussa 1953 antamalla lupauksella oli enemmän katetta: lupa
rakennustöiden aloittamiseen saatiin kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennus-
asioiden toimikunnalta 9. joulukuuta 1953. Rakennusluvan Helsingin maistraatti myönsi vain
kolme päivää myöhemmin.³⁰²

²⁹⁸ Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirja 6.7.1953; rakennuslautakunnan pöytäkirjat 8.7. ja 21.7.1953. KELA. Hallituksen pöytäkirja 22.7.1953. KELA.

²⁹⁹ Pääjohtaja Louhio katsoi, että *”monissa tapauksissa on nimenmaan suoritusajkaan nähden saatu edullisempia kokemuksia urakatyöstä, mikä tietenkin vaikuttaa kustannuksia säästävasti, ja toiseksi urakoitsijan vastuu on mahdollista järjestää tiukem-
maksi kuin laskutyön suorittajan. Niinkään urakatyössä saadaan hyväksi urakoitsijan välityksellä suurempia alennuksia mate-
riaalihankinnoissa kuin mitä on mahdollista eläkelaitoksen itse hankkiessa materiaalit”.* Lisäksi häntä huoletti, oliko *”eläke-
laitoksen rakennusasioita hoitava organisaatio sellainen, että me kykenisimme hoitamaan laskutyön edellyttämän ja valvonnan
ja muut toimenpiteet”* ja se, *”paljonko Kansaneläkelaitoksen omat kustannukset nousisivat tätä organisaatiota kehitettäessä
verrattuna siihen mahdollisuuteen, että käytetään urakkamuotoa”.* Pääjohtaja Louhio ei ollut läsnä niissä rakennuslauta-
kunnan (tai työvaliokunnan) kokouksissa (1.7., 6.7., 7.7. ja 21.7.1953), joissa laskutyöhön tähtäävät päätökset syntyivät.
Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 1.7., 4.7. ja 6.7.1953; rakennuslautakunnan pöytäkirjat 7.7., 8.7. ja
21.7.1953. KELA.

³⁰⁰ Heinäkuun ja joulukuun 1953 välillä rakennusliikkeiden kanssa käytäviä neuvotteluja ei rakennuslautakunnan
pöytäkirjoissa mainita.

³⁰¹ Ministeri Mäkinen tarkoitti kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusasiain toimikunnan myöntämää
rakennustöiden aloittamislupaa.

³⁰² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 20.6., 14.7. 30.10., 19.11., 26.11. ja 1.12.1953; rakennuslautakunnan
työvaliokunnan pöytäkirja 26.6.1953. KELA.
Hallituksen pöytäkirjat 2.11. ja 28.11.1953. KELA.
Lisätyn hallituksen pöytäkirja 18.12.1953. KELA.
Rakennuslupa KE-113-A-53. HKRVVA.

Vuoden 1953 jälkipuolisko ei kuitenkaan valunut hukkaan, sillä Aallon arkkitehtitoimistossa aloitettiin pääpiirustusten työstäminen työpiirustuksiksi mittakaavassa 1:100.³⁰³

Jatkoneuvottelut rakennusliikkeiden kanssa vuodenvaihteessa 1953–1954

Kun rakennustöiden aloittamis- ja rakennusluvat oli saatu, kävi neuvottelujen jatkaminen rakennusliikkeiden kanssa jälleen ajankohtaiseksi. Ennen jatkoneuvotteluihin ryhtymistä oli kuitenkin päätettävä, rakennettaisiinko pääkonttori urakalla vai laskutyönä. Rakennuslautakunta oli mitä ilmeisimmin puinut kysymystä kylliksi jo heinäkuussa 1953, sillä joulukuussa 1953 hallitus päätti enemmittä keskusteluitta, että *”työ suoritetaan laskutyönä käyttämällä rakentajan korvauksen määrittelyssä n. s. työnjohtourakkamuotoa”*.³⁰⁴

Ensin rakennuslautakunta otti yhteyttä halvimman tarjouksen tehneeseen rakennusliike Constructoriin, joka kuitenkin *”oli oleellisessa suhteessa käsittänyt tehtävänsä toisin kuin eläkelaitoksen tarjouspyynnössä oli edellytetty”*, ja jonka tarjous muihin nähden vertailukelpoiseksi tarkistettuna ei ollut enää halvin. Rakennuslautakunta kääntyiikin toiseksi halvimman tarjouksen tehneen rakennusliike Arvosen puoleen.³⁰⁵ Neuvottelut Arvosen kanssa etenivät yllätyksittä, mutta kun *”Constructorin taholta oli uudelleen useampaan otteeseen käännytty rakennuslautakunnan eri jäsenten puoleen uuden neuvottelukosketuksen saamiseksi”*, päätettiin neuvotella vielä Constructorinkin kanssa.³⁰⁶ Neuvottelutaktiikkana oli yhden rakennusliikkeen kanssa neuvoteltujen sopimusehtojen esittäminen toisen rakennusliikkeen hyväksyttäväksi ja päinvastoin; sopimusehdot Kansaneläkelaitoksen kannalta kohenivat ja rakennusliikkeiden tarjoukset alenivat.³⁰⁷

Ehkä juuri rakennusliikkeiden tarjouksien osoittautuminen kovin joustaviksi sai hallituksen helmikuun 1954 alussa päättämään uusien, viimeisimpien sopimusehtojen mukaisten tarjouksien pyytämisestä paitsi Arvoselta ja Constructorilta, myös kolmelta muulta kesällä 1953 tarjouskilpailuun osallistuneelta rakennusliikkeeltä, Teräsbetoni Oy:ltä, Otto Wuorio Oy:ltä ja Oy Concretelta. Tarjouksen jätti neljä rakennusliikettä; edullisimmaksi osoittautui Arvosen jälleen aikaisempaa alempi tarjous.³⁰⁸

³⁰³ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 14.12.1953 (liitteenä arkkitehtitoimisto Aallon muistio 14.12.1953). KELA. Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 15.12. ja 16.12.1953. KELA.

³⁰⁴ Päättäessään yksimielisesti pääkonttorin rakentamisesta tammikuussa 1954 lisätty hallitus ei ottanut kantaa siihen, tulisiko rakentaminen suorittaa urakalla vai laskutyönä, vaan antoi hallitukselle valtuuden *”käyttää harkitsemaansa sopimusmuotoa”*—hallitus oli tosin päättänyt asiasta jo joulukuussa. Hallituksen päätökseen, ehkä lisätyn hallituksenkin päätökseen tyytymätön pääjohtaja Louhio otti tammikuussa 1954 kysymyksen vielä kerran esiin hallituksessa, joka tuli toistamiseen siihen lopputulokseen, että *”rakentamisessa oli noudatettava laskutyömuotoa”*. Hallituksen pöytäkirjat 15.12.1953 sekä 25.1.1954. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 21.1.1954. KELA.

³⁰⁵ Rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirja 16.12.1953; rakennuslautakunnan pöytäkirja 19.12.1953. KELA.

³⁰⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 29.12. ja 31.12.1953 sekä 4.1.1954. KELA.

³⁰⁷ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 19.12., 29.12. ja 31.12.1953 sekä 4.1., 7.1. ja 25.1.1954. KELA.

Hallituksen pöytäkirja 25.1.1954. KELA.

³⁰⁸ Hallituksen pöytäkirjat 1.2. ja 8.2.1954. KELA.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 8.2. ja 22.2.1954. KELA.

Kansaneläkelaitoksen ja Arvosen välinen laskutyösopimus allekirjoitettiin 22. helmikuuta 1954. Sen mukaan ”päärakentaja” Arvonen asetti työmaalle työnjohdon—johtaja J. M. Mäkiön ja rakennusmestari H. Liedenpohjan³⁰⁹—, hankki työntekijät ja työkoneet, Kansaneläkelaitos taas ”alirakentajat”, joiden valvominen kuitenkin kuului Arvoselle. Kansaneläkelaitos maksoi sekä ”alirakentajien” urakkasummat/laskutyöpalkkiot että Arvosen työntekijöiden palkat ja hankki tarvittavat rakennusaineet ja -tarvikkeet.³¹⁰

Tärkeimpien ”alirakentajien” valitseminen keväällä ja kesällä 1954

Kevään ja kesän 1954 aikana rakennuslautakunta pyysi tarjoukset lämpö-, vesi- ja viemäritöistä, ilmastointitöistä sekä sähkötöistä ja niitä vertailtuaan antoi hallituksen valita näistä töistä vastaavat ”alirakentajat”.

Sähkösuunnittelija Mäenpään mielestä sähkötyöt ”olisi tehtävä laskutyöjärjestelmää käyttäen, eikä urakkana - -. Urakkatyötä voidaan käyttää kyllä normaalisissa asuntotaloissa, mutta ei tämänlaatuissa rakennuksissa”.³¹¹ Sähkötöistä pyydettiin laskutyötarjoukset. Kolmen hyvin tasaveroisen tarjoajan joukosta erottui edukseen Oy Strömberg, jolla ”oli palveluksessaan vakinaisesti 250 asentajaa, eli huomattavasti enemmän kuin muilla”, mitä pidettiin ”näin vaativan työmaan ollessa kysymyksessä erinomaisen suurena etuna ja takeena töiden kunnolla hoitamisesta”.³¹²

Lämpö-, vesi- ja viemärityöt sekä ilmastointityöt sitä vastoin päätettiin teettää urakalla. Lämpö-, vesi- ja viemärityötarjouksissa hajonta oli suurempi kuin sähkötyötarjouksissa; alin seitsemästä tarjouksesta tosin vaikutti suorastaan virheelliseltä ja toiseksi alinkin hataralta. Alimmasta tarjouksesta todella löytyi yhteenlaskuvirhe, mutta kun se korjattunakin jäi selvästi halvimmaksi—LVI-suunnittelija Kranckin mielestä jopa liian halvaksi—, ja sen tekijää, Keskuslämpö Oy:tä pidettiin ”täysin suorituskykyisenä liikkeenä”, päätettiin se hyväksyä.³¹³

Ilmastointitöistä saatiin vain kaksi tarjousta, jotka sisälsivät kaikki tarjouspyynnön edellyttämät työt. Suomen Puhallintehdas tarjosi Svenska Fläktfabrik Ab:in kehittämiä laitteita, jollaisia oli asennettu vasta valmistajan omaan konttorirakennukseen; LVI-suunnittelija Kranckin mielestä ei Kansaneläkelaitoksen pääkonttorissa ollut syytä kokeilla ”ulkomaalaista laitosta”. Valmetilla oli kyllä kokemusta riittävästi, mutta sen tarjous oli huomattavasti kalliimpi kuin Suomen Puhallintehtaan. Kilpailutilanteessa Valmet alensi tarjoustaan ja suostui LVI-suun-

³⁰⁹ AALTO: Kansaneläkelaitos, arkkitehtonisia näkökohtia, s. 10.

³¹⁰ Hankintoja hoitamaan Kansaneläkelaitos palkkasi merkonomi H. Salojuuren ja tämän erottua joulukuussa 1955 rakennusmestari Heiskasen.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 22.2. (laskutyösopimus pöytäkirjan liitteenä) ja 23.2.1954. KELA. Hallituksen pöytäkirja 21.12.1955. KELA.

³¹¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 10.3.1954. KELA.

³¹² Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 3.4., 29.4. ja 10.5.1954. KELA. Hallituksen pöytäkirjat 10.4. ja 30.4.1954. KELA.

³¹³ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 23.4., 1.6., 11.6., 17.6., 22.6. ja 20.7.1954. KELA. Hallituksen pöytäkirjat 8.7. ja 20.7.1954. KELA.

nittelija Kranckin vaatimuksesta mitoittamaan ilmastointilaitteet ilmanvaihtokertoimen 2,0 mukaan kertoimen 1,7 sijasta. Valmetin valitsemiseen ilmastointitöiden suorittajaksi saattoi osaltaan vaikuttaa sekin, että *"Suomen Pankista saadun tiedon mukaan ei pankki ollut voinut antaa mitään lupauksia kruunuvaluutasta, jota Puhallintehtaan tarjous edellytti"*.³¹⁴

Maalaustyöselityksen valmistuttua Aallon arkkitehtitoimiston ja maalaustöiden valvojan Järvisen yhteistyönä maaliskuussa 1955 voitiin maalaustyötarjoukset pyytää. Koska maalaustöiden valvoja Järvelän mukaan *"maalausliike A. Kaipainen Oy oli kaikin tavoin laskien edullisin", "tunnettu ja tehnyt paljon suuria maalausurakoita", uskoi rakennuslautakunta maalaustyöt sen urakalla suoritettaviksi*.³¹⁵

Tärkeimpien *"alirakentajien"* lisäksi rakennustyöhön osallistui kymmeniä muitakin rakennusalan yrityksiä, joista on laadittu luettelo selvityksen liitteeseen.³¹⁶

Arkkitehtipalkkio

Vuodesta 1949 alkaen Kansaneläkelaitos oli epäsäännöllisin väliajoin maksanut Aallon arkkitehtitoimistolle osapalkkioita ensin korttelien n:ot 468 ja 469 ja sitten korttelin n:o 507 suunnitelman parissa tehdystä työstä,³¹⁷ vaikka kirjallista sopimusta sen enempää palkkion kokonaismäärästä kuin arkkitehdin suunnittelumandaatin rajoistakaan ei ollut solmittu. Aallon ja Kansaneläkelaitoksen vuosina 1952–1954 käymät neuvottelut olivat katkonaiset: ajankohtaisiksi ne kävivät Aallon arkkitehtitoimiston tarvitessa rahaa ja taas toissijaisiksi Kansaneläkelaitoksen maksettua osapalkkion.³¹⁸

Ensin keskusteltiin arkkitehtipalkkion määrästä. Joulukuussa 1952 Aalto kirjoitti johtaja Hillilälle: *" - ymmärtääkseni palkkiosopimus Sinun ehdotuksestasi voi saada sellaisen muodon, että se kai oikealla tavalla sitoo meidät, Kansaneläkelaitoksen ja minut yhteen. - - "ison talon" kohdalla itse kokonaissumma ja laskutustapa vielä on asia, jossa meidän on yhteinen linja löydettävä. Aikaisemmin*

³¹⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 11.6., 22.6. ja 15.7.1954; rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirjat 25.6. ja 26.6.1954. KELA.

Hallituksen pöytäkirjat 30.6. ja 15.7.1954. KELA.

³¹⁵ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 17.2., 17.3. ja 21.4.1955. KELA.

³¹⁶ Väistämättä epätäydellinen luettelo perustuu pääasiassa rakennustoimikunnan pöytäkirjoihin. Vähintäänkin puuttuvat kaikki sellaiset pienet työsuoritukset tai hankinnat, jotka eivät ylittäneet rakennuslautakunnan käsittelykynnystä.

³¹⁷ Aallon arkkitehtitoimiston kirje Kansaneläkelaitoksen pääjohtajalle [Louhiolle] 31.3.1952 [kirjeessä merkintä *"uudelleen viety 28.5.53 (edellinen hävinnyt)"*]. AAS.

³¹⁸ Työntekijöiden palkat olivat Aallon arkkitehtitoimiston suurin kuluerä, jonka kasvaminen intensiivisinä työkausina vaikuttaa johtaneen neuvotteluihin ensin vuoden 1952 lopulla toisen suunnitelman kypsyessä, sitten keväällä 1953 pääpiirustusten sekä työ- ja huoneselitysten valmistuttua ja lopulta keväällä 1954 työpiirustusten laatimisen päästyä todenteolla vauhtiin. Kesällä 1953 ja talvella 1953–1954 kysymys arkkitehtipalkkiosta vaikuttaa jääneen toissijaiseksi Kansaneläkelaitoksen rakennusliikkeiden kanssa käymiin neuvotteluihin nähden; neuvottelujen välisenä aikana ei rakennustöiden aloittamisluvun viipyminen varmastikaan kannustanut kysymyksen ratkaisemiseen.

Aallon kirje johtaja Hillilälle 7.12.1952, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 16.12.1952 liitteenä. KELA.

Aallon arkkitehtitoimiston kirjeet Kansaneläkelaitokselle 3.9.1953 sekä 1.4.1954. AAS.

se yhteinen linja on aina löydetty virkahuoneesi nojatuoliryhmässä lyhyessä neuvottelussa, niin sekä Rovaniemen asemakaavaan että Typpeen nähden. Eiköhän se samalla tavalla löydy nytkin”.³¹⁹ Yhteinen linja löytyi, muttei lyhyessä neuvottelussa.

Joulukuussa 1952 Aalto ehdotti arkkitehtipalkkion määräksi 2,1 %:a arvioituista rakennuskustannuksista SAFA:n taksan III luokan³²⁰ mukaisesti. Rakennuslautakunta ”ottaen huomioon rakennuksen laadun - - ei katsonut voivansa suostua tähän”, ja päätti puolestaan ehdottaa arkkitehtipalkkion määräksi 1,9 %:a arvioituista rakennuskustannuksista suurin piirtein SAFA:n taksan II luokan³²¹ mukaisesti.³²²

Keväällä 1953 kytkettiin ”aikaisemman suunnittelukauden ja uuden työn luonnosvaihe” yhteen. Korttelien n:ot 468 ja 469 suunnitelman parissa tehdystä työstä Aallon arkkitehti-toimisto oli laskuttanut ”ainoastaan tarvitsemansa käyttöpääoman rakennustyön aloittamisen epä-varmuuden vuoksi. - - Jotta tämä työkausi ei tuottaisi tappiota arkkitehtitoimistolle, - - [laskutukseen] on lisättävä n. 50 %”, minkä katsottiin korvaavan myös toteutetun suunnitelman ”alustavassa luonnosvaiheessa” tehdyn työn. Arkkitehtipalkkiota oli näin mahdollista alentaa III taksaluokassa pitäytyen.³²³ Heinäkuussa 1953 Aalto kirjoitti johtaja Hillilälle: ”Kun nyt olen hyväksynyt esittämäsi 17 milj. [—tämä oli täsmälleen rakennuslautakunnan joulukuussa 1952 ehdottama summa—] viime keskustelussa ja tässä nyt ilmoitan mitä muuta siinä vielä on, lienee asia selvä.”³²⁴

Vaikka Aallon hyväksymä varsinaiseen arkkitehtipalkkio vastasikin määrältään rakennuslautakunnan ehdotusta, ei Aalto välttämättä ollut periksi antanut neuvotteluosapuoli: kun arkkitehtipalkkioon lisättiin ”sekä kiinteän että irtaimen sisustuksen osalta tulevat palkkiot” (määrältään varsin tarkoin puolet varsinaisesta arkkitehtipalkkiosta), joihin Aalto johtaja Hillilälle lähettämässä kirjeessään viittasi, ylitti palkkion kokonaismäärä itse asiassa Aallon rakennuslautakunnalle joulukuussa 1952 esittämän arvion.³²⁵

³¹⁹ Aallon kirje johtaja Hillilälle 7.12.1952, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 16.12.1952 liitteenä. KELA. Ennen nimittämistään Kansaneläkelaitoksen hallituksen jäseneksi Hillilä oli ollut Lapin maaherra (1936–1947). Typpi Oy taas sai merkittävän osan rahoituksestaan Kansaneläkelaitokselta.

³²⁰ SAFA:n taksan III luokkaan kuuluivat mm. hallinto- ja virastotalot, jotka ”edellyttävät suurempia mukavuusvaatimuksia, vaikeampia rakenteellisia ratkaisuja, sekä ulko- että sisäpuolista rakennustaiteellista suunnittelutyötä ja yksityiskohtaista huoltoa”.

Arkkitehtipalkkion määräämisperusteet, s. 234–247.

³²¹ SAFA:n taksan II luokkaan kuuluivat ”verrattain yksinkertaiset rakennukset, jotka kuitenkin edellyttävät yksityiskohtaisempaa rakennustaiteellista käsittelyä”, kuten esimerkiksi tavalliset liikelaitokset.

Arkkitehtipalkkion määräämisperusteet, s. 234–247.

³²² Markkoina Aallon ehdotus arkkitehtipalkkioksi oli noin 19 miljoonaa markkaa, rakennuslautakunnan 17 miljoonaa. Sisustuksien suunnittelu ei sisällynyt näihin summiin.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.12., 19.12., 20.12. ja 22.12.1952. KELA.

³²³ Aallon arkkitehtitoimiston kirjeet Kansaneläkelaitoksen pääjohtajalle [Louhiolle] 31.3.1952 [kirjeessä merkintä ”uudelleen viety 28.5.53 (edellinen hävinnyt)"] ja 16.6.1953. AAS.

³²⁴ Aallon kirje johtaja Hillilälle 24.7.1953. AAS.

³²⁵ Joulukuussa 1952 Aalto oli arvioinut arkkitehtipalkkion kokonaismääräksi noin 24 miljoonaa markkaa; syyskuuhun 1953 mennessä kokonaismäärä oli kohonnut 25,8 miljoonaan markkaan. Kansaneläkelaitoksen toimitaloa ja Munkkiniemessä sijaitsevaa asuntoryhmää koskeva arkkitehtipalkkio eriteltynä, liittyyne joko Aallon kirjeeseen johtaja Hillilälle 24.7.1953 tai Kansaneläkelaitokselle 3.9.1953. AAS. Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 19.12.1952 sekä 8.9.1953. KELA.

Arkkitehtipalkkion kokonaismäärän lisäksi oli sovittava myös arkkitehdin suunnittelumandaatin rajoista. Syyskuussa 1953 Aalto totesi Kansaneläkelaitokselle osoittamassa kirjeessään: *"En - - voi suostua sellaiseen sopimukseen, joka ei olisi rakennuksen tulevalle laadulle edullista. Nykyinen ystävällisluottava suhde hallituksen taholta minuun on se tie, joka antaa minulle työrauhan ja vie parhaaseen mahdolliseen tulokseen. Kansaneläkelaitoksen yleissihteeri [Saarinen] väittää, ettei ole olemassa päätöstä siitä, että sisustukset ja muut samanluonteiset työt myös kuuluisivat tehtävään. Hallituksen taholta on kuitenkin koko ajan annettu ymmärtää, että kyseessä on täydellinen arkkitehtitehtävä kuten tällaisissa julkisissa rakennuksissa tuleekin olla. - - Omasta puolestani en voi suostua perättäisiin sopimuksiin eri työvaiheista, vaan tulee sopimuksen käsittää työ alusta loppuun saakka."*³²⁶ Kiista suunnittelumandaatin ulottamisesta "sisustuksiin ja muihin samanluonteisiin töihin" ei johtunut vain rahasta. Aalto oli luomassa kokonaistaideteosta ja halusi varmistua siitä, että sisätilojen yksityiskohtiin asti ulottuva viimeistely pysyisi hänen omissa käsissään.

Aalto ja hallitus pääsivätkin epämuodollisessa neuvottelussa³²⁷ yhteisymmärrykseen sekä arkkitehtipalkkion kokonaismäärästä että suunnittelumandaatin rajoista, sillä syyskuussa 1953 rakennuslautakunta (kolmen hallituksen neljästä jäsenestä ollessa läsnä) *"päätti ehdottaa eläkelaitoksen hallitukselle, että professori Alvar Aallolle suoritetaan toimitalon arkkitehdintöistä 25.800.000 markan suuruinen palkkio ja että arkkitehdin kanssa tehtävässä sopimuksessa nimenomaan mainitaan, että arkkitehdille kuuluu kaiken sisustuksen suunnittelu lukuunottamatta varsinaisia konttoritiloja koskevan kalustuksen suunnittelua"*.³²⁸ Rakennustöiden aloittamis- ja rakennuslupien viipyessä ei hallitus kuitenkaan käsitellyt sopimusta syksyn 1953 tai talven 1953–1954 aikana.

Syyskuun 1953 jälkeen Kansaneläkelaitos ei maksanut kuin osan Aallon arkkitehti-toimiston laskuista, minkä vuoksi se joutui *"jatkamaan suunnittelutyötä - - miltei kokonaan omalla pääomallaan"*. Huhtikuussa 1954 Aallon arkkitehtitoimisto kehotti Kansaneläkelaitosta pikaisesti suorittamaan laskut, *"jotta työn jatkaminen ei kävisi toimistollemme taloudellisesti ylivoimaiseksi"*.³²⁹ Kansaneläkelaitos oli jättänyt laskut maksamatta, koska *"sopimuksen suhteen on olemassa jatkuva erimielisyys. Arkkitehtitoimisto katsoo syyskuussa 1953 tehtyjen päätösten ratkaisseensa asian, kun sen sijaan Kansaneläkelaitos katsoo asian edelleen avoimeksi ja on eläkelaitos sen jälkeen asettunut sille kannalle, että sisustuksen ja kalustuksen suunnittelu olisi erotettava tästä arkkitehtisopimuksesta kokonaan pois. Tämä on asianomaisten suurin riitakysymys ja asia on edelleen avoin,*

³²⁶ Aallon kirje Kansaneläkelaitokselle 3.9.1953. AAS.

³²⁷ Syyskuun alussa 1953 Kansaneläkelaitoksen johtokunnan ja Aallon arkkitehtitoimiston kesken pidettyyn "neuvottelukokoukseen" viitataan sekä Aallon arkkitehtitoimiston kirjeessä Kansaneläkelaitokselle 1.4.1954, promemoriassa 12.4.1954 että rakennuslautakunnan pöytäkirjassa 14.4.1954. "Neuvottelukokouksesta" ei liene laadittu pöytäkirjaa.

Aallon arkkitehtitoimiston kirje Kansaneläkelaitokselle 1.4.1954. AAS.

Aallon arkkitehtitoimiston promemoria 12.4.1954 [promemoriassa merkintä "ei läh."]. AAS.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 14.4.1954. KELA.

³²⁸ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 8.9.1953. KELA.

³²⁹ Aallon arkkitehtitoimiston kirje Kansaneläkelaitokselle 1.4.1954. AAS.

yhdistäen eläkelaitos puolestaan tähän kysymykseen myös kysymyksen esitettyjen laskujen maksamisesta”. Jos Kansaneläkelaitos³³⁰ yritti soveltaa Aaltoon samantapaista ”usean kierroksen” neuvottelutaktiikkaa kuin rakennusliikkeisiin, ei se siinä onnistunut: Aalto ”ei ollut - - halukas neuvottelemaan arkkitehtisopimuksesta, koska hän piti asiaa viime syyskuussa pidetyssä neuvottelussa lopullisesti selvitettyinä ja sovittuna” ja ”piti - - oleellisena asiana sitä, että arkkitehdintyöhön sisällytetään myös kiinteä sisustus ja kalustuksen suunnittelu muiden tilojen paitsi varsinaisten konttori-huoneiden osalta. Muodollisesti oli samantekevää, tehtäisiinkö - - erillinen sopimus vai sisällytettäisiinkö ne varsinaiseen arkkitehtisopimukseen”. Aallon uhkaus siitä, että ”arkkitehtitoimisto tulisi keskeyttämään työt, ellei laskuja ilman enempiä neuvotteluja maksettaisi”,³³¹ oli Kansaneläkelaitoksen kannalta kiusallinen: rungon betonivalu oli juuri aloitettu ja työpiirustusten puuttuessa rakennustyö olisi tyystin pysähtynyt. Rakennuslautakunta sai todeta tehneensä jo syyskuussa 1953 hallitukselle ehdotuksen Aallon kanssa tehtävästä sopimuksesta ja esittää, että sopimus nyt laadittaisiin ja allekirjoitettaisiin. Näin toukokuussa 1954 tehtiinkin; kun Aalto ja Kansaneläkelaitos samalla allekirjoittivat sopimuksen myös korttelien n:ot 468 ja 469 suunnitelman (määrältään Aallon keväällä 1953 tekemän esityksen mukaisesta) arkkitehtipalkkiosta, saatiin raha-asiat lopulta pois päiväjärjestyksestä.³³²

Rakennustyö 1954–1956

Rakennustöihin todenteolla ryhdyttäessä täydensi Kansaneläkelaitos valvojakaartiaan: työnvalvojien Lehtisen ja Vanhalan lisäksi helmikuussa palkattiin 1954 koneteknillisiä töitä valvomaan konemestari Unto Dolk ja joulukuussa 1954 maalaustöitä johtaja Joonas Järvelä.³³³ Vuoden 1955 lopulla sisustustöiden käydessä ajankohtaisiksi palkattiin Aallon ehdotuksesta niitä valvomaan taiteilija Kirsti Ilvessalo.³³⁴

Rakennusliike Arvosen ei tarvinnut aloittaa rakennustyömaalla aivan tyhjästä, sillä perushaudan pohja oli jo vuoden 1953 aikana työnvalvoja Lehtisen johdolla betonoitu. Muotteja rakennuksen rungon betonivalua varten ryhdyttiin laudoittamaan 23. maaliskuuta 1954; julkisivujen muuraaminen aloitettiin syyskuussa 1954. Harjannostajaisia vietettiin 10. marraskuuta 1954. Lämmitys saatiin erikoisjärjestelyin toimimaan jo talveksi 1954–1955, ja sisätiloissa syksyllä

³³⁰ Innokkaimmin sisustuksen ja kalustuksen suunnittelun erottamiseen arkkitehtisopimuksesta vaikuttaa pyrkineen yleissihteeri Saarinen, joka ei ollut syyskuussa 1953 ollut läsnä rakennuslautakunnan kokouksessa, jossa arkkitehtipalkkion määrästä ja suunnittelumandaatin rajoista oli sovittu.

³³¹ Muistio 9.4.1954, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 14.4.1954 liitteenä. KELA.

³³² Hallituksen pöytäkirjan mukaan Aallon suunnittelumandaatti oli laajentunut rakennuslautakunnan pöytäkirjassa 8.9.1953 mainitusta sisustuksesta vielä piha-alueisiinkin.

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 14.4. ja 15.5.1954. KELA.

Hallituksen pöytäkirja 14.4.1954. KELA.

³³³ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 17.2. ja 23.12.1954. KELA.

³³⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 7.7. ja 17.11.1955. KELA.

1954 aloitettuja muuraus- ja rappaustöitä jatkettiin. Syksyyn 1955 mennessä julkisivut olivat miltei valmiit, ja sisätiloissakin oli päästy maalaamaan ja kiinnittämään linoleummattoja. Tavanomaisia konttoritiloja hitaammin työt edistyivät III lohkon ensimmäisessä kerroksessa Helsingin piiritoimistossa, III ja IV lohkojen kuudennessa kerroksessa sekä kirjasto- ja ravintolapaviljongeissa—so. arvokkaimmissa tiloissa, joissa Aallolla oli laajimmat valtuudet toteuttaa rakennustaiteellista näkemystään.³³⁵

Tarkemman kuvan rakennustyön etenemisestä antavat työnvalvoja Vanhalan rakennuslautakunnalle viikoittain laatimat tiedotukset ”rakennustöiden nykyisestä vaiheesta”, joita on selvityksen liitteeseen poimittu vuosilta 1954–1956 noin puolen vuoden välein.

Vuoden 1956 alkaessa oli selvää, ettei pääkonttori valmistuisi Kansaneläkelaitoksen ja rakennusliike Arvosen välillä tehdyn laskutyösopimuksen edellyttämään määräaikaan 22. helmikuuta 1956 mennessä. Johtaja Mäkiön mukaan ”*eniten tulee myöhästymään päähallin valmistuminen. Tilat toisesta kerroksesta seitsemänteen [—tavanomaiset konttoritilat—] saa helposti valmiiksi helmikuun aikana, lukuunottamatta sähkö- ja hissitöitä*”.³³⁶ Rakennusaikaa jatkettiin viidellä kuukaudella: yhden kuukauden ajalta Arvonen sai samansuuruisen palkkion kuin sopimuksen mukaiselta rakennusajalta kuukautta kohden ja sen jälkeen alemman palkkion vielä neljältä kuukaudelta.³³⁷

Rakennustöiden myöhästymiseen vaikuttivat useat syyt. Vaikka pahin pula oli jo takanapäin, olivat joidenkin kotimaastakin saatavien rakennusaineiden ja -tarvikkeiden—mm. ikkunalasin ja kupariprofiilien—toimitusajat pitkät, ulkomailta tuotavista—mm. tammesta, linoleumista, ”Perspex”-laseista ja alumiinista—nyt puhumattakaan.³³⁸ Noin kolmen viikon viivästyksen aiheutti keväällä 1954 hissikuilujen kohdilla suoritettu lisälouhinta.³³⁹ Rakennustyön aikana sattuneista virheistä vakavin oli kuparipellistä kierresaumattujen sisäpuolisten syöksytorvien osoittautuminen helmikuussa 1955 suoritettussa painekokeessa vettä pitämättömiksi, minkä vuoksi ne täytyi koko rakennuksessa korvata vedetyin kupariputkin.³⁴⁰ Kaiken

³³⁵ Kappaleen tärkeimmät lähteet ovat työmaakokouspöytäkirjat ja rakennustoimikunnan pöytäkirjat (erityisesti työnvalvoja Vanhalan rakennuslautakunnalle viikoittain laatimat tiedotukset ”rakennustöiden nykyisestä vaiheesta”, katso selvityksen toinen liite).

Mm. työmaakokouspöytäkirjat 23.3. ja 23.11.1954. KELA.

Mm. rakennuslautakunnan pöytäkirjat 23.3., 2.8., 9.9. ja 16.12.1954 sekä 21.1.1955; rakennuslautakunnan työvaliokunnan pöytäkirja 2.10.1954. KELA.

Hallituksen pöytäkirja 25.10.1954. KELA.

³³⁶ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 4.1.1956. KELA.

³³⁷ Hallituksen pöytäkirjat 29.2. ja 19.4.1956. KELA.

³³⁸ Mm. rakennuslautakunnan pöytäkirjat 8.8.1952 sekä 14.7. ja 23.9.1953 sekä 12.3., 10.5., 1.6. ja 2.8.1954 sekä 4.8., 11.11. ja 2.12.1955 sekä 4.1.1956. KELA.

Mm. työmaakokouspöytäkirjat 4.5., 18.5., 25.5., 1.6. ja 21.12.1954 sekä 1.2.1955. KELA.

³³⁹ Työmaakokouspöytäkirja 27.4.1954. KELA.

Pöytäkirja välitarkastuksesta 22.2.1956. KELA.

³⁴⁰ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 16.12.1954 sekä 18.2. ja 24.2.1955. KELA.

Työmaakokouspöytäkirja 15.2.1955. KELA.

lisäksi seisahtuivat kaikki rakennustyöt keväällä 1956 kolmen viikon ajaksi (1.3.–20.3.1956) yleislakon vuoksi.³⁴¹

Rakennustyötä viivästytti myös se, ettei Aallon arkkitehtitoimisto (eikä sähkösuunnittelija Mäenpääkään) aina kyennyt toimittamaan rakennustyömaalle piirustuksia Arvosen toivomassa tahdissa.³⁴² Aallon arkkitehtitoimiston piirustusten viivästyminen lienee useimmiten ollut seurausta ”rakennustehtävän kehittämisestä jopa rakennustyövaiheessa”—turhaan asiantuntijat (Aalto, konstruktööri Hagman, työnvalvoja Lehtinen ja arkkitehti Ström) eivät olleet laskutyötä puoltaneet rakennustoimikunnalle heinäkuussa 1953 antamassaan lausunnossa. Kansaneläkelaitos joutuikin kiinnittämään ”*arkkitehtitoimiston vakavaa huomiota siihen, että viime aikoina on yleensä kaikissa alaurakoissa ja hankinnoissa jouduttu vielä sopimusneuvottelujen jälkeen tekemään muutoksia sovittuihin hintoihin sen johdosta, että arkkitehtitoimisto on vielä siinä vaiheessa tehnyt piirustuksiin muutoksia.*”³⁴³ Aalto puolustautui sillä, että ”*oikean ratkaisun löytämiseksi täytyy arkkitehdin joskus nähdä koko talo*”. Vaikka puheena tällöin oli yksi graniittinen ulkoporras,³⁴⁴ tuntuu lausuma kuvaavan Aallon työskentelytapaa laajemminkin.³⁴⁵ Aalto ei poikennut rakennustaiteellisista lähtökohdistaan—päinvastoin, ne säilyivät suorastaan hämmästyttävän samoina läpi koko monivuotisen suunnittelu- ja toteuttamisprosessin (aatekilpailusta vuonna 1948 rakennuksen valmistumiseen vuoteen 1956 asti)³⁴⁶—, mutta tarkisti materiaali- ja detaljiratkaisuja rakennustyön edetessä; etenkin arvokkaimmat sisätilat, mutta myös ”frontin” alaosa vaativat lukuisia tarkistuksia. ”Koko talon näkeminen” ennen lopullisia ratkaisuja antoi epäilemättä harvinaisen tilaisuuden materiaalien ja yksityiskohtien virittämiseen juuri tiettyyn tilaan sopiviksi.

³⁴¹ Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 5.4. ja 14.5.1956. KELA.

³⁴² Mm. rakennuslautakunnan pöytäkirjat 27.4.1954 sekä 3.2. ja 10.3.1955. KELA. Mm. työmaakokouspöytäkirjat 13.4., 29.6., 6.7. ja 19.10.1954. KELA.

³⁴³ Kansaneläkelaitoksen kirje Aallolle 10.11.1955. AAS.

³⁴⁴ Rakennuslautakunnan pöytäkirja 17.11.1955. KELA.

³⁴⁵ Sisustuksien suunnittelua varten Aalto halusi valokuvia rakennustyömaalta: ”*Professori Aalto ehdotti [rakennuslautakunnalle], että toimitalon eri rakennusvaiheista otettaisiin dokumenttivalokuvia arkkitehdin harkinnan mukaan myöhempiä tarvetta varten - - . Professori Aalto ilmoitti, että yleisenä tapana on ottaa eri vaiheista valokuvia, joita tarvitaan suunnittelussa erityisesti juuri sisustusvaiheen edellä.*” Lokakuussa 1955 päivätyn laskun perusteella Heikki Havas saattoi dokumenttivalokuvia ottaakin—Alvar Aalto -museon valokuvakokoelmasta rakennustyön aikana otettuja valokuvia ei kuitenkaan löydy.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 7.7.1955. KELA.

Lasku, rakennuslautakunnan pöytäkirjan liitteenä 13.10.1955. KELA.

Aallolle ei riittänyt, että Kansaneläkelaitoksen pääkonttoria varten suunnitelluista valaisimista valmistettiin mallit, vaan ne ”*olisi vielä itse paikalla kokeiltava*”.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 6.2.1956. KELA.

Edelleen pääkonttorin valmistuttua syksyllä 1956 ”*professori Aalto esitteli [rakennuslautakunnalle] eräitä toimitalon yksityiskohtia, joissa ympäristön vuoksi olisi tehtävä muutoksia. Hän katsoi, että mm. olisi isossa toimistosalissa [so. piiri-toimistossa] aikakellon nikkelikehys vaihdettava pronssiseksi ja kiiltävät messinkiset lamppujen varret käsiteltävä himmeän pronssinvärisiksi. - - . Professori Aalto ilmoitti, että toimitalon istutuksissa pitäisi tehdä eräitä pieniä muutoksia siirtämällä joitakin pensaita toiseen paikkaan - -*”.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 7.9.1956. KELA.

³⁴⁶ Joihinkin muihin Aallon suuriin suunnittelukohteisiin, kuten esimerkiksi Teknillisen korkeakoulun päärakennukseen (kilpailu 1949, toteutus 1960–1964) tai Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskukseen (kilpailut 1951 ja 1958, toteutus 1957–1988) verrattuna Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin suunnittelu- ja rakentamisprosessia voi pitää nopeahkona.

Työpiirustusvaiheessa ja myöhemmin rakennustyön aikana tehtyjen muutosten jälkeen Aallon maaliskuussa 1953 signeeraamat pääpiirustukset eivät enää täysin vastanneet todellisuutta, minkä vuoksi tammikuussa 1956 laadittiin korjatut pääpiirustukset Helsingin maistraattia varten.³⁴⁷

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin valmistuminen

Jo joulukuussa 1955 valmistuivat huoltohenkilökunnan asunnot I lohossa.³⁴⁸ Helsingin kaupungille tonttikaupan ehtojen mukaisesti ”ainakin viiden vuoden ajaksi” vuokrattavat tilat IV lohkon kolmannessa ja neljännessä kerroksessa olivat valmiit maaliskuun 1956 alussa,³⁴⁹ mutta yleislakon vuoksi niiden käyttöönotto viivästyi.³⁵⁰

Kansaneläkelaitoksen omaan käyttöön tulevat konttoritilat toisesta kerroksesta seitsemänteen kerrokseen saatiin muuttokuntoon toukokuussa 1956.³⁵¹ Ensimmäisenä pääkonttoriin muuttivat eläkeasiain- ja vakuutusteknillinen osasto; muut osastot seurasivat kesäkuussa 1956. Viimeisenä käyttöön otettiin Helsingin piiritoimisto syyskuun 1956 alussa.³⁵²

Helsingin kaupungin rakennustarkastusvirasto hyväksyi uuden pääkonttorin kokonaisuudessaan käyttöön otettavaksi 30. elokuuta 1956 järjestetyssä loppukatselmuksessa; Kansaneläkelaitoksen ja ”päärakentajan” välinen vastaanottotarkastus seurasi 11. syyskuuta 1956.³⁵³ Jompaakumpaa näistä voinee pitää Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin ”virallisena” valmistumispäivämääränä, vaikka se yhtäältä oli otettu käyttöön jo aikaisemmin ja toisaalta sen viimeistely—mm. ”frontin” osalta—jatkui vielä vuonna 1957.

Pääkonttorin valmistuttua oli Kansaneläkelaitoksen vielä huolehdittava Mäntytien varrelle rakennutettujen tilapäisten konttoritilojen muuttamisesta asuinnoiksi. Siitä hallitus kuitenkin katsoi suoriutuvansa ilman rakennuslautakuntaa, joka lakkautettiin syyskuussa 1956.³⁵⁴ Viimeistenkin rakennustöiden valvojien, Lehtisen ja Vanhalan, työsuhteet päättyivät maaliskuussa 1957.³⁵⁵

³⁴⁷ Rakennuslupa KE-145-C-56. HKRVVA.

³⁴⁸ Pöytäkirja osittaisesta loppukatselmuksesta 15.12.1955. HKRVVA.

³⁴⁹ Pöytäkirja osittaisesta loppukatselmuksesta 16.2.1956. HKRVVA.

³⁵⁰ Kansaneläkelaitos solmi vuokrasopimuksen Helsingin kaupungin kanssa 1.5.1956–30.4.1961 väliseksi ajaksi. Rakennuslautakunnan pöytäkirja 8.3.1956. KELA.

³⁵¹ Pöytäkirja osittaisesta loppukatselmuksesta 17.5.1956. HKRVVA.

³⁵² Pöytäkirja Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimittamasta tarkastuksesta 14., 15., 16. ja 22.11.1956, hallituksen pöytäkirjan 2.1.1957 liitteenä. KELA.

³⁵³ Pöytäkirja loppukatselmuksesta 30.8.1956. HKRVVA.

Hallituksen pöytäkirja 5.9.1956. KELA.

Pöytäkirja Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimittamasta tarkastuksesta 14., 15., 16. ja 22.11.1956, hallituksen pöytäkirjan 2.1.1957 liitteenä. KELA.

³⁵⁴ 7.9.1956 pidetty kokous jäi rakennuslautakunnan viimeiseksi.

Rakennuslautakunnan pöytäkirja 7.9.1956. KELA.

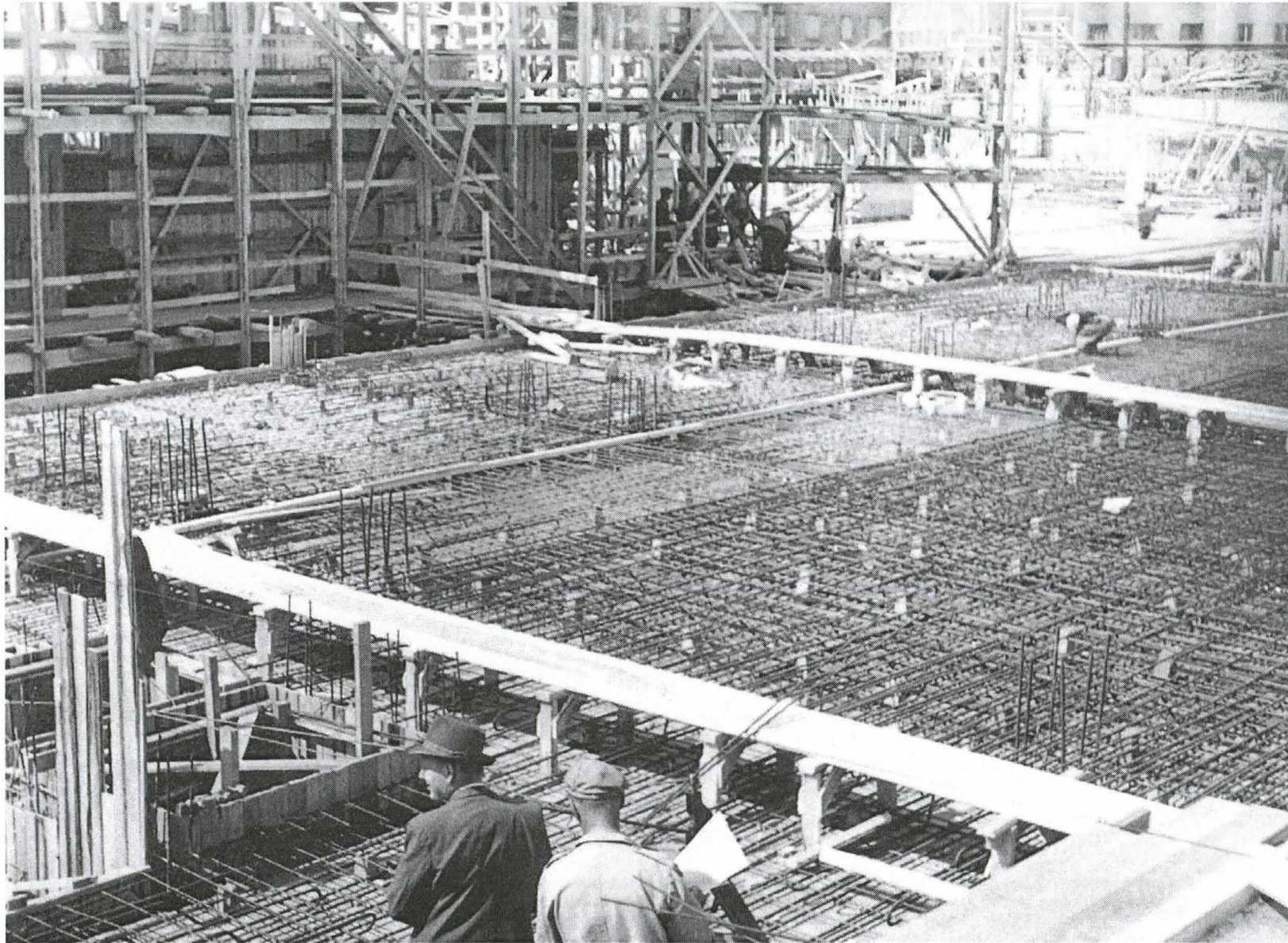
Hallituksen pöytäkirja 27.9.1956. KELA.

Lisätyn hallituksen pöytäkirja 26.10.1956. KELA.

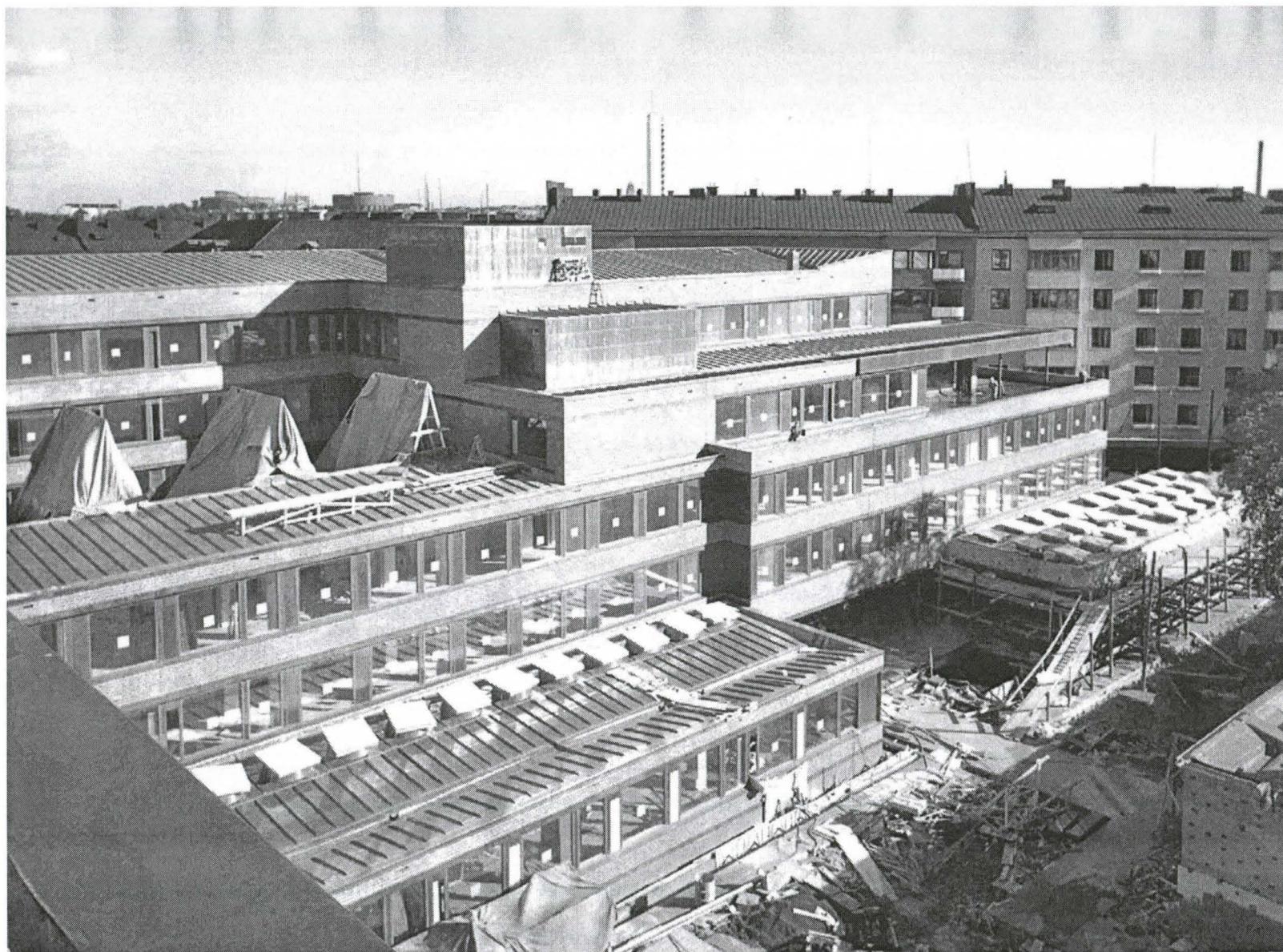
³⁵⁵ Hallituksen pöytäkirja 25.2.1957. KELA.

Perushauta (tammikuu 1953). (KELA.)

III lohkon ylemmän kellarikerroksen ja 1. kerroksen välisen laatan raudoitus (toukokuu 1954). (KELA.)

III ja IV lohkot rakennustyövaiheessa (syksy 1955?). (KELA.)

Muutoksia Kansaneläkelaitoksen tehtävissä ja organisaatiossa

Tehtäväkentän laajeneminen

Vuonna 1963 eduskunta säati sairausvakuutuslain, jonka mukaan jokainen Suomessa asuva oli vakuutettu paitsi sairauden, myös raskauden ja synnytyksen varalta. Vakuutetulla oli oikeus saada korvausta näistä syistä aiheutuneista kustannuksista, kuten lääkärinpalkkioista, tutkimuksen ja hoidon aiheuttamista kuluista sekä lääkemenosta; ansiotulojen menetyksen korvasivat päivä- tai äitiysrahat. Sairausvakuutus rahoitettiin vakuutetuilta ja työnantajilta kerätyin vakuutusmaksuin.³⁵⁶

Kansaneläkelaitoksen tehtäväkentän laajeneminen sen nimen mukaisten rajojen ulkopuolelle alkoi sairausvakuutuksesta.³⁵⁷ Kansaneläkelaitos sai hoidettavakseen yhä useampia sosiaalietuksia, koska sillä oli valmis organisaatio, jonka kautta ne oli edullista ja tehokasta kanavoida. Ensin sairausvakuutuslakia seurasivat yleinen perhe-eläkelaki ja laki lasten hoitotuesta, jotka tulivat voimaan vuosina 1969–1970. Pienituloisille eläkeläisille alettiin maksaa asumistukea vuonna 1970. Seuraavana vuonna kansan- ja työkyvyttömyyseläkkeiden rinnalle lisättiin rintamasotilas- ja työttömyyseläkkeet. Työttömyyden perusturva siirtyi Kansaneläkelaitoksen hoitoon vuonna 1985, ja 1990-luvun puolivälissä Kansaneläkelaitos huolehti jo noin 40 sosiaalietuudesta.³⁵⁸

Kansaneläkeuudistus 1980–1985

1970-luvun puolivälissä vireille pannulla ja vaiheittain vuosina 1980–1985 toteutetulla kansaneläkeuudistuksella oli neljä tavoitetta: tarveharkinnan poistaminen, vähimmäiseläketurvan tason korottaminen, henkilökohtaisen peruseläketurvan toteuttaminen sekä eläkejärjestelmän yksinkertaistaminen. Uudistus vaati valtavasti rahaa, mutta kansaneläkevakuutusmaksuja ei korotettu, vaan päinvastoin alennettiin. Kansaneläkelaitoksen sijoitustoiminnan kannalta 1980-luku merkitsi selvää taitekohtaa: Lainoitus vedettiin sisään ja käytettiin eläkkeisiin. Laajamittaisen sijoitustoiminnan hiipuminen teki Kansaneläkelaitoksesta riippuvaiseksi valtion budjettitaloudesta.³⁵⁹

³⁵⁶ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 142–146.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 20–25.

³⁵⁷ 1970-luvulla alettiinkin suosia lyhennettä ”Kela”, koska Kansaneläkelaitoksen nimen koettiin antavan sen toiminnasta puutteellisen kuvan.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 194–197.

³⁵⁸ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 187–191, 233–238 ja 252–256.

³⁵⁹ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 219–224 ja 228–230.

Muutoksia Kansaneläkelaitoksen organisaatiossa

Sairausvakuutuslain voimaantulo merkitsi perustavanlaatuisia muutoksia Kansaneläkelaitoksen organisaatiossa. Keskushallintoon perustettiin vuonna 1963 sairausvakuutusosasto (sekä neljä vuotta myöhemmin kuntoutusosasto), ja olemassa olleen paikallisorganisaation rinnalle luotiin seuraavana vuonna kokonaan uusi sairausvakuutuspiireineen ja -alueineen. Henkilökunnan lukumäärä lisääntyi radikaalisti. Koska sairausvakuutusasiat—toisin kuin eläkeasiat—ratkaistiin paikallistasolla, kohdistui lisäys lähinnä uuteen paikallisorganisaatioon: vuoden 1963 lopussa Kansaneläkelaitoksen 1016 työntekijästä joka toinen työskenteli Helsingissä, mutta vuotta myöhemmin 2594:stä enää joka viides.³⁶⁰

"Kansaneläkelaitoksen tehtävien laajentumisen vuoksi ja jotta laitoksen hallituksessa voisivat olla edustettuina myös työnantaja- ja työntekijätahot" lisättiin hallituksen jäsenten lukumäärä eduskunnan vuonna 1973 tekemällä lainmuutoksella neljästä kuuteen. Muunkin henkilökunnan lukumäärä lisääntyi, kun hoidettavana oli yhä useampia etuuksia; vuonna 1974 työntekijöitä oli jo 4913, minkä jälkeen lukumäärän kasvu tasaantui ja kääntyi jopa pieneen laskuun.³⁶¹

Kaksi rinnakkaista paikallisorganisaatiota yhdistettiin vuonna 1975. Maa jaettiin vakuutuspiireiksi, joissa kussakin oli Kansaneläkelaitoksen paikallistoimisto—piiri- ja sairausvakuutustoimistot muuttuivat paikallistoimiston eläke- ja sairausvakuutusjaostoiksi. Sairausvakuutuksen aluetoimistot muuttuivat yksinkertaisesti Kansaneläkelaitoksen aluetoimistoiksi, joiden alaisuuteen myös piiritarkastajat kuuluivat. Myös keskushallinnon osastojako muuttui: kenttäosasto lakkautettiin, yleinen osasto jaettiin henkilöstö- sekä hankinta- ja toimistopalveluosastoiksi ja sijoitusosasto muutettiin talous- ja varainhoito-osastoksi.³⁶²

Organisaatiouudistuksessa siirrettiin päätösvaltaa paikallistasolle myös eläkeasioissa. Tämä oli mahdollista ATK-järjestelmien kehityksen ansiosta: 1970-luvun loppuun mennessä oli kaikkiin paikallistoimistoihin saatu pääkonttorin keskustietokoneeseen yhteydessä oleva pääte, jonka avulla sekä sairausvakuutus- että eläkeasioita voitiin käsitellä "on-line".³⁶³ Keskushallinnossa automaattisen tietojenkäsittelyn lisääntyminen näkyi ATK-keskuksen perustamisena vakuutustekniselle osastolle vuonna 1968.³⁶⁴

Paikallisorganisaation lisääntyneen merkityksen voi ajatella heijastuneen myös siinä, että Kansaneläkelaitos ryhtyi rakennuttamaan toimitaloja paikallis- ja aluetoimistoilleen; rakennustoiminnasta vastasi keskushallintoon vuonna 1971 perustettu kiinteistö- ja rakennusosasto. Ensimmäisenä valmistui Turun toimitalo vuonna 1971. Pääkonttorin tilanahtautta

³⁶⁰ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 146–149.

SALMELA: Kansaneläkelaitos 1937–1967, s. 20–25.

³⁶¹ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 182–185, 204.

³⁶² HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 199–202.

³⁶³ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 204–210.

³⁶⁴ HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 207–210.

helpottivat tietokonekeskuksen muutto Jyväskylään vuonna 1983 ja Pitäjänmäen toimitalon valmistuminen vuonna 1984.³⁶⁵

Kansaneläkelaitoksen keskushallinto organisoitiin uudelleen vuosina 1994 ja 2002; tarkoituksena oli delegoida entistä enemmän päätösvaltaa paikallistasolle ja keventää keskushallintoa. Nykyisin keskushallinnon osastot ovat hallinto-osasto, talousosasto, henkilöstö-osasto, palveluosasto, aktuaari- ja tilasto-osasto, tutkimusosasto ja ATK-keskus sekä terveys- ja toimeentuloturvaosasto, eläke- ja toimeentuloturvaosasto, tietohallinto-osasto ja kuntoutuksen palveluyksikkö; neljä viimeksi mainittua eivät kuitenkaan sijaitse pääkonttorissa. Organisaation huipulla ei enää ole lisättyä hallitusta eikä hallitusta, jonka jäseniä kutsuttaisiin johtajiksi. Eduskunta kuitenkin valitsee edelleen kaksitoista valtuutettua Kansaneläkelaitoksen hallintoa ja toimintaa valvomaan. Toimintaa johtaa ja kehittää hallitus, johon kuuluu enintään kahdeksan valtuutettujen määräämää jäsentä sekä pääjohtaja ja pääjohtajan sijaiseksi määrätty johtaja. Presidentin valtuutettujen esityksestä nimittämiä johtajia on enintään kuusi.³⁶⁶

³⁶⁵ EHOJOKI: Kansaneläkelaitos rakennuttajana, s. 69–72.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 212–216.

³⁶⁶ Laki Kansaneläkelaitoksesta 731/2001.

Kansaneläkelaitoksen työjärjestys 11.6.2002.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 247–252.

Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin muutos- ja korjaushistoria

Tiedot pääkonttorin varsin vaiheikkaasta muutos- ja korjaushistoriasta on tiivistetty selvitykseen liittyviin rakennushistoriallisiin pohjapiirustuksiin sekä muutos- ja korjaustyöluetteloon. Näiden pohjalta on yhtäältä lyhyesti luonnehdittu muutos- ja korjaushistorian eri ajanjaksoja ja toisaalta tehty pääpiirteissään selkoa yhtäältä eräiden merkittävimpien ja toisaalta tyypillisten muutos- (mutta ei juurikaan korjaus-) töiden vaikutuksista. Yksityiskohtaisemman käsityksen muodostamiseksi on rakennushistoriallisia pohjapiirustuksia sekä muutos- ja korjaustyöluetteloa vertailtava rakennushistoriallisen inventoinnin tuloksiin.

Muutos- ja korjaushistorian ajanjaksot

Ennen 1970-lukua pääkonttorissa suoritettiin vain yksittäisiä, laajuudeltaan vaatimattomia muutos- ja korjaustöitä; lukuisia myöhempiä töitä ennakkoiden nostettakoon tässä esiin I lohkon toisen kerroksen reikäkorttikonesalin muuttaminen ATK-konesaliksi.³⁶⁷ Kansaneläkelaitoksen rakennustoiminnan uudelleen viriäminen 1970-luvun alussa tuntui myös pääkonttorissa, jossa ryhdyttiin aiempaa kokonaisvaltaisempiin töihin—oikeastaan peruskorjaukseen—vuosina 1972–1974.³⁶⁸ Tilahierarkian huipun osalta arkkitehtisuunnittelusta vastasi Aallon arkkitehti-toimisto. Varhaisille muutos- ja korjaustöille yhteistä on se, että ne suurimmaksi osaksi hävisivät muutos- ja korjaushistorian seuraavalla ajanjaksolla.

Eräänlainen muutos- ja korjaushistorian vedenjakaja oli useassa vaiheessa suoritettu ”saneeraus”, joka voitiin aloittaa vuonna 1985 pääkonttorin tilanahtauden helpotuttua tietokonekeskuksen muuton ja Pitäjänmäen toimitalon valmistumisen ansiosta. Vuoteen 1995 mennessä ”saneeraus” ja sen rinnalla suoritettut muut muutos- ja korjaustyöt olivat ulottuneet liki kaikkiin pääkonttorin tiloihin alemmasta kellarikerroksesta seitsemänteen kerrokseen.³⁶⁹ ”Saneerauksessa” pyrittiin *”mahdollisimman hyvin palauttamaan talon alkuperäinen arkkitehtuuri”*;³⁷⁰ vaikutus oli ainakin yhdenmukaistava. Arkkitehtisuunnittelusta vastasi (muutamia rakennustaiteellisesti vähemmän keskeisiä tiloja lukuun ottamatta) arkkitehtitoimisto Alvar Aalto & Co. Pääkonttorin nykyasu on pääosin tällä muutoshistorian ajanjaksolla suoritettujen töiden tulosta.

”Saneerauksen” jälkeen vuosina 1995–2004 on pääkonttorissa jälleen suoritettu vain yksittäisiä, laajuudeltaan vaatimattomia muutostöitä, joiden arkkitehtisuunnittelusta ovat vastanneet Kansaneläkelaitos (palveluosasto/kiinteistöpalvelut), arkkitehtitoimisto Vikkula ja Sirén arkkitehdit. Tälle muutos- ja korjaushistorian viimeisimmälle ajanjaksolle leimallisena

³⁶⁷ Katso työt 1959C, 1960B, 1968B, 1969A, 1970G, 1972G, 1974A, 1975A, 1975D, 1978B ja 1984A.

³⁶⁸ Katso työt 1972A, 1972C, 1972E, 1972H, 1973A, 1973C, 1973E ja 1974C.

³⁶⁹ Katso työt 1985A, 1985B, 1986A, 1987A, 1990B, 1992A, 1994C ja 1995A (”saneeraus”) sekä työt 1987C, 1988A, 1990A, 1990C, 1992B, 1993A, 1994B ja 1994D.

³⁷⁰ Hallituksen pöytäkirja 1.2.1985. KELA.

piirteenä voinee pitää pääkonttorin pääsemistä/joutumista rakennussuojelun piiriin: Arkkitehti-toimisto Aalto & Co saattoi vielä suhtautua rakennukseen kuin ”omaansa”, mutta eivät enää myöhemmät suunnittelijat. Asemakaavalla tai rakennussuojelulailla pääkonttoria ei kuitenkaan vielä ole suojeltu.

Muutostöiden pääpiirteitä: Julkiset tilat

Valitettavinta Kansaneläkelaitoksen pääkonttorin muutoshistoriassa on alun perin aidosti julkisen rakennuksen sulkeutuminen tarkoin vartioituksi linnakkeeksi. Tämä ei ole edellyttänyt rakennustekniseltä kannalta katsoen kuin suhteellisen vähäisiä muutostöitä, joilla rakennustaiteelliselta kannalta katsoen on kuitenkin ollut suuri merkitys koko rakennuksen luonteelle: jos ”akropoliksen” graniittimuurit ja ”frontin” kalterit alun perin symbolisesti suojasivat kansalaisten suorittamia vakuutusmaksuja, tuntuvat ne nyt sulkevan kansalaiset instituution ulkopuolelle.

Sulkeutuminen alkoi ulkotiloista. Vuonna 1960 ”pienoistori” suljettiin portein, jotta *”istutusten ja nurmikoiden talleaminen ja muu vahingoittaminen voitaisiin estää”*.³⁷¹ On mahdollista, että myös kirjaston sisäänkäynti jäi tuolloin porttien taakse. Pylväikkö hiljeni, kun alun perin Helsingin kaupungille vuokratut toimistotilat, joihin oli kuljettu portaan C kautta, siirtyivät Kansaneläkelaitoksen omaan käyttöön 1960-luvun puolivälissä.³⁷² Messeniuksenkadulta Minna Canthin kadulle johtava ajoväylä ja pysäköintialueena käytettävä (alkuperäinen) polttoainepiha³⁷³ I lohkon länsipuolella suljettiin portein vuonna 2003.³⁷⁴

Ratkaiseva muutos oli Kansaneläkelaitoksen Helsingin piiritoimiston siirtyminen pois pääkonttorista vuonna 1973. Kun tuolloin kärsittiin tilanahtaudesta (mistä jäljempänä ”konttorimaiseman” muutostöiden yhteydessä), muutettiin piiritoimisto avotoimistoksi. Tarpeettomaksi käynyt vastaanottotiski ja odottelijoiden sohvat pöytineen itäisessä ”sivulaivassa” poistettiin työpisteiden tieltä, ja piiritoimiston eteis- ja odotustilasta erottavaa sisäikkunaseinää korotettiin yhtäältä piiritoimistoa vaivanneen vetoisuuden³⁷⁵ lievittämiseksi ja toisaalta työrauhan turvaamiseksi, mihin lienee tähdätty myös näköyhteyden katkaissein verhoihin.³⁷⁶ ”Puhuttelukopeista”

³⁷¹ Hallituksen pöytäkirja 7.8.1959. KELA.

Katso työ 1960A.

³⁷² Helsingin kaupunkihan oli myydessään korttelin n:o 507 Kansaneläkelaitokselle pidättänyt itselleen oikeuden vuokrata tontille rakennettavasta rakennuksesta toimistotilaa vähintään 5 vuodeksi. Ennen vuokra-ajan päättymistä huhtikuussa 1961 Kansaneläkelaitoksen hallitus oli kuitenkin päättänyt *”vuokrasopimusta edelleen toistaiseksi jatkaa irtisanomisajan ollessa 3 kuukautta”*. Ei ole tiedossa, milloin Kansaneläkelaitos otti tilat omaan käyttöönsä; vuonna 1966 tiloissa oli kuitenkin ehtinyt jo jonkin aikaa toimia mm. sairausvakuutusosasto. Hallituksen pöytäkirjat 4.1.1961 sekä 13.1.1966. KELA.

³⁷³ Katso työ 1994C.

³⁷⁴ Katso työ 2003A.

³⁷⁵ Vertaa työ 1957A.

³⁷⁶ Verhojen laatu ei ole tiedossa; verhokiskot ja verhot näkyvät työ- ja detaljipiirustuksissa 60/3152, 60/3153, 60/3159. Katso myös työ 1971D.

PIIRUSTUKSIA: Työ- ja detaljipiirustuksia 60/3152, 60/3153, 60/3159 (12.2.–20.2.1973). AAM.

saatiin käyttökelpoisia työpisteitä yksinkertaisesti korvaamalla alkuperäiset työpöydät suuremmilla; näin piiritoimiston mittakaavantuntu säilyi entisellään, vaikka sen monumentaalisuus ei enää sopusoinnussa käyttötarkoitukseen nähden ollutkaan.³⁷⁷

Pääkonttorin tilanahtauden helpotuttua 1980-luvun puolivälissä ja piiritoimiston vapauduttua toimistokäytöstä jouduttiin sille etsimään uusi käyttötarkoitus. *"Eräänä käyttöajatuksena on esitetty, että Helsingin paikallistoimiston Hesperiankadun sivutoimisto tuotaisiin kyseiseen tilaan. - - Kun pääkonttorin omillakin yksiköillä esiintyy tilanpuutetta, ei näin suurelle yksikölle tulisi päätoimitalossa olemaan riittäviä toiminta- ja kehitysmahdollisuuksia. - - Keskushallin tilan käyttämistä suorittavaan toimistotyöhön ei voida myöskään pitää hyvänä vaihtoehtona, koska tila on kahden kerroksen korkuinen avonainen tila, jossa ilmanvaihto on vaikeasti hallittavissa. Koko sen ajan, mitä tilassa on tehty toimistotyötä, ovat toimihenkilöt valittaneet vedosta ja tilojen epäviihtyvyydestä. Vanhat eläkejaoston haastatteluaitiot eivät täytä nykyiselle päätetyöskentelylle asetettavia vaatimuksia, joten ne joka tapauksessa joudutaan poistamaan. Keskushallin käytäviin rajoittuvien ikkunapintojen peittäminen verhoilla on antanut suorittavalle työlle näkösuojaa, mutta samalla se on heikentänyt talon yleistä viihtyvyyttä ehkäisemällä keskushallin toimimisen aulan ja käytävien valonlähteenä, jolloin Aallon arkkitehtuuri ei myöskään ole päässyt toteutumaan tarkoitetulla tavalla. Keskushalli aulatiloineen on ruokalan ja kirjaston sekä hallintoelinten kokoustilojen ohella talon arvokkaimpia arkkitehtonisia kokonaisuuksia. Eräänä vaihtoehtona keskushallin käytölle on kaavailtu sen muuttamista auditorio- ja näyttelytilaksi. Salin toiseen päähän olisi muodostettavissa 100 hengen auditorio koulutus- ja kokoustoimintaa varten. Salin toinen puoli voitaisiin käyttää vitriinein ja näyttelykalustein varustettuna näyttelytilana, jossa voitaisiin esitellä pysyvän sosiaaliturvanäyttelyn muodossa Kelan toimintaa. Koko sali voitaisiin ottaa tarvittaessa yhteiskäyttöön esim. vastaanottoihin ja juhlatilaisuuksiin tai suurempiin koulutustapahtumiin. - - Keskushalli voitaisiin eristää lasiseinillä parvekkeiden päädyistä. - - Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto & Co:n kanssa on käyty neuvottelut ja toimiston edustajat, arkkitehti Elissa Aalto ja arkkitehti Heikki Tarkka ovat suhtautuneet myönteisesti keskushallin käyttämiseen auditorio- ja näyttelytilana."*³⁷⁸ Tammikuussa 1987 hallitus päätti piiritoimiston muuttamisesta auditorio- ja näyttelytilaksi, ja muutostyöt, joiden tulosta Kelahalliksi nimetyn tilan nykyasu on, valmistuivat vielä samana vuonna. Jo muutettaessa piiritoimisto avotoimistoksi vuonna 1973 oli se akustisesti ja visuaalisesti erotettu aulatiloiista, ja sitä auditorio- ja näyttelytilaksi muutettaessa oli lehterikin erotettava sisäikkunaseinin toisen kerroksen "konttorimaisemasta"—piiritoimisto, joka alun perin kansalaisten ja instituution kohtaamisen tilana oli liittynyt sekä eteis- ja odotustilan kautta julkiseen kaupunkitilaan että

³⁷⁷ Katso työ 1973A.

³⁷⁸ Hallituksen pöytäkirja 30.1.1987. KELA.

”konttorimaisemaan” tuli näin suljetuksi molempiin suuntiin.³⁷⁹ Auditorio- ja näyttelytilaan hankitut Artek-kalusteet ja vitriinit eivät kyenneet luomaan Kelahalliin sellaista hienovaraista monumentaalisen ja intiimin mittakaavan vuoropuhelua kuin poistetut, ”tiloja tilaan” muodostaneet ”puhuttelukopit”.³⁸⁰

Kuin linnoituksen varustuksen täydennykseksi asennettiin aulatiloihin vuonna 2004 turvaovet ja -portti.³⁸¹

Muutostöiden pääpiirteitä: ”Edustavat” tilat ja hallituksen ”konttorimaisema”

Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja vaihtui lokakuussa 1971, ja alkuvuodesta 1972 tehtiin ehdotus kansaneläkelain muuttamisesta niin, että hallituksen jäsenten lukumäärä lisääntyisi kahdella.³⁸² Vuosina 1972–1974 hallitus laajensikin tuntuvasti ”reviiriään” pääkonttorissa tuolloin kärsitystä tilanahtaudesta huolimatta (mistä jäljempänä ”konttorimaiseman” muutostöiden yhteydessä).

IV lohkon kuudennessa kerroksessa yksi johtajan huone muutettiin pääjohtajan yksityiseksi neuvotteluhuoneeksi. III lohkon viidenteen kerrokseen järjestettiin huoneet kolmelle johtajalle — yksi kuudennessa kerroksesta karkotetulle ja kaksi uusille, keväällä 1973 virkaansa astuneille johtajille. IV lohkon viidennen kerroksen lounas- ja seurusteluhuoneet saivat rinnalleen neljä kabinettia.³⁸³

Näiden muutostöiden laatutaso muihin muutos- ja korjaushistorian ensimmäisellä ajanjaksolla suoritettuihin nähden oli aivan poikkeuksellinen. Sekä käytävissä ja johtajien huoneissa että eteisessä ja kabineteissa mukailtiin alkuperäisten ”edustavien” tilojen ja hallituksen ”konttorimaiseman” pintamateriaali- ja detaljimaailmaa: lattiat päällystettiin wiltonmatoon, kattojen ja alakattojen viimeistelyyn käytettiin saarnea ja punapyökkiä ja väliseinät muurattiin tiilistä ja rapattiin äänieristyksen takaamiseksi. Yksityiskohtaisesti suunnitellut sisustukset koostuivat sekä varta vasten teetetyistä että Artekilta hankituista valaisimista ja kalusteista.

Muutostöiden pääpiirteitä: ”Konttorimaisema”

Kansaneläkelaitoksen tehtäväkentän laajentumisen ja henkilökunnan lukumäärän lisääntymisen vuoksi alettiin pääkonttorissa 1970-luvun alussa kärsiä tilanahtaudesta, jota pyrittiin

³⁷⁹ Täysin avoin lehteri ei ”konttorimaisemankaan” suuntaan tuolloin enää ollut: Ensimmäinen seinä basilikan lehterin itäosan ja sen itäpuolella sijaitsevien toimistotilojen välille oli rakennettu jo työssä 1969E ja uusittu työssä 1975B. Basilikan lehterin länsiosa taas oli työssä 1985B kavennettu työpisteille kelpaamattomaksi.

³⁸⁰ Katso työ 1987A.

³⁸¹ Katso työ 2004B.

³⁸² HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 180 ja 184–185.

³⁸³ Katso työt 1972C ja 1973C.

helpottamaan paitsi vuokraamalla lisää toimistotilaa eri puolilta Helsinkiä,³⁸⁴ myös tehostamalla tilankäyttöä pääkonttorissa. Mallin vaikuttaa tarjonneen vuonna 1971 valmistunut Turun toimitalo, jossa *"Kansaneläkelaitos - - ensimmäisen kerran - - [toteutti] maisematoimistojatuksen"*.³⁸⁵

Pääkonttorissa aloitettiin IV lohkon kolmannelta ja neljänneltä kerroksesta, jotka 1960-luvun alkupuolelle asti olivat olleet vuokralla Helsingin kaupungilla. Keskeisenä perusteluna muutostyölle esitettiin juuri tilankäytön tehostuminen: *"Näissä tiloissa työskentelee tällä hetkellä yhteensä 55 toimihenkilöä - - Toimihenkilöä kohti pinta-alaa - - on n. 17 m². Rakennushallituksen suositus on 10-11 m². - - Voidaan todeta, että ko. kerroksissa hukkapinta-ala on hyvin huomattava ja että lattian koko pinta-ala hyväksi käyttäen voitaisiin helposti saada vastaavaan tilaan työskentelytilaa lisää 35-40 toimihenkilölle. Tämä järjestely edellyttää, että tilat muutetaan maisematoimistoksi. Rakennusteknillisesti tämä merkitsee paitsi väliseinien poistamista, myös kauttaaltaan alaslaskettua kattoa sekä koko lattian peittävää neulehuopamattoa."*³⁸⁶ Edelleen *"maisematoimiston kalusteratkaisu ei voi noudattaa samaa linjaa kuin ns. koppikonttoreiden kalustus siitä syystä, että maisematoimisto näyttääkseen viihtyisältä tarvitsee värikkään ympäristön. Lisäksi on akustiikkaan kiinnitettävä erityistä huomiota, jonka osalta hyvä tulos on saavutettavissa vain käyttäen apuna pehmustettuja särmejä ja toimistokaappeja."*³⁸⁷ Samoja periaatteita noudatettiin, kun vuotta myöhemmin I lohkon viides kerros muutettiin avotoimistoksi.³⁸⁸ (Helsingin piiritoimiston muuttamista avotoimistoksi on käsitelty edellä julkisten tilojen muutostöiden yhteydessä.)

Avotoimistot jäivät leimallisesti 1970-luvun alkuvuosien ilmiöksi.³⁸⁹ Muutos- ja korjaushistorian ensimmäisellä ajanjaksolla *"konttorimaisemassa"* suoritettiin myös lukuisia, mutta laajuudeltaan vaatimattomia muutostöitä, joissa suurehkoja toimistosaleja jaettiin pienemmiksi toimistohuoneiksi. Lattioiden pintamateriaali vaihtui säännöllisesti linoleumista neulehuopamattoon. Uudet seinät toimistohuoneiden välillä vaikuttavat tavallisesti yksityiskohdiltaan vastanneen alkuperäisiä *"lamelliseiniä"* (mahdollisesti lukuun ottamatta sitä, ettei niissä ollut sisäikkunoita; on todennäköistä, että samalla rakennettiin umpeen alkuperäisten

³⁸⁴ Tämän selvityksen yhteydessä ei ole katsottu tarpeelliseksi tarkemmin perehtyä sen enempää Kansaneläkelaitoksen vuokraamien toimistotilojen laajuuteen kuin sijaintiinkaan. Pääkonttorin tilanahtaus ei kuitenkaan ole jäänyt epäselväksi: *"- - ulkopuolisista tiloista huolimatta ei paine päätoimitalossa juuri ole lieventynyt, vaan päinvastoin siellä vallitsee huutava tilanahtaus. Eri osastoille otetaan myös jatkuvasti uusia toimihenkilöitä"*.

Hallituksen pöytäkirja 1.2.1972. KELA.

³⁸⁵ Turun toimitalosta saadut kokemukset vaikuttivat myös mm. neulehuopamattojen ja kalusteiden hankintaan.

Hallituksen pöytäkirjat 20.6. ja 28.6.1972. KELA.

ЕНОЖОК: Kansaneläkelaitos rakennuttajana, s. 69.

³⁸⁶ Hallituksen pöytäkirja 17.3.1972. KELA.

³⁸⁷ Hallituksen pöytäkirja 20.6.1972. KELA.

Katso työ 1972A.

³⁸⁸ Katso työ 1973C.

³⁸⁹ Jo vuonna 1976 valmistunutta Seinäjoen toimitaloa suunniteltaessa *"ei ollut muodissa maisemakonttori vaan haluttiin erillisiä toimistohuoneita"*.

ЕНОЖОК: Kansaneläkelaitos rakennuttajana, s. 70.

Pääkonttorissa viimeiseksi jäi I lohkon 5. kerroksen vuonna 1974 käyttöön otettu avotoimisto.

”lamelliseinienkin” sisäikkunoita).³⁹⁰ (Hallituksen ”konttorimaisemassa” suoritettuja, tässä kuvailluista laadullisesti täysin poikkeavia muutostöitä on käsitelty edellä.)

Alun perin reikäkorttikonesaliksi suunniteltu, mutta jo vuonna 1959 ATK-konesaliksi³⁹¹ muutettu tila (ja muut siihen liittyneet tilat) I lohkon toisessa kerroksessa oli muutos- ja korjaushistorian ensimmäisellä ajanjaksolla tietotekniikassa tapahtuneen ripeän kehityksen vuoksi³⁹² muutostiheydeltään aivan omaa luokkaansa. Töiden ketjun katkaisi vasta tietokonekeskuksen muutto Jyväskylään vuonna 1983.³⁹³

Muutos- ja korjaushistorian seuraavalla ajanjaksolla useassa vaiheessa suoritettu ”saneeraus” oli järjestelmällinen ja perusteellinen. Se aloitettiin vuonna 1985 I ja II lohkojen neljänneistä ja viidenneistä kerroksesta sekä IV lohkon kolmannesta ja neljänneistä kerroksesta— siis sieltä, missä toimistohuoneet muutos- ja korjaushistorian edellisellä ajanjaksolla oli muutettu avotoimistoiksi—, joissa oli *”suoritettava toiminnan edellyttämät korjaus- ja muutostyöt. Maisematilat rakennetaan väliseinien avulla huonetiloiksi.”*³⁹⁴ ”Saneerauksen” myöhemmissä vaiheissa ei vastaan enää tullut avotoimistoja. Huonejakoa kuitenkin tihennettiin kautta koko ”konttorimaiseman” siinä määrin kuin se oli mahdollista tinkimättä ”jokaisen huoneen avattavan ikkunan biologisesta edusta”³⁹⁵ ja puuttumatta ikkunanauhojen alkuperäiseen karmi- ja puitejakoon. Viimeinen ”saneerauksen” vaiheista valmistui vuonna 1995.³⁹⁶

”Saneerauksen” kaikissa vaiheissa oli *”pääperiaatteena - - tilojen kaikkien pintojen uusiminen joko maalaus käsittelyllä tai pintamateriaalit muuttamalla. Lattiapäällysteet pääsääntöisesti uusitaan ja alakatot lisätään tiloihin, joista ne puuttuvat.”*³⁹⁷ Toimistohuoneiden välisten alkuperäisten ”lamelliseinien” (sekä korjaus- ja muutoshistorian ensimmäisellä ajanjaksolla rakennettujen väliseinien) äänieristystä parannettiin päällystämällä ne kipsilevyin, missä yhteydessä tulivat peitetyiksi viimeisetkin ”lamelliseinien” sisäikkunat. Uudet väliseinät toimistohuoneiden välillä rakennettiin kipsilevyistä teräsrunkojen varaan. Yhdenmukaisen ilmeen ”konttorimaisemalle”

³⁹⁰ Katso työt 1958C, 1959A, 1964A, 1965B, 1968C, 1969D, 1969E, 1970A, 1970D, 1971A, 1972E, 1973G, 1975A ja 1975B. Töiden vaikutuksia on arvioitava varoen, koska käytettävissä ei ole sen enempää yksityiskohtaisia työ- ja detalji-piirustuksia kuin työselityksiäkään, eikä jälkiä töistä rakennushistoriallisessa inventoinnissakaan juuri löytynyt muutos- ja korjaushistorian seuraavalla ajanjaksolla suoritettua, ”konttorimaisemaa” perinpohjaisesti yhdenmukaistaneen ”saneerauksen” vuoksi.

³⁹¹ Tarkkaan ottaen reikäkorttikonesali muutettiin työssä 1959C ”ETK [elektroninen tietojenkäsittely] -konesaliksi”.

³⁹² Tämän selvityksen yhteydessä ei ole katsottu tarpeelliseksi tarkemmin perehtyä Kansaneläkelaitoksen ATK-järjestelmien kehitykseen; päälinjat on Häggman esittänyt.

HÄGGMAN: Suurten muutosten Suomessa, s. 119–124 ja 207–210.

³⁹³ Katso työt 1959C, 1960B, 1968B, 1969A, 1970D, 1970G, 1972G, 1974A, 1975A, 1975D, 1978B ja 1984A.

³⁹⁴ Hallituksen pöytäkirja 1.2.1985. KELA.

³⁹⁵ ”Vaikkakin rakennuksessa on koneellinen ilmanvaihto yhdistettynä lämmitykseen, on arkkitehti pyrkinyt siihen, että jokaisella huoneella lisäksi on luonnollisen ilmanvaihdon ja avattavan ikkunan biologinen etu.”

AALTO: Arkkitehtonisesti vaikuttavia tekijöitä, s. 9.

³⁹⁶ Katso työt 1985A, 1985B, 1990B, 1992A ja 1995A.

³⁹⁷ Hallituksen pöytäkirja 31.1.1992. KELA.

”Pääperiaatteiden” voi sanoa olleen jossakin määrin ristiriidassa ”saneerauksen” ensimmäisen vaiheen yhteydessä julkilausutun ”talon alkuperäisen arkkitehtuurin” palauttamispyrkimyksen kanssa.

Hallituksen pöytäkirja 1.2.1985. KELA.

antoi se, että seinille niiden iästä riippumatta kiinnitettiin 0,4 cm:n paksuisia kovalevyjä, jotka avosaumoinen saivat ne muistuttamaan alkuperäisiä "lamelliseiniä". II ja III lohkoissa muutokset jäivät käytävien osalta vähäisiksi, mutta I ja IV lohkoissa, joissa käytäviä ja toimistohuoneita erottavia, tiilistä muurattuja seiniä ei alunperinkään ollut ollut tai joista ne "avotoimistokaudella" oli purettu, rakennettiin käytävien ja toimistohuoneiden välille samanlaisia seiniä kuin toimistohuoneidenkin välille. Päivänvaloa uudet käytävät saivat toimistohuoneiden kautta seinien yläosiin sijoitetuista sisäikkunoista.

Muutos- ja korjaushistorian viimeisellä ajanjaksolla pyrkimyksen pääkonttorin toimistohuoneiden lukumäärän lisäämiseen voi sanoa saavuttaneen päätepisteensä, kun IV lohkon kolmannen kerroksen vielä "saneerauksen" ensimmäisessä vaiheessa osaksi säästynyt avotoimisto jaettiin toimistohuoneiksi.³⁹⁸ Huonejako on koko "konttorimaisemassa" niin tiheä kuin ikkunauhojen karmi- ja puitejako sallii.

Muutostöiden pääpiirteitä: Asunnot

Asuntojen muutos- ja korjaushistoria alkoi "saneeraukseen" lomittuen toisella ajanjaksolla. *"Päätoimitalon asunnoissa ei rakentamisvuoden 1956³⁹⁹ jälkeen ole tehty peruskorjaustöitä. Heikon kunnon vuoksi asunnot eivät vastaa nykyajan vaatimuksia, eikä niihin kaikkiin ole enää ilmennyt henkilökunnan keskuudessa kiinnostusta."*⁴⁰⁰ Viidennen ja kuudennen kerroksen asunnot päätettiin säilyttää toistaiseksi asuinkäytössä, mutta kolmannen ja neljännen kerroksen asunnot ottaa toimistokäyttöön, jolloin saatiin noin 250 m² lisää "konttorimaisemaa". Viidennessä ja kuudennessa kerroksessa asunnot korjattiin perusteellisesti, kolmannessa ja neljännessä kerroksessa taas *"toimistotilat - - [tehtiin] samaan tasoon kuin aikaisemmissakin toimistotilojen muutostöissä"*⁴⁰¹ muutos- ja korjaushistorian toisella ajanjaksolla.⁴⁰² Työt valmistuivat vuosina 1989 ja 1990.

Muutos- ja korjaushistorian viimeisellä ajanjaksolla noin kymmenen vuotta myöhemmin otettiin viidennen kerroksenkin asunnot toimistokäyttöön.⁴⁰³

³⁹⁸ Katso työ 1997A.

³⁹⁹ Oikeastaan asunnot valmistuivat jo vuoden 1955 puolella.

Pöytäkirja osaloppukatselmuksesta 15.12.1955. HKRVVA.

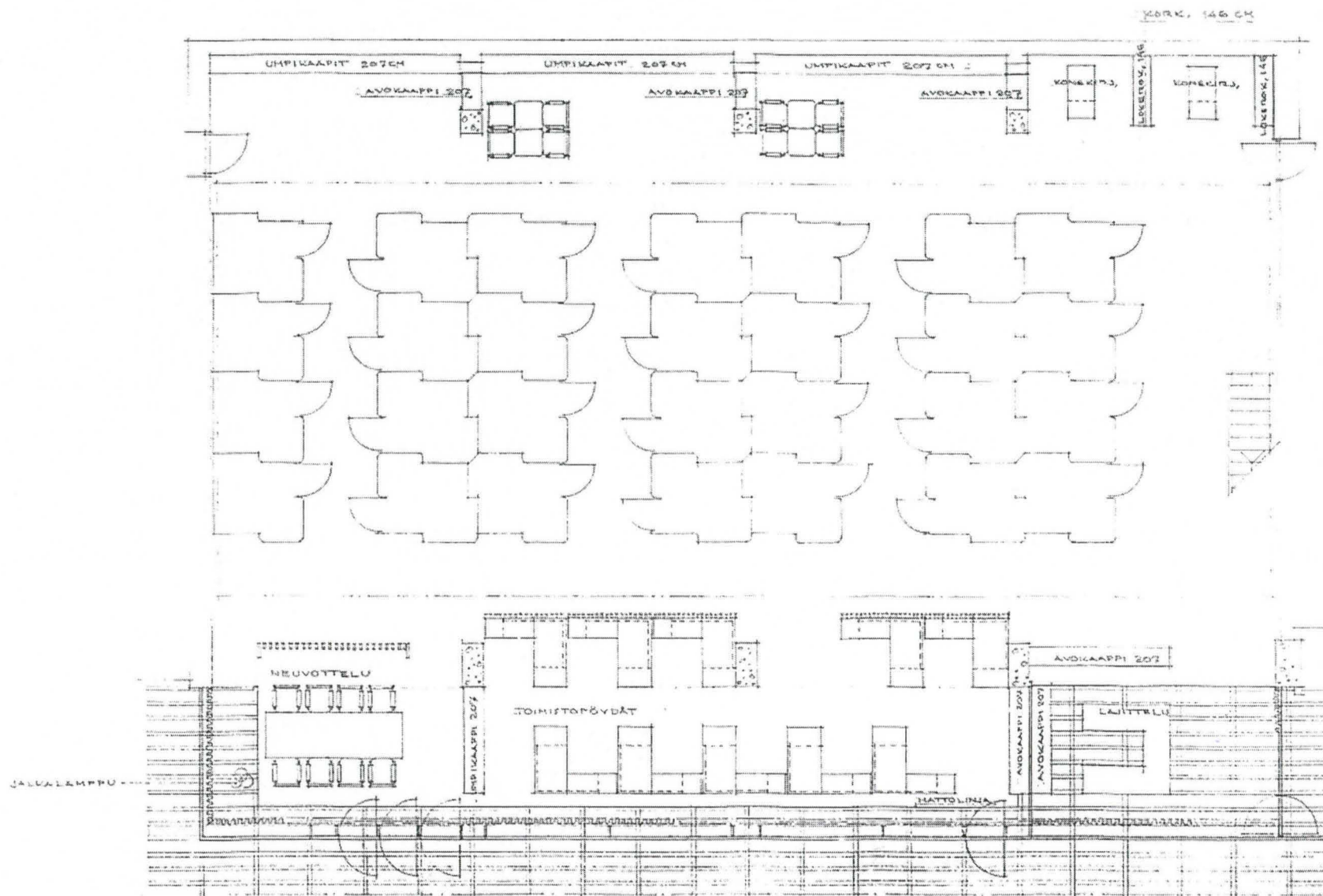
⁴⁰⁰ Hallituksen pöytäkirja 15.11.1988. KELA.

⁴⁰¹ Hallituksen pöytäkirja 15.6.1989. KELA.

⁴⁰² Katso työ 1988A.

⁴⁰³ Katso työ 1999A.

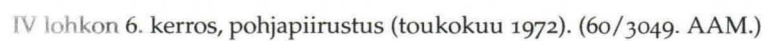
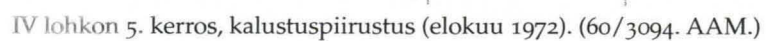
Tätä kirjoitettaessa (talvella 2006) on meneillään kuudennen kerroksen asuntojen muuttaminen toimistokäyttöön.

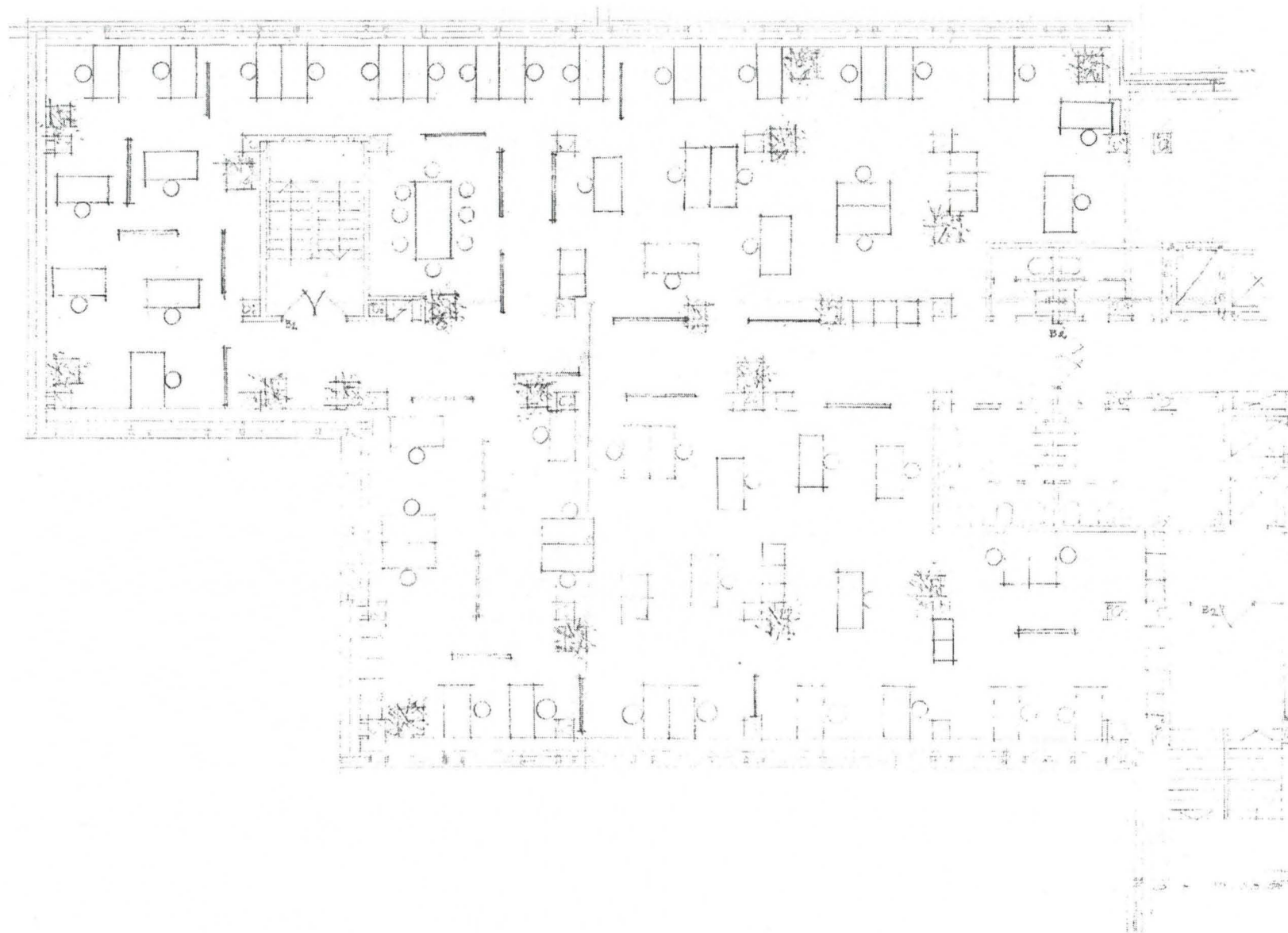

Helsingin piiritoimisto avotoimistona, kalustuspiirustus (helmikuu 1973). (60/3152. AAM.)

Helsingin piiritoimisto avotoimistona (1980). (2840.21A. KELA.)

IV lohkon 4. kerros avotoimistona, kalustuspiirustus (maaliskuu 1972). (AAS.)

Lähteet

Painetut lähteet

- AALTO, ALVAR: Arkkitehtonisesti vaikuttavia tekijöitä. Kansaneläkelaitos. Helsinki 1957.
- AALTO, ALVAR: Julkisten rakennusten dekadenssi. Arkkitehti 9–10/1953.
- AALTO, ALVAR: Kansaneläkelaitos, arkkitehtonisia näkökohtia. Arkkitehti 1–2/1958.
- AALTO, ALVAR: Rautatalo. Arkkitehti 9/1955.
- Arkkitehtipalkkion määräämisperusteet. SAFA:n vuosikirja 1960. Helsinki 1960.
- ARNI, PAAVO: Handelshögskolans rumsakustiska konstruktioner. Arkitekten 8–9/1950.
- CURTIS, WILLIAM: Modernismi, luonto, traditio: Aallon myyttiset maisemat. Alvar Aalto seitsemässä talossa. Helsinki 1998.
- Drawn in Sand. Unrealised Visions by Alvar Aalto. Helsinki 2002.
- EHOJOKI, AARNE: Kansaneläkelaitos rakennuttajana. Juhlakirja Jaakko Pajula I. Keuruu 1989.
- Helsingin keskiosien asemakaavakilpailu. Arkkitehti 2–4/1951.
- HÄGGMAN, KAI: Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937–1997. Jyväskylä 1997.
- ISOHAUTA, TEIJA: Alvar Aalto, kirjojen kehukset. Geneve 2001.
- JÄRVELÄ, JOONAS: Maalarin aine- ja ammattioppi. Porvoo 1948.
- Kansaneläkelaitoksen virasto-, liike- ja konttoritalon aatekilpailu. Arkkitehti 1–2/1950.
- Kansaneläkelaitos. Helsinki 1957.
- Konttoritalojen julkisivut. Arkkitehti 2/1960.
- KORVENMAA, PEKKA: Mehr Licht? Alvar Aalto 1998. Helsinki 1999.
- LEPPÄNEN, ARMAS: Toimitalomme. Kela pyörii 4/1956.
- LIPMAN, JONATHAN: Frank Lloyd Wright and the Johnson Wax Buildings. New York 1986.
- LUKKARINEN, PÄIVI: Alvar Aallon kasvatusopillinen korkeakoulu. Menneitten motiivien kiteytymä. Jyväskylä 1994.
- MÄKIÖ, ERKKI ET AL.: Kerrostalot 1940–1960. Porvoo 1990.
- MORTENSEN, BO: Puu ja akustiikka pohjoismaisissa konserttisaleissa. Arkkitehti 5/1999.
- NORVASUO, MARKKU: Valaisimet Alvar Aallon arkkitehtuurissa. Alvar Aalto 1998. Helsinki 1999.
- Peter Behrens—Umbautes Licht, das Verwaltungsgebäude der Hoechst AG. München 1990.
- PORPHYRIOS, DEMETRI: Sources of modern eclecticism. Studies on Alvar Aalto. London 1982.
- REED, PETER: Alvar Aalto and the New Humanism of the Postwar Era. Alvar Aalto. Between Humanism and Materialism. New York 1998.
- SALMELA, ALPO: Kansaneläkelaitos 1937–1967. Helsinki 1967.
- SCHILDT, GÖRAN: Inhimillinen tekijä. Alvar Aalto 1939–1976. Keuruu 1990.
- SCHILDT, GÖRAN: Nykyaika. Alvar Aallon tutustuminen funktionalismiin. Keuruu 1985.
- SCHILDT, GÖRAN: Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat. Keuruu 1982.
- SUKSELAINEN, V. J.: Kansaneläkelaitos. Oma maa V. Porvoo 1959.
- TUOMI, TIMO: Kansaneläkelaitos. Alvar Aalto seitsemässä talossa. Helsinki 1998.
- WESTON, RICHARD: Alvar Aalto. London 1995.

Hakuteokset

CASTRÉN, PAAVO & PIETILÄ-CASTRÉN, LEENA: Antiikin käsikirja. Keuruu 2002.
HELAMAA, ERKKI: Vanhan rakentajan sanakirja. Hämeenlinna 2004.
SCHILDT, GÖRAN: A Life's Work. Architecture, Design and Art. Keuruu 1994.
WEGELIUS, EDW. ET AL. (toim.): Talonrakennustekniikan käsikirja. Helsinki 1953.

Painamattomat lähteet

LUKANDER, MINNA & MANNEVAARA, MARI: Finlandia-talon rakennushistoriaselvitys.
Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli 2005.
PENTTILÄ, JAAKKO: Teknillisen korkeakoulun päärakennus ja kirjasto. Rakennushistoriallinen
selvitys. Alvar Aalto Säätiö 2002–2003.
PENTTILÄ, JAAKKO: Seinäjoen kulttuuri- ja hallintokeskus. Rakennushistoriallinen selvitys.
Alvar Aalto Säätiö 2003–2004.

Arkistoista käytetyt lyhenteet

AAM	Alvar Aalto -museo
AAS	Alvar Aalto Säätiö
HKRVVA	Helsingin kaupungin rakennusvalvontaviraston arkisto
KELA	Kansaneläkelaitos (hallituksen arkisto: hallituksen ja lisätyn hallituksen aineisto, keskusarkisto: kilpailu- ja rakennuslautakuntien aineisto, valokuva-arkisto: valokuva-aineisto)

Asiakirjalähteet on mainittu alaviitteissä, kuvalähteet kuvateksteissä.

LIITE: Rakentajia sekä rakennusaineiden ja -tarvikkeiden toimittajia

AIRAM	Toimistotilojen koevalaistustyöt, käytävien ja toimistohuoneiden valaisimia
ALKALI	Holvinovia
ARABIA	Keraamiset sauvat
ARTEK	Pöytiä, tuoleja, valaisimia, ikkunaverhoja
ARVONEN	"Päärakentaja"
ASUNTOLASI	"Perspex"-lasia
BILLNÄS	Tammiparkettia, toimistokalusteita
BOMAN	Helsingin piiritoimiston puhuttelukopit
ENSO-GUTZEIT	Keittiökalusteita, siivouskomeroiden kalusteita, insuliittilevyjä
EVERY	Betonirautaa
FAGERSTRÖM	Louhintatyöt
HAARALA	Alakattojen kannatusterästen kiinnitystyöt
HARDEN, LASITUSLIIKE	Tammipuitteisten ikkunoiden lasitustyöt
HELSINGIN MARKKISITEHDAS	Ruokasalin esiintymislavan esirippu ja ikkunaverhot, voimistelusalin verhot
HELSINGIN PUHELINYHDISTYS	Puhelinkeskus
HELTA	Vesikattojen kuparityöt
HETEKÄ	Ikkunaseinustojen kuomut, joihin ei liity konvektoreja
HISSKO	Keittiökalusteita, lounashuoneen astiakaappi
HYVINKÄÄN TERÄSLEVY	Siivouskomeroiden pesupöytiä
HÄMEEN SEMENTTIVALIMO	Graniittimosaiikkiportaita
HÖYRYPUUSEPÄT	Kirjaston kalusteet, Helsingin piiritoimiston eteis- ja odotustilan soivat, koivu- ja tammikaiteita
HIRVIKALLIO, K.	Hissinovieksten tekstien kiinnitystyöt
IDMAN	Toimistotilojen valaisimia, "henkilökunnan kadun" valaisimia
ILVESSALO, K.	Verhoilukankaita, karvalankamattoja
INDUSTRIA	Alumex-alakattolevyjä
INSTRUMENTARIUM	Keittiökalusteita
INTERNATIONAL BUSINESS MACHINES	Ajantarkkailulaitteita

KAIPAINEN, MAALAUSLIIKE
Maalaustyöt

KAPIO Holvinovia

KASSAKAAPPI Holvinovia

KELLOKOSKEN TEHDAS
Ovipainikkeet

KERAVAN PUUTEOLLISUUS
III ja IV lohkojen 6. kerroksen kalusteet, puulistoja

KESKO Väliseinätiiliä, lattia- ja seinälaattoja, klinkkereitä, ruboleummattoa, saranoita, verhotankoja, peilejä, korkkia, pahvia

KESKUSANTENNI
Keskusantennijärjestelmä

KESKUSLÄMPÖ **Lämpö-, vesi- ja viemäriteknilliset työt**

KLINKMAN Murtohälytyslaitteita

KOHL, MATTOKUTOMO
Kookosmattoa

KOKKO JA KONTIO
Kuparitöitä

KONE Hissit

ERICSSON Palohälytyslaitteita

LAHDEN LASITEHDAS
Ikkunalasia

LAHTINEN, MALLIVEISTÄMÖ
Painikkeiden malleja, lipputankojen malli

LEMMINKÄINEN
Vesikattojen huopaeristystyöt

LEPPÄLÄ, A. Uurrelasia

LINDSTRÖM Johtajien huoneiden ikkunaverhojen värjäystyöt

LOHJA RUDUS Hiekkaa

LÄÄKINTÄSÄHKÖ
Röntgenosaston laitteita ja kalusteita

MAHAGONY Bangkok-tiikkiä

MARMORIHOMO
Marmoria, travertiinia

MASALIN & KUMPPANIT
Pääsisäänkäynnin ulko-ovet, teräsrakenteisia ovia, teräspuitteisia ikkunoita, teräsrunkoisia väliseiniä

MATTO-KIINNITYS
Linoleumimattojen kiinnitystyöt

MERIVAARA Asiakirjapaternosterhissien vastaanottopöydät, poliklinikan kalusteita, vaatenaulakoita, toimistotuoleja, arkistohyllyjä, holvinovia

MYYN TIYHDISTYS PUURAKENNE
" Lamelliseiniä "

NYSTRÖM, PELTISEPÄNLIKE
Alakattojen kannatusterästen kiinnitystyöt, metallikaiteita

OLSSON, PUUTARHASUUNNITTELUKILISE
Pienoistorin istutustyöt

OTK:N PUU Tammipuitteisia ikkunoita, tammiviilutettuja ikkunapenkkejä

OUTOKUMPU Kuparipeltiä, kuparilistoja

OVILA Pääsisäänkäynnin tuulikaapin ovet, henkilökunnan sisäänkäynnin ulko-ovet, teräspuitteisia ikkunoita, Helsingin piiritoimiston sekä eteis- ja odotustilan välinen sisäikkunaseinä, tiikkikaiteita

PALOHEIMO (SANTAMÄEN TIILITEHDAS)
 Julkisivu- ja muuritiiliä
 PARAISTEN KALKKIVUORI
 Sementtiä
 PARKE Tammipuitteisten ikkunoiden malleja
 PARKETTI JA PUUNJALOSTUS
 Kirjaston portaat, mahonkilistoja
 PHILIPS Loisteputkia
 PIETILÄINEN, METALLI- JA TAIDETEOSTEN VALIMO
 Pääsisäänkäynnin ovien ja hissinovien vetimet, kirjastopaviljongin vedenheittäjät
 PMK Johtajien huoneiden ikkunaverhot
 PÄLSIN SAHA Puuta
 RAKE Saranoita
 RAUMA-REPOLA
 Puurakenteisia ovia, puulistoja
 RENLUND Lattialaattoja, linoleumimattoa
 RÄNTÄMÄEN GRANIITTI
 Graniittityöt ("vaakasuorat"), sadevesikaivojen kansia
 SALMI, HUONEKALUTEHDAS
 Helsingin piiritoimiston pöydät ja hyllyt, naulakoiden päätyjä, puulistoja
 SELLGREN Ikkunaverhoja
 SOHLBERG Ruokasalin lämpösäteilylevyt, "frontin" kuparilevyt, arkistohyllyjä
 SOINNE & KUMPPANIT
 Jaava-tiikkiä
 STRÖMBERG **Sähkötyöt**
 SUOMEN KIVITEOLLISUUS
 Graniittityöt ("pystysuorat")
 SUOMEN PUHALLINTEHDAS
 Pesulan kuumailmapuhallin
 SUOMEN RATAPÖLKKYKONTTORI
 Kyllästettyä puuta
 SUOMEN WILTON-TEOLLISUUS
 Wiltonmattoa
 SUOMI, METALLIPAJA
 "Frontin" messinkisäleiköt, metallikaiteita
 TALLBERG Ikkunaheloja
 VALAISTUSTYÖ Valaisimia
 VALMET **Ilmanvaihtotyöt**
 VALTION HANKINTAKESKUS
 Kumimattoa, linoleumimattoa
 VIARECTA Jalkakäytävien ja ajoväylien asfalttityöt
 VUOKSENNISKA
 Betonirautaa
 WICANDER & LARSSON
 Linoleumimattoa, kumimarmoria, korkkia, wiltonmattojen kiinnitystyöt
 WÄRTSILÄ Pesulan laitteita ja kalusteita

LIITE: Rakennustöiden tilannetiedotuksia 1954–1956

3. heinäkuuta 1954

*"I-lohkolla aloitettu 2-kerroksen holvin laudoitus. II-lohkolla valettu 1-kerroksen holvi sekä aloitettu 2-kerroksen holvin laudoitus. III-lohkolla raudoitettu 1-kerroksen holvi ja valettu pilarit. IV-lohkolla aloitettu 1-kerroksen holvin raudoitus, valettu pilarit sekä muurattu kantavat seinät. V-lohkolla holvin raudoitus aloitettu, valettu pilarit ja ulkoseinät. A.K.- ja Y.K.-osassa jatkuu holvien laudoitusten purkaus. Holviosassa laudoitettu lattiaholvi. Kattilahuoneessa aloitettu keskuslämpöpiipun muuraus. Sähkötyöt edistyvät suunnitelman mukaisesti."*⁴⁰⁴

27. marraskuuta 1954

*"I-lohko: Vesikattotyöt jatkuvat. II-lohko: Kattotuolit tehty ja ruodelaudoitus käynnissä. III-lohko: Vesi-kattotyöt tehty, ainoastaan peltityöt enää puuttuvat. Putki- ja ilmastointikanava laudoitettu ja valettu. IV-lohko: Vesikattotyöt jatkuvat. V-lohko: Vesikattotyöt jatkuvat ja ulkoseinien muuraus aloitettu. Väli-seinämuuraukset jatkuvat AK–YK sekä I ja II kerroksissa. Kattilahuoneen muuraukset valmiina ja rappaukset aloitettu. AK ja YK:ssa jatkuu rappaukset. Väliseinäpaikkojen mittaus käynnissä 4 kerroksen korkeudella sekä väliseinäkarmien pystytys aloitettu. Ilmastointilaitteista on kaksi konetta asennettu valmiiksi, joten lämmينilmapuhallus voi alkaa milloin tahansa. Sähkö- ja putkityöt jatkuvat suunnitelmien mukaisesti."*⁴⁰⁵

5. maaliskuuta 1955

*"I-lohko: Portaan lepotosojen mosaiikkityöt jatkuvat, poistoilmahormien muuraus käynnissä. II-lohko: Rappaukset jatkuvat 6. ja 7. kerroksessa. D-portaan betonikaiteet valettu sekä A-portaan askeleiden asennustyöt jatkuvat 3-kerroksen korkeudella. Alaslaskettavien kattojen rautarakenteiden asennustyöt käynnissä. Ajokäytävän katto eristetty korkilla. III-lohko: Rappaukset vielä käynnissä 5. ja 6. kerroksessa. Muurattu valopihan seiniä. IV-lohko: Rappaukset jatkuvat 4-6 kerrokseen saakka. V-lohko: Lämpö-eristysten tekoa jäädytysluoneissa sekä lattioiden kosteuseristämisiä. Ilmastointiputkien asennustyöt jatkuvat III- ja IV-lohkolla. Junittien ["unit", toimistohuoneen tuloilma- ja lämmitysyksikkö] asennustyöt käynnissä I-lohkolla. Syöksytörien vaihtaminen jatkuu sekä muiden vesi- ja viemäriputki-asennustyöt samoin, I-lohkolla suoritettu jo muutamien linjojen painetarkastus. Sähkötyöt edistyvät sitä mukaan kun muut työt antavat myöten."*⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ Rakennustöiden tilannetiedotus 3.7.1954, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 6.7.1954 liitteenä. KELA.

⁴⁰⁵ Rakennustöiden tilannetiedotus 27.11.1954, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 2.12.1954 liitteenä. KELA.

⁴⁰⁶ Rakennustöiden tilannetiedotus 5.3.1955. AAS.

25. kesäkuuta 1955

*"I-lohko: Ulkopuolen saumaus sekä kuparilistojen ja ikkunaluiskapeltien kiinnitys jatkuu 3-kerroksen korkeudella. Savupiipun verhoaminen kuparipellillä aloitettu. Sokkelikivien paikoilleen asennus jatkuu ja ajokäytävän kiveys aloitettu. Asuntohuoneissa aloitettu ovien sovitus ja keittiökaapit asennettu paikoilleen. II-lohko: Ulkopuolen saumaus sekä kuparilistojen ja ikkunaluiskapeltien kiinnitys jatkuu 2-kerroksen korkeudella ja osaksi 3-kerroksen korkeudellakin. Sokkelikivien paikoilleen asennus aloitettu. Vesikatolla jatkuu kuparipeltityö, 6-7 kerroksessa jatkuu sisäovien sovitus. A- ja D-portaassa jatkuu rautakaiteitten teko. Aloitettu keveiden väliseinien merkitseminen sekä niiden kiinnityslistojen paikoilleen laittaminen. III-lohko: Ulkopuolen saumaus sekä kuparilistojen ja ikkunaluiskapeltien kiinnitys jatkuu 2-kerroksen korkeudella. Vesikatolla jatkuu kuparipeltityö. Valopihan betonirakenteiden rappaus aloitettu ja rautarakenteiden asennustyö jatkuu. Aloitettu sisäovien sovitus sekä keveiden väliseinien paikkojen merkitseminen ja kiinnityslistojen paikoilleen laittaminen. Valettu 1-kerroksen loppuosa lattiasta. IV-lohko: Ulkopuolen saumaus suoritettu melkein valmiiksi, kuparilistojen ja ikkunaluiskapeltien kiinnitys vielä käynnissä. Vesikatolla jatkuu kuparipeltityöt ja 5-kerroksessa jatkuu ulkoparvekkeen sisäkaton koolaus. Sokkelikivien sekä tasojen graniittityö jatkuu. Keveiden väliseinien merkitseminen sekä kiinnityslistojen paikoilleen asettaminen aloitettu. V-lohko: Jälkirappaus jatkuu sekä aloitettu kattoikkunakaukaloiden rappaus. Laattatyö jatkuu. Juniittien ["unit", toimistohuoneen tuloilma- ja lämmitysyksikkö] paikoilleen asennus jatkuu 5-kerroksessa samoin jatkuu ilmastointikoneiden asennustyöt. Putkityöt jatkuvat suunnitelmien mukaisesti. Sähkötöyt jatkuvat samoin suunnitelmien mukaisesti. Hissien asennustyöt edelleen käynnissä. Ikkunakarmit ja puitteet lakattu, ovien lakkaus jatkuu samoin rautaosien maalaus."*⁴⁰⁷

29. lokakuuta 1955

"I-lohko: Korkkimaton levitys ja kiinnitys jatkuu, samoin Carrier-laitteiden ikkunapenkkiosan [konttori-huoneen ilman sisääntulo- ja lämmitysyksikkö] pellitys. E-portaan mosaiikkijalkalistan kiinnitys aloitettu. Jalkakäytävän asfaltoiminen vielä käynnissä. II-lohko: A-porras jälkiputsattu. D-portaassa mosaiikkijalkalista kiinnitetty. Hissin edustojen klinkkeriosan saumaus vielä työn alla. Korkkimaton kiinnitys ja levitys jatkuu. Ajokäytävän seinien puhtaaksi muuratun osan saumaus käynnissä. Keveiden väliseinien paikoilleen asennus käynnissä 6- ja 5-kerroksessa. Carrier-laitteiden ikkunapenkkiosan pellitys jatkuu. III-lohko: Metallipuitteisten ikkunoiden lasitus tehty suurimmaksi osaksi. Korkkimaton kiinnitys ja levitys jatkuu. Keveiden väliseinien paikoilleen asennus käynnissä 5-kerroksessa. Pyöreiden kattoikkunoiden Perspex-lasit kiinnitetty paikoilleen. Carrier-laitteiden ikkunapenkkiosan pellitys jatkuu. IV-lohko: korkkimaton kiinnitys ja levitys jatkuu samoin Carrier-laitteiden ikkunapenkkiosan pellitys. Ulkoportaiden kivet asennettu paikoilleen ja kirjasto-osan saumaus käynnissä. Avopylväikön pilarien verhous

⁴⁰⁷ Rakennustöiden tilannetiedotus 25.6.1955, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 30.6.1955 liitteenä. KELA.

pellillä aloitettu. V-lohko: Ravintolan ulkoseinän kiviverhous valmis ja saumaus käynnissä. Näyttämö-
osan kuparipellitys valmis. Sisäpuolella jatkuu seinien klinkkerityö sekä laattatyöt. Pienemmän altaan
kiviverhous aloitettu ja isompi allas betonoitu valmiiksi. Pihaosassa on aloitettu ruokamullan levitys.
Ilmastointilaitteiden tarkistustyöt jatkuvat. Putkityöt viimeistelyvaiheessa. Sähkötöjät jatkuvat suunnitelmien mukaisesti. Tavarahissi täysin valmis sekä tarkastukset suoritettu. Henkilöhissien ja paketti-
hissien asennustyöt vielä työn alla. 6- ja 7-kerroksessa pesu- ja WC-huoneiden seinät ja katot valmiiksi
maalattu, huonetiloissa jatkuu valmiiksi maalaus. 2-5 kerrokseen asti jatkuu pohjamaalaukset sekä
rautaosien ja listojen maalaus.”⁴⁰⁸

3. maaliskuuta 1956

”I-lohko: AK-YK-1 ja 2- kerroksissa jälkipaikkaus ja maalaustyöt vielä käynnissä. Muissa kerroksissa
puuttuu edelleen valaisimet sekä loppusiivous suorittamatta. II-lohko: AK-YK- ja 1-kerroksissa korkki-
maton kiinnitys sekä maalaustyöt vielä käynnissä. Muissa kerroksissa puuttuu edelleen valaisimet sekä
loppusiivous suorittamatta. III-lohko: YK- ja 1-kerroksissa jälkityöt käynnissä sekä 6-kerroksessa osittain
vielä jalopuutyöt keskeneräiset. Parkettilattiat hiottu huonetiloissa. Muissa kerroksissa puuttuvat vielä
valaisimet sekä loppusiivous suorittamatta. IV-lohko: Voimistelusalissa sekä kirjasto-osassa sisätyöt
käynnissä. 6-kerroksessa jalopuutyö osittain kesken ja parkettilattian höyläys käynnissä. Valaisimet
puuttuvat kaikista huonetiloista. V-lohko: Ruokasalin katon paneelaukset sekä keittiön peitelevyjien kiinnitys
edelleen työn alla. Ruokasalin lattian korkkimaton alustan tasaus käynnissä. Muissa osissa maalaustyöt
käynnissä. Ilmastointilaitteiden säätö sekä putki- ja hissitöiden viimeistelytyöt vielä käynnissä. Sähkö-
asennustyöt edelleen käynnissä. Maalaustyöt jatkuvat pääasiallisesti AK ja YK:ssa.”⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Rakennustöiden tilannetiedotus 29.10.1955, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 2.11.1955 liitteenä. KELA.

⁴⁰⁹ Rakennustöiden tilannetiedotus 3.3.1956, rakennuslautakunnan pöytäkirjan 8.3.1956 liitteenä. KELA.